

SZENT ISTVÁN
PÁZMÁNY

SZENT ISTVÁN
PÁZMÁNY

TÓTH TIHAMÉR

ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

GYÜJTEMÉNYES DÍSZKIADÁS

TÓTH TIHAMÉR
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

XVI. KÖTET

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

TÓTH TIHAMÉR

HISZEK EGY ISTENBEN!

A PÁZMÁNY-EGYETEM TEMPLOMÁBAN AZ 1929–30 TANÉVEKBEN ELMONDOTT SZENTBESZÉDEK

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

NEGYEDIK KIADÁS

Nihil obstat. *Dr. Michael Marcell*, censor dioecesanus. Nr. 2335/1935. Imprimatur. Strigonii, die 1. Aug. 1935. *Dr. Joannes Drahos*, vicarius generalis substit.

Kiadja a Szent István-Társulat.
Stephaneum nyomda r. t. Budapest. — A nyomdáért felelős: ifj. Kohl Ferenc.

HISZEK!

I.

Atyáink hite.

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Az első szó, mely az idei egyetemi évben e szószékről elhangzik, a mi fönséges Atyánknak, Istenünknek dícséretére legyen. Hajtsuk meg előtte homlokunkat s küldjük Hozzá meleg imánkat.

Hozzád, Atyánk, akiről ebben az évben oly sokat szeretnék beszélni az én kedves hallgatóimnak. Légy velünk szeretéteddel, mikor majd alázatos lélekkel fogunk szent fönségedről elmélkedni. Állj mellettünk világító fényeddel, mikor majd szent hitünk tételeit vizsgáljuk, hogy jobban megismerjük s öntudatosabban megszeressük azokat. Segíts kegyelmeddel, hogy keresztény hitünkben megerősödve a Te szent terveid szerint érjünk a nagy pillanatra, amikor majd küszködő földi életünk végén Hozzád térhetünk: örök, mennyei Atyánkhoz! . . .

Dehát mi is lesz tárgya az idei szentbeszédeknek, Kedves Testvéreim!

A mult tanév végén tartott szentbeszédben befejeztem az Isten tízparancsolatáról szóló, két évig tartó beszédsorozatot. Ma szintén sorozatos témát kezdek. És ha fontos és szükséges volt az Isten parancsairól részletesen beszélni, talán ezt az újabb sorozatot, amely *keresztény hitünkről, a Hiszekegyről fog szólni*, még fontosabbnak kell ítélnünk; mert hogyan tartsa meg az Isten parancsait az, aki nem ismeri Istenét, nem becsüli hitét, s aki nem ragaszkodik ahhoz mindennél odaadóbb szeretettel!

A *Credoról, a Hiszekegyről, a mi szent keresztény katolikus hitünk alapvető tételeiről fogok tehát éveken keresztül beszélni.* És hogy ti, Testvéreim, ezután is ugyanazzal a megtisztelő figyelemmel s áldozatos szeretettel hallgassátok meg, amelylyel a tízparancsolatról szóló sorozatot hallgattátok, azért első beszédemet csak megalapozásnak, bevezetésnek szánom, csak a választott téma fontosságának kimutatására szentelem.

Mai beszédemben pl. csak ennyit szeretnék megmagyarázni: **Miért választottam éppen ezt a témát, a Credónak, atyáink katolikus ősi hitének ismertetését?**

És feleletem a fölvetett kérdésre kettős lesz: **I. Kell róla beszélni, mert kevéssé ismerik, II. pedig sorsdöntően fontos, hogy jobban ismerjük.**

I. Az ismeretlen hit.

Először tehát azért választottam ezt a témát, mert nemcsak pogány országokban, hanem keresztény népek közt is *ijesztő a vallási tudatlanság.* Nem történhetnék-e meg akárhol is, ami megtörtént Páris külvárosában egy pappal, mikor megkérdezett egy nagy fiút:

— Fiam, tudod-e, mi az a Szentháromság, «la Trinité?»

— Hogyne tudnám: a városi vasút megállója!

— Nos igen, van egy ilyen megálló is. De mást nem tudsz a Szentháromságról?

— Nem!

Ennyit tudott a Szentháromságról egy keresztény ország közepén ma növekvő, serdülő ifjú.

S ez a sovány válasz rádöbbent bennünket egy végzetes valóságra. Két külön embercsoport, két külön világ él ma itt körülöttünk egymás mellett; két világ, amely közt a feszültség oly nagy, az ellentét oly éles, hogy már behatol a családok ajtain keresztül is, és válaszfalakat húz az egymásra utaltak közt, súrlódást, elkeseredést szül a legközelebbi embertestvérek közt is.

Döbbenetes ennek a két külön világnak, *a hívők és hitetlenek világának egymásmellettisége!* Amit szentnek tart a feleség, mosolyog rajta a férj. Amit gyakorolnának a gyermekek, azt eltiltják a szülők. Ami a régebbi generáció előtt szent igazság, túlhaladott maradiságnak nevezi azt az új. Amit az egyik csoport az emberi kultúra alapjának tart, fölösleges tehernek mondja azt a másik.

Megszólalnak a vasárnapi harangok . . . az emberek egy része templomba siet és térdenállva imádja Krisztusát, áldott Megváltóját; de a másik része értetlenül csóválja a fejét: Hát még ma is vannak emberek, akik ennyire elmaradtak a világtól?!

Testvéreim! *Mi* vagyunk azok az «elmaradtak!» *Mi,* akik ma is követjük atyáink hitét! *Mi,* akik ma is elmondjuk

még a Hiszekegyet! Hát nincs-e égetően szükségünk arra, hogy számot tudjunk adni hitünkről minden ember előtt?! Ime: ezért választottam új beszédtárgyul a katolikus hit alaptételeinek magyarázatát.

Mi mindnyájan keresztények vagyunk; a Hiszekegyet elmondjuk naponként, de milyen lélekkel? Ismerjük-e alaposan hitünket s szeretjük-e?

Tudjuk-e, milyen szép a mi hitünk? Hát milyen szép? Olyan szép, hogy kívánnunk kell: bárcsak igaz lenne!

S tudjuk-e, milyen igaz a mi hitünk? Hát milyen igaz? Oly igaz, hogy nyugodtan hajthatjuk fejünket szelíd igája alá.

A) *Hogy a mi hitünk igaz és* B) *hogy a mi hitünk szép,* — ime, erről fogok beszélni éveken keresztül.

A) **A mi hitünk igaz.** Sorra vesszük majd a fontosabb katolikus vallási tételeket; megnézzük, mily érvek szólnak mellettük, mily problémák merülnek fel velük kapcsolatban s feladjuk a kérdést: Nyugodtan maradhatunk-e még ma is a régi Credo mellett, atyáink ősi katolikus hite mellett?

Végighordozzuk tekintetünket atyáink hitén, a 2000 éves szent kereszténységen s büszkén fogjuk megállapítani: *Nincs semmi szégyelni valónk!* A mi vallásunk mentette át az összeroskadó antik kultúrák értékes elemeit. A mi vallásunk fogta be a fiatal barbár népek pattanó erejét a szellemi kultúra szolgálatába. A mi vallásunkból fakadt a középkor mély bölcselete s páratlan művészete. A mi vallásunk termékenyítette meg Raphael s Michelangeló művészi fantáziáját, Dante írói tollát. A mi vallásunk küldte hittérítőit szét a világba, Indiába, Kaliforniába, Kubába, Venezuelába, Peruba, Boliviába, Chilébe . . . csakúgy, mint szétküldte az irgalmas nővérek tízezreit a kórházak, árvaházak, szegényházak s nevelőházak számlálhatatlan tömegébe. *Oly «Hiszekegy» miatt, amelyből 2000 év óta a lelki, erkölcsi és anyagi jótétemények Golf-árama zúdul az emberiségre, igazán nincs mit restelkednünk!*

Atyáink hitén nincs mit szégyenkeznünk! Nekünk is meg kell arról győződnünk, ami mellett régi és új idők vezető szellemei tesznek tanuságot, hogy a keresztény Credo az utolsó szó a vallási kérdésben, hogy a keresztény erkölcs a legtisztább emelkedése az emberi léleknek, s hogy a keresztény kultúra magaslatain túl soha nem fog jutni az emberiség.

És minél világosabban látjuk annak a gondolati s erkölcsi zürzavarnak romboló hatását, amibe a kereszténységtől elszakadt világnézetek ingatagsága s határozatlansága bele-

sodorta a mai emberiséget, annál nagyobb tisztelettel tudunk fölnézni «Hiszekegy»=ünk dogmáinak gránitszikláira. Mikor a német Heine egy ízben csodálkozva állott meg a kölni dóm elkápráztató szépsége előtt, akkor hagyták el ajkát az azóta szállóigévé vált szavak: Ezek a régiek tudtak építeni, mert voltak dogmáik; nekünk csak véleményeink vannak, azonban ezekkel nem lehet építeni, . . . «mit Meinungen baut man keine Dome».

És az a szent erő, amely «Hiszekegyünk»=ből kisarjadt, *ma is eleven valóság.* Ma sincs szervezet, gyár, vállalat, trust, iskola, semmi . . . semmi a világon, ami a lelki kultúra áldott munkálásában csak távolról is nyomába léphetne a szent kereszténységnek. Amint a multban népek százainak s egyé=nek milliárdjainak volt vezetője a szellemi kultúra magas=lataira, éppúgy ma is ő építi a romok és sírok fölött a nem=zetek további jövőjét s egyének harmónikus életét.

Ime, ilyen gondolatok kifejtése adja egyik dominálo színét beszédsorozatomnak: *a mi hitünk mennyire igaz!*

B) De nemcsak arról fogok beszélni, hogy a mi hitünk igaz. Sokszor fogok rámutatni arra is, **hogy a mi hitünk mennyire szép!**

Mennyire szép a szent keresztény vallás!

a) *Ó, hiszen mi is sokszor tapasztaltuk már ezt!* — mond=játok erre. Mikor estefelé egy lármás, zürzavaros fővárosi utcáról betérek valamelyik templomunk csendes falai közé, ahol a homályban nagyot lobbanó örökmécs fényénél, tenyerünkbe hajtott fővel, némán imádkoznak az élet terhét cipelő embertestvérek, . . . s a szent csendbe csak itt=ott neszel bele egy nehéz emberi szívből kiszakadt sóhaj . . . s jön egy kis leányka s virágcsokrot tesz az Oltáriszentség Krisztusa elé . . . ó, ezekben a csendes percekben elfog a gondolat: *Milyen szép is a mi vallásunk!*

S mikor a májusi litániára csendül a harangszó s az élet Szaharáját járó tikkadt lelkek felüdülni sietnek a Szűzanya lábai elé, akinek szépsége alól nem tudnak menekülni még másvallásúak sem, s jönnek ők is velünk együtt tisztelni az Isten anyját . . . *ó, mily szép a mi vallásunk!*

Szép, mikor az aranyos brokátba öltözött miséző pap fel=mutatja az Úr Krisztust a némán térdelő hívek előtt. Szép, mikor kigyúlnak a karácsonyfa színes kis gyertyái s bele=cseng a decemberi éjbe angyalok glóriája, pásztorok éneke, kutyaugatás, bárónybégetés . . . mennyi poézis, mennyi szép=ség van a mi vallásunkban . . .

b) És — Testvéreim! — most nagyot fogtok nézni: *én most minderre nem gondolok*, és minderről nem elsősorban fogok beszélni, mert vallásunk *igazi* szépségét nem ebben látom. *Tudjátok, mi szép igazán a mi vallásunkban?* Az, hogy megfejti az élet minden titkát s erőt ad minden nehézségünkre! Majd fogok beszélni arról, hogy van fölöttünk Isten; hatalmas Úr; de aztán arról is — és ez a mi hitünk igazi szépsége —, hogy ez a hatalmas Isten a leggyöngédebb szívű Atya is. Majd fogok beszélni, hogy rettenetes csapás a bűn s szigorú bíró az Isten, de arról is — és ez a vallásunk igazi szépsége —, hogy nincs oly szörnyű bűn, amit az Isten a bűnbánónak meg nem bocsátana. Majd fogok beszélni arról, hogy rémes az örök kárhozat; de arról is, hogy senki ide nem jut, senki, csak aki elvetemültségében maga akarja! Beszélek arról, mily csodálatos nyugalom, harmónikus boldogság tölti el azt a lelket, amelyik szent vallásunk szerint rendezi életét s helyezi halandó földi életét a mennyei Atya irgalmas kezébe.

Ez az igazi szépsége szent hitünknek és erről akarok majd sokszor beszélni!

II. Miért szükséges, hogy hitünket jobban megismerjük?

Dehát miért olyan fontos, hogy jobban ismerjem hitemet? — kérdezhetné valaki. Sőt, nem lesz-e veszélyes, ha a hitünket feszegetjük, vizsgálgatjuk?

«A hitem! Hiszen én is katolikus keresztény vagyok, minden ősöm is az volt. Édesanyámtól tanultam a «Hiszekegy»-et, s azóta őrzöm kegyeletes szeretettel, mint kedves szülői örökséget. El is imádkozom néha, nem tagadok én belőle semmit... *Félek!* Félek, hogyha egész komolyan, részletesen, alaposan szétszedem annak minden tanítását, nem fog-e az egész összeomlani? Őseitől örökölt régi bútordarabokat is csak szépen kiállít az ember egy szoba sarkába s őrzi kegyelettel, de rájuk ülni már nem tanácsos...»

Azt hiszem több hallgatómnak, főleg több férfiúnak fordult meg ilyen gondolat az eszében, mikor most azt hallotta, hogy éveken át fogunk foglalkozni a «Hiszekegy»-gyel. Aggodalmuk bizonyára tiszteletreméltó, de — már ne csodálkozzatok, ha kimondom — senki inkább rá nem szorul ezekre a beszédekre, mint éppen ők.

Miért szükséges, hogy hitünket jobban ismerjük?

A) Hát először is azért, mert hitünket nem szabad őseinktől örökölt, reánk aggatott, lélek nélkül magunkkal cipelt, kegyeletes bútordarabnak tekintenünk . . . Sajnos, sok emberben csak ennyi a hit! . . . Hanem a mi hitünket — bár valóban őseinktől örököltük azt — *saját szellemi munkánkkal át kell gyúrnunk* **öntudatos, egyéni birtokunkká, saját vagyonunkká.** Én nem csak azért vagyok katolikus, mert az apám is az volt, és magyar őseim kilencszáz éve azok voltak, hanem azért *is*, mert ismerem vallásom tételeit, tudom, hogy azok ma is rendületlenül igazak és szépek, és büszke vagyok arra, hogy én is katolikus lehetek!

Dehát olyan bátran állhatunk-e még ma is a régi «Hiszek-egy» mellett? Nem szaladt-e el fölötte az idő? Nem szorul-e reformra? Nem fenyegeti-e pusztulás?

Ilyen gondolatok fölvetődhetnek minden tanult emberben, aki nyitott szemmel kíséri az emberiség útját — s ezeket a töviseket a lelkekben bennehagyni nem szabad!

Fölvetődik a kérdés: *Lehetünk-e még keresztények?* s a választ az élet adja meg. Azt kérded: Lehetünk-e még keresztények? Nem «lehetünk», hanem: azoknak *kell* lennünk! Vagy keresztények leszünk — de nemcsak hitben, szóban, hanem életben is — vagy megszűnünk emberek maradni! Vagy kereszténység — vagy őrültek háza! Vagy kereszténység — vagy az aszzonyok légypapírról lekapart arzénnel teszik el láb alól megúnt férjüket! Vagy kereszténység — vagy nyilt erkölcstelenség! Vagy kereszténység — vagy szüleikre gyilkoskezet emelő gyermekek!

Nem kell-e változtatni atyáink hitén? Nem! A szent kereszténység ma is képes az ember minden szellemi szükségletét kielégíteni. *Külső életformáink* elváltoztak ugyan, de nem változott el *az emberi lélek*. Régen keresztet vetettek az emberek, ha hosszabb vándorútra indultak, ma van pilóta, aki fölszállás előtt keresztet vet. Vannak gyárigazgatók, akik éppoly pontosak a vasárnapi szentmisén, mint nagyszüleik voltak, csak azok gyalog jártak, ők autón. Vannak legmodernebb drámaírók, akik Szent Ferenc szerzeteseinek ruhájában kérik eltemetésüket (mint a nemrégiben meghalt Hugo von Hoffmanstal). Vannak munkások, akik Krisztus mellett hívek maradnak a legvörösebb agitáció tengerében is.

De, úgy-e, ezt mindnyájunknak tudatára kell hoznunk, s ezzel a tudatos ráeszméléssel tenni lelkünket, életünket

valóban kereszténnyé! Olyan tudatos keresztény emberek után kiált a kor, mint volt *Széchenyi István gróf*, aki Béla fiához le tudta írni ezeket a sorokat: «Én szigorúan megtartottam a katolikus vallás összes szokásait, mégpedig nem azért, hogy a parasztoknak jópéldát mutassak — ó, nem; mert az ilyesmi valamiképpen képmutatásszámba megy. Én azért jártam misére, azért gyóntam stb., mert katolikus vagyok». *(Széchenyi István:* Intelmei Béla fiához. 68. l.)

B) Ha tehát kérdezitek, miért kell hitemet ennyire ismernem, ime, itt reá a válasz: Az én hitem nem lehet kegyeletes bútordarab, amelyhez nyúlni is alig szabad, mert összeroppan. Az én hitemet egész közelről, egész alaposan meg kell vizsgálnom: nem szabad egyetlen kételyt, egyetlen «hátha», «talán» félelmét benne hagynom; az én hitemnek sziklaszilárdan ki kell állnia minden kritikát — . . . miért? . . . hát azért, mert hitem **nagyon sok, óriási áldozatokat követel tőlem!** Követeli eszem meghajlását az isteni igazságok előtt. Márpedig erre nem vagyok képes csak akkor, ha tudom, hogy a «Hiszekegy»=nek minden mondata, minden szava tiszta, szent igazság.

A mi vallásunk nem éri be azzal, ha elmondjuk a «Hiszekegy»=et, hanem ebből a «Hiszekegy»=ből súlyos következményeket is von le. A mi hitünk beleszól mindennapi életünkbe, belenyúl leghétköznapibb dolgainkba, és parancsaival — sokszor igen nehéz, elevenbevágó parancsaival — szabályozza azokat. Hitem nemcsak a templomban van velem, mikor csendben elmélyedve imádkozom; hanem odaáll irodai asztalom mellé, odaáll az elárusítópult mellé, üzletkötéseim mellé, odaáll a konyhába mellém, szórakozásaim, élvezeteim mellé, bemegy a családi élet legbensőbb szentélyébe és mindenbe beleszól, mindent szabályoz.

Már most ki tudja ennek kemény parancsait megtartani, ha előbb nincs meggyőződve teljes igazságáról? Ha nem látom, hogy hitemnek valóban joga van tőlem mindezt megkövetelnie! Félénk, bizonytalan, bátortalan hittel nem lehet a keresztény erkölcs kemény követelményeinek megfelelni!

Tudjátok, mily hitre van szükségünk? Olyanra, amilyen él ma — hogy egy legmodernebb példát említsek — a franciák egyik világhírű írójában, Franciaország jelenlegi washingtoni nagykövetében (Paul Claudel), aki fiatal korában teljesen hitetlen s léha életű volt, de az isteni kegyelem hívó szavát meghallva megtért, és most már ezt írja magá-

ról: «A katolikus hit igazságáról ezerszer biztosabb vagyok, mint a Napról, mely reám süt». («Les Témoins du Renouveau Catholique.» Paris.)

*

És ennek a világhírű írónak vallomásával zárom a mai beszédemet. Hadd csengjenek állandóan fülünkben ennek az egészen modern, teljesen művelt férfiúnak hitvalló szavai: *Hitem igazáról jobban meg vagyok győződve, mint a Napról, mely reám süt!*

Igaz, lehet panaszkodni is a mai világra, de joggal lehet örülni is. Panaszkodni, hogy az utolsó évszázadban annyian elvesztették lelki kapcsolatukat atyáik hitével; de örülni is, hogy annyian vannak, akik meg most, az utolsó évtizedekben ismerték meg újra és szerették meg atyáik hitét. Lehet szomorkodni azokon a modern pogányokon, akiknek nem fénylik már a szent kereszténység napja, de lehet büszkén örülni is azon, hogy ez a szent keresztény hit — erkölcsi, léleknevelő s kulturális értékben — ma is versenytárs nélkül áll és ez a hit menti meg az emberiség számára mindazokat a gyémántnál kincsesebb értékeket, amelyek a keresztény hiten kívül menthetetlenül pusztulnak, mint pl. a házasság, a család, a gyermek élete, a magántulajdon, a tekintély elve, a becsületesség, az önfegyelmezés.

Hát erről a keresztény hitről fognak szólni az idei beszédek.

Boldog, akiben elevenen él a szent keresztény hit! Az ilyen nem mosolyoghat a nélkül, hogy arra ne gondolna, hogy egykor örökké is mosolyogni fog; s nem sírhat a nélkül, hogy arra ne gondolna, hogy el fog jönni az idő, mikor már nem fog sírni többé soha.

Hát: ha egész más is ma a világ körülöttem, mint őseink korában volt, mégis kitartok atyáim hite mellett!

Berreg a repülőgép . . . tülköl az autó . . . jelez a rádió . . . más köröttem a világ — és én fölcsapom a fejemet és belekiáltom: **Credo! Hiszek! Hiszek!** Amen.

II.

Boldog, akinek hite van!

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Mai beszédemet multkori beszédem egyik befejező gondolatával kezdem. Azért ismétlem meg azt a gondolatot, mert magában foglalja mai elmélkedésünk egész anyagát.

A mult vasárnapi prédikáció végén a keresztény hitről szólva, ezt az állítást hangsúlyoztam: Boldog az az ember, akinek hite van, mert nem mosolyoghat a nélkül, hogy eszébe ne jutna, hogy valaha örökké mosolyogni fog, és nem könnyezhet a nélkül, hogy eszébe ne jutna, hogy valaha nem fog többé könnyezni soha.

Ez a gondolat, így pusztán csak odavetve, hangzatosan csengő szóvirágnak látszik; érzem tehát a kötelességemet, hogy ennek valóságát be is bizonyítsam. Multkori befejező gondolatom bizonyítására szeretném fordítani ezt a mai beszédet, a tétel ellenkezőjének vizsgálatára pedig a jövő vasárnapit.

Boldog, akinek hite van! — ez lesz tárgya a mai prédikációmnak. **Boldogtalan, akinek nincs hite!** — erről pedig a jövő szentbeszédben fogok szólani.

I. *Boldog* **az az ember,** *akinek hite van!* és II. *boldog* **az a nép,** *amelyiknek hite van!* — e köré a két gondolat köré fogom csoportosítani mondanivalómat.

I. Boldog az az ember, akinek hite van!

Tehát az első tétel, amelynek igazságát vizsgálni szeretném, így hangzik: *Boldog az az ember, akinek hite van.* Miért boldog? A) *Boldog, mert nem kérdez válasz nélkül* és B) *boldog, mert nem szenved vigasz nélkül.*

A) Akinek hite van, annak felelete is van azokra a leggyötrőbb, legizgatóbb, legfontosabb kérdésekre, amelyek a gondolkodó embert mindig érdekelték s ma is érdeklik,

s amelyekre megnyugtató feleletet senki és semmi a világon nem tud adni, csupán csak a hit. Viszont a hit oly választ ad, amelynek nyomán éltető öröm s megnyugvás szelíd derűje ömlik el a lelken.

a) Melyek ezek a sorsdöntően fontos kérdések? Hát az ú. n. *életkérdések, az emberi lét alapvető kérdései.* Amint gondtalan kis gyermekből felnőtté érik az ember, fölvillan agyában a nagy kérdés, ami aztán nyugtalanul dörömböl s feleletet vár: *Hát mit is keresel te itt a földön? Hogy kerülsz te ide? Honnan jössz? Miért vagy itt? És hová mégy?*

Mily nyugtalanító, mily égető kérdések!

Itt járod az élet nehéz kálváriáját — *de miért, mi lesz a vége, s mi vár reád a végén túl?* Hivatalnok vagy; minden reggel leülni az íróasztal mellé s gyártani az aktákat, aztán fáradtan hazamenni s holnap újrakezdeni, s az új évben . . . az új évtizedben folyton újrakezdeni a robotolást: *de miért s mi lesz a vége?* Munkás vagy; minden reggel odaállni a csikorgó, zakatoló gép mellé, minden este fáradtan mosni le az olajat s kőszénfüstöt magadról s holnap újrakezdeni: *de miért s mi vár reád a végen túl?* Édesanya vagy; minden hajnalban elsőnek talpraállni és késő estig meg nem nyugodni a gyermekek s a férj s a háztartás ezernyi gondja közt: *de miért s mi lesz a vége? . . .*

Ime, a kiáltó, gyötrő életkérdések! Kérj választ a bölcseleti rendszerektől — csend! Kérj választ a művészettől, irodalomtól — csend! Kérj választ bárkitől — csend!

És kérj választ hitedtől — s megjön a felelet: Ember! Istentől jöttél s Istenhez mégy. Halhatatlan lelkedet Isten adta földi testedbe s a tisztességes, komoly, lelkiismeretes földi élet pár évtizede után megint hazamegy lelked, visszatér Annak kezébe, aki teremtette.

Mondjátok, nincs-e igaza *Széchenyi Istvánnak*, mikor így ír: «A legjobb, legokosabb emberek, akik eddig a földön éltek, mind megvallják, hogy magasztosabb vallás az emberfajt még nem világosította fel s létének céljával jobban meg nem ismerteti, mint a keresztény hit». *(Széchenyi:* Nagy Magyar Szatíra 379. l.)

Csoda-e, ha az így felelő vallásos hit oly szent kincse az embernek, amelyet — ha jól megismert és megszeretett — földi életénél is jobban tud védelmezni! Csoda-e, ha boldogító hitükért az őskeresztények meg tudtak halni a legkínzóbb üldözések közt is! De csoda-e, hogy az orosz szovjetkormány — mint a napokban írták a lapok — nem tudta

megnyitni az istentagadás propagálására alapított egyetemet, mert a legféktelenebb vallásüldözés évei után sem jelentkezett elég hallgató a szörnyszülött iskolába!

b) *Miért nem lehet vallástalanságra, hitetlenségre kényszeríteni az embert?* Azért, mert nem lehet megváltoztatni lelkét, az emberi természetet. Hiszen van, aki ki akar térni Isten s az örökkévalóság gondolata elől, de rosszul jár. Mint titkos árnyék üldözi, követi őt a probléma, amelyet nem akart megoldani. Szelleme üres, sivár lesz, szívén tátongó szakadék. Igyekszik elfojtani a feltolódó kétségeket munkával, szórakozással, de — lehet, hogy éppen a megfeszített munka vagy kéjes élvezet utáni percekben — jön egy perc, amelyben szegény megkínzott lelkére rászakad földi életének minden sivársága.

Vedd ki a madárfiókát fészkéből, s az keservesen csipogni fog anyja után, — *lelkemnek Isten a melengető fészke.* Fordítsd el a virág kelyhét a Naptól s ha elengeded, visszafordul hozzá, — *lelkemnek Isten a napsugara.* Vedd ki a halat a tengerből s ha elengedted, visszadobja magát, — *lelkemnek Isten az örök óceánja.* Nyomd a hajót a víz alá s ha elengedted, kidobja magát, mert más a rendeltetése; amelyik hajó víz alatt marad, az már roncs, lyukas, törött — s amelyik lélek el tud merülni a világ óceánjában s nem érzi, hogy rendeltetése fölfelé, magasba húzza, az is roncs, lyukas, hajótörött.

c) *Nem tud az ember lelke megnyugodni Istenen kívül.* Ami csak van a világon, minden követi saját természetét. A csillag nem állhat meg: a nehézkedési erő mozgatja. Az oxigén s hydrogén nem egyesülhet másképp, csak előírt törvényei szerint. A tűz nem loboghat, csak fölfelé. A kő nem eshetik, csak lefelé. Próbáld meg, s önts ki olajat a víz alatt; hiába — az olaj fölemelkedik. Próbáld meg, önts vizet az olaj fölé, hiába — a víz lesüllyed. Mindegyiket viszi a természete: kavarog, helyét keresi; mikor aztán elhelyezkedtek, csend lesz. *De próbáld meg elszakítani a lelket is Istentől, nyugtalan lesz, kavarog, sír, keres, — míg Istenét újra meg nem találja.*

Lenau, mikor elvesztette hitét, alig talál szavakat, hogy az Istentől elfordult lélek sivár elhagyatottságát leírhassa. Olyan előtte a világ, mint egy kihalt város hosszú, sötét utcáival s neki ebben kell botorkálnia. Minden ablakból halál és pusztulás vigyorog reá. Így ír:

«Und all des Herzens fromme Lust verlor ich,
Seit ich des Glaubens treue Spur verliesz».

«Mióta elvesztettem a hit biztos fonalát, elvesztettem a szív nemes örömét is.»

Ó, akinek van Istene, annak *mennyivel más füle van, mennyivel más szeme van!*

Akinek nincs Istene, annak füle ebben a világban mit hall? Fogaskerekek dübörgő mechanizmusát, csikorgást, őrlő-morzsoló kínt, a nyomor jajgatásait. S akinek van Istene, mit hall? Az előtt hegy, erdő, tövis, bokor, patak, gyár, ember . . . mind fönséges énekbe kezd!

Akinek van Istene, annak mennyivel más szeme van! Akinek nincs Istene, az mit lát ebben a világban? Csak kérdőjeleket, csak megoldatlan, kínzó problémákat. S akinek van Istene, mit lát? Annak szeme nemcsak issza a fényt, hanem sugározza is s fénybe borítja a sötét világot is, s ahol más csak ködöt lát, ő a ködön keresztül meglátja a Napot is, ahol más csak sötétséget lát, ő meglátja a csillagokat!

Ó, mily boldog az az ember, akinek hite van: nem kérdez válasz nélkül!

B) De boldog a hívő ember azért is, **mert nem szenved vigasz nélkül.**

a) Szenvedés nélkül, megpróbáltatás, csapás nélkül nincs emberi élet. Élni annyi, mint szenvedni. «Leben is Leiden.»

De hol leljük magyarázatát a szenvedésnek, s — főleg — *hol lelünk vigaszt a szenvedésre?*

Akinek hite nincs, az a szenvedésben vagy összeomlik, vagy tehetetlen dühében öklét rázza; akinek azonban hite van, annak szárnya van, amellyel kiemelkedhetik ennek a világnak őrlő mechanizmusából. Ha nincs hitem, csak egy csikorgó, kis kerék vagyok a szörnyű világgépezetben, csak egy darab vagyok a világegyetem kiállításának milliárd darabja között s ha rosszul megy a dolgom, kétségbeesem. De ha van hitem, *fölötte állok az egész anyagi világnak* s nem nézek sötéten, lemondón a világba akkor sem, mikor beborul fölöttem a csillagos ég. Itt a földi élet ideje alatt, talán soha világosabban nem látjuk a vallás boldogító értékét, mint éppen a szenvedés napjaiban.

b) Minél nyomasztóbban borul reánk az egész földi létnek, életünknek, saját kicsinységünknek ijesztő semmisége, *annál csodálatosabb megnyugvás száll lelkünkbe, ha az Örökkévalóra gondolunk.* A vallás — de csak az — meg tud magyarázni minden életkérdést. Mert ha az élet csak előkészítő állapot, melynek nem az a célja, hogy alatta nyakig vájkáljunk az élvezetekben, hanem hogy lelkünket magasztos örök

csak előszó egy könyvhöz, maga a könyv azonban csak a földi rendeltetésére kiképezzük és éretté tegyük; ha földi életünk élet bezártával «kerül ki a nyomdából», akkor — és csakis akkor — bírjuk ki e földi élet tömérdek küszködését s kísértését.

Ismerjük, úgy=e, Goethe «Faust»=ját. Megszemélyesítője az ember örökös harcának a rossz ellen s törekvésének a jó felé. Hősével mindent megpróbáltat a költő, de kielégítő megoldást nem talál sehol, csak a jutalmazó s büntető Isten s az örökkévalóság hitében. És Dante «Divina Commediá»=ja, és Beethoven «Missa Solemnis»=e, és Mozart «Requiem»=je, és Haydn «Teremtése»=e és Wagner «Parsifal»=ja, és Bach, Liszt, Brahms stb. művei, melyekből az Istent kereső lélek szomjas vágya sír fel, mind=mind csak megerősítik a III. század egyházatyájának, Tertulliának állítását, hogy «az emberi lélek természeténél fogva keresztény». («Anima naturaliter christiana.»)

Igen; a lobogó fáklyát hiába födöd be földdel. «Πάντες δὲ θεῶν χατέουσ' ἄνθρωποι», — mondja már Homeros az Odysseában. «Minden ember éhezik Isten után», — főleg: a szenvedő ember.

c) *Boldog, akinek hite van!* Mert az nemcsak *szemmel* nézi ezt a világot, hanem *lélekkel* is. Arra is rárohan az élet ezernyi, zürzavaros benyomása, de a hite színpompássá, értelmessé teszi azt is, ami a hitetlen előtt csak zürzavar marad.

Boldog, akinek hite van! Azt is sujtják ugyan az élet csapásai, de ezek csak ellenállóbbá, erősebbé, szebbé teszik, mint erősebbé teszi a tüzes vasat a kalapácsütés s szebbé a márványt a szobrász vésője.

Boldog, akinek hite van! Annak is kell ugyan a földön ijesztő árnyak közt járnia, de úgy megy köztük, mint sötét szobán megy át dobogó szívvel a kis gyermek, aki tudja, hogy odaát, a másik szobában nagy fényesség közt atyja várja kitárt karokkal.

Boldog, akinek hite van! Arra is ráborul ugyan az élet értetlensége, sötétsége, de bent, lelkében meg kigyúl a hit fénye és szeme sugárzik, mint kigyulladt két ablak a sötét éjtszakában. Testvérem, felej nekem: van=e neked fényes szemed, bízó szemed, két csillagod, amely világítson neked... és sokaknak, a kételkedőknek!

Boldog, akinek hite van, mert nem szenved vigasz nélkül, és mert a megpróbáltatás óráján elmondhatja a költővel:

Testvéreim! Boldog az az ember, akinek hite van!

Uram, maradj velem!
Maradj velem, mert az éj ölébe,
Ha álom száll a világ fölébe,
Ki virraszt majd gyermeked felett?
Ki virrasztana, mint te, ki kezeddel
Égi testek sorsát rendeled el,
S rajtok a tavaszt, nyárt, őszt, telet:
Remegjek-e, ha Istenem,
A hatalmas marad velem? *(Székács J.)*

II. Boldog az a nép, amelyiknek hite van!

De tovább megyek, és állítom: **Boldog az a nép, amelyiknek hite van!**

A) *Mit ad a hit a népnek?* **Erkölcsöt, életkedvet, ellenálló erőt, önbizalmat, vállalkozási kedvet.**

a) Mondjak rá egy példát? Az idén februárban ünnepelte egész Franciaország az orleánsi szűz, *Szent Ieanne d'Arc* fölvonulásának 500. évfordulóját, aki 1429 február 23-án elindult, hogy az angolok által megszállott Franciaországot Isten nevében megszabadítsa. Képzeljük el a helyzetet: egy 17 éves leány, aki soha fegyvert nem hordott, páncélba öltözik s néhány lovassal elindul — ki ellen? Annak a kornak legjobb hadserege ellen, amellyel egyetlen sereg sem mert többé nyiltan megmérkőzni. A francia lovasság már előbb megsemmisült, a francia trónörökös félve otthon ül tétlenül, mialatt az angolok utolsó várát, Orleánst ostromolják. És ez a 17 éves leány — Istenben bízva — végrehajtja a lehetetlent: kéthónapi buzdító munkája lelket önt az egész népbe s győz a fölbátorított ország!

Ime, mit tehet a nemzetért egyetlen törékeny nő, akiben elevenen él az Istenhit!

b) Hát gondoljuk csak végig, mit jelent egy népre, *mit jelent a hazára, ha áldozatos, becsületes, erkölcsös, kötelességteljesítő, egyszóval: ha vallásos polgárai vannak.* Polgárok, akik izomfeszültéig, körömszakadtáig teljesítik állásuk kötelességeit, ott, ahová életsorsuk állította; teljesítik, mert hitük ezt mondja nekik: Ezzel szereztek jogot az örök életre. Polgárok, akik tiszta családi életűek, tiszta erkölcsűek, tiszta kezűek, mert hitük azt mondja: Ezzel alakul örök lelketek az Istenhez méltóvá. Polgárok, akiknek vállát szintén nyomja ugyan a sok gond, munka és aggodalom, de azért mégis

mosolyogva hordozzák a napi élet terheit s ezzel rendíthetetlen oszlopaivá válnak az állami életnek, mint a karyatidák voltak a régi görög templomoknak.

Mik azok a karyatidák?

A régi görögök templomain sokszor látni fönséges női szobrokat, az ú. n. karyatidákat, amelyeknek magasba emelt feje hordozza a szentély tetőzetét. Óriási súly nehezedik rájuk és homlokuk, szemük, egész tartásuk mégis mind másról beszél; valami csodálatos öntudat büszkesége ömlik el rajtuk, mintha az anyag lefelé nyomó szörnyű terhéből nem is éreznének semmit: hiszen ők templomot emelnek magasba! Igy tartja magasba az állami élet nehéz épületét a hívő, vallásos polgárok izmos válla, erős lelke is!

Igaza volt tehát *Franklin Benjamin*nak, mikor 1787-ben azt az emlékezetes kijelentést tette. 1787-ben Washington, az Egyesült-Államok egyik alapítója és 55 társa tanácskoztak az Egyesült-Államok további sorsáról. Hirtelen fölemelkedik az öreg Franklin és így szól: «Uraim! Imádkozzunk! Nagy kort értem meg, s minél továbbélek, annál inkább világossá válik előttem, hogy az emberek ügyeit Isten kormányozza. Ha egy veréb sem esik le a földre az ő akarata nélkül, hogyan emelkedhetnék fel egy ország az ő segítsége nélkül?»

Mi mást jelentenek e szavak, mint a mi tételünk igazolását: *Boldog az a nép, amelyiknek vallása, hite van.*

B) Azonban — Testvéreim! — mielőtt bezárnám a mai szentbeszédet, úgy érzem, hogy ki kell térnem egy fölmerülhető ellenvetésre.

Boldog a nép, amelyiknek hite s vallása van, hallottuk. «Dehát — mondhatná valaki — vallástalan, hitetlen nép nincs is a föld hátán! Hát akkor minek még ezt külön is kiemelni?»

Azért, mert mikor hitről beszélek, **mindig az élő hitet értem** azon, ez pedig — sajnos — nem közkincse az embereknek.

a) Mert miben áll a hit *élő szelleme*? Annyira meggyőződve lenni hitünk igazságáról, hogy a hit szelleme öntudatlanul is át- meg átjárja tetteinket, gondolatainkat, szavainkat, mint a lélekzés, melyet észre sem veszünk, mint a szívverés, amelyről tudomásunk sincs.

Szent Pál írja: «Az igaz a hitből él». (Zsid. 10, 38.) «*Él*»; tehát nem csak egyik-másik cselekedetét irányítja a hit, hanem *egész* életét. Az Úr Jézus szelleme kering benne,

mint a vérkeringés; az járja át, itatja át, mint a víz a bemártott szivacsot s nedvesíti minden tettét.

Minden keresztény hisz az örökkévalóságban — no, hát ez természetes! — de mily kevés kérdi tettei előtt: «Mit ér ez az örökkévalóságra?» Pedig hitből élni annyi, mint mindent ebből a szempontból nézni: «*Mit ér ez az örökkévalóságra?*» Testvérem, mielőtt a karriérért megtagadnád a becsületet, kérdezd: Így cselekednél-e az utolsó percedben is? Mit ér ez az örökkévalóságra? Mielőtt a tisztességtelen érvényesülés csábításának engednél, mindig kérdezd meg: Mit ér ez az örökkévalóságra? Ime, ezt jelenti: «élő hit», «hitből élni».

Talán azt mondod: Ha nem volna hitem, nem törődnék semmit a lelkemmel! Igaz; de kérdem: Ha *élő* hited volna, oly *keveset* törődnél vele? Azt mondod: Ha nem volna hitem, nem imádkoznám! Igaz; de ha *élő* hited volna, oly szórakozottan imádkoznál-e? Nem mennél gyónni! Igaz; de oly *ritkán* mennél-e? Nem mennél áldozni! Igaz; de oly *hidegen* áldoznál-e?

b) *Ime,* — Testvéreim! — itt a *mi nagy bajunk, ez a keresztény országoknak fundamentális sebe!* Keresztények vagyunk, elegen vagyunk, sokan vagyunk, — de csak szóval, szájjal, s nem tettel, élettel. Szóval keresztények — életben pogányok? Szóval keresztények — tettel pogányok? Szóval hinni — tetteinkben hitetlennek maradni?

Jönnek világvárosainkba japán, kínai, indus utasok s örülni kell, ha kereszténynek nevezett világunkból minél kevesebbet látnak. Mert haza fognak menni s otthon leborulni pogány isteneik előtt és így imádkozni: «Az egész kereszténység egy üres lárva — benső nélkül. Örülünk, hogy nem vagyunk keresztények!»

Mikor tehát azt állítom: Boldog az, akinek hite van, én erre az *élő* és *éltető* hitre gondolok. Hitre, amely nemcsak szóbeli hitvallás, hanem hit szerinti élet is! Hitre, amely ritmus! Hitre, amely szívverés! Hitre, amely életforma! Hitre, amely életalakító erő!

Hívő ember — tiszta lelkű ember. Hívő ember — tiszta kezű ember. Hívő ember — tiszta szemű, vágyú, gondolkozású ember. Hívő nép — erkölcsös, szorgalmas, életerős nép.

Hitem nemcsak szó, nemcsak tétel, — az gesztus, tett, lüktető élet is. Jaj, Hívő Testvérek, el ne feledjétek: *Pogányok közt élünk s életünkkel kell előttük fénylenünk!* Tisztán,

átlátszóan álljon előttük életünk, mint a hal élete az üveg-edényben, az akvárium publikuma előtt. Hogy életünket látván a pogányok, dicsőítsék az atyát, ki mennyekben vagyon s köszönjék, hogy keresztényeket is küldött a földre. (Péter I. 1, 12.)

*

Kedves Testvéreim! Székesfehérvárott történt 1083-ban augusztus 19-én. Szent István sírjánál egy másik szent király imádkozott, Szent László s vele az egész ország színe-java. Volt ott egy hétéves, születésétől fogva összezsugorodott kezű és lábú gyermek is. Szülei sírva-imádkozva helyezik a sírra és ime, az egész templom szemeláttára kitágulnak az inak, megerősödnek a térdek, a gyermek mozogni kezd és — talpra áll! «Látta az esetet maga László király is és a hatalmas, nagy férfiú örömében könnyekre fakadt, fölkapta a gyermeket, ölében vitte azt az oltárhoz s ott a jelenlevőkkel együtt ünnepies hálát adott az Istennek.» (Karácsonyi János.)

Miért mondom ezt a beszédem végén? Azért, mert Európán nemrégen végigszaladt a riasztó kiáltás: Emberek! Vigyázzatok! Sírja felé hanyatlik az európai kultúra, megbénult a keresztény Európa egykori lüktető szívverése!

Az európai nemzetek szeme aggódva fordul nyugatra, ahol a lemenő napnak árnyékában a láthatáron egyre magasabbra növekszenek a kelő új világrészek körvonalai. Ki tagadhatná, hogy Európa erkölcsi kultúrája fölött valóban az alkony felhői terpeszkednek, amelyek láttára ki kell törnie lelkünkből az emmauszi tanítványok kiáltásának: Uram, «maradj velünk, mert esteledik és már lemenőben a Nap». (Luk. 24, 29.)

A béna gyermek meggyógyult, mikor Szent István sírjához ért, *s az öregedő, sírja felé hanyatló európai kultúra is csak akkor ifjodik meg, ha ismét megtalálja a kontatkust az Úr Krisztussal.*

Szent Péter apostollal kérlek tehát, Testvérek, tartsatok ki keresztény hitünk mellett, az Úr Jézus Krisztus mellett, «akit bár nem láttatok, szerettek; kiben, bár most sem látjátok, hisztek; hívén pedig örvendezni fogtok kimondhatatlan és megdicsőült örömmel, elérvén hitetek célját, lelketek üdvösségét». (Péter I. 1, 8. s köv.)

Boldog az az ember, akinek hite van s boldog az a nép, amelyiknek hite van! Ámen.

III.

Boldogtalan, akinek nincs hite!

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Az egyik orosz írónak (Maxim Gorkij) «Éjjeli menedékhely» című darabjában van egy megrendítő jelenet: mikor a menedékhely nyomorultjai, a világ kitagadottjai reggel a gőzös, párás, elhasznált levegőben fölébrednek s kezdődik számukra a céltalan, vergődő, kínlódó élet. Az egyik rongyos férfi, egy mohamedán, amint fölébred, keletnek fordul s elmondja reggeli imáját. A többi nyomorgó részben kíváncsian, részben gúnyolódva nézi, amint ünnepélyes gesztussal borul le Allah előtt, s nem tudják megérteni, hogy a nyomortanya szörnyű elhagyatottságában is lehet még Istenben hinni. Arcukon azonban nemcsak fölényes lenézés ül; van ott valami fájó sóvárgás, névtelen vágyódás is, — vágyódás azután a rég elvesztett fényes birodalom után, amelynek kapuját a hit tárja föl az ember előtt . . .

Testvéreim! Nemcsak éjjeli menedékhelyeken fojtogatja az embereket ez a sajátságos nosztalgia. Előkelően berendezett szalonokban, fényesen kivilágított, rohanó vasúti étkezőkocsikban, zaklatott levegőjű, forgalmas irodák asztalainál is fölveti fejét a névtelen sóvárgás azok boldogsága után, akik tudnak hinni. A mai ember egyre jobban érzi, mit veszített, mikor hitét vesztette és mije hiányzik, mikor Istene hiányzik.

Ahol Isten hiányzik, minden hiányzik! — ez az én mai beszédem nagy tétele.

Igaz-e ez? Hát nem elég, ha kényelmes lakásom van? Nem elég, ha a bankban betétkönyvem van? Nem elég, ha földem, gyáram van? Nem elég, ha megértő, kedves feleségem, kacagó, vidám gyermekeim vannak? Még mindig lehetek boldogtalan? Igen. Testvérem, még mindig lehetsz. **Mert boldogtalan az, akinek nincs hite!**

A mult vasárnap arról beszéltem, mily boldog az az

egyén, akinek hite van, s mily boldog az a nép, amelyiknek hite van. Nézzük tehát a mai beszédemben a tétel visszáját: **I. Boldogtalan az az ember, akinek nincs hite s II. boldogtalan az a nép, amelyiknek nincs hite.**

Tételünk első része tehát így hangzik:

I. Boldogtalan az az ember, akinek nincs hite.

Ha a multkori beszédemben azt mondottam, hogy boldog, akinek hite van, mert nem kérdez válasz nélkül s nem szenved vigasz nélkül, akkor ma meg azt kell mondanom: Boldogtalan, akinek nincs hite, mert *kérdez és — nincs rá válasz, szenved és — nincs rá vigasz.*

A) *A hitetlen ember is kérdez, mint kérdez a hívő,* — **de nincs rá válasz;** illetve van rá válasz, de az **lesujtó s megsemmisítő.**

Mit kérdez?

Hát azt, amit minden ember megkérdez egyszer önmagától, az élettől, a filozófiai rendszerektől: a nagy életkérdéseket. Mit tartsak erről a világról? Mit tartsak az emberről? Mi az ember? Mi az élet értéke? És honnan jön az ember a földre? És mi a célja itt a földön? És mi vár reá a halálon túl? Megdöbbentően fontos kérdések!

a) *Mi a világ? Mit tartasz a világról? Mi a te világnézeted?* Ki lehet-e térni ezek elől a kérdések elől?

Néha nagy járványok szakadnak az emberiség nyakába: kolera, pestis, influenza . . . Éppígy a szellemi életben is vannak epidémiák, amelyek aztán egész nemzedékeket, országokat, századokat megfertőznek. A világnézet szükségességének tagadása, a vallás lemosolygása, a vallási kétely és a hittagadás epidémiája is többször ütötte már föl fejét az emberiség közt, de *mindig az ember járt vele rosszul.* Mert a gondolkodó embert mindig nyugtalanítani fogja ez a meg nem válaszolt kérdés, és fejét nem dughatja előle strucc módjára a homokba.

A londoni Pál-templomban sok előkelő angol holtteste nyugszik befalazva. Az egyiknek márványemlékén ez a szomorú fölirat olvasható: «Dubius vixi, incertus morior, quo eam nescio», «kételyek közt éltem, bizonytalanságban halok meg, hová megyek, nem tudom».

b) Lehet-e gyászosabb útja egy gondolkodó, világosságot szomjazó léleknek? *Mit ér, ha mindent tudok, de ezt*

az egyet nem tudom! Hiába tudom megrajzolni a csillagok útját, hiába tudom megszámlálni a sejtben a chromosomák számát, hiába mérem az ultraviola színben az éterrezgést, hiába minden, ha nem tudok felelni ilyen kérdésekre: Mi a világ? Mi az ember? S mi vár az emberre a halál után?

Világnézet! Ó, igen, van a hitetlen embernek is világnézete, . . . egyiknek a «gyomor=világnézete», másiknak a «pénz=világnézete», a harmadiknak az «érvényesülés=világnézete», a negyediknek az «ösztönök=világnézete», . . . de beéri=e ezzel az emberi élet?

Egyszer megkérdeztek egy kínait: Mi a te vallásod? Ezt felelte: «Az én vallásom: jól inni, jól enni, jól aludni s jól emészteni». Jaj, Testvérek, nem is hiszitek, mennyi kínai él Budapesten! Emberek, akik — mint az a kínai tette — megpróbálják az életet máról=holnapra élni, végig=vegetálni világnézet nélkül.

Szándékosan mondtam: «vegetálni», mert világnézet nélkül csak vegetálni lehet, de emberhez méltó életet élni nem. Elgondolkodni a világ jelenségein s keresni a világ történéseinek végső célját, — ez legemberibb vonásunk. A világ nekem nem összefüggésnélküli tényálladékok halmaza, nem chaos, hanem kozmos, rendezett szépség, amelyben minden népnek, minden embernek, minden falevélnek és minden eseménynek megvan a helye és célja — ha . . . *ha hitem van.* És rettenetes céltalanság, ijesztő zürzavar az egész — *ha nincs hitem.*

Ha nincs hitem, akkor nincs kielégítő válaszom a nagy kérdésre: mi ez a világ.

c) És itt a másik nagy kérdés, amelyre szintén nincs válasza a hitetlennek: *Mi az ember s mi az élet értéke?*

Ha van hitem, akkor van feleletem is az élet értékeire; akkor földi életemnek célja Isten kialakítása lelkemen, kialakítása az Isten parancsa szerint eltöltött, becsületes és munkás földi élet által. Ha van hitem, van lelkem is, örök életre hivatott lelkem, s akkor az emberi élet többet ér a világ minden kincsénél. Ha meg nincs hitem, nincs lelkem sem s akkor az emberi élet nem ér egy dollárt sem.

Igen: nem ér egy dollárt, csak 98 centet. Egy amerikai tudós ezt pontosan kiszámította. Ezt mondja: Az emberi test víztartalma elég volna egy asztalterítő kimosására. Piros vérsejtjeink vasából 7 patkószeg kerülne. Meszével egy kis falusi szobának egyik falát végig lehetne meszelni.

Szénsavas grafittá változtatva 95 ceruzát adna. Foszforából egy csomó gyufaszálat lehetne készíteni. Még néhány teáskanálnyi só is kerülne ki belőle. Mindez — mondja az amerikai tudós — nem ér többet, mint 98 centet, azaz nem egész 6 pengőt . . .

Ime, akinek nincs hite, annak a legégetőbb kérdésekre nincs válasza, vagy csak ilyen válasza van! Te *szegény árva, elhagyatott hitetlen ember!*

B) Itt van azonban a tétel további része is: **Akinek nincs hite, annak nincs vigasza; a) nincs vigasza a szenvedésben és b) nincs vigasza a halálban.**

a) *Hát igazán hitetlen vagy, szegény testvérem?* Mondd meg, — de őszintén — nincs soha oly pillanat életedben, amikor valahonnan, mélyről, a lélek egész mélyéről fölsír egy hang gyermekkorod elvesztett hite után?

Talán . . . ha nem a földön élnél . . . nem a szenvedések völgyében, még talán kibírnád hit nélkül. De így? *Isten nélkül ki nem bírjuk!* — még az sem, aki áltatja magát, hogy ő kibírja. Bármennyi a tudásod, bármennyi a vagyonod, élvezeted, mindegy . . . vannak pillanatok, mikor kitör a lélek elemi vágya. Mely pillanatok? A tehetetlenségnek, a semmiség érzetének, a szenvedésnek pillanatai.

Ilyen pillanatról beszél egy angol filológus.

Dublinban a szegények városrészében séta közben egy haldokló asszonyhoz került, aki szalmán feküdt a földön, mellette terült el halott kis gyermeke. Az asszony halkan megszólalt: «Maga a doktor?» «Nem — felelte a filológus —, de az is eljön nemsokára.» «Imádkozzék — mondotta tovább az asszony —, hogy Isten ne bűnben vegye el lelkemet.» A filológus erre letérdelt s az asszony mellett imádkozott, míg eljött az orvos is, pap is. «Isten fizesse meg — sóhajtotta az asszony —, most megnyugszom.» Képzeljétek el — folytatta elbeszélését a filológus —, hogy a haldoklónak mindent elmondtam volna, amit görög bölcselőktől s íróktól tudok, s amire csak ráakadtam a filozófia tömkelegében, mit használt volna mindez neki? Azt fogjátok erre mondani: No igen, nem használt volna, mert műveletlen volt a szegény asszony. Dehát tegyük föl, hogy a művelt, felsőbb osztályokhoz tartozik, vajjon akkor használt volna-e? Filozófia, műveltség jó dolog, de csak dísz; a pamlagon, a szalonban, párolgó tea mellett megjárja. (Prohászka: Elmélkedések. Székesfehérvár, 1908. 206. l.)

Hogyis mondta az az asszony? «Imádkozzék, hogy

Isten ne bűnben vegye el lelkemet.» Ó, ez az a döbbenetes érzés, Testvéreim!

Hát nincs Istened, nincs hited? Ám jó! De: *van bűnöd* — azt ki nem filozofálhatod —, mi lesz azzal? Megváltó Krisztusod nincs — s akkor a bűn, mint sírkő nyomaszkodik rád. Keresi az ember a boldogságát a tudományban — s meg nem találja. Keresi a művészetben, szerelemben — s meg nem találja. *Szkeptikus vagy — boldog vagy? Blazirt vagy — boldog vagy? Fejcsóváló vagy — boldog vagy? Ad ez erőt a levertségben? Ad ez bátorítást a csüggedésben? Ad ez vigaszt a betegségben? Ad ez feleletet a fájdalom perceiben?* Nem ad feleletet! Hát mit ad? Hallgasd meg Arany János feleletét:

«Ó, ha bennem is mint egykor éppen
Élne a hit vigaszul nekem!
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem!»

Ó, te szegény, árva, elhagyatott, hitetlen ember!

Mily boldogtalan, akinek nincs hite, mert nincs vigasza a szenvedésben!

b) *És nincs vigasza a halálban!*

Tehát nem hiszel semmiben, Testvérem? De mondd: Jól érzed magad ebben a sarki jégmezőben? Csillogva lobognak a színes kis viaszgyertyák a karácsonyfán, sugárzó szemű gyermekeid ugrándoznak a fa alatt, — de te csak révedezve, üres lélekkel nézel magad elé; mondjuk: még ezt kibírod. Csendül a húsvéti harang allelulája, — s neked mindez nem jelent semmit; mondjuk: még ezt is kibírod. Hanem!... Feleséged frissen hantolt sírja mellett állasz s felvillan előtted a rémes gondolat: egyszer belőlem is ennyi marad, por és hamu. *Ezt kibírod-e?*

Por és hamu?... Ennyi, ami megmarad! Igazán ennyi?...

Fölkiált benned a kérdés... és szeretnél menekülni előle, de nem tudsz. «Eh! hát ennyi az egész! Nagy semmi van a végén!» — ezt próbálod magadnak bebeszélni. De a következő pillanatban már ismét nyugtalankodol: Ez az egész világ oly rendezett, oly célszerű gépezet, az egész életet annyira átjárja az örökkévalóság sóvárgó vágya, — hát mégsem lehet a végén nagy semmi! Az agyvelőm elporladhat, de az a sok gondolatom, akarásom, érzelmem s szívem nemes törekvései, ideális szárnyalásom, amik mind nem a test produktumai voltak, el nem porladhatnak!

«A halállal az élet csak megváltozik, de el nem vész», «vita mutatur, non tollitur», mondja nagyszerű vigasztalással a gyászmise praefációja — annak, akinek van hite. De akinek nincs?

Akinek van hite, annak lelkét még a halál előtt is nyugodtá, boldoggá, széppé teszi ez a hit, a világ legmegkapóbb szépségévé. Pedig sok szépséggel hintette tele a világot Teremtője. Szép a hófedte hegycsúcs, szép a virágborította májusi rét, szép a klasszikus festő képe, szép a karrarai márványszobor, — de mindennél szebb az Istenéhez készülő hívő lélek. Mert a legszebb márványszoborból is lehet meszet égetni, Murillo legszebb festménye is szakadt vászondarabbá porlik idővel, de az Isten képére alakított lélek — a hit tanítása szerint — örökké él.

Mikor tehát jön az élet legkomolyabb pillanata: a halál . . . mikor fáradt fejem odahanyatlik szeretteim karjába, de az már nem én vagyok . . . lelkem már az ajkamon ül és tétován kérdi: Most aztán hová, merre? . . . *ó, mily jó annak, akinek hite van,* s akihez így szól akkor az Úr: «Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik fáradtak vagytok!»

A halálban csak az boldog, akinek hite van! És akinek nincs? Hát nézzétek meg az istentelenek halálát!

Mikor jött a halál a francia forradalom egyik híres szereplője, *Miraheau* felé s fojtogatta a kétség, mit tett a szerencsétlen, csakhogy meneküljön előle? Halála napján illatos vízzel mosatta meg magát, virágkoszorút tétetett feje köré s zenét hozatott, hogy nyugodtan tudjon álomba szenderülni. De mindez nem ért semmit: kínjai percről-percre nőttek, lelki kétségei még inkább. Ekkor az orvost kérte, hogy adjon be neki valamit, ami halálát siettetné, de az orvos nem tette meg. Szörnyű kínok közt érte a halál . . .

Van *Pascalnak* egy ijesztő megállapítása: «Tu mourras seul!», «magadban fogsz meghalni». Mily elhagyatott a halálban az ember, a hitetlen ember! Ó, mint érezhette ezt utolsó pillanatában «a hitetlenség pápája», *Anatole France,* aki halála perceiben anyja után kiáltott! «Itt a halál, mily lassan jön és kínoz . . . Végtelen órák, napok . . . Ez már a halál . . . Anyám . . . anyám!» (Das neue Reich, 1924. 157. l.) Ez volt végső szava. Mily boldogtalan az az ember, akinek hite nincs!

Nézd meg a virágot, melyet ágairól letépett a szél, — mi lesz vele!

Nézd meg a patakot, mely medrét elhagyta, — mi lesz vele!

Nézd meg a madárkát, mely kiesett fészkéből, — mi lesz vele!

Nézd a sugarat, mely elszakadt a Naptól, — mi lesz vele!

Nézd a csillagot, mely letért útjáról, — mi lesz vele!

Nézd az embert, aki elszakadt az Istentől, — mi lesz vele!

Te árva, boldogtalan, elhagyatott, hitetlen ember! . . .

II. Boldogtalan az a nép, amelyiknek nincs hite.

De menjünk tovább egy gondolattal: **Te boldogtalan, hitetlen nép!** Mi lesz a népből, ha elveszti hitét, mivé válik az emberiség hit nélkül?

A) **Aki kimerítő feleletet akar erre kérdésre, olvassa el pl. a francia forradalom történetét.** Olvassa végig — ha bírják idegei, — hogy hová süllyedt egy nép, amelytől elveszik Istenét.

1793-ban kikiáltották az ész vallását. Előbb színházban akarták tisztelni, de aztán pokoli gondolatuk jött s a Notre-Dame-ba mentek. Egy operatáncosnőt fehér ruhában s égszínkék köpennyel trónra ültettek a szentélyben és tölgyfakoszorúzott, fehérruhás leányok Chenier himnuszát adták elő az új vallás tiszteletére. Az egyházi drágaságokat szamárra rakták, püspöksüveget adtak fejére, reá meg miseruhát, elébetálalták a miseedényeket s táncoltak körülötte. Templomokban tüzet raktak, rá az ereklyéket s körültáncolták. Kelyhekből pálinkát ittak, patenákon heringet szolgáltak fel; a csőcselék papiruhába öltözött s szamáron végigjárta a várost.

Szent Eustachius templomában a szentélyt mezei tájjá alakították, bokrokkal s kunyhókkal. Nagy asztal tele enniinnivalóval. Az istennő kiszolgálta a «hívőket», kik elébejárultak. A gyermekek abban az előnyben részesültek, hogy tetszés szerint ihattak. S az «ájtatos» hívek jókat röhögtek a berúgott gyermekeken. Az istennő kék palástban s jakobinus sipkában az oltárra ült s a férfiak égő pipákkal a szájukban nyujtottak neki egy pohár frissítőt. (H. Leo: Lehrbuch der Universalgesch. V. 113.)

És mindennek mi lett a vége?

A guillottin reggeltől estig emelkedett s esett s vele egy=egy fej hullott alá. A hóhérok elfáradtak a gyilkolás=ban! Nantesben vizijárműveket eszeltek ki, amelyeknek alját ki lehet nyitni: esténkint a Loire partján ezeket meg=töltötték emberekkel s éjjel befullasztották őket a vízbe. Nem ismerjük, hány ember veszett így el. Csak egy ilyen noyadeban 1300=an fultak vízbe. És állítólag 23 noyades volt s az elpusztultak közt 600 gyermek is. A parton fegy=veres banditák álltak s akik a szerencsétlenek közül ki=másztak, levágták kezüket s visszadobták őket a vízbe. 1793 utolsó s 1794 első hónapjában csak Nantes környé=kén legalább 15.000 volt a lefejezett, lelőtt, befullasztottak száma . . . «Hercegek, marquis=k, grófok, bárók feje úgy hull itt, mint a jégeső», írja Lebou, az északi Franciaor=szágba rendelt conventkomisszárius 1794 áprilisban. (Becker: Weltgesch. 3. Aufl. 1873. XV. 497.)

B) **Magyarázzam e még sokat, mivé lesz a nép hit nélkül?**

Vannak északi országok, amelyekben fél évig alig kel fel a nap. Nyomott, bágyadt, erőtlen is ott az élet a melan=cholikus félhomályban. Hiányzik a mindent éltető Nap! *Az emberiségnek éltető napja az Istenbe vetett hit.* Vedd el Istent, s mi lesz velünk?

Nincs Isten! — de akkor nincs többé templom és oltár sem, ahol annyi áldozatos erő fakadt. Nincs többé feszü=let, Fájdalmas Mária=kép, gyónás, áldozás, ima sem, ahol annyi szív megenyhült, ahol annyi könny felszáradt.

Nincs Isten! — de akkor nincs senki, akinek parancsai megkössék a féktelen emberi ösztönöket s egyetlen rabló=bandává változik a világ.

Nincs Isten! — de akkor nincs különbség a jó és rossz között, akkor láncáról elszabadul minden szenvedély!

Nincs Isten! — de akkor futóbolond minden becsü=letes ember, minden alamizsnálkodó, minden részvétet érző, minden irgalmas szív!

«Szenteltvízzel nem lehet vasutakat építeni!» — hallja néha az ember a hitetlenek ajkáról. Ilyesvalamit vallott *Machiavelli* is: Rózsafüzérrel és szelídséggel nem lehet az állam épületét építeni. Nos, figyeljetek csak ide! Ha semmi mást nem bizonyítana is a történelem, azt föltétlenül bizo=nyítja, hogy minden állam támasza, talpköve, összekötő kapcsa a tiszta erkölcs. Hát próbáljatok csak vasutat épí=teni sinkapcsok nélkül, házat építeni alapkő nélkül!

Hiába győz egy nép harcban, kereskedelemben, iparban, ha nem győz erkölcsi életben is! Mert a hadban győzelmes, de életében léha népre is áll, amit *Seneca* oly klasszikus rövidséggel állapított meg Hannibálról: «Armis vicit, vitiis victus est», «fegyverekkel győzött, őt bűnök győzték le». (Erkölcsi levelek. V. k. 11. levél.)

Valóban boldogtalan az a nép, amelynek nincs hite.

*

Testvéreim! Október 6-át ünnepeljük. Éppen ma van nyolcvan éve, 1849 október 6-án indult a 13 aradi hős sírja felé. Az egyik, Schweidel József tábornok, Budának egykori várparancsnoka, agyonlövetése előtti utolsó perceiben, miután a halálítéletet kihirdették előtte, a tábori paphoz lépett:

— Tisztelendő Úr! Ime, itt ez a feszület, melyet boldogult atyámtól örököltem. Ezt mindenkor, még a harcok idején is magamnál hordoztam. Kérem, adja át fiamnak.

De, mintha valami felvillant volna agyában, hirtelen visszavette:

— Kezeim közt akarom tartani s vele meghalni. Miután meghaltam, ne irtózzék kezeimből kivenni s fiamnak átadni.

Dördült a fegyver s a tábornok megszűnt élni. De, Testvéreim, nem veszhet el az a nép, ahol az apák Krisztus szeretetére, Krisztus hitére tanítják fiaikat. Testvérek, apák, anyák, hagytok-e ti ily örökséges, rendíthetetlen krisztusi hitet fiaitoknak?

Nézzétek: szegényekké lettünk, de gazdag az, akiben Isten lakik! Nézzétek: csonkává lettünk, de erős az, aki Isten kezébe kapaszkodik! Nézzétek: tömérdeket vesztettünk, de megvan a hitünk s nem vesztettünk el mindent.

Aki vagyonát vesztette, sokat elvesztett; aki karját vesztette, még többet veszített; aki hitét veszítette — *mindent elveszített.*

Úristen, segíts minket, megtépázott magyar népedet, hogy **mindent** *el ne veszítsünk!* Amen.

IV.

Mi visz a hitetlenségbe?

(1. A tudomány?)

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Mily boldog az ember s boldog a nép, ha hite van, van vallása, s mily boldogtalan a hitetlen ember és nép! — ez a két téma foglalkoztatott minket az utóbbi két szentbeszédben. Láttuk, hogy a vallásos hit egyénnek és népnek egyaránt elemi életszükséglete, szinte azt mondanám: hozzátartozik az egészségéhez. Nem lehet az ember egész, tehát «egész-séges» s nem lehet a nép «egész-séges», ha elveszti istenbevetett hitét: minden lendület, munkaerő, kitartás, életkedv és vigasztalás legelső forrását.

Erre a megállapításra jutottunk eddigi fejtegetéseinkben.

Itt azonban egyelőre meg kell állanunk; meg kell állanunk két vasárnapra, hogy szemébe nézhessünk egy aggasztó ténynek.

Mily boldogtalan, akinek nincs hite! — hallottuk a mult vasárnap. De — ime — az életben lépten-nyomon találkozunk ily hitüket vesztett boldogtalanokkal, ily Istentől elszakadt, kihülő lelkekkel.

Boldogtalan, akinek nincs hite! — így szól az elméleti tétel. De az élet gyakorlata meg itt mutatja körülöttünk a hitükben hajótörött embertársakat... Hát mit szóljunk ezekhez? Nincs hozzájuk semmi szavunk? Mi, akiknek az Isten megadta a nagy kegyelmet, hogy van hitünk, szent, keresztény hitünk, vajjon fölényesen menjünk-e el a hitükben megingott, kételkedő vagy egyenes hajótörött lelkek mellett?

Nem! Ez nem volna krisztusi szellem! Álljunk oda melléjük résztvevő, érdeklődő, segíteni akaró szívvel s kérdezzük meg: *Testvér, mondd, hogy jutottál te a hitetlenség jégmezőire? Mi vitt téged ide? Mik az érveid a te hitetlenséged mellett?*

Hallgassuk meg, mily választ fogunk kérdésünkre kapni és próbáljunk megfelelni problémáikra.

A mai beszédben egy oly nehézséggel akarok foglalkozni, ami a hitüket vesztett emberek mentségei között legtöbbször hangzik el, — pedig ez viszi még *legkevésbbé* az embert hitetlenségbe. A jövő vasárnap majd rámutatunk azokra az okokra, amelyek *valóban* hitetlenné tehetik az embert, amikkel azonban a magyarázkodásban nem igen szoktak előhozakodni.

Legtöbbször csak egy érvvel hozakodnak elő, mert ez manapság, a «tudás századában», imponál az embereknek. Őket — mint mondják — «a tudományos kutatás eredményei kényszerítették a hitetlenségbe». Felnőtt korukban a tudás fosztotta meg őket attól a hittől, ami tudatlan gyermekkorukban megvolt bennük.

Végtelenül tragikus lenne, ha így lenne! Ha a tudásnak, az emberi ész kutató munkájának útja keresztezné az Isten felé vezető utakat s nem párhuzamosan futna azokkal! Mily tragikus lenne, ha a nagyszerű megbizatást, amelylyel — a Szentírás szerint — Isten átadta a világot az emberek kutatásának (Préd, 3, 11.), csak hitünk elvesztése árán lehetne teljesítenünk.

Igaz-e, hogy a tudomány hitetlenné tesz? — ez hát a mai beszédem nehéz és fontos témája.

Nehéz téma, mert több bölcseleti gondolkodást, figyelmet és okoskodást követel a hallgatóktól, mint más témák; de viszont hitünk megerősítéséhez annyira fontos, hogy még nehéz részletei miatt sem szabad hallgatással menni el mellette.

Hogy a kérdésre megfelelhessünk, mindjárt elsősorban is egy kis filozófiai elmefuttatásra van szükségünk; meg kell néznünk, mily viszonyban van egymással az emberiség két drága kincse: *a tudás és a hit.*

I. A tudás és a hit.

A) Talán hasznos lesz, ha mindjárt egy alapvető megállapítással kezdem. **A tudás és a hit között az a viszony, ami az emberi szem és a messzelátó között.** Legyen bármennyi tudásom, csak két szemem van; de ha a tudáson kívül hitem is van, akkor a két szemem előtt messzelátó van.

a) *A hit tehát úgy erősíti, élesíti lelkünk szemeit, mint a mikroszkóp és teleszkóp testi szemünket.* Akinek erős mikroszkópja van, az nyüzsgő=kavargó életet lát egy csepp vízben is, ami pedig a puszta szem előtt csendesnek, nyugodtnak, kihaltnak látszik; akinek éles teleszkópja van, az a csillagok száguldó ezreit fedezi fel az égbolt oly helyén is, ahol a puszta szem csak üres, sötét foltot lát; éppígy, *akinek vallásos hite van, az feleletet talál tömérdek olyan kérdésre, ami előtt a puszta ész tehetetlenül, tanácstalanul, sötétségben áll.*

Münchenben a csillagok egyik nagy kutatójának, *Fraunhofernek* sírján ez a fölírás olvasható: «Sidera approximavit», «közelhozta a csillagokat». Így hozza közel hitünk is eszünkhöz az örökkévalóságnak szent valóságait, amiket a puszta ész is megsejt ugyan, megsóhajt ugyan, de amiket hit nélkül elérni nem képes.

b) Az emberiség kultúrtörténetéből lebilincselő kép vonul el előttem: *a fiatal Kolumbus ott áll a spanyol partokon*, a világtenger partján. Ismeretlen növényeket, moszatokat sodor elébe a tenger árja és éles szeme belefuródik a messzi távolba, ahonnan ezeknek jönniök kellett. Testi szemével vizen kívül semmit sem lát; de lelki szemei előtt feltűnik az ismeretlen, nagy szárazföld, amelynek mégis lennie kell, bárhogyan nevetik is ki a többiek s gúnyolják ezért a rögeszméjéért. Így áll a hívő lélek is a földi élet partjain, de szemét befúrja a nagy vizeken túlra, a síron túlra, ahol — bármint nevessétek is ki — egy új, nagy világnak kell lennie.

B) Nincs=e igazam — Testvéreim — ha azt mondom, hogy **végelemzésben nem is tudás kell nekünk, hanem igazság!**

a) *Fő az igazság:* akár kémiai laboratóriumban jövök rá, akár hitem tanításából. A tudományt és hitet tehát szembeállítani helytelen cselekedet. A tudomány területe oly széles, mint a világ, de határolt is, mint a világ. Arról van tehát szó, hogy a látható természet korlátainál kioltsuk=e az igazságkereső fáklyát egy rezignált «ignoramus»=sal, vagy pedig elfogadjuk a hit által nyujtott kezet, hogy az legyen vezetőnk a természetfölötti világban, mint Beatrice vezette Dantet a túlvilágban.

b) *A hit fény s mint a fény a sötétet, úgy világítja meg a hit az élet nagy kérdőjeleit. Villanovai Szent Tamás* ezt a hasonlatot használja: A hit és ész oly viszonyban vannak,

mint az úr és a szolga: együtt mennek az utcán, együtt a palotába, együtt fel a lépcsőn, de a *szobába* már csak az úr megy be. A hit és az ész is együtt mennek a külső világ látható dolgaiban, együtt emelkednek a teremtmények lépcsőfokain. Isten mindenható — mondja a hit. Én is látom a világon hatalmas kezének nyomát, — mondja az ész. Isten végtelenül bölcs, — mondja a hit. Én is látom bölcsesége nyomát mindenütt, — mondja az ész. Így együtt mennek a szobáig; de a legbensőbb szentélybe, Isten lényegének, fönségének szemléletéhez csak a hit jut el. *Az ész, a tudás, a helyes filozófia tehát nem lehet más, mint az isteni evangeliumokhoz írt emberi előszó.*

A hitet is Isten adja az embernek, az észt is. Hogyan lehetséges akkor, hogy az ész gyöngítse a hitet, ellene mondjon a hitnek? Sehogyan! Akár egy ember, akár egy korszak azt vélné, hogy az ő tudományos meggyőződése lehetetlenné teszi számára a hitet, csak azt mutatná, hogy vagy hitét, vagy tudását nem ismeri alaposan.

II. Hitetlenné tesz-e a tudás?

Azonban mégis csak úgy látszik — Kedves Testvérem — mintha a modern tudomány, főleg a természettudományok, ellenségei volnának a hitnek, a vallásnak. Legalább is a hitüket vesztett emberek legnagyobbrészt erre hivatkoznak, hogy bennük gyermekkoruk hite akkor kezdett gyöngülni, mikor sokat tanultak, mikor egy-egy szaktudomány apró, részletkérdései tárultak fel előttük.

A) Feleljünk tehát nyiltan a kérdésre: **Lehetséges-e az, hogy a tudás gyöngítse a hitet vagy egyenesen meg is ölje?**

a) *Bizonyos szerencsétlen esetekben lehetséges.* A fénytan, az optika beszél a fényinterferencia törvényéről. Ennek lényege az, hogy két fénysugár néha oly sajátos módon találkozik és hat egymásra, hogy együtt nemhogy több világosságot adnának, hanem ellenkezőleg, egymást inkább gyöngítik, lerontják. A hit és ész is két fénysugár; de találkozhatnak oly szerencsétlen interferenciában, hogy az egyik gyöngíti a másikat. Volt idő, amikor valóban sok embert tett hitetlenné a tudomány. Ez volt a *tudományos kutatás kezdetén.* Amikor az emberi észt szinte megrohanták a nap-nap után következő egyre újabb fölfedezések.

A kő époly törvények szerint esik a magasból, amint a bolygók keringenek — fedezte föl az ember. A legközelebbi holdfogyatkozást másodpercnyi pontossággal előre meg lehet mondani. Az elemek egyesülésének vastörvényei vannak s az egyfajú egyedek sejtjeiben mindig ugyanannyi a chromosomák száma ... és így tovább ... törvények, vastörvények uralma az egész világon.

b) Itt szédült meg a kutató ember és fölvillant fejében a gondolat: *Nem lehetne-e épígy megmagyarázni az egész életet is?*

Az egész szellemi életet, mint a fizika és chemia különös eseteit? És ha ezt lehet, akkor egyszerűen áll előttünk az egész világ: holdfogyatkozás, csillagok pályája, emberek pályája, szabadakarat, lelki jelenségek ... minden csak kötött pálya, vastörvény, kényszerűség, elektromosság ... minden csak elektromos rezgés: a «lélek» is, a «gondolat» is.

Jaj, micsoda dermesztő pesszimizmus sarjadt ki ebből a teoriából! Ha minden csak természeti, anyagi törvény, akkor a Nap kihültével vége mindennek: a lelki világnak is, s akkor minden történés, munka, remény, szeretet, mindez hiú önámítás! Volt idő, mikor művelt ember azt hitte, hogy hozzá csak ez a fagyasztó világnézet illik.

Így fenyegette a hitet a természettudomány, mikor első lépteivel megindult mai diadalmas útjára.

B) És tudjátok, mi olvasztotta le a jeget erről a dermesztő pesszimizmusról? **A lehiggadt emberi ész és a mélyebb gondolkodás!** Mégpedig kettős megállapítással.

a) Először is ráeszméltünk arra, hogy sokat tudunk ugyan, de *a tudás mégsem teszi fölöslegessé a hitet!* Sokat tudunk, de még több az, amit nem tudunk s a természettudomány legnagyobb fejlettségében sem képes megfelelni éppen a legfontosabb kérdésekre.

A természettudomány valóban nagy haladást tett. Egész világfelfogásunkat s mindennapi életünket egyaránt átalakította, őseinknek sok naív felfogását összerombolta. De: ha kitágította is látókörünket, *a természetfölöttit nem tudta fölöslegessé tenni!* Nincs is erre hivatottsága! Feladata a természet jelenségeit kutatni. A természettudomány más néven fizika és nem metafizika, azaz nem feladata a látható jelenségeken túllépni s azok lényegét, belső összefüggését magyarázni. Mert hiszen, ahol a természetnek vége van, ott végződik az exakt tudomány is. Ha továbbmegy, már nem az a sokszor dicsért exakt tudomány! És ha a

természettudós világnézetet alkot, nézetet Istenről, már akkor ő is filozofált. Nem mint természettudósnak van világnézete, hanem mint embernek s bölcselőnek.

Hát fölöslegessé teszi-e a tudás a hitet?

Fejet kell hajtanunk az előtt az imponáló munka előtt, amit az emberi ész a természet erőinek bogozgatásában kifejtett és kifejt. Tömérdeket tud a mai ember; de még több az, amit nem tud. Mi az, amire a tudomány különösen nem tud választ adni, amire pedig az ember okvetlenül választ keresne? Hát az, hogy *honnan van ez az egész világ a maga nyugtalan, örökös, lázas tevékenységével? Honnan az az ősanyag, amelyből a világ kifejlődött? Honnan az elektrónok számlálhatatlan milliárdjai, amikből — a legújabb elmélet szerint — az egész anyagi világ fölépül?*

Az egyik fölfedezésünk tehát az volt, hogy a végső kérdésekre a legkifejlettebb tudomány sem képes a hit nélkül választ adni.

b) Tettünk azonban még egy másik érdekes megállapítást is. Kezdetben megszédített a gondolat, hogy az egész világegyetemben semmi más nincs, mint vak, kemény természeti erők, törvények áttörhetetlen uralma. De aztán eszünkbe jutott, mennyire tévesen fogtuk fel a kérdést. Rájöttünk a fönséges igazságra: *az ember több, mint a természet!*

Több, mert hiszen a természeti törvények látszólagos vasbirodalmát lépten-nyomon áttöri a technikájával. A természeti törvények még egyetlen zsebórát sem hoztak létre, egyetlen fogaskereket sem. Igen: a természeti törvények *szemmeltartásával* jöttek ezek is létre — és a technika valamennyi alkotása, — de *nem pusztán a természeti törvények hozták* azokat létre, hanem *egy idea, egy gondolat*, amely — hiszen a természeti törvényeket építőköveknek felhasználta ugyan, — de amely nélkül pusztán a természetből ezek a dolgok soha meg nem születtek volna. A lélek elektromosság? A gondolat elektromosság? Hát akkor itt, a szószék fölött ebben a lámpában miért nem gondolkozik az elektromosáram?

Az ember több, mint a természet! Mióta ember van a földön, mindig álmodott pl. a repülésről — Daedalus és Icarus esete! — de az ember sohasem repült volna, ha *csak* merő természet, s nem *több;* mert repülni — nem az ember természete!

Hát mi az igazság? Az, hogy az Isten teleszórta titokkal

ezt a nagy világot s aztán rászabadította az embert. Mi pedig mindnyájan talányfejtő nagy gyerekek vagyunk s ugrálunk örömünkben, amikor ráakadunk egy-egy rejtély megfejtésére!

III. Csak a féltudás tehet hitetlenné.

Ezekután megadhatjuk a feleletet a kérdésre: Hitetlenségbe visz-e a tudás, az ész?

Az ész nem visz hitetlenségbe, csak a fölületesen gondolkodó ész! A mélységeket kutató észtől nem kell féltenünk hitünket. *Duc in altum!* — szólt egyszer az Úr Péternek, «a mély vízre evezz ki!» Hát mi is csak szálljunk le a tudományos gondolkodás mélyére: nem lesz baj.

És én itt — Testvéreim — kísértésbe jövök, hogy most az **egyes tudományágak mélységei, alapjai felé** vezessem hallgatóim gondolkodását. Bár tartok tőle, hogy a tudományok egyes ágai fölött most következő rövidke szemlénk is túl fog menni hallgatóim érdeklődési körén, mégsem akarom elszalasztani az alkalmat a nélkül, hogy meg ne érezztessem velük, mint dícsérik a tudomány mélységei valóban az Urat.

A) Hát itt van pl. **a geológia.** Főkép erről gondolná az ember, hogy vallásellenes. Pedig az egész kutató munka, amellyel dolgozik és kimutatja, hogy a földön az ember csak legutoljára jelent meg, mi más, mint hosszú láncolata a bibliai teremtéstörténet bizonyítékainak!

Kövessük csak a geológust, amint egyre mélyebbre ássa a réteget s új meg új élő lények maradványaira akad . . . mígnem végre a fossilmaradványok csak oly organizmust mutatnak, amely alig különbözik az anorganikustól . . . végre oly régiókba lépünk, ahol már csak durva, holt anyag volt s semmi organizmus. Micsoda tág mező a vallásos gondolatok számára! Állatok tömege, mikor még fejük, az ember teremtve nem volt . . . évek milliói, mialatt a föld elkészült az ember számára . . . borzalmas katasztrófák, az ember előtti világ sajátos kalendáriumai . . . történelemelőtti epochák síri csöndjükkel: mind az Isten dícséretét zengik. A geológia, mialatt ezekkel a leletekkel bámulatba ejt, feltár egy kis fényt abból az örökkévalóságból is, amely minden teremtés előtt volt: az örökkévaló Istenből.

B) Ami időben a geológia, az a térre az **astronómia.**

Kitágítja istenfogalmunkat, mint az éjféli csillagos ég érezhetően tágítja a lelket. Beszéljünk a föld forgásának törvényéről, tanulmányozzuk a hold fázisát, egy-egy planétát, vagy vegyük szemügyre az egész csillagrendszert; tekintsünk az álló, kettős csillagokra, csillagcsoportokra, vagy a spirálalakú ködanyag szédületes méreteire, melyekből talán millió évek multán új világrendszer fog fejlődni: mindenütt Isten kezenyomát érezzük, de sehol sem ütközünk legkisebb törvénybe, amely a Szentírásból levont következtetésekkel vagy hitünk tanaival összeegyeztethető ne lenne. Még nincs oly tudományunk, amelyik megcáfolta volna Schiller mondását: «Das Universum ist ein Gedanke Gottes», «a világegyetem Isten gondolata». (Klein. phil. Schriften XII. 9.)

Indulj neki a végtelenség utainak. Állj ki egy nyári éjjelen az erdő szélére . . . az egész föld alszik . . . nincs veled senki, csak az ég, az éjtszaka, meg a csend . . . Nézz körül a csillagvilág tengerén: egyetlen egy evező flotta! A vezérhajó a Nap; Földünk, a Hold, a Mercur, a Venus csupa kis rengő gályák . . . evez a büszke flotta. *De hová evez?* No felelj: honnan jött, hová megy? «Das Gefühl der Nichtigkeit spuckt überall.» Titokzatos sejtelem borul reám, megcsap a végtelen lehelete! Kolumbus elcsigázott hajósai az első sáfrányillatra fölkiáltottak: *Föld! Föld!* Én pedig fölkiáltok: *Ég, ég, Isten!* Az ég mechanizmusa mechanikust követel!

C) De vajjon nem visz-e istentagadásba korunk másik büszke tudománya, **a fizika?**

«Ha valaki a természetfölötti rendet valóságnak hirdeti, a természettudomány ennek nem mondhat ellene» — írja korunk egyik kiváló fizikusa, *dr. Friedrich Dessauer* («Leben, Natur, Religion.» 62. l.). Egy másik helyen így okoskodik: Az anyagi világot érzékeinkkel, színek, alak, tapintás útján vesszük észre; de a világban dolgozó *erőket* teljesen másképp. Ezekre *következtetünk* a látható jelenségekből. Abból, hogy a kő leesik, következtetünk a vonzóerőre. Az iránytű — bárhogy mozgattam is — nem nyugszik, míg a mágneses mező felé nem fordul. A mágneses mező nem olyan valami, mint az asztal vagy a szék, amit látok, tapintok; és mégis egyetlen ember sem kételkedhetik a föld mágneses erejében. *Nem anyagi s mégis van;* sőt tökéletesebb módon van, mint az asztal, szék, házak s városok, mert már megvolt, mielőtt hegyek lettek volna a földön s előreláthatólag

meglesz, mikor nagyvárosaink helyén megint erdők fognak állani.

De mit értsünk azalatt, hogy tökéletesebb módon vannak ezek a láthatatlan erők, mint a látható dolgok? — kérdi tovább Dessauer. Azt, hogy a hely és idő fogalma nem korlátozza őket úgy, mint az anyagi dolgokat. Az anyagi dolgokról pontosan megmondhatjuk, hogy a tér melyik helyét foglalják el. Az erők forrását azonban nem mindig sikerül lokalizálni. A föld felületén bárhol helyezzük le az iránytűt, a föld mágneses ereje É.—D. irányba lefogja; de ha utána megyünk az iránynak, nem érünk helyhez, ahol azt kellene mondani: itt az erő forrása. *Nem tudjuk a helyét, nem is látjuk magát az erőt — mégis van!*

Dehát ilyen okoskodás segítségével nem lehetne-e jobban megértenünk a mindenütt jelenlevő, mindenütt ható és mégis láthatatlan Istent? Mi az, ami megfogja lelkünket s viszi? A mágneses erő megragadja a tűt: Oda! Isten megragadja a lelkemet: Oda! A jó, a szép, a nemes fogja a lelket! «Azt hiszem, jogos dolog — írja Dessauer szóról-szóra — hogy analóg következtetést vonjunk ahhoz, amit a természetkutató az iránytű állásából von a mágneses földmező valóságára, irányára s nagyságára: azt a következtetést, hogy van rajtunk kívül a mi létezésünktől függetlenül egy valóság, amely a lelki iránytűt irányítja és amely a szellemi világon áthúzódik.» (Id. *Siebertz:* Wunder in Weltall. Kösel. München, 1927. 140. l.)

Ime, így nyilatkozik korunk egyik kitűnő fizikusa!

D) De nem merem továbbvinni hallgatóimat ezen az úton; félek, hogy máris erősen elfárasztottam őket. **Pedig mi mindenre rá lehetne még mutatnom!**

Rámutatni az *orvostudomány* fordulására, mely csak még nemrégiben is pusztán anyagot, szerveket, húst, izom- és idegtömeget látott az emberben, mígnem rájött, hogy mindezek *mögött* kell még valaminek lennie, aminek befolyását a gyógyulásnál is számba kell venni: s ez a lélek, a psyché. És ma már beszélnek psychogén betegségekről, vagyis betegségekről, amiket a beteg *lélek* okoz a testnek és psychotherapiáról, vagyis a *lélek* szerepéről a test gyógyulásában.

Rámutathatnék a *botanikára* is, ahol minden fűszál, virág, sejt Te Deumot zeng az első kert művelőjére, Istenre.

De talán fölvett tételünk bizonyítására elég lesz az is, amit eddig hallottunk: *Nincs tudomány, amelynek egyetlenegy bebizonyított tétele is volna a hit ellen!*

Ha az ember a Vatikánra néz, három kupola emelkedik onnan az égre: az egyik a Szent Péter-templom kupolája, a másik kettő pedig a csillagvizsgáló kupolája, amelyet X. Pius restauráltatott. Mily beszédes jelképe ez a hit és tudás testvéri viszonyának! A mi vallásunk nem követel oly hitet, mely a tudományt elítéli; bárcsak ne lenne oly tudós sem, aki támadja a hitet! Bárcsak mindegyikük igazat adna a német költőnek!

Wissen ist des Glaubens Stern,
Andacht alles Wissens Kern.

tudás illik a hívőhöz, de kegyelet is a tudáshoz.

Ha tehát mégis vannak hitüket vesztett emberek, nem a tudomány fosztotta meg őket nagy kincsüktől! Hogy mi fosztotta meg, arról a jövő szentbeszéd fog szólani.

*

Kedves Testvéreim! Mikor elkészült az első kábel Európa és Amerika között, sokáig töprengtek azon, mi legyen az első sürgöny szövege, amelyet a tenger mélységeiben átküldenek az Újvilágba. Végre is nagyszerű gondolattal az angyalok karácsonyéjjeli énekének kezdő szavait sürgönyözték át: «*Gloria in altissimis Deo*», ami nemcsak azt jelenti, hogy «Dicsőség a magasságban Istennek», hanem azt is: «Dicsőség a mélységekben Istennek».

Magasság és mélység, hegy és völgy, napsugár és orkán, élet és halál . . . minden a világon Istent dícséri annak, aki elfogulatlan lélekkel tud leszállani a dolgok mélyére. Nézzünk végig az emberi tudás legkimagaslóbb szellemei között, olvassuk el a természettudomány bármelyik ágából a legkiválóbb tudósok vallomásait: hitetlenre alig találunk közöttük, de mélyen vallásos lélekre annál többre. Minél csodásabb perspektívák nyilnak meg a teleszkóp előtt, a világ szerkezetének minél csodásabb részleteibe enged bepillantást a mikroszkóp, annál erősebben tör ki belőlünk is a nagy kutató, *v. Baer*-nek fölkiáltása: «Mintha hatalmas prédikációt hallottam volna; magam sem tudom miért, de levettem a sapkámat s úgy éreztem, mintha Alleluját kellene zengenem». (Id. Mausbach—Esser: Religion, Christentum, Kirche. München, 1912. I. 192. l.)

«Alleluja» annyit jelent: «Dícsérjétek az Urat!» Testvéreim! Most letérdelünk s *Madách*unk szavaival dícsérjük az Urat:

Dicsőség a magasban Istenünknek,
Dícsérje Őt a föld és a nagy ég.
Ki egy szavával híva létre mindent
S egy pillantásától függ ismét a vég.
Ő az erő, a tudás, a gyönyör egésze,
Részünk csak az árny, melyet ránk vetett.
Imádjuk Őt a végtelen kegyért, hogy
Fényében ily osztályrészt engedett.
Megtestesült az örökös nagy eszme,
Im a teremtés befejezve már,
S az Úr mindentől, mit lehelni enged,
Méltó adót szent zsámolyára vár.

Amen.

V.

Mi visz a hitetlenségbe?

(II. Félreértés. Élet. Szív.)

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Dániel próféta könyvében leírja azt a mérhetetlen gőgöt, ami a babyloni királyt egy napon eltöltötte, mikor palotájának tetejéről fővárosán végighordozta tekintetét. Nagyszerű épületek, templomok, tornyok, függőkertek, amiket mind az ő hatalmas szava varázsolt elő a sivatag homokjából!... S mikor ennek a tékozló pompának láttára szíve túlcsordult büszkeségtől, nagy magabízással fölkiáltott az égre: «Úgy-e, ez az a nagy Babylon, amelyet én építettem királyságom számára, saját erőimből, saját dicsőségemre!» (Dán. 4, 27.)

De még ugyanabban az órában ismeretlen betegség érte utól a hatalmában büszkélkedő királyt: az emberek elől elzárkózott, magányba futott s állat módjára, füvet rágva élt a szabadban... És a hatalmára büszke egykori királyról ezt írja a Szentírás: Testét elborította a hajzat, mint a sast a tolla s körme olyan lett, mint a madarak karma. (Dán. 4, 30.) *A hatalmára büszke babyloni király!*

Testvéreim! Nem hasonlít-e hitetlen gőgjében némelyik mai ember is ehhez a babyloni királyhoz? Az az ember, akit megszédített a tudomány és technika nagyszerű haladása s szédülő fejjel dicsekszik: Én vagyok a babyloni király! Enyém a tudomány! Én, ember, vagyok az egész világegyetem királya! Én építek gőzhajót, én konstruálok repülőgépet, én mérem a csillagok járását,... én vagyok az erő s nincs szükségem Istenre, hitre, vallásra, elég nekem a tudás!

Tudás és hit! — ez volt tárgya a mult vasárnapi beszédünknek. Fölvetettük a nagy kérdést: Igaz-e az, hogy a tudomány ellensége a hitnek? Igaz-e az, hogy ma már csak a tudatlan ember lehet hívő? Igaz-e az, hogy aki

sokat tanul, az elveszti hitét? És a feleletünk ez volt: *Nem! A féltudás elvezethet ugyan Istentől, de az egész tudás visszavezet hozzá!* Vannak emberek, akik úgy-ahogy belekóstolnak valamelyik tudományágba s az első lépésnél megtántorodnak; de annak, aki leszáll a tudás mélyére, mindenütt fülébe csengenek az Istent dicsérő Te Deum fönséges motívumai. Az észtől, a komolyan kutató észtől nem kell félteni hitünket! — ez volt végső megállapítása a mult vasárnapi beszédünknek.

Dehát mégis csak élnek itt körülöttünk hitükben hajótörött, megfagyott lelkek! Hát mi vitte őket a hitetlenség sarki jégmezőire? Nem a tudomány — állapítottuk meg a multkori beszédben. Hát akkor mi? Mi teszi az embert hitetlenné?

«Mily boldog, akinek hite van!» — emlékeztek, erről szólott egyik beszédünk. «Mily boldogtalan, akinek nincs hite!» — erről szólott egy másik beszédünk. Nos hát, hol rejtőznek azok a rablók, akik ettől a boldogító kincsünktől, hitünktől meg akarnak fosztani minket?

Mi teheti az embert hitetlenné? — ime, ez a mai beszédem fölvetett kérdése. És a feleletet rá három szóban adnám meg: **1. Félreértés, 2. élet, 3. szív.** Ime a hitetlenség hármas forrása! Vegyük sorra mind a hármat.

I. Félreértés.

Mire is gondolok, mikor azt állítom, hogy a hitetlenségnek, a hitben megingásnak **egyik forrása a félreértés?**

A) Hát először is arra, hogy sok esetben — amikor valaki arról panaszkodik, hogy egyik-másik hittételünket nem tudja megegyeztetni a tudomány állításaival — sok esetben az derül ki, hogy **magát a kifogásolt hittételt érti egész helytelenül.**

a) Hányszor halljuk pl., hogy valaki *a pápa csalatkozhatatlanságára* csóválta a fejét. Ő azt nem tudja elhinni — mondja —, hogyha a pápa egy számtanpéldát fejt meg, ne tévedhetne, vagy ha boltba megy, ne lehessen becsapni! Hát hol a világon tanítja ezt bárki is?

A másiknak *Szűz Mária szeplőtelen fogantatása* körül vannak kételyei. «Hogyan hirdethet olyasmit az Egyház, hogy Szűz Máriának nem volt apja?» De hol hirdeti ezt bárki is? Hiszen külön ünnepet is ülünk Joachim és külön Anna, Szűz Mária szüleinek tiszteletére!

A harmadik meg nem tudja elviselni ezt a tételt, hogy «*az Egyházon kívül nincs üdvösség*». «Hát hogyan? Minden buddhista, mohammedán, pogány, bármilyen jóakaratú ember legyen, mind elkárhozik! Ez kegyetlen tétel!» — fakad ki a méltatlankodás. És én is melléállok: Úgy van, kegyetlen tétel — *volna*, ha az Egyház ezt bárhol is hirdetné. Majd mikor a hittételek magyarázatában ideérek, majd beszélek erről is, hogy mennyire nem így értjük ezt a tételt.

b) Testvéreim! A középkori dómok egyik legszebb részlete a nagyszerű üvegfestmény az ablakon. Kívülről összevisszafutó, értelmetlenül egymásrahányt, színes üvegdaraboknak látszanak ezek az ablakok s aki csak kívülről nézi, könnyen kritizálja azokat. *Be kell menni a templomba*, belülről kell alaposan szemügyre venni az ablakokat s meglátva szépségüket, szégyelni fogjuk hirtelen kritikánkat, — amint restelleni fogja fölületes kifogásait az is, aki előbb hitét mélyebben, közelebbről, «belülről» meg nem ismerte.

B) Viszont vannak mások, akiknek hitére *az egyháztörténelem szomorú lapjai* vetnek árnyat s akiknek hitét megrendítik az egyházi életben is itt-ott kiütköző *emberi tökéletlenségek.*

Mennyi félreértés oszolnék el, ha nem felejtenők, hogy az Egyháznak nemcsak isteni, hanem emberi része is van, hogy Isten alapította ugyan, de emberekkel dolgoztat benne s ki nem tudná, hogy az emberi munka nem tökéletes munka?

Ha maga az orvos is beteg lesz, mondjam-e, hogy elvesztettem bizalmamat az orvosi tudomány iránt? S ha 2000 év alatt betegségek is voltak néha az én Egyházamban, mondhatom-e, hogy elveszett hitem az Egyház iránt!

Igaz, vannak az egyháztörténelemnek árnyoldalai is, — de mik ezek a fénylő lapok kötetei mellett! És attól, aki fölényes kárörömmel mutatna rá VI. Sándor pápára, csak annyit kérek, hogy állítsa a mérleg másik serpenyőjébe akármelyiket a nagy pápák közül: I. Leót, VII. Gergelyt, III. Incét . . . s nézze meg, hová billen a mérleg. A 2000 éves egyháztörténelem néhány sötét lapján csak az ütközhetik meg és botránkozhatik, aki elfelejti, hogy az élet minden más területén az eszmény még mennyivel messzebb marad a valóságtól, s hogy mily emberfeletti feladat az eredeti bűnnel inficiált emberi természetet csak egy vonallal is magasabbra emelni az erkölcsi jóság irányában.

C) Vége a félreértéseknek? Nem! Itt van még egy újabb, egy igen bőséges forrás: *a felületes kritika*. Mikor megjelenik szent vallásunknak egy-egy előírása, törvénye, — mily könnyen botránkozik fölötte némelyik mai ember, mily fölényesen kritizálja s gyöngíti ezzel hitét, vallásos életét!

Csak egy jellemző esetre akarok itt rámutatni. Az utóbbi években szent katolikus vallásunk vezetői, a püspökök, szerte a világon szükségesnek látták a híveket a közös strandfürdők erkölcsi veszedelmeire figyelmeztetni. Jól jegyezzük meg: nem a nap és a víz egészséges, szükséges, felüdítő használata ellen beszéltek! Ezt, úgy-e, nem is kellene külön említenem. De nem hagyhatták szó nélkül, hogy a napfürdő és vízkúra ürügye alatt mi történik egy kis medencébe összeszorított, néhány hektoliter vízben összezsúfolt férfi és női fürdőközönség közt — ezt nem hagyhatták szó nélkül! . . .

No de aztán lett erre felháborodás! «Hogy a katolikus vallás milyen maradi! Hogy ráfogja az emberekre a bűnt! Nem bűnért, nem flirtölésért, nem léhaságért megyünk mi oda! Nekünk nap kell, levegő kell, víz kell, és ha a vallásom már ebbe is beleszól, hát» . . . — még jó, ha ki nem léptek miatta a katolikus Egyházból.

Igen, így méltatlankodtak s botránkoztak egyesek.

Az idei nyáron aztán mi történt?

Hát az történt, hogy Beuel-ben, az egyik Rajna-melletti strandfürdőben, ahol naponkint átlag ezer fürdőző fordult meg, a községtanács elrendelte a külön strandot: külön a férfiaknak, külön a nőknek. Ez történt az idei július végén. Szeptemberben aztán a polgármester az alábbi kimutatást állíthatta össze: Július végétől, azaz a rendelet megjelenésétől szeptember elejéig a fürdő bevétele 600 M volt, vagyis annyi, amennyi a rendelet előtt az egynapi bevétel volt. És miért? Mert míg a közös strand idejében átlag napi 1000 volt a fürdőzők száma, a rendelet után csak 27-en, sőt volt nap, amikor csak 10-en fürödtek, pedig — és most jön a püspökök igaza! — pedig még csak azután jöttek a legmelegebb napok, és a levegő époly egészséges volt, a napfürdő époly higiénikus, a víz époly csalogató, mint azelőtt!

Testvéreim! Kinek volt igaza?

Pedig hányszor fordulnak elő hasonló esetek! Elfogultság, félreértés hányszor nyugtalanítják az ember hitének, vallási életének zavartalanságát!

Pedig e nélkül is van a hit drága palántájának éppen elég ellensége! Az elfogult, elhamarkodott ítéleteket, félreértéseket jóakarattal csak kikerülhetjük, de azt a sorvasztó, kedvezőtlen hatást, amivel az élettapasztalatok sápasztják halaványra a hitet, már nem olyan könnyű kikerülni.

II. Az élet.

És ezzel eljutottunk a hitet fenyegető veszedelmek másik forrásához. S ez: a mai élet, a mai élet ideálokat fagyasztó, fejet földre horgasztó, könyökölni tanító kenyérküzdelme. Most vagyunk a hitetlenségnek, vagy inkább így mondanám: kihűlt hitnek egyik fő okozójánál. Mi ez? **A mindennapi élet kemény küzdelme!**

A) Mondjátok, nem igaz-e, amit most megállapítok: A hitetleneknek nevezett emberek nagy része nem «hitetlen» (már t. i. abban az értelemben, hogy tagadná vallását), **csak nincs rá ideje, hogy hite legyen,** vallásos legyen, magasabb lelki vágyai is legyenek, mert minden szárnyalást, minden magasabb lelki igényt elfojt benne a hivatal, a gyár, az iroda, a bolt, a műhely, a napi kenyér.

Az Úr Jézus ma is itt jár köztünk, de — jaj — sok embernek nincs ideje, hogy meghallja szavát. Beszól az Úr a családokba, de a férfi szabadkozik: Kérlek, hagyj békén, annyi a gondom! És a nő szabadkozik: Nem érek rá, sok a dolgom! Odaszól az utcán fel-aláhullámzó tömeghez s mindegyik elutasítja: Kérlek, nincs rá időm! Krisztus be akar szólni a parlamentekbe, de a képviselők kikérik maguknak: Sok a dolguk! Palotába megy vagy kunyhóba, táncterembe vagy nyomortanyára, sehol sem hallgatják meg: egyik helyen az inséges kenyérhajszolás miatt, másik helyen a sok élvezethajszolás miatt.

Sok a dolgunk!

És mialatt egyrészt a kegyetlen élethajszában a lélek egyre éhezik, a hit egyre erőtlenedik, másrészt meg a társaságban lépten-nyomon érik hitünket kisebb-nagyobb tűszúrások, hát csodálkozhatunk-e akkor, ha a mai emberekben könnyen csenevészre sápad gyermekkoruk eleven, lüktető hite!?

B) Nézzétek csak, most rámutatok arra a rombolásra, amit ez a megfagyott lelkű társadalom végbevisz egy fiatal lélek virágos kertjében, **amikor a növekvő fiatal ember először lép be a felnőttek világába.**

a) Mily szédítő az a lépés, *amit a középiskola és az egyetem közt megtesz az ifjú lélek!*

A kis diák szeme többször van az égen, az egyetemistáé földrecsúszik és soké végleg ott is marad. A középiskolás álmodozik, az egyetemista megfigyel. A középiskolás idealizál, az egyetemista kritizál. Nagyokat harap a tudás fájának gyümölcséből, de csak egy irányban; specializálja magát az orvosi, mérnöki, philológiai, jogi kérdésekben, — de vallási ismeretek terén marad, ahol a VIII.-ban volt. Mégha legalább itt maradna! De itt sem marad! Sorvadni indul! Vallási elvei mögött s ami ezzel összefügg: erkölcsi életelvei mögött — ahol azelőtt kemény felkiáltójelek emelkedtek égnek imponáló gerincességgel — most egyre gyakrabban megalkuvó kérdőjelek görbítik hátukat. És kiábrándul emberekből, intézményekből, világból, — és lesz túljózan «reálpolitikus».

b) És fölvetődik benne a kérdés: *Hát kinek van igaza?* Igaza van-e hitemnek, amelyet eddig oly tisztelettel őriztem magamban, amelyhez azonban — mint látom — a felnőttek társadalma annyira hűtlen lett? Igaza van-e apámnak, aki ma is oly őrlő munkával napestig teljesíti kötelességét? Igaza van-e anyámnak, aki régimódi marad, mikor a világ elváltozott körülötte? Barátaimnak van-e igazuk, akik nem törődnek lelkiismereti aggályokkal, hanem szürcsölik az életet? Egyházamnak van-e igaza, amelyik meri ma is a régi evangéliumot hirdetni? Az idealistáknak van-e igazuk, akik át akarnak törni a poklon? A realistáknak, akik előtt az egész világ kalória, lóerő, ampére, volt, rekord s ösztön? A kételynek van-e igaza, mely bennem rág? Az ördögöknek, kik bennem éhes szájukat tátogatják?

Jaj, — Testvéreim! — micsoda viharba kerül az a szegény, fiatal lélek!

Hányan leírhatnák ugyanazt, amit egyik hallgatóm írt nekem a napokban:

«Nyitott lélekkel hallgatom szavait én, egy azok közül, akik nem kételkednek ugyan hitigazságaiban Anyaszentegyházunknak, de kimerültek az életharcokban és fáradtak a lelket felszabadító problémák megoldására, hogy ne legyen oly nehéz az élet és minden életharcban boldog meggyőződéssel állják meg helyüket e szó erejével: Hiszek. Mint hűséges római katolikus gyermek nevelkedtem fel, megtanulva és lelkemben féltve őrizve vallásom értékeit, de jöttek a felnőtt kor küzdelmei, a kételkedők mosolygása,

kívülről jövő tűszúrások, sok=sok felszíneskedés meglátása embertársaim lelkében, ami időnkint szomorú, fáradt érzé=sekkel borította be lelkemet. De nem akartam elcsüggedni soha és most sem akarok».

Mennyi emberi fájdalom, mennyi tiszteletreméltó küsz=ködés csendül ki ezekből a sorokból!

Ime, a hitnek másik ellensége: az élet gondjai s tapasz=talatai.

Pedig a szélből még csak ezután lesz orkán, a veszе=delemből csak ezután lesz halálos végveszély, amikor a hit előbbi ellenségei mellett: a félreértés és az élet robotja mellett megszólal harmadiknak a hit legveszedelmesebb ellensége, az érzelmek és ösztönök fékezetlen világa: *a szív*.

III. A szív.

Ha egy várban árulók vannak, akik egyetértenek a külső ostromló sereggel, úgy=e mily könnyen esik el az a vár! A hitbeli kételyek ép azért veszik be könnyen az ember eszét, mert hatalmas segítőtársai vannak a váron belül. Mik ezek az áruló segítőtársak? **Az ember szenvedélyei.**

A) Emlékezzetek csak egy megrendítő jelenetre az Úr Jézus életéből. **A sátán megkisérti az Urat.** Fölviszi egy magas hegy tetejére, elvonultatja szeme előtt a világ minden pompáját s gazdagságát s ezek fejében csak egyet kíván: «Ezeket mind neked adom, ha leborulván imádsz engem». (Máté 4, 8.)

a) Azóta, hogy az ördög bűnre akarta vinni az Urat, *hányszor hangzott az ember fülébe ugyanez a csábítás!* «Megmutatá neki a világ minden országát s azok dicső=ségét.» Nézd: mennyi gyönyör! Nézd: mennyi szórako=zás! A világnak minden kéje s öröme a tied lesz és csak egy ára van: borulj le előttem, szakíts az Istennel, vallá=soddal, hiteddel!

Jaj, mily sajgó sebére tapintottunk most rá a hitetlen embereknek! Embertestvéreknek, akiket hitetlenségbe vitt — nem a tudományuk, nem az eszük — hanem a szívük, erkölcstelen életük. Akiket hitetlenségbe vitt a szörnyű ördögi hazugság: Tied lesz a világ minden öröme!

b) Mily szörnyű hazugság! Mily kiábrándulás!

Te csábító, miért nem beszélsz tovább is! Mert ha igazán akarnál beszélni, ezt kellene mondanod: Tied lesz

az egész világ minden gyönyöre, — *meg egy kiégett szív.* Tied lesz az éjtszaka minden kéje, — *meg egy rokkant hát=gerinc.* Tied lesz minden rózsáskert, — *meg az elposhadt, fertőzött vér.* Tied lesz a világ, — *meg a csendes éjtszakákon föl=fölzokogó szegény lelked.* «Mit használ az embernek, ha az egész világot is megnyerné, lelkének azonban kárát valaná.»

Most vagyunk a hitetlenség igazi, bőven buzogó forrásánál.

Ha bűnös szenvedély homályosítja el lelkedet, ne panaszkodjál, hogy nem látod az Istent. Nem hát! Rozsdás tükörben sem látod meg az arcodat! Ha bűzhödt mocsár terjeszkedik szívedben, ne panaszkodjál, hogy sápadt a hited: hiszen az eszed felé folyton ködös, maláriás pára gomolyog mocsaras szívedből!

B) Elveszett a hited, hitetlen vagy? Mondd, milyen az életed? *Mert nem tagadja más az Istent,* **csak akinek érdekében áll, hogy ne legyen Isten!**

a) Úgy=e, a fizika nehéz tételeit senki sem tagadja! Pedig elképzelhetetlen, elgondolhatatlan, képzelőerőnket messze túlhaladó tételek hemzsegnek a mai fizikában. És azokat mégsem tagadja senki, pedig nem érti azokat. Nem tagadja, *mert nem állanak útjában senkinek,* mert azok csak az észt érintik s nem a szívet, az érzelmeket, az életet.

Hány ember hallgatná szívesen, könnyen hívő lélekkel a keresztény tanokat is, ha azokban csak karácsonyéjtszakáról. Betlehemről, angyalokról, poézisről, ellágyult hangulatról volna szó! Mikor azonban az erkölcsi élet komoly kötelességeiről is hall, úgy tesz, mint Félix római helytartó tett Szent Pállal, akinek prédikációit eleinte szívesen hallgatta. «Mikor azonban az az igazságról, a tisztaságról, a jövendő ítéletről bocsátkozott fejtegetésbe, Félix megrettenve közbeszólt: «Most egyelőre menj; majd hívatlak alkalmas időben». (Ap. Csel. 24, 25.) Persze: soha többé nem hívatta!

Igen, nézd azt a hölgyet: semmi komoly, tisztességes munkát életében nem végez, imakönyve a képes színházi hetilap, temploma a mulatóhely, csak zsúrozik, flirtöl, teázik, rendezvous=ik, — lehet hite *ilyen élet mellett?* Nézd azt a férfit, aki tíz körmével kaparja a vagyont össze, de keze nem tiszta s régen átlépte a tisztesség demarkációnális vonalát, — lehet hite *ilyen élet mellett?* Nézd azt a fiatal embert, aki mulatóhelyről=mulatóhelyre tántorog s mámo=

ros fővel dorbézolja át ifjú éveit, — lehet hite *ilyen élet mellett?*

b) Bizony, Testvéreim; *szívünk öli meg hitünket és nem a fejünk!* A hitetlen ember nem fejbajos, hanem szívbajos. Nem történhetnék-e meg ma is akárhányszor, ami megtörtént *Chateaubriand*-nak, a mult század egyik leghíresebb francia írójának szalonjában! Jórészt hitetlen tudósok s művészek voltak a vendégek . . . a vallásról is szó esett — mint az hitetlenek közt legtöbbször előfordul — és megállapították, hogy művelt embernek ma már lehetetlen hívőnek lennie. Erre fölállott Chateaubriand és így szólt: «Uraim, tegyék kezüket a szívükre! Nem lennének-e Önök hívőkké, ha tudnának tiszta életűek lenni!» Hány hitetlennek lehetne ma is feladni ezt a kérdést!

És hány hitetlen — ha őszintén akarna beszélni — mondhatná azt, mit egy indián mondott a hithirdetőnek: «Te folyton olyan Istenről beszélsz nekünk, aki mindent lát; de ilyenre nekünk nincs szükségünk». Hány hitetlen embernek azért nincs hite, mert «nincs szüksége» arra az Istenre, aki ismeri lelkének titkos redőit is!

Mikor tehát hallom a hitükben gyönge emberek kifogásait, kritikáit: «Hogy így megy úgy . . . hiszen kell vallás, kell hit, dehát a kereszténység annyira ósdi, maradi, elavult, reformálni kellene egyes törvényeit», — nem tehetek róla, eszembe jut egy kis boltosesete.

Kis falusi szatócsról és korcsmárosról van szó, akinek hirtelen kifogyott a bora. Át sem öltözött, hanem a hétköznapi, foltos, zsíros bolti ruhájában szekérre ült s bement a város legelőkelőbb borkereskedésébe, hogy új készletet vegyen. Végigkóstolja a kínált mintákat, — egyikkel sincs megelégedve.

— Hiszen jó bor . . . jó bor . . . de valami szaga van! Valami mellékszaga van.

Végigkóstol egész sort, hiába: mindegyiknek «van valami szaga».

A nagykereskedő végre a legfinomabb borából ad, amije csak van. Hiába! A válasz megint ez: «Igen jó bor . . . de ennek is van valami mellékszaga».

Most aztán a kereskedő jól megnézi vevőjét, aki kocsikenőcsös, olajos, zsíros ruhájában jött el s ezt mondja:

— Hja, barátom, előbb menjen haza, vesse le ezt a ruhát, vegyen egész tisztát s akkor mondja meg, van-e még most is szaga a boromnak?

Hitetlenkedő Testvérem, én is ezt szeretném kérni: Menj haza — a gyóntatószékbe; ott vesd le az olajos, zsíros, foltos bűnruhát, élj erkölcsös új életet és aztán mondd: Van-e még szaga a bornak, *van-e még kételyed, kifogásod a hited ellen?*

*

Kedves Testvéreim! Többször hoznak az ujságok megrendítő riportokat a francia idegenlégióról, erről a világ minden részéből összeverődött hadseregről, ahová gonosztevők, menekült fegyencek, összetört életű, hajótörött emberek és kalandvágyó, meggondolatlan fiatalok verődnek össze a szélrózsa minden irányából s tengetik kínos, sivár életüket. «Az idegenlégió!» Ijesztő név! Szomjas gyaloglás a Szaharában . . . vadállatok rekedt éjjeli üvöltése . . . az elhagyott atyai ház fölrémlő képe . . .

Az Úristennek, az örökkévalóságnak is vannak ilyen árulói, menekültjei, elpártoltjai, és ha a föld kerekén összeszednők valamennyit, mily rettenetes hadsereg verődnék össze belőlük! «*A hitetlenség idegenlégiója!*» Ezek a szerencsétlen, hitben hajótöröttek, akiken beteljesedik a Szentírás szava: «Non est pax impiis», «nincs békéjük az istenteleneknek». (Is. 48, 22.) Akik fáradt életüket vonszolva masíroznak a hitetlenség Sahara-sivatagján. Ezek a szomjasan vánszorgó lelkek, akiket nem hagy nyugton a bűnök tömegének üvöltése s főleg az elhagyott atyai ház visszaváró emléke.

Ó, Testvéreim, hívő keresztény Testvéreim, akiket a félreértések, az élet és a vétkes érzelmek nem sodortak be ebbe a rettenetes idegenlégióba, most titeket kérlek, *imádkozzatok velem e beszéd végén azokért, akik a hitetlenség pusztaságában vonszolják fáradt lelküket.* Imádkozzatok értük, ezekért a naptól elszakadt bolygókért, ezekért a széltől letépett virágokért. Imádkozzatok, hogy ne tudják továbbtűrni az embertelen lelki szomjúságot! Hogy ne tudják továbbra is elfojtani az elhagyott otthon honvágyát. Hogy ne tudják továbbra is kemény kéregbe fagyasztani szívüket, hanem a hitetlenség idegenlégiójából minél előbb megleljék az utat, mely hazavezet . . . haza . . . gyermekkoruk elhagyott hitének boldogító birodalmába!

Hívő Hallgatóim! Imádkozzunk azokért a szegény embertestvéreinkért, akik hitüket elvesztették! Amen.

VI.

Hogyan lesz erős hitem?

(I. Merjek hinni.)

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Mielőtt befejezhetném azokat az előkészítő beszédeket, amelyeket hitünk alapvető tételeinek tárgyalását megelőzőleg szükséges elmondanom, még két vasárnapot kell fordítanom egy témának megbeszélésére. Oly kérdésre szeretnék választ adni, ami az eddigi beszédek nyomán méltán fölvetődhetett némelyik hallgatóm lelkében.

Miről is volt szó az eddigi beszédekben? A hit boldogító erejéről. Mily boldog, akinek hite van! Mennyivel másképbírja ezt a földi életet is, és mennyivel másképvárja az élet végét is! Mily boldog, akinek hite van!

De most jön a panaszkodó válasz:

— Igen: boldog, akinek hite van! *Dehát mit csináljak, ha egyszer nincs hitem?!* Szeretnék én hinni, ó mennyire szeretnék! Vannak pillanatok, események, ünnepnapok életemben, amikor mint névtelen fájdalom sajog fel bennem hitetlenségem, — de nem tehetek róla! Mikor a karácsonyfa kigyulladt gyertyái alatt oly fényes szemmel imádkoznak kis gyermekeim . . . mikor ott állok feleségem megásott sírja mellett s hallom a koporsóján dübörgő göröngyöket . . . mikor látom a Fájdalmas Mária képe előtt oly megrendítő hittel imádkozó, szenvedő embereket, felsóhajtok: De jó ezeknek! Mennyire szeretnék én is hinni! *Dehát az Isten nekem nem adta meg!*

«*Az Isten nem adta meg!*»

Igaz-e ez a panasz? Korántsem! A hit valóban Isten adománya *is*, — de az emberi akarat műve *is*. És amennyiben a hit Istentől függ, ezt az első lépést az Isten minden lélekben megteszi; ha tehát a hit elvetett magja bennem ki nem hajt, ez már az én hibám.

— Szeretnél hinni, Testvérem?

— Ó, igen, szeretnék . . . Mondd, mit tegyek, hogy hitem legyen!

Hát megmondom. Megmondom a most következő két beszédben, mi kell a hithez. Tudjátok, mi kell? Két föltétel: **bátorság és gondozás!**

Legyen bátorságod, hogy hinni merj, — ez lesz tárgya a mai beszédemnek. *És legyen rá gondod, hogy hitedet ápoljad,* — erről fogok beszélni a jövő vasárnap. És ha ez a kettő megvan, hited is meglesz.

Nézzük csak közelebbről a mai gondolatot: **Legyen bátorságom a hithez!**

I. Bátorság az **eszemmel** szemben és II. **szívemmel** szemben.

I. Bátorság az eszemmel szemben.

Tehát először is bátornak kell lennem **eszemmel szemben.** Hogy értsük ezt?

A) **«Ha egyszer nincs hitem! Ó, mily boldog volnék, ha hinni tudnék! De ha egyszer az Isten nem adta meg nekem.»**

Nem, Testvérem, alaptalanul panaszkodol! Az Isten mindenkinek nyujtja a hit kegyelmét, csak nem mindenki mer utána nyúlni! A hit Isten ajándéka ugyan, de ennek elfogadásában nekem is közre kell működnöm. Közreműködni *akaratommal!* Akaratommal kényszeríteni eszemet, hogy fogadja el az isteni igazságokat.

a) Hitünk igazságait u. i. nem tudjuk $2 \times 2 = 4$ módjára úgy átlátni az eszünkkel, hogy semmiféle kétely ne is legyen lehető velük szemben. Annyi erős érv és észbeli bizonyíték szól ugyan hitem mellett, hogy józan fővel igazságát kétségbevonni nem lehet; dehát hitem tartalmát kézzel meg nem tapinthatom, érzékeimmel meg nem foghatom, *ha tehát valakinek az esze meg akarja magát kötni, megköti és azt mondja: Nem hiszek!*

De éppen azért, mert a hitben az akaratnak is szerepe van, azért *érdemszerző a hitem.* Mondjátok, mi érdemem lenne, ha Istent, az örök életet, a lelket stb. oly világosan látnám, mint pl. a $2 \times 2 = 4$-et és aztán mondanám: Hiszek! Hát érdeme ez valakinek, ha elhiszi a $2 \times 2 = 4$-et? Senkinek! Mert máskép nem is tehetne. Érdemem az, hogy hiszek Istenben, a lélekben, az örök életben? Ez már

érdemem! Mert tehetnék másképis! Megköthetném magamat! Mondhatnám: nem látom — nem hiszem!

A hithez tehát bátorság kell, mert a hit nemcsak az ész dolga.

b) A hit nemcsak az ész dolga, hanem *az akaraté is!* «Ezt nem értem! — mondod talán. — Hát lehetséges lenne, hogyha valamit az eszemmel helyesnek s igaznak fölismerek, hogy az akaratom azt mégis el tudja utasítani?»

Sajnos: lehetséges. Az emberi akaratnak megvan az a szomorú, titokzatos kiváltsága, hogy az ész ellenére is cselekedhetik. Sőt továbbmegyek: *magát az észt is tévedésbe ejtheti!* Egész apró, mindennapi kis példát hozok fel erre. Figyeljétek csak meg a mindennapi életet. Mikor több számtételt kell összeadnunk, pl. bevásárlásnál, és az összeadásban tévedünk, nem különös-e, hogy rendesen a saját javunkra tévedünk? A világért sem mondom, hogy a legkisebb ravaszság vagy szándékosság is volna bennünk! De az akaratunk öntudatlanul is, titokban úgy vezeti az eszünket, hogyha már tévedés van, rendesen a mi javunkra legyen.

Ime: szív és akarat mennyire befolyásolják az észt!

De itt van egy másik példa is. Valaki, akit igen okos, eszes embernek ismerünk, valami ostobaságot követett el. Mikor meghalljuk, mi az első szavunk? «Nem értem, egy ilyen okos ember hogyan tehetett ilyen ostobaságot!» Úgy-e, ez az első gondolatunk! De mit bizonyítunk ezzel? Azt, hogy az emberben az ész mellett az akarat is erős szerepet játszik. Vagyis: hiába hinne az eszem, ha az akaratom ellenemond, vagy másszóval: ha nincs a hithez belső bátorságom.

B) *Mihez kell a bátorság?* Annak az utolsó lépésnek megtevéséhez, ami a legjobb hitvédelmi könyvek és a legbrillánsabb észbeli okoskodás után is még mindig megmarad feladat gyanánt. Hiába mondja az eszem, hogy Isten nélkül nincs a világnak magyarázata, nincs felelet az élet legkínzóbb kérdéseire; hiába mondja, hogy Isten nélkül nincs erkölcs, nincs emberies élet, nincs lelki béke, — mindez hiába, ha az ész megköti magát és **nem akar hinni, nem mer hinni.** Nincs bátorsága kimondania a megváltó szavakat: «Örökkévaló Isten! Nem látlak, de hiszek benned!» Vagyis — amint Szent Pál mondja — ha nincs bennem «engedelmesség a hit iránt». (Rom. 1, 5.)

Igen, hogy hitem erős legyen, és hogy hitemben ne kételkedjem, ahhoz az akarat szerepére is szükség van, mert magárahagyatva az ész úgy beszél, mint a hitetlen Tamás:

«Hacsak nem látom, . . . nem hiszem». (Ján. 20, 25.) Itt az akaratnak kell beleszólnia s a hitbeli kételyekkel szemben fölényesen föllépnie!

a) *A hitbeli kételyek!* Most sajgó sebre tévedt a kezem. «*Szeretnék hinni! Ó, ha én hinni tudnék! De, mikor annyi a kételyem! Mily boldogok, akik hisznek!*» — így panaszkodik sok mai ember s nem akarja belátni, hogy ő a hibás. Hibás, mert a hit mennyországának lépcsőjén ülő vénráncos asszonyt, a kritikát, el nem hallgattatja. Ez a rossznyelvű vénasszony mindenbe beleköt, mindent kikezd: Hátha még sincs így . . . hátha nem igaz . . . hátha így . . . hátha úgy . . .

Jaj annak, aki ráhallgat! Aki nem megy el mellette fölényes biztossággal, s nem mondja el fölényes nyugalommal Szent Pál szavait: «Tudom, kinek hittem». (Tim. II. 1, 12.)

Persze, talán említenem sem kell, hogy itt olyan kételyekről van szó, amelyeket valaki könnyelműen keres, gőgösen táplál, vakmerően szít magában, s nem olyanokról, amelyek néha a legkomolyabb vallásos lélekben is felvetődnek és sok nyugtalan percet szereznek neki.

Érdekes tapasztalat, hogy hitbeli kételyek akárhányszor még szenteket is gyötörtek s bennünk is néha legszentebb perceinket, imádságainkat, szentáldozási áhítatunkat is zavarják. Hát erről nincs most szó. Ezek nem tudatos, akaratunktól függő gondolatok; gyöngébb idegzetünkben, zaklatott vagy kifáradt kedélyállapotunkban találják magyarázatukat, s az ilyenekkel legokosabb egyáltalán nem törődni. Vagy, ha nagyon zaklatnának, mondjuk el szép nyugodtan a «Hiszekegy»-et. S amint a kisütő napfénytől elolvad a fagyos hó, úgy fognak eltűnni erre a mi zaklató, kínzó kételyeink is.

De most a tudatos, keresett, vakmerő kételyekről van szó.

b) És ha nem kellene félnem attól, hogy esetleg félreértenek, egy különös érvet is hoznék fel az ilyen hitbeli kételyek ellen. Kérlek, ne értsetek félre; de, mikor arról kell gondoskodnom, hogy akaratomat megerősítsem a hit irányában, minden kínálkozó érvet föl kell használnom. Ez az érv tehát így szólna: *Márcsak azért is inkább vagyok hívő, mint hitetlen, mert a hit észszerűbb, okosabb, hasznosabb, előnyösebb, mint a hitetlenség!*

Hogy *észszerűbb, okosabb hinni, mint nem hinni*, erről nem is kell sokat beszélnem. Hiszen a ker. hitrendszer logikus, következetes, fölényesen kiépített épületének nagysága s szépsége fölülmúl minden filozófiai rendszert, életereje meg

— tizenkilenc század tanusága szerint — minden világnézetet.

De a hitbeli kételyekkel viaskodó testvéremnek még mást is mondok: *hasznosabb, előnyösebb is a hit*, mert több garanciával bír s többet ígér, mint a hitetlenség. Mégha úgy állna is a helyzet, hogy a hitetlenség mellett éppen annyi érv szólna, mint a hit mellett — majd fogjuk látni, mennyire nincs így; de most tegyük fel, hogy így volna, — még akkor is így kellene okoskodnunk: Mindkettőnek igaza is lehet, mindkettő tévedés is lehet. Jól megfontolom hát, melyik mellé állok. *Odaállok, amelyik mellett kevesebbet vesztek s többet nyerhetek.* Igaz: némi üzleti mellékíze van ennek az okoskodásnak, dehát talán van lélek, akire ez hat.

Mit vesztek hát és mit nyerek, ha a hit mellé állok? Ha valóban van Isten s van örökkévalóság és életemet e szerint rendezem be s becsülettel, tisztességgel, erkölcsösen élem le, akkor vár reám az örök élet. Tehát mindent megnyerek! Ha aztán a vallásnak nem volt igaza s a halál után nincs semmi — mit vesztek akkor? Hát akkor — igaz — elvesztettem a földön sok gyanus, iszapos, hináros élvezetet, de legalább megízleltem a jótettnek s becsületes életnek önmagában rejlő s már magával is jutalmazó édességét.

De nézzük most, mit vesztek s mit nyerek, ha a hitetlenség mellé állok, s úgy élem le földi életemet, hogy nincs sem Isten, sem örök élet, sem lélek? Ha a hitetlenségnek van igaza, itt a földön összekapartam ugyan magamnak néhány élvezetmorzsát, néhány röppenő pillanatot, de utána vár az ásító sötétség, a megsemmisülés. Ez a legjobb eset! *Mi lesz azonban, ha a hitetlenségnek nem volt igaza?* Ha *valóban* van Isten, akinek akarata ellenére töltöttem egész életemet! Ha *valóban* van örök élet, amellyel soha nem törődtem, s amelyért a kisujjamat meg nem mozdítottam!

Hát hová állunk? Ha a hit mellé állok s annak lesz igaza, *végtelen a nyereségem;* ha nincs igaza, *minimális a veszteségem.* Ha a hitetlenség mellé állok s annak van igaza, *minimális a nyereségem*, de ha nincs igaza, *végtelen a veszteségem!*

Hát hol kockáztatok többet: a hit vagy a hitetlenség mellett?

Mondjuk, hogy csalódom, s alaptalan a hitem, — még akkor is! Akkor is be kell ismernem, hogy nem ártott nekem semmiben. Egyetlen nemes törekvésemet sem akadályozta meg, egyetlen értékes erőm kifejtését meg nem gátolta. Sőt — ha őszinte akarok lenni — erkölcsi fejlődésemnek

elősegítője elsőrendű volt, gyöngéimnek kitűnő támasza. Meleg barátom, útmutatóm, legjobb tanácsadóm volt hitem az Istenben; ha volt bátorságom az eszemet hitre kényszeríteni . . .

II. Bátorság a szívemmel szemben!

Az ész meghajlításán kívül azonban még nagyobb bátorság kell a *szív* meghajlításához. Eszünk mégcsak meghódolna a hit előtt, ha a hit nem követelné a szív, az egész erkölcsi élet meghódolását is.

A) A hit **erősen beleszól az erkölcsi életbe is,** és itt bizony jóval nehezebb akadályokra talál, mint az ész birodalmában.

a) Mily *örömest elhiszi az ember, amit úgyis szeret, kíván,* de mily *nehéz azt elhinnie, ami érzelmeinek ellene mond!* Az Úristen a fényt és sötétséget úgy összekeverte a világban, hogy aki akarja, annak a fény, az igazság lesz diadalmas útmutatója a boldog életre, de aki meg akarja, az folyton a sötétségre hivatkozik s ezzel mentegeti vétkes szenvedélyeit.

Mily klasszikus példa erre Szent Pál esete Félix római helytartóval! A mult beszédemben is említettem már. De oly tanulságos az eset, hogy érdemes újra elmondani. Szent Pál prédikál Félixnek a Krisztus Jézusban való hitről. És az hallgatja szomjas, vágyódó lélekkel. «Mikor azonban az az igazságosságról, a tisztaságról, a jövendő ítéletről bocsátkozott fejtegetésbe, Félix megrettenve közbeszólt: Most egyelőre menj; majd hívatlak alkalmas időben.» (Ap. Csel. 24, 25.) Persze: sohasem hívatta. Mert amíg csak eszével *hinni* kellett volna, addig nem volt baj; de mihelyt a hit beleszólt az *életébe* is, azonnal «nem tudott» többé hinni, Miért? Azért, mert «észbeli kételyei», «filozófiai nehézségei» voltak? Dehogy azok voltak! Hanem három felesége volt s mostani feleségét, Drusillát elcsábította törvényes férjétől s — Tacitus szerint — minden gonosztettet megengedettnek tartott. Ezért nem tudott hinni!

b) De így értjük meg most már azt a csodálatos tényt is, *hogy két testvér egyforma nevelést kap, egyforma körülmények közt él s mégis lelkileg elütőek lesznek;* két ember hallja a vallás érveit, egyik elfogadja, a másik hátat fordít.

Az Úr halála pillanatában elsötétült a nap, megrendült a föld, megnyiltak a sírok — és a pogány százados erre megtért a kereszt alatt (Máté 27, 54.), a farizeusok pedig maradtak megátalkodottak, mint voltak. Miért? *Mert nem volt bátorságuk szívüket, életüket a hitre kényszeríteni.*

B) Azt hiszem, most már világosan megmondtam, mi kell a hithez? **Mit kell tennünk, hogy hitünk legyen?** Azt, amit az Úr Jézus mondott: «Mindaz, aki gonoszt cselekszik, gyűlöli a világosságot, . . . aki pedig az igazságot teszi, a világosságra megy». (Ján. 3, 24. s köv.)

a) Az Úr szavai határozottak: Istenben hinni nem annyit jelent, mint Isten nevét szánkkal kiejteni, *hanem Istent hordozni magunkban.* Isten mindenkinek fölajánlotta a hitet, az egyik elfogadja, a másik nem. Hite annak lesz, «aki — megint az Úr Jézus szavai szerint — kész az Isten akaratát cselekedni». (Ján. 7, 17.)

Nincs hited, Testvérem? Akarod, hogy legyen, de nem tudod, mit tégy? Megmondom. Vedd észre magadon, ismerd be, hogy nem vagy az az ember, aminőnek az Úristen kigondolt: nem vagy oly jó, igazságos, tisztakezű, tisztalelkű, kötelességteljesítő, elnéző, becsületes — és akkor kezdj el sírni eddigi életed fölött. *Kezdj el sírni s az első kihullott könnycseppben megtalálod az Istent.* Mert az Istent meg lehet találni ésszel s meg lehet szívvel. S aki megtalálja Istent s aki bírja magában Istent, arról mondjuk, hogy hite van. «Ha valaki szeret engem, az én beszédemet megtartja» (Ján. 14, 23.) — mondja világosan az Úr.

Mily találóan állapítja meg még *Rousseau* is: «Tartsd lelkedet mindig olyan állapotban, hogy kívánnia lehessen, bárcsak lenne Isten és sohasem fogsz ez igazság fölött kételkedni».

De a Szentírás szavai nem ugyanezt hirdetik-e a hitetlenekről: «Mivel, ámbár megismerték az Istent, nem dicsőítették őt, . . . sötétség borult oktalan szívükre». (Rom. 1, 21.) Azért váltak *eszükben* hitetlenekké, mert *életükkel* nem akartak hívőkké lenni.

Az egyénre is áll az, amit egy francia bölcselő (Claude Piat) a népről mondott: «A nép akkor szűnik meg Istenben hinni, mikor megszűnik erkölcsös lenni». Szent Pál is hirdeti, hogy a hit és az erkölcs mennyire elválaszthatatlanok. Timotheust kéri: «Harcold a jó harcot, megtartva a hitet s a jó lelkiismeretet, melyet egyesek elvetettek s így hajótörést szenvedtek a hitben». (Tim. I. 1, 19.)

b) *Aki tehát szeretne hinni, az akarjon jó lenni!* Megfigyeltétek, Testvéreim, mily óvatos kifejezést használtam? «*Akarjon*» jó lenni. Azt tehát nem mertem mondani: csak az hihet, aki *már* jó, *már* bűn nélküli. Ezt — úgy-e — ki mondhatná el magáról? De legalább akaratunk legyen a jó irányába beállítva; legyen az erkölcsi törvény szemünk előtt a kísértések tengerén s úgy nézzünk rá, mint viharral küzdő, bolyongó hajós az iránytűre; és ha elestünk volna is, legalább akarjunk komolyan fölkelni s Urunkhoz visszatérni. Mert aki elég bátor arra, hogy eszét kényszerítse a hitre s még bátrabb arra, hogy szívét kényszerítse a hitnek megfelelő életre, annak drága kincse, hite el nem vész az élet kavargó áradatában sem.

*

Kedves Testvéreim! Büszkén futott ki a kikötőből egy nagy tengeri hajó s nekivágott a széles óceánnak. A fedélzeten minden rendben volt, a gépek kitűnően működtek, az iránytű bátran mutatott előre . . . és mégis egyszer csak azt veszik észre, hogy a hajó teljesen rossz irányban halad. A kapitány megállítja a hajót. Számítanak, néznek, tanakodnak, nézik az iránytűt . . . hiába! Minden a legnagyobb rendben van s az a sziget, amelyhez értek, mégis egész más úton fekszik! Nagysokára jöttek rá a bajra. A hajó fenekén nagy tömeg vasszállítmány feküdt s ez az iránytűt teljesen elfordította helyéről. Kidobják a vasat, az iránytű rögtön északra billen, a hajó utat változtat s vígan szeli most már biztos útját. Szerencse, hogy még nem volt késő . . .

A hitbeli kételyek viharos tengerén iránytű nélkül küzdő testvéreimnek szeretném megmondani: Testvérek! Még nektek sem késő kidobni a lelketek mélyén nehezedő terhet, amely eltéríti életeteket az Isten felé vezető biztos útról. Nagy terhet? Milyen terhet? Hát a test kényelmes okoskodását, az ösztönök vak uralmát, az ész makacskodását, a szív álokoskodásait, amelyek miatt sodródtatok a hitetlenség tévútjára.

Az Isten mindenki felé megteszi az első lépést, de tőlem függ, megyek-e én is feléje a biztos hit bátor lépteivel. Az Isten megadja lelkemnek az első lökést, de tőlem függ, hozzáadom-e én is jóakaratomat. Az Isten elmondja az első hívó szót, de tőlem függ, adok-e hívására visszhangot.

«Ó, bár tudnék hinni!» — szakad föl a panasz sokaknak

ajkáról . . . Testvér, ne így mondd! Hanem így: *Hiszek, Uram, hiszek!* És ha az eszem csak látni akarna s nem hinni, csengjenek fülembe szent szavaid: «Mivelhogy láttál engem, Tamás, hittél; boldogok, akik nem láttak és hittek». (Ján. 20, 29.)

Hiszek, Uram, hiszek! És ha a szívem nem akarna meghajolni, csengjenek fülembe szent szavaid: «Nem mindaz, aki mondja nekem: Uram, Uram! megyen be mennyek országába; hanem aki Atyám akaratát cselekszi, ki mennyekben vagyon, az megyen be mennyek országába». (Máté 77, 21.)

Uram, én akarok hinni! **«Hiszek, Uram, segíts az én hitetlenségemen!** (Márk 9, 23.) Ámen.

VII.

Hogyan lesz erős hitem?

(II. Ápoljam hitemet!)

Krisztusban Kedves Testvéreim!

A napokban különös fölfedezést tettem. Jelentéktelen semmiség az egész, de úgy látom, hogy a mai beszédemhez egész jól illő bevezetés lesz belőle.

Régi gimnázista társammal akadtam össze az utcán, hosszú évek óta nem láttuk egymást. Persze ilyenkor föléledtek a régi emlékek, sok régi, elfelejtett emlék. Nekem pl. többek közt eszembe jutott, mennyit magyaráztam én ezeknek a VII. és VIII. osztályban a számtant, fizikát... nagy jegyzeteim voltak belőlük, mindkét tárgyat nagyon szerettem.

Aztán hazamentem és — hogy-hogy nem — felvetődött bennem a kíváncsiság: Vajjon mennyit tudok én még ezekből a régi dolgokból? És szégyen ide-szégyen oda, bizony hihetetlen fölfedezésre jutottam. Próbáltam egy kis algebrát. Mi is az a cosinus tétel? És nem emlékeztem már rá, hogy mi az, pedig egész biztosan tudom, hogy érettségin ebből feleltem — nagyszerűen. No, nem baj, gondoltam. Próbáljunk logaritmust keresni! Ez sem ment! Hallatlan! Igaz, hogy 24 éve kerestem utoljára logaritmust, dehát, hogy így elfelejtsen valamit az ember! És ha valamelyik mérnök hallgatóm talán meg is ütköznék ezen, hogy ilyen elemi dolgokat mégis csak kellene tudni, én meg azt kérdezném tőle: Hát te, Testvér, tudsz-e még pl. görögül olvasni, ha 24 éve nem láttál görög betűket?

Szó, ami szó, ne tegyünk itt egymásnak szemrehányást, hanem szűrjük le a tanulságot, — ami egyúttal mai beszédem témája is. Amit az ember sokáig nem gyakorol, azt bizony egészen elfelejti: akár a logaritmuskeresést, akár a görög olvasást, akár — *a hitét!*

Igen, mert ez az én mai témám. **Aki azt akarja, hogy**

hite legyen: **ápolja, fejlessze, gondozza azt** és ne hagyja elfelejteni, elcsenevészedni!

A mai beszéd tulajdonképpen a mult vasárnapinak folytatása. Akkor adtam hangot annak a panasznak, amely sok ember ajkáról elszáll, mikor a hit boldogító áldásáról hall beszélni. «Boldog, aki hinni tud! — mondod. — Ó, igen, boldog. De mit ér nekem ezt tudni, ha egyszer az Isten nekem nem adta meg ezt a boldogságot! Ha nem adta meg, hogy hitem legyen!»

Igaz-e ez a panasz, Kedves Testvérem? A mult vasárnap rámutattam arra, hogy az Isten mindenkihez szól hitre hívó kegyelmével, de tőlem függ, van-e bátorságom felelni a hívó szóra. Akarod, hogy hited legyen? Igen, akarom! Nos, ha akarod, akkor legyen bátorságod a hithez, merjed eszedet és szívedet a hitre kényszeríteni. Ez volt tárgya legutóbbi szentbeszédemnek.

Már akkor is mondtam azonban, hogy a hithez nem elég a bátorság sem: **gondozni is kell hitünket**, hogy el ne hervadjon annak palántája, hogy el ne felejtsük hitünket.

I. Miért kell gondozni hitünket? és **II. hogyan kell gondozni hitünket?** — ime, a mai beszédem két főgondolata.

I. Miért kell gondozni hitünket?

A) Aki Szent Pál leveleit olvasgatja, lehetetlen, hogy föl ne tűnjék előtte, hogy az apostol mily gyakran figyelmezteti az első kereszténveket *hitük ápolására, gondozására.*

Timotheusnak pl. ezt írja: «Harcold a hit jó harcát, szerezd meg az örök életet». (Tim. I. 6, 12.) Az efezusi hívéknek ezt írja: «Vegyétek a hit pajzsát, amellyel kiolthatjátok a gonosznak minden tüzes nyilát». (Ef. 6, 16.) A korintusiakhoz ezt írja: «Vigyázzatok, legyetek állhatatosak a hitben, cselekedjetek férfiasan és legyetek erősek». (Kor. I. 16, 23.) Tehát ismételten halljuk: Vigyázzatok hitetekre, óvjátok azt.

Miért volt szükség az apostolnak ily ismételt figyelmeztetésére? Úgy-e azért, mert az első keresztények egy fenékig romlott, hitetlen s erkölcstelen világ közepén éltek és lépten-nyomon ki voltak téve **a környezet kísértéseinek, a léha világ fertőzésének.**

a) *De ma talán nem élünk hasonló világban?* Ha Szent Pál ma élne, nem írná-e még kérlelőbb szavakkal: Testvérek, akik a keresztségben lelketekbe kaptátok a krisztusi

hit első magvát; testvérek, akiknek lelkében a szülői nevelés és az iskolai hitoktatás reményteljes fácskává növelte ezt az első magot; testvérek, mikor az élet áradatába be kell állanotok, vigyázzatok a lelketekben növő gyönge palántára, a keresztény hitre! Olyan világba kell beállnotok, a hivatás, a kenyérkereset gondjai olyan környezetbe sodornak, amely szinte sterilizálva van a természetfölötti gondolkozásnak legkisebb csirájától is. Testvérek, csoda lesz-e, ha az iskolában szerzett hitbeli ismeret az élet ezernyi gondja közt lelketekben egyre vékonyabbra szárad össze? Csoda lesz-e, ha hitedet, amelynek további elmélyítésére és rendszeres gyakorlására nem találtál időt, ha hitedet felejteni kezded, sőt azt egészen elfelejtve hitetlenné is válsz? Nemcsak a cosinustételt lehet elfelejteni s nemcsak a görög abc-t, — a *hitet is el lehet felejteni.*

b) *Még az anyanyelvet is el lehet felejteni!* Hogyan? Hát még az anyanyelvet is el lehet felejteni? El bizony! Minél kisebb korában hagyja abba az ember annak gyakorlását, annál könnyebben. Hollandiában magam akadtam üdülő kis magyar gyermekekre, akik még csak alig egy évet töltöttek ott a melegszívű holland családoknál és egy árva szót sem tudtak többé magyarul. És mikor hazajöttek, az első hetekben az édesanyjuk sem tudott velük beszélgetni.

El lehet felejteni az anyanyelvet is! *Tudjátok, lelkünknek mi az anyanyelve? A vallásos hit!* Azt is el lehet végkép felejteni. Ki minél előbb hagyta abba annak gyakorlását. Bármilyen bravúrosan játszott valaki a zongorán gyermekkorában, bizony, ha hosszú éveken át nem játszik többé, elfelejti azt. Bármilyen ügyes tornagyakorlatokat tudott valaki végezni diákkorában, bizony, ha abbahagyja, később még fölhuzódni sem tud a nyujtón az, aki valaha megcsinálta rajta az óriásforgást is.

B) De még tovább is megyek. És állítom, hogy hitbeli ismereteimet nemcsak felejteni nem volna szabad, hanem ellenkezőleg, még **tovább kellene mélyiteni azokat,** *a felnőtt ember igényeihez mérten kifejleszteni.*

Miért hangoztatom ezt itt különösen? Azért, mert sok emberben éppen amiatt vesz el a hit, hogy felnőtt korában is gyermekesen naivul gondolkodik a hit dolgairól. Úgy, ahogy megfelelő volt azokról a kis gyermeknek gondolkoznia, de amit már nem tud elviselni a felnőtt ember. Néha ijedten kap az ember a fejéhez, hogy mily hihetetlen gondolatok villannak föl benne. Pedig lehet, hogy nem is hitetlenség

az, hanem az *érő, fejlődő ész tiltakozása a túlgyermekes, túlnaiv hitbeli fogalmak ellen;* ami jó volt a gyermeknek, nem elég a felnőttnek. A kis gyermek a maga szűkös világképével, kevéske fogalmaival kialakít egy istenképet. De ez már nem illik be a felnőtt világába; s ha nem ápolja tovább hitét és vallásos könyvek olvasásával és szentbeszédek hallgatásával nem gondoskodik arról, hogy az évek során a benne élő istenkép is fejlődjék, bizony könnyen hajótörést szenved a hitetlenség zúzó jéghegyei között. Pedig benne van a hiba, aki hitét nem gondozta; benne a hiba s nem a hitben. Ha egy pogány ember nem hisz többé a fabálványban, az nem azt jelenti, hogy nincs Isten, hanem azt, hogy Isten nem fából van.

Ime, mennyire fontos feladat, hogy gyermekkorunk hitét ne hagyjuk magára, hanem ápoljuk, gondozzuk azt.

Jön azonban most a másik fontos kérdés:

II. Hogyan kell gondozni hitünket?

A felelet erre a kérdésre egész egyszerű. A hitet épúgy kell gondozni, mint minden mást ezen a világon: *gyakorlással.* Aki azt akarja, hogy jó hegedűs legyen, az mindennap órákig gyakorol. Aki azt akarja, hogy győzzön a versenyfutásban, az naponkint tréniroz. S aki azt akarja, hogy eleven, erős hite legyen, annak is naponként kell hitét gyakorolnia.

Hitünket már akkor is erősítjük, *mikor* **külsőleg** *megvalljuk azt;* de különösképpen erősítjük, *mikor* **vallási gyakorlatainkat** *végezzük.* Tehát hitünk ápolása **kettőt** követel: *A)* **külső hitvallást** és *B)* **vallási gyakorlataink elvégzését.**

A) *Hitünk erősödését elősegíti a külső hitvallás is.*

a) Igen, külsőleg is meg kell vallani hitünket. A benső hit s a külső hitvallás együtt felel meg a bensőből és külsőből, lélekből és testből álló embernek. «A szív hite megigazulásra s a szájjal való megvallás üdvösségre szolgál», — írja az apostol is (Rom. 10, 10.), vagyis a belső s a külső együtt adja az ember üdvösségét.

De a hit külső megvallása saját magunknak is szükséges, mert *ezzel erősödik hitünk.* Aki folyton azt hangoztatja, hogy elég, ha bensejében vallásos, kifelé nem kell azt mutatni, úgy fog járni, mint aki tud franciául, de kifelé soha

nem mutatja, nem gyakorolja: néhány év alatt bizony elfelejti!

b) A hit ugyan a legszemélyesebb, egyéni ügyem, lelkem mélyén őrzött szent kincsem s a legszebb vallomás mellette a hitem parancsai szerint töltött földi élet. *Vannak azonban pillanatok, helyzetek, amelyekben külsőleg is ki kell állanom hitem mellé!* Kirándulni megy vasárnap korán az egész család, — de misét azért nem mulasztok! Vasúton, társaságban vallási témáról szeretnek beszélni s a rengeteg elfogult ítélet közt merek szót emelni meggyőződésem mellett. Szentmisén vagyok . . . úrfelmutatásra csengetnek . . . hivatalnoktársaim összegörnyednek s a padra támaszkodnak . . . de én merek letérdelni a közénk jövő Úr Krisztus előtt. Szegény leány vagyok . . . s jön a gazdag kérő . . . fényes partie, de valami akadály van köztünk és nem tudnék vele vallásom törvényei szerint megesküdni, s akkor merjek *nem*-et mondani s Istenben bízva lemondani a csillogó földi jövőről. A gyárban munkástársaim szakadatlanul heccelnek vallásosságom miatt, s merek továbbra is templomba járni és hitemet nem szégyelleni! Van, aki szégyelli szüleit? Pedig nem sokkal szomorúbb, ha hitét szégyelli? Nem hallották ezek soha az Úr szavait? «Aki megtagad engem az emberek előtt, én is megtagadom azt Atyám előtt.» (Máté 10, 33.)

c) Katolikus testvéreink, akik vidékről vagy főleg más országokból jönnek látogatóba ide a fővárosba, nem győznek eleget csodálkozni és épülni, mikor templom előtt megy el a villamos: legalább a félkocsi leveszi kalapját vagy keresztet vet.

A keresztvetés!

Tudjátok, hogy ez hitünknek egyik legjellegzetesebb megvallása? Aki magára keresztet vet, nyiltan hirdeti a világnak: *A keresztrefeszített Krisztusnak vagyok követője!*

De szeretném, ha megszoknók, hogy mindig öntudatosan, szépen, méltósággal, átérezve vessünk keresztet. Legyen a keresztvetésünk mindig hitünk tudatos megvallása.

Hiszen, ha a legrégibb keresztény időkbe visszanézünk, a keresztvetés mindenkor a hitvallás diadalmas jele volt. A vértanuk hogyan mentek a halálba? Jézus nevét kiáltották s keresztet rajzoltak homlokukra.

És valóban: el sem képzelhető egyszerűbb, érthetőbb, jelentőségteljesebb megvallása a katolikus hitünknek, mint a kereszt jele. Hitünknek két alapvető legfontosabb tanítása

beszél belőle. Aki keresztet vet, hirdeti, hogy hisz a Szentháromságban és hisz az Úr Jézus megváltói, istenfiúi méltóságában.

Halljuk csak a II. század egyházi íróját, *Tertulliánt* (De corona c. 3.), mennyire elterjedt volt a régi hívek közt a keresztvetés. «Mikor munkát kezdünk vagy végzünk, mikor hazajövünk, vagy eltávozunk, mikor öltözködünk és sarut húzunk, étkezésnél, lámpagyujtásnál, vagy ha aludni megyünk, vagy ha leülünk, s akármit teszünk, homlokunkat megjelöljük a kereszt jelével.» Ezt a II. században írták!

És halljátok még ehhez *Aranyszájú Szent Jánosnak* büszkeségtől sugárzó szavait: «Mint koronát hordozzuk Krisztus keresztjét. Mert mindent általa kaptunk, ami üdvünkre szolgál: mikor újjászületünk (keresztség), ott a kereszt; mikor a szent étellel táplálkozunk (áldozás), mikor a szent kenetet kapjuk (bérmálás), mindenütt és mindig mellettünk áll ez a diadalmi jelvény; ezért emeljük föl annyi buzgalommal a keresztet szobáinkban, a falakon, az ablakokban, homlokunkon s nem kevésbbé szívünkben». (Hom. 54. in Math. n. 4.) Ezt a IV. században írták!

És még valamit, Testvéreim! A *keresztvetéssel* nemcsak megvalljuk hitünket, hanem *megerősítjük szenvedő lelkünket is*. Tömérdek csapás szakadt reánk, — de mégsem oly súlyos, mint volt az Úr keresztje! Rosszak hozzánk az emberek, — de mégsem tűrünk annyit tőlük, amennyit az Úr tűrt, aki mindenkihez jó volt s mégis annyi gonoszságot kapott érte.

Szégyeljük a keresztet? Sőt! *Dicsekedjünk vele!* «Tőlem távol legyen másban dicsekedni, mint a mi Urunknak, Jézus Krisztusnak keresztjében.» (Gal. 6, 14.) A kereszt hódította meg a világot a kultúrának, a kereszt űzte el a pogányság borzalmait, a kereszt ragyogott a királyok koronáján, a kereszt emelkedik majd síromig ég felé . . . ó, legyen ez a kereszt örök boldogságom záloga!

B) Bátran megvallani hitünket s ezzel már erősítettük, ápoltuk azt! De **gyakorolni is mindennap rendszeresen hitünket**, s ezzel különösképpen erősítjük, ápoljuk azt!

a) Ne ijedjetek meg, ha a *vallási élet rendszerességéről beszélek*. Jól tudom, hogy a lélek és Isten közti meleg viszonyt, amit vallásosságnak nevezünk, nem szabad sémába szorítani, rubrikákba gyömöszölni s kaptafára húzni. A vallásosságnak életünk minden megnyilatkozását át kell járnia.

Ez igaz. De mégis vannak bizonyos keretek, amelyeket nem nélkülözhetünk — vagy különben ráfizet a lelkünk. Akik ezeken a kereteken túlteszik magukat — mégha a legjobb akarat vezeti is őket — azoknak vallásossága rendszertelen, rendezetlen, szeszélyes lesz: egyszer magasra lobban, mint fuvalomra a gyertyaláng, máskor erőtlenül pislog, mint olajfogytán a haldokló mécses.

Kellenek bizonyos keretek, amelyek nem függnek szeszélyeinktől, jó- vagy rosszkedvünktől; kell bizonyos rend a vallásos életbe.

Miféle rendre gondolok?

b) A keresztény vallási életnek közismert gyakorlataira, amelyekről mindenki tud, de amelyek értékét nem mindenki látja be, s ezért egyesek azt hiszik, hogy külsőségessé tennék általa vallásos életüket. Ilyen pl. a rendszeresen, mindennap elvégzett *reggeli s esti ima*. Nem volna szabad egyetlen napunkat sem ima nélkül kezdeni és végezni. Hogy ez az ima kötött szövegű, kész formák elmondása legyen-e imakönyvből vagy lelkünk meleg fölemelkedése Istenhez, esetleg szótlan szárnyalása, ezt már mindenki saját természetének megfelelőleg válassza ki. Csak maga a tény el ne maradjon.

Az imával megszentelt hétköznapok után jöjjön a *szentmisével megszentelt vasárnap*. Sokat beszéltem arról két évvel ezelőtt, hogyan és miért kell a vasárnapot szentmisével megszentelnünk. Most nem akarom ezeket a gondolatokat megismételni. Elég legyen most csak arra hivatkoznom, hogy a minden vasárnap lelkiismeretesen végigimádkozott szentmise mily erősítő hatással van hitünk elmélyítésére. És mily nyugodtan nézhetsz majd halálodon az Úr Jézus szemébe, ha elmondhatod: Uram, minden vasárnapon meglátogattalak templomodban s résztvettem kiömlő véred titokzatos misztériumában; ó, engedd most, hogy részt vegyek a mennyei örök vasárnap örömében is!

Ismét egy újabb keret: *Krisztus szent testét magunkhoz venni*, hogy eleven legyen lelki életünk. Krisztus erős testét magunkhoz venni, hogy erőnk legyen végigharcolni az életet. Krisztus isteni testét magunkhoz venni, hogy isteni tartalommal, időt álló értékkel tölthessük meg ezt a poros, göröngyös, tiszavirág földi életet. Hányszor vedd Krisztus testét? Megint nincs előírva. A minimum: egyszer egy évben, húsvét táján. De ki érhetné be ezzel?!

Ismét újabb keret: *a vallásom által előírt böjt megtartása.*

Nem mintha pénteken nem esnék a hús ép olyan jól, mint másnapon; hanem hogy időnként próbára tegyem magamat: tudok-e Istenhez, hitemhez némi önmegtagadás, áldozat árán is ragaszkodni.

A napoleoni orosz hadjáratban egy muzsik nem akart Napoleon pártjára állani: ő a cáré! A katonák egy nagy *N* betűt sütöttek karjára. S mit tett a paraszt? Levágta karját, de mégis a cáré maradt! Ah! *Áldozatot hozni, hogy Istené maradhassak! — ez a legszebb kivirágzása az igazi vallásosságnak s leghatásosabb erősítése, ápolása hitemnek.*

c) Ime, Testvéreim, nem sokat filozofálni, nem fogvacogva húzódozni a hittől, — hanem *élni a hitet!*

Milyen huzódozva mennek be egyesek a vízbe: lábujjukat mártogatják, visszakapják, megint próbálkoznak, jaj, de hideg... És ha egyszer benne vannak, felkiáltanak: Nem is olyan hideg, mint gondoltam!

Hát te se huzódozzál, okoskodjál a hittel szemben! Próbálj beleugrani: élni, gyakorolni, élvezni hitedet s aztán mondd, hideg-e még a víz? Akarod, hogy erős hited legyen? Próbáld meg pontosan hited előírásai szerint élni le éltedet s meglesz! Meglátod, belőled is ki fog csengeni az a fönséges vallomás, amit «a legnagyobb magyar», *Széchenyi István gróf* oly fölemelő nyiltsággal írt le önmagáról:

«Hitem szilárd, becsületes katolikus vagyok, többször jártam Mária-Zellben, Rómában őszinte áhítattal csókoltam meg a pápa kezét és teljes lelkemből követem a szeretet vallását. Vallásom minden szokását lelkiismeretesen megtartom azért, mert katolikus vagyok, mégpedig nem vélet-lenségből, hanem minden bizonnyal Isten kegyelméből és erre a kegyre méltó akarok lenni. Amit nem tudok megérteni, azon sohasem tépelődöm. Hódolattal fogadom mindazt, amit tanítanak, és nagy tisztelője vagyok azoknak, akik lelkünkről gondoskodnak és üdvösségünkön közremunkálkodnak... Minden vasárnap és ünnepnapon hallgatom a szentmisét és tartozódom a munkától, megtartom az előírt böjtöket, rendszeresen gyónok és töredelmes szívvel végzem ájtatosságomat. Vallomásomban mindent tiszteletreméltónak tartok, mert hiszen a minden ember iránt való szeretet ennek legfőbb alapja, és azt is tudom, hogy csak imádsággal, elmélkedéssel, az érzékiség leküzdésével, bűnbánó vezekléssel és kitartó gyakorlással válhatunk képessé az igazi szeretetre... Vallásosságom értékét az önmegtagadásban, alázatosságban és engedelmességben keresem».

(Döblingi irodalmi hagyatéka. III. k. 150—152. l. Id. Fekete-Váradi: Széchenyi vallomásai és tanításai. Bpest. 245. l.)

Fönséges útmutatás azoknak, akik hinni akarnak!

*

Testvérem! Végső kérdésem hát ez hozzád: Akarod, hogy megmaradjon a hited? Gondozzad, ápoljad, gyakoroljad hitedet! Tágítsd lelkedet a hit által rajzolt horizonthoz, éld hitedet, élj az örök élet távlataiban.

Az örök élet távlataiban élni! Mit jelent az? Jelenti az Úr szavainak folytonos megtartását: «Legyenek égő gyertyák kezeitekben; magatok meg hasonlók olyan emberekhez, kik urukat várják, . . . hogy mihelyt jön és zörget, azonnal megnyissanak neki. Boldogok azok a szolgák, kiket, midőn megjön az Úr, ébren talál». (Luk. 12, 35—37.)

Bármikor jöjjön értem az Úr, készen találjon! Lehet, hogy sok földi munkám még nem kész, lehet, hogy gyermekeim, feleségem még reám szorulnának, de: a lelkem tiszta és kész.

Hiszek! Nem csömörlöttem ugyan meg a világtól, nem is utálom azt; szeretem a virágot, az otthont, az életet, de értük meg nem vetem s el nem felejtem az örök otthon hervadhatatlan virágait, az örök életet.

Hiszek! Sötét felhős ugyan fölöttem ez az élet, de nekem az istenbevetett hit napsugaras hegycsúcs a borongó völgyek fölött. Akik hegyen laknak, azoknak hosszabb a napjuk, mint a völgylakóké és azokra többször süt az éltető napsugár. Nohát, hogy az én életem a borongós földi völgyekben is napsugaras legyen, *azért csüggök hitemen végső odaadással, azért kényszerítem térdre eszemet és szívemet Isten előtt, s azért szívom magamba a hit verőfényes, éltető energiáját hitem rendszeres, lendületes gyakorlásával.*

Lehajtom fejemet és eszem mondja: «*Hiszek!*» Megdobbantom szívemet és életem megismétli: **«Hiszek, Uram, hiszek!»** Amen.

VAN-E ISTEN?

VIII.

Mit gondolsz az Istenről?

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Van az emberi nyelvben egy szó, amely egymagában is szédületes magasságba emeli az embert a világ minden teremtménye fölé; egy rövidke szó, amely mindennél diadalmasabb bizonyítéka az ember fönséges származásának és rendeltetésének; egy szó, amelynél többször egyetlen más szó el nem hangzik ezen a földön: hangzik, amerre csak ember él. Északtól Délig, Kelettől Nyugatig, hangzik napkeltétől napnyugtáig.

Egy rövidke szó . . . s ez a szó: *Isten.*

Isten! Öt szent betű! Öt betű, amelytől szakadatlanul cseng-bong ég és föld. Angyalok hódolnak előtte lángoló szeretetük szüntelen énekével: «Szent, szent, szent a Seregek Ura, Istene» — és térden imádkozó emberek lelkéből tör elő: Hiszek egy Istenben!

Isten! Gagyogó gyermekek s törődött aggok ejtik ki e szent nevet, imádkozó emberek s dühösen káromkodó szörnyetegek, istenhívők s istentagadók hangoztatják ezt a szent szót: *Isten!* A nyelvkutatás minden nyelv legelső, legősibb szavai közé sorozza ezt a szót . . . úgy megy végig köztünk, emberek között ez a név, mint éltető napsugár a föld kerekén.

Isten!

Az eddig elhangzott előkészítő beszédek után a mai napon eljutottunk ehhez a szóhoz és itt megállunk, Testvéreim, egy egész évre. Egy évig akarok állani az Isten fönsége előtt. Ami szentbeszéd ebben az egyetemi tanévben el fog hangzani — egész a jövő év június haváig — mind csupán erről az egy rövidke névről fog szólani: *Isten!* Hálától csorduló szívvel alázkodjunk most egy pillanatra térdre a fönséges Isten színe előtt; én kérem Őt, hogy gyönge szavammal méltóan dícsérjem szent nevét; és ti kérjétek, Testvéreim, hogy e beszédek nyomán minél fönségesebbre alakuljon lelkünkben a mi hatalmas Istenünk áldott szent arca.

I. Miért kell Istenről annyit beszélnem?

Tehát most sok-sok prédikáció következik az Úristenről . . . «Nem lesz ez unalmas?» — gondolja valaki. — «Nem lesz túlsok? Valóban annyira fontos ez a téma, hogy hónapokat kell rászánni?»

Nos, hallgassátok meg a mai beszédemet, miért kell és miért akarok az Istenről annyit beszélni.

A) Hát legelőször is azért fogok Istenről oly sokat beszélni, mert **szentbeszédhez illőbb, fönségesebb témát ugyan hol találnék az egész világon?** A Legtökéletesebbről, a Legszentebbről, a Legbölcsebbről, a Legjobb Atyáról nem illik-e sokat beszélni és tudni? Beszélni és tudni éppen ma, amikor annyit tudunk, beszélünk és kutatunk a körül a világ körül, amelyet Ő teremtett. S ha nem sajnáljuk a fáradságot, az évekig tartó, emberöltőkön, századokon átnyúló kutató munkát, csakhogy megismerjük a teremtett világ törvényeit, mineműségét s berendezését, szabadna-e sokallani azt az időt, amit az egész világ Teremtőjének, a mi fönséges Istenünknek megismerésére akarunk fordítani? Isten a végső Ideál, a végső Nagyság, az utolsó Instancia, a végső Bíró, a végső Cél, a végső Boldogság — márcsak illik Róla sokat beszélni!

B) De sokat kell tudnunk Istenről még egy másik ok miatt is. A szerint ugyanis, hogy hogyan gondolkodom Istenről, a szerint alakul ki **egész földi életem berendezettsége s a szerint dől el örök életem sorsa is.**

Aki fázik, menjen a napra, s majd melege lesz! Aki lelkét állandóan kiteszi az istenszeretet melengető napjának, aki mély, megrendítő szeretettel karolja magához Istent, aki valósággal belekapaszkodik Istenbe, az aztán hű marad Hozzá a legtombolóbb földi viharok közt is, azt sem kísértés, sem szenvedés le nem tépi Isten kebléről; annak élete napsugaras élet lesz akkor is, ha az egész ég beborult is fölötte; az dalolva járja az útjait akkor is, ha azok szúró tövisekkel lennének is szegélyezve és kemény kövekkel kirakva. Ó, aki egyszer mélyen bele tudott nézni a mi mennyei Atyánk áldott szemébe!

Mondjátok: hát igazán kár volna ezért az időért?

C) De még tovább is van. Miért kell még Istenről sokat beszélnem? Azért, mert **oly sokan beszélnek ellene s oly kevesen mellette.**

Ellene beszélnek kiterjedt filozófiai irányzatok: a mate-

rializmus, monizmus, pantheizmus. Ellene beszélnek nagy társadalmi szervezkedések: a szociáldemokrácia, a szabadkőművesség. Oroszországban az istentagadóknak külön egyesületeik s lapjaik vannak. Ellene agitálnak a léha életfelfogás szabados jelszavai.

Nem kell-e hát fölvetni nekem is a két sorsdöntő kérdést: Van-e hát valóban Isten? És: milyen az Isten? *Van-e Isten, és milyen az Isten?* — ez lesz tárgya valamennyi beszédünknek.

Majd megkérdezzük, mit mond a világ: van-e Isten? Megkérdezzük, mit mond az emberiség: van-e Isten? Megkérdezzük, mit mond a lelkem: van-e Isten? Megkérdezzük, mit mond az emberi élet: van-e Isten? És megvizsgáljuk, mit mond nekünk a hitünk: Milyen az Isten? És a végén győztes lélekkel kiáltjuk: *Mégis! Ha annyifelé hirdetik is, hogy meghalt az Isten, mi kiállunk a világ elé: Él még az Isten! Az örök Isten!*

Szabadna-e bármelyikünknek is sajnálnia az időt, csakhogy ez a sorsdöntően fontos, biztos igazság rendületlenné szilárduljon lelkében! Melyik igazság? Hát a keresztény hitnek alapvető tétele: *Hiszek egy Istenben!*

Az emberek hányféleképpen gondolkoznak Istenről! És én ezekben a beszédekben mindegyikhez szeretnék odaférkőzni és mindegyik lelkét Istenhez közel vinni.

Hiszek egy Istenben! Mondd csak, Kedves Testvérem, mit tartasz *te* az Istenről? *Te* mit gondolsz róla? Az embereknek melyik típusához tartozol?

Mert az emberek nagyon különféleképpen gondolkoznak Istenről. Most majd elsorolom valamennyi típust — aztán gondold el, te melyikbe tartozol. Majd magad felelj a kérdésekre: *Te mit gondolsz az Istenről? Helyesen gondolkodol-e? Nem kell-e megváltoztatni helytelen felfogásodat?*

II. Mit gondolsz Istenről?

Vegyük hát sorba a különféle embertípusokat.

A) Először említem az összetört lelkeket; azokat, **akik tagadják az Istent!**

a) Hát vannak ilyenek is? Főkép: még — *ma* is vannak? Mert hiszen valaha volt olyan korszak, amelyben a jól neveltséghez tartozott és bizonyos tanult mázt adott intelligens embereknek, ha fölényes hangon nyilatkozgattak hi-

tetlenségükről . . . Dehát ma is van még ilyen ásatag lény közöttünk?

Sajnos, még ma is van. Olyan ugyan nem sok van, aki «tudományos érvekre» hivatkozva védené istentagadását; vannak azonban elegen, akik érvek nélkül, *egyszerűen életükkel tagadják az Istent*. Ezeket vagy az emberi tudás káprázta tó fénye, vagy az életküzdelem földhöz tapasztó könyörtelensége, leginkább azonban saját tömérdek erkölcsi elbukásuk vitte az istentagadás jégsarki mezőire.

Mennyire kell szánnunk ezeket a szegény embereket, akik azt hiszik, hogy elég az emberies élethez a technika, a gép!

b) *Valóban elég lenne az embernek a tudás?* Hiszen a tudás még föl nem szárított egyetlen szívből jött könnycseppet sem! A tudás fáklya, melynél meglátjuk a lét mélységeit, de azokat világosakká tenni — erre már nem képes!

Valóban elég lenne az embernek a technika, a gép? Hiszen kétségkívül nagy segítője lehet az embernek a gép, de nagy veszedelme is! Hiszen már legkomolyabb emberek ajkáról vetődött föl a kérdés: Átok vagy áldás-e a mai technikai kultúra? Ugy kellene lennie, hogy a gép legyen az ember rabszolgája, de ma már sokszor a gép uralkodik fölöttünk. «Die ich rief, die Geister, werd' ich nun nicht los.»

Nézzünk csak egy technikai kultúra magaslatán élő, világvárosi embert. Óra a kezében s idegesen lesi a perceket, nem marad-e le a vonatról, nem késik-e el az utolsó villamosról, a színházból, a tőzsdenyitásról, az értekezletről stb. Ideges, szórakozott és ez mind nem elősegítője a komoly munkának s lelki elmélyedésnek. A gépkultúra sietséghez, gyors élethez szoktatta az embert, márpedig «a sietség az ördögtől van» a keletiek közmondása szerint. Mindent gyorsan, mindig csak újat! Innen van a gyors tömegtermelés mindenben, még a művészetek terén is. Hol fest ma egy Ráfael, hol vés ma egy Michelangelo? Nincs idő kidolgozni egyetlen nagyobb koncepciót sem!

Jaj az emberiségnek, ha engedi lelkének magasabb igényeit elnyeletni a földi értékek által! Jaj lenne, ha az anyagi kultúrával szemben, a technikával, géppel szemben nem a sokratesi iskola formuláját fogadná el: ἔχω καὶ οὐκ ἔχομαι azaz: bírom a dolgokat, uralkodom a dolgokon és nem azok uralkodnak fölöttem! Mert mit ér, ha mienk az egész föld, de lelkünk kiéhezve sápad és görnyedten roskad a nagy gazdagság között? Mit ér, ha rajtunk is megvalósul

Izaiás próféta szava: «Telve van a föld ezüsttel, arannyal és nincs vége a kincseknek . . . És meggörnyedt az ember és megaláztatott a férfi». (Iz. 2, 7. 9.)

Mit ér, ha életünk végén úgy kell búcsúznunk a földtől, amint a haldokló *Colbert*, a nagy francia pénzügyminiszter búcsúzott XIV. Lajostól: «Ah, Sire, bárcsak Istenért annyit dolgoztam volna, mint amennyit Önért!» *Szegény embertestvérek, kik tagadjátok az Istent!*

c) Pedig az istentagadók legnagyobb része még nem is ezekből kerül ki. Hanem azokból, akiket nem eszük, nem meggyőződésük, hanem féktelen szenvedélyük és bűnös életük sodort a lelki hajótörésbe. Igaza van a Szentírásnak: «Az ostoba mondja szívében: Nincs Isten!» (Zsolt. 13, 1.) Tehát *szívében* mondja, a *szíve* hibás. Hitetlenné tulajdonkép csak két ember lehet: az, aki lusta a gondolkozásra s az, aki erőtlen a jóra. Az első, mert nem tudja kezével megfogni Istent, azért tagadja. A másik meg azért, hogy léha életmódjában semmi ne zsenirozza. A legtöbb ember azért válik hitetlenné, hogy megszabaduljon Istentől. *Gottlos — vom Gotte los! Szegény embertestvérünk, kik tagadjátok az Istent!*

Ez az első tipus. Ez természetesen nem azokra vonatkozott, akik itt a beszédemet hallgatják. De vizsgáljuk tovább is: Mit gondolnak az emberek Istenről.

B) «Olyan elvetemült, istentagadó világban élünk!» — hallja az ember gyakran ezt a kifakadást. Dehát igazán olyan sok istentagadó van ma az emberek közt? Ha a művészetet s irodalmat nézzük, ha a sajtót s kereskedelmet, az egész modern kultúrális életet nézzük, az ember hajlandó lenne erre a szomorú megállapításra. Holott a valóság nem ez! Az emberek óriási tömege, legnagyobb része az Isten mellett van. Keresik az Istent, de sokan — helytelenül keresik.

Ime, az új típus: **az Istent helytelenül keresők tábora.** Emberek, akik szeretnének hinni Istenben, de amint ők mondják: «Nem tudnak, mert nincs ehhez elég erős érvük». Ezek azok, akik nem akarják belátni, hogy más bizonyítékai vannak az oratóriumnak s mások a laboratóriumnak. Ezek azok, akik matematikai bizonyítást kívánnak ott, ahol képtelenség azt követelni. Ezek érzik ugyan, hogy kell lennie egy felsőbb, tökéletes lénynek, de nem akarják elfogadni Istent úgy, ahogy a vallás adja, hanem maguk csinálnak Istent maguknak. Ők a világot, a nagy természetet,

a természet erőinek összességét stb. nevezik Istennek; de még zürzavaros istenfogalmukkal, érthetetlen terminológiájukkal és tévutakon botorkáló homályos tapogatózásaikkal is kifejezésre juttatják az emberi lélek mélyéről feltörő természetes vágyat; Hiszek az Istenben, kell Istennek lennie!

És ezt a csoportot megint csak a teljesség kedvéért említettem, s nem azért, mintha volnának ilyenek kedves hallgatóim közt is.

C) Jön azonban egy újabb típus, ide már — sajnos — sokan tartoznak a keresztények közül is: akik hisznek Istenben, *de Istent félreismerik.*

— Hiszel Istenben? — kérdem az egyiktől.

— Hiszek! — feleli. És egész őszintén mondja. *De életében semmi sem mutatja, hogy hisz Benne!* És ha nem hinne Istenben, erkölcsi felfogása akkor is époly szabados, élete époly zilált lenne. Testvéreim! *Ez fölér az istentagadással! Istent nemcsak szóval lehet megtagadni — lehet élettel is!*

Aki Istenben hisz, annak egész életén meg kell ennek látszania. Nem elég, hogy Szilveszter-este s Nagypénteken benéz a templomba, nem elég, ha a karácsonyfa alatt elágyul a szíve . . . Ezek félreismerik az Istent.

De félreismerik Istent azok is, akik az istentiszteletben *inkább a maguk vigasztalását keresik, mintsem az Isten előtti hódolatot.* Akik nem imádkoznak — mint mondják — ha «nincs hozzá hangulatuk», akik nem mennek a vasárnapi misére, ha — mint mondják — «nincsenek rá diszponálva», akiknél a vallásosság inkább esztétikai ellágyulás, semmint eszük és szívük engedelmes meghódolása a Fölséges előtt.

És félreismerik Istent azok is, akik folyton csak kicsinyesen, *aggodalmas ijedelemmel gondolnak reá és akik Istenben örülni sohasem tudnak.* A helytelenül aggódó lelkek, akik Istenben az utcasarkon leselkedő rendőrt látják, amint nagy kedvteléssel írja föl minden félrelépésüket; akik csak a büntető Bírót ismerik benne s nem a kegyes Atyát is, akik csak a szigorú Törvényhozóra gondolnak benne, s nem a segítő, szeretetünket epedve váró Barátra is. Ezek mind félreismerik az Istent. És hogy mi ne így gondolkozzunk Róla, azért fogok erről oly sokat beszélni.

D) Ismét újabb tipus: **akik «csalódtak az Istenben», akik «kiábrándultak belőle» s most szakítottak vele.** Kik ezek a szomorú hajótöröttek?

Az egyiket rémes csapások sujtották. Alig egy esztendő

alatt meghalt férje s egyetlen gyermeke, és most kitör belőle a rettenetes szó: «Ha Isten volna, ezt nem engedhetné meg!»

A másikat koldussá tette a szörnyű gazdasági helyzet. Valaha jómódban élt. Ma minden pénze hadikölcsönben fekszik. S ugyanakkor látja, mint boldogulnak a tülekedők, az Istennel nem törődők. «Ha Isten volna, ezt nem engedné meg!»

A harmadik — mint mondja — soha életében rosszat nem tett. Mindig tisztességes volt. Istennek híven szolgált... s most mégis, egyik csapás a másik után!... «Hogy nézheti el ezt Isten!»

A negyedik így szól: «Annyit imádkoztam! S oly buzgón! És nem kaptam meg, amit kértem. Most én sem törődöm az Istennel!»

Az ember mindezt lépten-nyomon hallja és hogy minderre meg tudjunk felelni, azért fogok Istenről oly sokat beszélni.

E) És vannak végül, akik Istent **helyesen ismerik s helyesen tisztelik.** Akik teljes lélekkel csüggenek rajta. Akik egyre mélyebben akarják megismerni s szeretni és szent akaratát teljesíteni. Ezeknek is hasznára lesz, ha sokat beszélek előttük Istenről és minden egyes beszéd — mind megannyi ecsetvonás — egyre szebbé festi lelkükben az Isten képét: azaz: ha az ő lelkükben is növekszik az Isten.

a) *Hogyan? Hát Istennek növekednie kell bennünk? Hogy értsem ezt?*

Hát így. Amikor kis gyermekek voltunk, sokat beszéltek nekünk az Úristenről, aki mindent teremtett, mindent ellenőriz, mindent büntet vagy jutalmaz. Mint egy jóságos arcú, fehér szakállú öregember élt bennünk az Isten képe. Csendes, harmónikus gyermekévek! Akkor elkezdtünk iskolába járni s a hittantanulással Isten képe is kezdett nőni. Isten nem öreg bácsi, nemcsak szigorú Bíró, hanem erősítő, segítő Atyánk, aki az élet minden küzdelmében mellettünk áll kegyelmével s szentségeivel; ha mégis elestünk, fölemel; ha lelkünk szomjas, felüdít. Mint nőtt lelkünkben az Isten az első szentgyónás, első áldozás napján!

De már ezekben az években kezdték más képek is fejüket emelgetni az igaz Isten mellett! Bálványok képei, amelyek az évek jártával egyre erősödtek s mint a gyom akarták elfojtani az igaz Isten képét.

Aztán kikerültünk az iskolából... s a hittanóráknak végük lett... s amit Istenről tanultunk, egyre jobban

felejtettük, egyre jobban homályosult az igaz Isten képe s egyre hangosabbakká, egyre követelőbbekké lettek a bálványképek: az érzéki ösztönök, a pénz, a hatalom, a szeszély, a kötelességmulasztás bálványai. Jaj, hány felnőtt emberben szorítják halálra ezek a gazok az igaz Isten képét!

b) *Az Istennek tehát nőnie kell bennünk!* Érnie az istenképnek egész halálunkig: mindig jobban megismerni Istent és mindig melegebben simulni, mindig mélyebben fonódni, tapadni Hozzá!

Mert nézd csak meg azt az embert, aki ezt tenni elmulasztja! Nézd csak mivé lesz ma sok ember — nem hitetlen — számára az Isten! Öt betű, hideg fogalom. Hiszi, hogy van: vallja róla, hogy minden jótulajdonság végtelen fokban van meg benne — és ezzel aztán vége. De milyen nehezünkre esik lusta gondolkodásunknak, hogy valahányszor csak kiejtjük Isten nevét, megrendült lelkünk elé rajzolódjék a világ mindenható Teremtője, akiben élünk, mozgunk és vagyunk, akinek tudta nélkül egyetlen hajszálunk le nem esik, aki az egész rengeteg világot sarkaiban tartja, de aki egyúttal az én szerető Atyám is.

Mi sokunknak az Úr Krisztus? Nem a hitetleneknek! Történeti személyiség, aki 2000 évvel ezelőtt élt, s tanított minket, hogy meg vagyunk váltva és tanait hirdetik templomaink és . . . vége. Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy Krisztus . . .

Ó, pedig Krisztus ma is élő Isten, a mi hatalmas Megváltónk, akinek minden szava, amit valaha mondott, itt vibrál elvenen az élő lelkek százmillióiban, akinek érzem kézszorítását, mikor jót tettem, érzem meleg, sugárzó szemét, mikor legyőztem a kísértést, érzem reámeső fájdalmas tekintetét, mikor a bűn erőt vett rajtam.

Ennek így *kellene* lennie! *Dehát így van-e?* Érezzük-e ezt valahányszor templom előtt elmegyünk? Valahányszor térdet hajtunk! Mikor megkörnyékeznek a bűn kísértései! Mikor reánkszakadnak az élet csapásai!

Hiszek az Istenben! De vajjon mindig van-e tartalom e szó mögött, valahányszor kimondjuk azt? Van-e mögötte komoly, kegyeletes tartalom? Ez a szent szó egy darabka a túlvilág fönségéből. De hányszor hallja az ember kieiteni e szót keresztények ajkáról is s ha megkérdezzük: mire gondoltál most, mikor kimondtad a válasz: semmire. Isten nevét kimondani s nem gondolni semmire sem, mily szomorú fölületesség! És hogy mindez ne így legyen, azért

fogok hosszú beszédeken át foglalkozni a két alapvető kérdéssel: **Van-e Isten?** és: **Milyen az Isten?**

*

Kedves Testvéreim! A mai beszédben ezt a kérdést vetettem föl: *Mit gondolsz az Istenről? Helyesen gondolkozol-e Róla?*

Helyesen az gondolkozik Róla, aki rendületlenül jár parancsainak utain. A tízparancsolat így kezdődik: «Én vagyok a te Urad, Istened! Idegen isteneid ne legyenek én előttem». Ne gondoljuk, hogy ez a figyelmeztetés csak a zsidó népnek szólott, csak azt akarta visszatartani a szomszéd népek bálványaitól, idegen isteneitől.

Vegyük csak magunkra is a tilalmat! A mai embert is mennyire megkörnyékezi az idegen istenek veszedelme! Eleinte csak az igaz Isten mellett akarja azokat is imádni: pénz, érzékiség, hírnév, felfuvalkodás; lassacskán ezek egyre nagyobb tért hódítanak, végül kiszorítják az igaz Isten tiszteletét.

Hát tudjátok, ki gondolkozik helyesen az Istenről? Az, aki hisz Benne, de *csak* Benne hisz, csak Őt imádja. Őt imádom, aki által minden lett és van. Őt állítom lelkem s egész életem központjába. Neki hódolok nemcsak misés oltár előtt, hanem *minden rendetlen vágyam, minden bűnös szenvedélyem feláldozásával is.* És minél inkább látom, hogy sok modern ember élete nem más, mint egyetlen óriási bálványimádás, annál elkeseredettebben lángol fel bennem az akarat, hogy legalább én legyek engedelmes fia az egy igaz Istennek. *Hiszek egy Istenben* **és akarok hűséges gyermeke lenni az én mennyei Atyámnak.** Ámen.

IX.

Mit mond a világ: Van-e Isten?

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Az «Apostoli Hitvallás» ezekkel a szavakkal kezdődik: «*Hiszek egy Istenben*» — és nincs emberi szó, nincs mondat, amely ennél fontosabb, sorsdöntőbb igazságot fejezhetne ki.

Hiszek egy Istenben! Hiszem, hogy van e világ fölött egy végtelen fönségű Lény, akitől minden ered s akihez minden visszatér. Hiszem, hogy van Isten!

De *csak* hiszem-e? S eszem nem mond-e róla semmit sem? Nem lehet-e eszemmel is megközelítenem az Istent? *Csak hinnem kell-e, hogy van Isten, vagy pedig eszemmel is rájövök arra, hogy kell lennie?*

Keresztény katolikus vagyok, ennek születtem, de nem érem be azzal, hogy születésem után bölcsőmbe helyezték ajándékul ezt a hitet. Igaz, hogy szebb, nemesebb, boldogítóbb, fölemelőbb ajándékot nem kaphattam volna, hálás is vagyok érte szüleimnek: mint ragyogó nap sugározta végig ez a szent hit egész gyermekkoromat. De most ... most, hogy érett ésszel tudok gondolkozni, szemébe kell néznem a nagy kérdésnek: *Igaz-e hát ez a hitem?* Évek óta imádkozza szívem: Hiszek egy Istenben ... de most az eszem is megszólal s belekiáltja a nagy világba: *Úristen, hát valóban vagy-e, ott vagy-e?* Megkérdezem a rohanó üstökösöket, megkérdem a száguldó csillagokat, megkérdem a ringó búzakalászt, a daloló madárkát, megkérdem az egész nagyvilágot: Van-e Isten, van-e? Nagyot kiáltok a világba s várom a visszhangot — ime, Testvéreim, ez lesz a mai beszédem fontos tárgya!

Valóban van-e Isten? — fogom fölvetni a komoly kérdést és várjuk a visszhangot a föltett kérdésre: várjuk a mai beszédben a **nagyvilágtól, a makrokozmosztól,** az azután **következő** beszédben **pedig** az embertől, a mikrokozmosztól.

Mielőtt azonban útra kelhetnénk, hogy a nagyvilágban megkeressük Isten nyomait, röviden el kell intéznem egy előzetes kérdést: *Nem lesz-e vakmerő ez a vállalkozásunk?*

Mert vannak emberek, akiknek az a véleményük, hogy a vallás tételeit hagyjuk csak egészen a hitnek, s az ész munkáját e területen kapcsoljuk ki. «Én elhiszem, amit vallásom mond, az eszemmel azonban nem kutatom, így van-e» — ezt mondják egyesek. Mit tagadjam: ez az okoskodásuk nem tetszik nekem! Én *hiszek* az Istenben, de nem akarok *vakonhívő* lenni; éppen mert ember vagyok, eszes ember, eszem használatáról hitemben sem akarok lemondani. És minthogy egész vallási életemnek alapja az Istenbe vetett hit, azért igenis alaposan utána akarok járni a kérdésnek: *Hiszem, hogy van Isten, de vajjon milyen alapon hiszem?* Azért hiszem-e, mert a szüleim így tanítottak rá? — azért *is;* de ez még nem lenne hozzám méltó. Hanem azért hiszek, mert az eszem is mondja, a szívem is követeli, s az egész emberiség közmeggyőződése is hirdeti: Van Isten! Kell lennie Istennek!

Tehát jelszavam: Nem *csupán hit,* hanem tudás *is!* Amint Szent Pál is «észszerű istentiszteletet» (Rom. 12, 1.) követel és nem vakhitet.

Igaz: Istent nem látom, megfogni nem vagyok képes, tehát nem mondhatom: «*Tudom,* hogy van Isten». Mit tudok? *Tudom,* hogy $2 \times 2 = 4$; ezt tudom s nem hiszem. *Tudom,* hogy egy egész alma nagyobb, mint a fele; ezt tudom s nem hiszem. Ilyen tudásom — ú. n. matematikai bizonyságom — nincs az Istenről. De van erkölcsi bizonyosságom, van következtetésem. Gyilkosság történt . . . jön a detektívfelügyelő . . . a tettest senki sem látta . . . de ott vannak nyomai: ujjlenyomatok, s azok alapján megkerül a tettes. Ne ütközzetek meg a kissé furcsa hasonlaton: Isten sem látható, *de keze nyomaival teleszórta a világot.* Most tehát hozzálátunk fölfedezni a «tettest»: ráakadni a világ áldott Teremtőjére.

Két tételbe foglalom össze mai gondolataimat; az egyik megállapítás, a másik kérdés. A megállapítás ez lesz: **I. Mily szédületesen nagy ez a világ!** A kérdés pedig: **II. Hát ki ennek Alkotója?**

I. Mily nagy ez a világ!

A) Nincs ember — a kiégett szívűeket, a blazirtakat kivéve —, akinek lelkén meghatódottság s valami csodás ellágyulás, sejtelmes, titokzatos érzés ne venne erőt, mikor egy augusztusi éjjelen kiáll a csillagos égbolt alá.

a) Hogy mi az a sejtelmes érzés? A csillagos eget szemlélve, ma is azt érzi az ember (sőt ma még sokkal jobban), mint amit a nagy görög bölcs, Aristoteles érzett. *Aristoteles* ezt írta egyszer: «Amint annak, aki a trójai Ida-hegyen ülve látná, mint vonul fel teljes rendben a görög hadsereg a síkságon, elől a lovasok paripáikkal s szekerekkel, utánuk a gyalogosok, arra a gondolatra kellene jönnie, hogy kell valakinek lennie, aki a hadi tömegeket rendezi s a harcosokat sorba parancsolja; amint az a tengerész, aki messziről jó széllel s teljes vitorlával hajót lát közeledni, azt gondolja, hogy bizonyára van a hajón kormányos, aki igazítja s a kikötőbe vezeti: épígy azok, kik legelőször néztek az égre s látták, mint futja meg útját a Nap kelettől nyugatig és látták a csillagok jól rendezett sorait, ennek a fönséges világrendnek alkotó mesterét keresték, mert azt kellett tartaniok, hogy ezek véletlenül nem keletkezhettek, hanem egy hatalmas és el nem múló Lénytől kellett származniok». (Sext. Emp. dogm. III. 2. Fragm. II. p. 36.)

B) Pedig Aristotelesnek még nem is volt távcsöve, ő csak szabadszemmel nézte a csillagos eget! Hát mit mondott volna, ha a mai, többezerszeresen nagyító hatalmas refractorokat használta volna és ő is úgy tudta volna, mint mi, hogy milyen szédületesen nagy ez a világ.

a) *Milyen nagyok a csillagok!* Az Uranusz 14-szer, a Neptunusz 17-szer, a Szaturnusz 93-szor, a Jupiter meg 1279-szer nagyobb a Földnél. De mi ez mind a Naphoz! A Nap 1,300.000-szer nagyobb a Földnél, vagyis ennyi Föld telnék ki belőle. Persze, mostanában a milliós számmal könnyen dobálózunk. De tudjátok-e, hogy mily magas lenne pl. egymillió kártyalap egymásra fektetve? Magasabb lenne 1 km-nél! Hát most próbáljuk valamikép elgondolni a dolgot, mi az: egymillió földgolyó! Ha a Napba betennők a Földet is meg a Holdat is és a Hold oly messze keringene a Földtől, mint most, még mindig benne keringene a Napban. De a Sziriusz meg 12-szer nagyobb, mint a Nap! És vannak a Sziriusznál is nagyobb égitestek! . . . Az ember elkezd szédülni ezektől a számoktól.

b) *Hátha még mérni is akarja távolságukat!* Egy gyors-vonat, mely óránkint 100 km-t tesz meg, 170 év alatt érne a Naphoz, ha megállás nélkül folyton rohanna. A csillagok távolságát kilométerekben lemérni nehezen lehet, hogy tehát ne kelljen óriási számsorokkal dolgozni, kilométer helyett «fényév»-vel számítunk. A fény egy másodperc alatt megtesz 300.000 km-t. Egy «fényév» pedig az az út, amennyit a fény egy év alatt megtesz. Óránkint 60 km-es gyorsasággal szaladó vonattal egy hónap alatt lehetne körüljárni az egyenlítőt. És a fény egy másodperc alatt nyolcszor körülszaladja azt!

Egy év alatt a fény a Naptól 63.000-szer teszi meg az utat; ennyi egy «fényév»: 63.000-szeres naptávolság. És nézzétek csak: némelyik csillag fénye reszket, mintha fáznék. Ezek az «állócsillagok». Mily elképzelhetetlen messze lehet a legközelebbi állócsillag is, a Centaurus α-ja, ha onnan a fény 4 év és 4 hónap alatt jut ide! Vagyis a legközelebbi állócsillag kb. 260.000-szer messzebb van tőlünk, mint a Nap! A Sziriusz meg nyolc és fél fényévre van tőlünk . . . borzalmas messzeségben! És úgy-e, mégis milyen fényes! Milyen óriási csillag lehet! És a Wega 36, a Sarkcsillag 40 fényévre és 6 fényhónapra van. Tudjátok, mit jelent ez? Azt, hogyha most a Sarkcsillag fénye hirtelen megszűnnék, mi még 40 évig látnók a csillagot fényleni régi helyén. A Persus 170 fényévre van tőlünk!

És mi van a mögött? Ott vége van a világnak? Dehogy van vége, dehogy! Nagyszerű teleszkóppal egyre új meg új csillagot fedez fel az ember; de ezek a messzelátón is már csak halványan pislognak. Még tovább! . . . Jön a Tejút . . . egyetlen fehér sávba összefolyó, milliónyi csillag . . . Hol van ez? 20.000 fényévre!

Pedig még mindig nem vagyunk a világ végén. Messze-messze a Tejúton túl a legérzékenyebb műszerekkel új és egyre új csillagfelhőket, fehér ködöket fedezhetünk fel . . . szörnyű messzeségben új világok vannak alakulóban . . .

És még mindig tovább utazhatunk . . . Meddig? Ki tudná azt megmondani! Seeliger csillagász a legnagyobb távcsövekkel észrevehető apró csillagpontok távolságát 86.000 fényévre becsüli. És e csillagok mögött is még egyre új meg új foltok következnek, amelyeket azonban már a legjobb teleszkóp sem képes egyes csillagokra felbontani . . . Az a fény, mely villámgyorsasággal egy másodperc alatt 300.000 km-rel terjed s amely egy másodperc alatt majdnem

nyolcszor körülszaladja a Földet, *innen már csak millió évek alatt ér le hozzánk* . . . A csillagászok beszélnek az Andromeda és a Vadászkutya spirális ködében levő égitestekről, melyek 6 és félmillió fényévre vannak, vagyis amelyeknek gyenge fénye ennyi idő alatt jut el hozzánk . . . Ha ez igaz, akkor vannak csillagok, amelyeknek fénye a világ teremtése óta talán még el sem jutott hozzánk . . .

c) És tovább . . . tovább! Mi van még e mögött? Ezt nem tudja senki, — csak egy Valaki. Az ember érzi, hogy ráborul lelkére a végtelenül fönséges Isten gondolata. *Testvérek, ki lehet az az Isten, akinek egyetlen gondolata létrehozta ezt a kápráztató csodavilágot, kimérte törvényeit és emberi fantázia által meg sem közelíthető harmóniáját!* Ki lehet Az, aki lerakta a csillagok láthatatlan síneit s megerősítette a világegyetem tengelyét? És akit az egész káprázatos égbolt dicsőít! . . . S dicsőített, mielőtt emberi szem láthatta volna. Most érzi át az ember *Pasteur* szavainak igazát, melyeket a francia akadémiában történt felvételekor mondott: «Mi van a csillagos égen túl? Új csillagos ég. Hát jó. És azon túl? Mi van azon túl? Az emberi szellemet valami kivédhetetlen erő kényszeríti erre a kérdésre és szünet nélkül kérdi: Mi van azon túl? És mitsem segít azt felelni, hogy azontúl határtalan tér, idő s nagyság van. Mert az ilyen szavak alatt senki semmit nem gondolhat . . . Ha az emberen erőt vesz ez a gondolat, nem marad más hátra, mint térdreborulni» . . .

És ilyenkor érzi át az ember elevenen, mily csodásan igaz *Beethoven* fönséges éneke:

Dicsőít Téged, nagy égi Teremtő,
A mindenség nagy szent dala:
Az ég, a föld és a csillagok ezre
S a buzgó keblek imája.
Ki int s az égi csodák is remegnek,
Vezér, kit napsugár követ,
Az Úr hatalmas parancsa lehangzik
És áldás tölti völgyeinket.

II. Ki a világ alkotója?

Fölmerül azonban a másik kérdés: Jogosan következtetjük-e, hogy ez a szédületes nagy világ valóban megköveteli az Alkotót?

A) Ha tudjuk, hogy **milyen rend van ezen a nyüzsgő világon**, más következtetésre nem is juthatunk.

a) *Rend van ezen a világon!*

Már a régiek «kosmos»-nak, harmoniának, rendnek, szépségnek nevezték a világot, pedig mily keveset tudtak annak elképesztő törvényszerűségéből! Hát mit kell éreznie a mai embernek, mikor messzelátójával belemélyed a pontos törvények hatalma alatt száguldó világtestek millióinak szemléletébe! Nem kell-e erről az isteni bölcseségről elmondania a Szentírás szavait: «Végtől-végig elér ereje és mindent kellemesen rendez el». (Bölcs. 8, 1.)

A világ «kosmos». Mit jelent ez a szó? Szépséget, rendet. S mi az ellentéte? «Chaos», zűrzavar, rendetlenség. A nagy világ nem chaos, hanem kosmos, rendezett birodalom, amelynek emberi ésszel át nem fogható óriási utain szédületes forgalom bonyolódik le; minden utas egy-egy külön világ, óriási égitestek száguldanak szigorúan megszabott gyorsasággal, megszabott pályán, megszabott irányban — hol az a láthatatlan forgalmi rendőr, aki olyan rendet tart itt fenn évszázezredek óta, hogy évtizedekkel előre meg tudjuk mondani minden csillagnak mikor, mely percben, mely helyen kell lennie!

Mert, hogy a világtesteknek ebben a forgatagában forgalmi rendőrök zöld és vörös lámpái nélkül is milyen csodálatos rend uralkodik, erre 1846-ban egy lélekzetet elállító esemény mutatott rá. Az *Uranusz* bolygó pályájában a csillagászok már régebben észrevettek némi rendellenességet, amit — a rendnek ebben a csodálatos birodalmában — semmiképpen sem tudtak megmagyarázni. Míg végre az egyik fölvetette a gondolatot: hátha messze az Uranos mögött még egy másik planeta is rejtőzik s az csinálja ezeket az érthetetlen zavarokat. *Leverrier* francia csillagász nekiült a nehéz feladatnak, hogy a zavaró erők után következtetve pontosan megjelölje, hol kell lappangania ennek a láthatatlan csillagnak. 1846. szept. 23-án jelentette is a berlini csillagvizsgálónak, hol kell lappangania számításai szerint ennek a sötétben bujkáló zavargónak. És ugyanaznap este *Galle* berlini csillagász pontosan a megjelölt helyen föl is fedezte az új bolygót, amelyet *Neptun*-nak neveztek el. Az egész művelt világ ünnepelte akkor az emberi ész diadalát, de — Testvéreim! — *ki lehet láthatatlan Rendezője a szédületes világürben keringő óriási égitesteknek*?

b) Mert vegyük még azt is hozzá, hogy nem tétlenül

áll ez a világ, hanem *szédületes nyüzsgés-mozgás uralkodik benne.* Az egész világ köröttünk csupa mozgás: mozognak a csillagok az égen, mozog az élet a földön, erők szakadatlan hullámzása az egész világ. A hang, a fény, a hő, a szín, a mágnesség, az elektromosság, a rádióaktivitás ... mind csupa mozgás, gigászi erőknek szédületes műhelye: a hőenergiából mozgás lesz, a mozgásból elektromosság, az elektromosságból hő és fény. Minden mozog, rohan, suhan.

B) Most aztán fölvetem a kérdést: Hát ki indította meg ezt a mozgást? Ki az első mozgató? **Ki hivta létbe ezt a világot.**

Mert ez a kérdés okvetlenül fölmerül! Vannak ugyan, akik beérik azzal, hogy fölbámulnak az égre, — ezek gondolkodni lusták. Vannak, akikben fölvetődik a kérdés, de rövid választ kap: «Honnan ez a nagy világ? Hát: magától! Törvények alatt történik minden». Igen: törvények alatt, de ki hozta azokat?

a) «*Magától lett ez a világ?*» Ez más szóval azt is jelenti: «*Véletlenül lett.*»

Hogy a világ magától lett, ennek elhivése márcsak mégis nagyobb próbára teszi az ember eszét, mint az Istenben való hit! Nézz meg egy szép zsebórát és merd rámondani ép ésszel, hogy magától lett! Mikor a nagy spanyol bölcselőt, *Balmest* valaki megkérdezte, hogy Isten létébe lehet-e bizonyítani, röviden ennyit mondott: «Isten létének érvét itt hordom a zsebemben» — s rámutatott órájára.

«Véletlenül lett?» Hát keverj össze csak úgy vaktában vörös, fehér, zöld, sárga, kék, fekete színeket s keverd akár az ítéletnapig is: kijön-e belőle egy Murillo-kép?

«Véletlenül lett?» Hát keverd össze egy nyomdában az abc ólombetűit s dobd ki a földre: kijön-e belőle csak egyetlen értelmes mondat is?

Az emberi tudás egyre mélyebbre száll az anyag lényegének kutatásában, keresi a világ mibenlétét. Ősanyag ... ősgáz ... ősköd ... elektrónok ... halljuk a különféle magyarázatokat. A legújabb theória szerint az anyag végső alkotó pontjai az elektrónok. De ki az a Valaki, az a Fönséges, az a Hatalmas, aki ezeket létbe hívta?

Hogy a világot Isten teremtette, hát ehhez is — kétségkívül — hit kell; de hogy ez a nagyszerűen, rendezett világ magától keletkezett, ennek föltevéséhez százszorta nagyobb hit kell! Mutassatok egy autót, egy repülőgépet, egy elektromos lámpát, fotografálókészüléket, amelyik magától

lett! Pedig van=e olyan autó, mint egy zuhanó patak, van=e repülőgép, mint egy postagalamb, van=e elektromos lámpa, mint egy szentjánosbogár, van=e fotografálókészülék, mint az emberi szem?

A nyáron találkoztam egy németországi plébánossal, aki közel lakik a konnersreuthi stigmatizált német leányhoz. Megkérdeztem, volt=e már Konnersreuthban?

— Nem voltam. Nem is megyek. Ha csodát akarok látni, kimegyek a kertembe.

És valóban: vegyetek kezetekbe egy búzamagot és csodálkozzatok. Egy kis fehérje, semmi más. És elvetik s nőni kezd. Szó olyan szövetet, amihez foghatót egyetlen textilgyár nem tud produkálni. Nőni kezd: a szára fölfelé, a gyökere lefelé. Honnan tudja ez a csipetnyi liszt, hogy a szárnak fölfelé kell nőnie, a napsugárba, a gyökérnek meg lefelé, a földbe? És hogy a szára erős legyen, helyenként egy=egy csomót kell rajta kötnie? És a gyökerei honnan tudják, mit szívjon föl a földből s mit nem? Ennek a csöpp búzaszemnek nincs agyveleje, nincs akarata, nincs keze — és mily fönségesen dolgozik!

Pedig csupa ilyen titokzatos élet ez az egész világ: növények, állatok, emberek milliárdjai! És honnan is van az élet a földön, mikor egész biztosan volt idő, mikor nem volt rajta élet! Nem lehetett! Egyetlen élő csira nem maradhatott volna meg azon a hömpölygő tűzgolyóbison. Testvéreim! Mondjátok meg magatok, nem a legszigorúbb észbeli okoskodás kezeskedik=e az alábbi mondatom helyessége mellett: *Amint a vas magától nem áll úgy össze, hogy egy pompás Rolls=Royce autó jöjjön ki belőle, vagy akárcsak a legegyszerűbb zsebóra is, hanem az ember intelligenciájának közreműködése kell hozzá, épúgy az élettelen anyag nem vált volna élő lénnyé, ha egy fensőbb intelligencia nem ad neki életet.*

b) Igen, ez az egyetlen lehetséges felelet a nagy világkérdésre: *Kell lennie Valakinek, aki a világot létbe hívta!*

És aki ezt tagadja, aki Istent tagadja, az ellene mond az emberi szellem legmélyén gyökerező logikai törvényeknek. «Mindennek megvan az oka», — mondjátok, nem általános érvényű törvény=e ez? És mégis, mihelyt a világ oka után kutatok, arra szabadna azt felelnem: magától lett? Azaz: elégséges ok nélkül lett. Honnan jönnek a világok milliói? Honnan az élet? Honnan az emberi szellem csodás kultúrája? Véletlenül? «A természeti fejlődés eredménye» — mondják. Ez azonban ravasz elütése a kérdésnek, nem felelet!

Mert hát ki igazítja s mozgatja azt a fejlődést, amely ily csodákra képes!

Büszkén röpköd fölöttem egy repülőgép. Mily páratlan pontossággal van abban minden szög, csavar, kerék összeállítva! Csak úgy lesz belőle megbízható, kormányozható, egységes szervezet. Valahányszor elsuhan fölöttünk karcsú teste, gondoljunk az építőjére, aki minden csavarnak helyét a legpontosabban kimérte, s gondoljunk a föltalálójára, aki csak egy emberélet számolatlan napjainak s éjjeleinek zseniális tervezgetései után tudta formába önteni a merész gondolatot. Gondolj a dicső emberi szellemre, amely a gépet tervezi, építi és vezeti, — de akkor százszorosan gondolj arra a fönséges Istenre is, aki a világegyetem szédületes gépezetét tervezte, teremtette és vezeti! Most látjuk, mily jogosan mondja Szent Pál, hogy Istent «az értelem a teremtmények révén felismeri». (Rom. 1, 20.) És hogy mily jogosan énekli a Zsoltáros:

Isten nagyságát hirdeti az ég,
A mennybolt vallja kezei művét.
Egy nap a másnak ezt harsogja át,
Erre tanítja éj az éjtszakát!
(Zsolt. 18. 1. s. köv.)

Kedves Testvéreim! Elkiáltottuk a világba: *Van-e Isten?* S a világegyetem visszhangozza a választ: **Van! kell lennie!**

És mikor a nagyszerű világ láttára azt mondom: Hiszek egy Istenben, vagyis Kell lennie Istennek! — akkor nem költő vagyok, hanem *filozófus*. Igaz: Istent nem látom; de viszont egyetlen természeti törvényt sem látok, nem érzékelhetek, csupán csak következtethetek rá. Ki látta valaha pl. a gravitáció törvényét? Senki! Mégis hisszük, hogy van. Mert különben nem tudjuk megmagyarázni, hogy a kő miért esik lefelé. Ép így kérdem: Láttad valaha Istent? Nem. De hiszem, hogy van. Mert különben nem tudom megmagyarázni ezt az egész nagyszerű világot.

A betlehemi bölcsek így szóltak az Úr Jézusról: «Láttuk csillagát s jöttünk imádni őt». Mi is azt mondjuk az Úristenről: Láttuk csillagait, láttuk végtelen hatalmának fénylő műveit, láttuk — s leborulva imádjuk Őt.

Testvéreim! Legjobb, ha emberi szó itt nem is próbálkozik; csak lehajtjuk fejünket és szívünk halk dobbanása imádkozza Szent Pálnak örökre gyönyörű szavait: «*Az örökkévalóság halhatatlan, láthatatlan királyának, az egy Istennek, tisztesség és dicsőség mindörökkön, örökké.* Amen. (Tim. I. 1. 17.)

X.

Mit mond az ember: Van-e Isten?

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Régi közös hadseregünk katonazenekarának volt egy csodásan szép darabja. Szövege és melódiája egyaránt megrendítő. Szerzője: Theodor Körner. Címe: «Vor der Schlacht», «A csata előtt».

Megilletődött lélekkel emlékszem vissza 1915 június 27-re, amikor, mint tábori pap, Lazienki galiciai kis fürdőhely parkjában — Lemberg táján — reggel 4 órakor szentmisét mondottam a harc előtt álló hadosztálynak. Előttem állott a 23. Infanterie-Regiment 11. Marsch-Kompagnieja: 900 férfi. Mise végén, a bűnbánat fölkeltése után, közös feloldozást adtam a csata előtt álló komoly férfiaknak. Mily megilletődve mondták utánam a bűnbánat szavait: «Töredelmes szívemből szánom és bánom egész életembeli vétkeimet» ... Úrfelmutatásra pedig a zenekarból feldübörgött a megrendítő ima, «A csata előtt»: «Vater, ich rufe dich!» Zizegő golyók, robbanó srapnelek, pukkanó bombák, villámló ágyúk szörnyű lármája közt imádkozik Istenhez a versben a katona s a vers ezzel kezdődik s ezzel végződik: «*Vater, ich rufe dich!*», «*Atyám, hívlak téged!*»

Mennyire az emberi lélek legszentebb mélységeiből fakadhat az a kiáltás, ha a legnagyobb küzdelmek perceiben, az életveszedelemnek mindent felejtető pillanatában, a komoly megpróbáltatás óráiban szinte önként tör elő a lélekből: «Atyám, Istenem! Jaj, Istenem!»

A legutóbbi szentbeszédünkben belekiáltottuk a nagy világba, a makrokosmosba: «Ti csillagok, ti száguldó égitestek, ti üstökösök és csillagködök, ti szédületesen rohanó világok — mit mondotok: Magatoktól lettetek?» S hallottuk a választ: «Nem magunktól lettünk! Kell lennie Valakinek, a világon felül álló Teremtőnek, kell lennie Istennek!»

A mai napon föladjuk ugyanezt a kérdést, de másnak.

A makrokosmostól a mikrokosmoshoz fordulunk, a nagy világtól a kis emberhez.

Csillagok, üstökösök, száguldó égitestek, ti azt mondjátok: Van Isten, kell lennie egy mindenható Teremtőnek. *De mit mondasz te, ember? Mit mond a te történeted? Mit mondanak legkiválóbb képviselőid? Mit mond az élet a földön: Van-e Isten?*

A mai beszédben tehát odaállunk az ember elé, az emberi lelkek milliárdjainak kapuja elé s megfeszített figyelemmel hallgatózunk. És a válasz ugyanaz lesz, mint a multkor: Kell lennie Istennek!

A népek vallásos hite az ethnographia által megállapított történeti tény; és mint tengert kereső mély vizek zúgása, úgy tör elő az emberiség történetéből valami örök, szent nyugtalanság az Isten felé.

A multkori beszédem címe volt: Mit mond a világ, az élettelen világ, van-e Isten? A maié lesz: **Mit mond az ember, az élő ember, van-e Isten?**

Három kérdésre szeretnék megfelelni: I. *mit mondanak a* **népek,** II. *mit mondanak a* **kiváló emberek** és III. *mit mond* **maga az élet**: *van-e Isten?*

I. Mit mondanak a népek: Van-e Isten?

A) A történelem és az ethnológia tanusága szerint bármily messze megy kutatásunk az emberiség történetében, **soha sehol egyetlen egy olyan népfajra nem akadunk, amelyik istentagadó lett volna,** *amelyiknek Istenről, istenekről valamiféle fogalma ne lett vona* s azokat valamiképpen nem tisztelte volna. Az istenfogalom ugyan a műveletlen, pogány népeknél néha ijesztően eltorzult, az istentisztelet ugyan fájdalmas kinövéseket s eltévelyedéseket mutat, — ez igaz; de megdönthetetlenül áll az ethnográfia megállapítása: *istentagadó nép soha nem élt s ma sem él a föld hátán.*

a) Most úgy eszembe ötlik egy furcsa gondolat: Vajjon mi lenne, ha egy nagyhangú, istentagadó ember egyszer csak fejébe venné, hogy nem érzi jól magát itt közöttünk, istenhívő emberek közt, hanem *elindul és fölkeres egy magához hasonló gondolkodású, istentagadó népet . . .*

Álljunk csak mellé útitársnak: vajjon merre utazik?

Annyit előre is tud, hogy jó messzire kell utaznia. Elindul

tehát és meg sem áll *Afrikáig*. Elmegy a busmannok, hottentották, zulukafferek közé . . . itt már csak jó társaságba ér? Azonban ijedten veszi észre, hogy ezek is hisznek fensőbb Valakiben. A zulu vallja, hogy Isten sárból teremtette az embert. Akkor átmegy a zambézi törzsek közé. Hiába! A zambéziek, mikor kimondják a felsőbb Lény nevét, szemüket tisztelettel az égre is emelik. Madagascar őslakói jutalmazó és rosszat büntető istenséget ismernek.

Erre a mi emberünk csalódottan tovább megy *Ausztráliába*, a legkevésbbé kultúrált emberek közé. Hiába! A polynéziaiak közt lépten-nyomon templomokra akad, és ők súlyos gonosztettnek tartják, ha valaki templomukat bántja. A maláji-szigetek lakói hatalmas épületeket emelnek az isteneknek . . . sőt egy legfőbb istenről is beszélnek.

Itt sincs hát maradása az istentagadónak! Megpróbálkozik *Ázsiával*. No, itt jött csak jó helyre! . . . A Tigris és Eufrátes vidékén, ahonnan az egész emberiség kiindult, ahol a régi babyloniak laktak s a még régibb sumirok, a föld tele van templomromokkal, titokzatos ékiratos kövekkel és agyagtáblákkal, amiken ilyen szövegek olvashatók az Isten imádására: «Te egyedül vagy fölséges. Égen és földön hirdetik parancsaidat s angyalok csókolják előtted a földet». Hát éppen ez hiányzott még a mi emberünknek! Sietve csomagol és indul tovább.

Tovább . . . de hová?

Most már igazán nem tudja, hová menjen! *Amerikába?* Ott sem találtak Istent nem ismerő népeket! *Európába?* Talán a kereszténység előtti, ókori Európába? A római nem kezdett háborút s nem kötött békét, nem fogott törvénykezésbe, míg áldozatot nem mutatott be isteneinek. Menjen Görögországba? Ennek legnagyobb bölcselői: Plato, Aristoteles, Sokrates nemcsak pogány isteneket ismertek, hanem saját eszük erejével már alighanem az egy igaz Isten ismeretére is rájöttek. Athénban oltár állott az «ismeretlen Istennek» tiszteletére.

És mily gyönyörűen írja *Plutarchos*: «Találhatsz községeket falak nélkül, írástudás nélkül, királyok nélkül, házak nélkül, tulajdon nélkül, találhatsz községeket, amelyeknek nincs szükségük pénzre, színházra, cirkuszra, — de községet szentély nélkül, istenség nélkül, ima nélkül, eskü nélkül, könyörgő és engesztelő áldozatok nélkül még senki sem látott és nem is fog látni. Azt hiszem, hogy hamarább lehet egy várost alap és föld nélkül alapítani, minthogy

város fennmaradhasson vagy keletkezhessék, ha hiányzik belőle az istenbevetett hit.»

Mily csodás szavak egy pogány ajkáról !

b) Íme, Testvéreim: szerte az egész világon, ahol csak ember él — akár beduin sátorban, akár indián wigwamban, akár eszkimó kunyhóban: mindegy —, *ahol csak ember él, mindenütt emberi arcok emelkednek az égre, emberi kezek kulcsolódnak imára, emberi térdek hajolnak földre.*

Így van ma és így volt régen, és mindig, mióta ember él a földön. Egyiptomban kb. Kr. e. 2600 évvel építették a világhírű Cheops-piramist. S mikor az alapokat ásták, ásás közben egy rég elfeledett, senkitől sem ismert templom romjaira akadtak. *Rég elfeledett templomromok Kr. e. 2600-ban!* Hát mikor kezdődött az emberek vallásossága? Mikor és hol? Akkor, amikor az első ember élt, és ott, ahol az első ember élt!

B) Már most ennek az általános érvényű jelenségnek ismeretében föladom a kérdést s feleljetek meg magatok rá:

Ha az egész emberiség mindig és mindenütt így gondolkozott, ha ennyire egyértelműen hitt a nem látható világfölötti hatalomban, **lehet-e ez csalódás?** *Amiben az egész emberiség egyeteme megegyezik,* **lehet ez csalódás?**

Azt mondod: lehet!

— Lehet? Hogyan?

— Hát úgy — mondod —, hogy az egész emberiség évezredeken át azt is hitte, hogy a Nap forog a Föld körül; mindenki ezt hitte századokon át, míg aztán rájött, hogy mégis csak csalódott . . .

Első pillanatra az ember megijed: Valóban . . . ez kétségtelenül csattanós ellenvetés!

Decsak az első pillanatra. Mert közelebbről megnézve mindjárt elvész az ereje. Hogy a Nap forog s a Föld áll, ezt azért hitte az emberiség, mert így látta, az érzékei ezt mutatták, tehát az érzékei becsapták. De Istenben hisz *érzékei ellenére;* Istent nem látjuk és ennek *ellenére* is hiszszük! Mily csodálatosan mélyen kell hát e hitnek az emberi lélek mélyén gyökereznie, ha Istent mindig hitte az ember *érzékei ellenére* is!

A tömérdek pogány bálvány, a száz megy száz torzisten, akit az eltévedt emberi ész gyártott magának, mindez — bármily szomorú eltévelyedés is! — de mindez világos bizonysága az emberi lélek mélyéről fakadó vágynak és Szent Pál szavainak: akarjuk Istent, sóvárogjuk Istent,

keressük, tapogatjuk Istent (Ap. Csel. 17, 27.) — hívjuk az Istent! «Vater, ich rufe dich!» Az ethnografia tanusága szerint minden nép hisz a világ fölött álló szellemi lényben és az istentagadás csak a hanyatló kultúrák terméke és jele.

II. Mit mondanak a nagyemberek: Van-e Isten?

Ha most aztán a népek tanuságtételéről átmegyünk az emberiség legkiválóbb egyéneinek tanuságára, az eredmény ugyanaz lesz.

Az emberi géniusz legkiválóbb képviselői, legelső bölcselők, költők, államférfiak, tudósok, művészek . . . mind hittek Istenben. Persze, itt legjobb volna fölsorolnom őket név szerint, de akkor vége nem lenne a mai prédikációnak. Vastag kötetek jelentek meg például a természettudósok keresztény hitéről. Elég legyen most rámutatnom arra, hogy a görög nagyférfiaktól s bölcsektől kezdve, Plutarchoson, Solonon, Thalesen, Aristotelesen, Pythagorason, Platonon keresztül minden korok legnagyobb tudósai, művészei, festői, szobrászai, költői, szónokai alázattal hódoltak az Isten fönsége előtt!

Kopernikus, aki a világrendszerről vallott mai felfogásunk megalapítója, ezt íratta sírjára: «Nem kérem tőled, Uram, Pál kegyelmét, sem a Péternek adott bocsánatot, csak azt az irgalmat add nekem, amit a kereszten a latornak juttattál».

Kepler, aki nagyszerűen mérte meg a csillagok útját, mindig megemelte kalapját, ahányszor Isten nevét kiejtette.

Említsem-e *Pasteur* vallásosságát? Az ő munkásságáról azt állította egy tudós, hogy értéke fölér azzal az ötmilliárd hadikárpótlással, amit az 1870-i háború után Franciaország fizetett . . . Nos, ez a Pasteur, a betegek szentségének felvétele után, kezében a feszülettel, ezt mondotta: «Tanulmányaim vezettek oda, hogy ily erősen hiszem azt, amit a katolikus Egyház tanít».

Linné, a nagy botanikus, a természet célszerű berendezésének láttára fölkiáltott: «Istent láttam magam előtt elvonulni s szemem elkáprázott».

Ampère, az elektromosság nagy kutatója, könyv nélkül tudta Kempis Tamás «Krisztus követését» s gyakran kiál-

tott fel: «Mily nagy az Isten, mily nagy az Isten s a mi tudásunk semmi!»

Liebig dilettánsoknak nevezi azokat, akik a természettudományokból vezetik le az istentagadást.

De mit folytassam tovább? Nézzétek meg az építészet történetét, hittek-e a legnagyobb építőművészek Istenben: mi lett volna a művészetnek ebből az ágából, ha nem él bennük az istenhit, amely templomokat emeltetett! És nézzétek meg a festészet történetét, hittek-e a legnagyobb művészek Istenben: mily üresen kongana a világ minden múzeuma, ha nem él a művészekben a hit, mely szentképeket festetett!

A további felsorolást azért nem folytatom, mert még egy harmadik kérdés is vár feleletre.

III. Mit mondanak az élő lények: Van-e Isten?

A) A népek tanuságtételén kívül s a nagy emberek hitvallásán kívül van u. i. ezen a földön még valami, ami harsogva követeli Isten létét, s ez: **az élet a földön**; az a puszta tény, hogy élő lények vannak a földön: növényi, állati s emberi élet pazarsága a valaha élettelen földön.

a) *Élet!* Minden kérdésünk, minden «miért»-ünk közepén ott áll egy lefátyolozott arc, egy elfödött szentély: az élet mibenlétének kérdése. **Mi az élet?** Századok verítékeztek, hogy ezt a fátyolt fellebbentsék; századok találgatták, mi lehet alatta: a legélesebb elmék kicsorbultak rajta. Az élet titkát még ma is az ismeretlenség varázsfala veszi körül. Vajjon valaha is megfejti-e emberi ész? Vagy talán Istent oly közelről érintő titok ez, hogy a bepillantás annak fönséges mélyébe emberi szem előtt mindig zárva lesz?

Add fel a kérdést: Mi az élet? — s nem fog felelni tudni rá senki, mert az élet a legnagyobb titok a természet birodalmában. Egy kis kavics fekszik élettelenül a kertemben; elültetem, — kinevetnek miatta; marad, ami volt: élettelen kő. Elültetek egy kis babszemet, olyan kicsi, olyan szürke, olyan mozdulatlan, mint a kavics, és ime: néhány nap mulva előbújik a földből és nő és virágzik és gyümölcsöt hoz. Ki érti ezt? És ha csodálatra ragad az égitestek csodálatos nagysága és sokasága, ép így megráz az élő-

világ színpompás változatossága, a vízcsöppben élő apró lények százezrei, melyeket, mikor a mikroszkópon át megpillant az ember, egy kiváló természetbúvárral így kiált fel: «Deus in minimis maximus», Isten, a legkisebb dolgokban mutatkozol legnagyobbnak!

Nem tudjuk, mi az élet, s mégis csupa nyüzsgő-mozgó élet körülöttünk az egész föld, telve meglepő célszerűséggel s csodálatos ösztönökkel.

b) *Az állatok elképesztő ösztönei s célszerű tettei!* Tettek, amelyeket az emberek sokáig nem tudtak megmagyarázni, amelyek okosságát maguk az állatok tudják legkevésbbé, amelyek azonban csodálatos bizonyságot tesznek az egész világot életrehívó és bölcsen kormányzó Teremtő mellett.

Ha erre is példákat akarnék hozni, megint csak nem lenne vége a mai szentbeszédnek. Talán elég lesz egyetlen eset is. Szegény kakuk madarat tudvalevően azzal gyalázzák az emberek, hogy tojásait más madár fészkébe rakja s mással költeti ki. Hát ez nem szép vonás a kakuk jellemén! — de csak az előtt, aki nem tudja, hogy mi az oka ennek a különös eljárásnak. Maga a kakuk még ma sem tudja, az ember sem tudta sokáig. Végre rájött a tudomány és végkép rehabilitálta a szegény madarat. A kakuk u. i. a természet nagy birodalmában az erdei rendőr szerepével van megbízva: kérlelhetetlen üldözője a falánk hernyóknak. Már most ezek a hernyók tönkretennék az egész erdőt az alatt a pár hét alatt, mialatt a madarak tojásaikon ülnek, ha legdühösebb ellenségük, a kakuk is heteken át nem mozdulhatna fészkéről. Ha nem rakna tojást, — kipusztulna a kakuk. Ha rakna tojást s magának kellene kiköltenie, — kipusztulna az erdő. Hát ezért van fölmentve a tojásköltés alól. De ki mentette föl? A madarak megállapodtak egymásközt? *Ki intézi ennek a nyüzsgő életnek sorsát, útait?*

B) Pedig most jön még a legtitkosabb rejtély: *az emberi élet.*

a) Hallja néha az ember: Igen, ha a katolikus Egyház meg tudná azt tenni, hogy kimenne egy sírhoz s imájára föltámadna a halott, — akkor hinnék!... Ó, Testvérem: a halott feltámasztásánál is nagyobb dolog az, hogy *te vagy és élsz.*

Gondolkoztál-e már annak a pillanatnak fönséges voltán, amelyben az első ember megjelent a földön?

A föld azelőtt csupa tűztenger volt... minden csillag csupa folyékony láng volt... az egész világ egyetlen köd-

gomolyag volt. S leszakadt belőle egy csepp lánggolyó . . . és hülni kezdett . . . és vezuvok hányták belsejéből a tüzet... és hegyek hullámoztak 8ooo méternyi magasba . . . és hült, egyre hült . . . már szárazföld van rajta és tenger . . . már zöld a föld, már erdős a hegy . . . de csend van a föld színén, halálos, néma csend, még nincs ember, aki megszólaljon. És akkor jön egy pillanat . . . Isten által öröktől fogva ismert pillanat . . . s megjelenik egy új lény, valami teljesen elütő minden eddigitől, szabadakarattal felruházott, lelkesedni, szeretni, beszélni tudó lény, aki szemét ég felé tudja emelni s elmondani a láthatatlan Teremtőnek: Atyám! . . . Megjelenik az első ember.

Ez a pillanat megrázó erejű volt. Nagyobb csoda a halott föltámadásánál. Ha föltámad az a halott, olyasmi kél életre, ami azelőtt megvolt. De az első emberben olyasmi jelent meg a földön, ami azelőtt nem volt.

b) A legtöbb embernek sejtelme sincs arról, hogy mily bonyolult és mégis mennyire összedolgozó nagyüzem az ő teste: *az élő emberi test. Az igazgatósági iroda* az agyvelő, tömérdek alosztállyal, amelyek azonban valamennyien egy nagy közösségre dolgoznak. *Vastag kábel* fut ki az irodából — a gerincvelő — amelyből a *telefonhuzalok* egész erdeje ágazik szét — az idegrendszer — s közvetíti az igazgatóság rendelkezéseit. A külvilág híreit *két telefonkagyló* veszi föl: a két fül; a külvilág képeit *két fényképezőkészülék:* a két szem, amely tudatunk nélkül is megoldja a fotográfia hihetetlen problémáit: egyetlen lemezre milliónyi fölvételt készít éspedig színes fotografiákat! Ebben a nagyüzemben dolgozik *két kémiai vegyvizsgálóállomás* is: a szaglás és ízlés; egy csodás berendezésű *nyomó- és szívószivattyú:* a szív; *önműködő szűrőkészülék:* a vesék; nagyszerűen dolgozó *központi fűtőkészülék*: az emésztő szervek, amelyek állandóan egyenletes, 37 fokos meleget tartanak fenn; a központi fűtés kazánját egy *őrlőmalom* táplálja: a fogsor. Hol van az az *orgona*, amely utolérné az emberi torok berendezését? Hol az a *függőhíd*, amelynek szerkezete utólérné az emberi csontváz s izomrendszer berendezését?

A *szívem* ver éjjel-nappal, akár gondolok rá, akár nem! Hacsak picinykét is megsebzem az ujjamat, a fájdalomérzet azonnal tudtára adja az egész testnek s a következő pillanatban minden porcikám munkába lép, hogy meggyógyítsa a sebet. És ez így volt már évezredek előtt, mikor a szervezet működéséről ennyit még nem tudtunk, mint ma, s így lesz

ezredek multán, mikor talán már megint új részleteket tudunk meg titokzatos munkájából.

c) Dehát most kérdem: *Ki tervezte ezt a pontosságban és célszerűségben páratlan gépezetet?*

«Magától lett» — feleli valaki.

Hát akkor hallgasd csak meg, amit most elmondok.

A strassburgi Münsterben áll egy bonyolult szerkezetű, régi, középkori csillagászati óra. Kerekek, láncok, emeltyűk, mutatók bonyolult tömege dolgozik benne és mutatja az évet, évszakot, hónapot, napot, órát, percet s mindenféle bábukkal vereti ki az óranegyedeket. Bámészkodó idegenek állnak az óra előtt és dícsérik ügyes tervezőjét s órását. Meghallja ezt egy kicsi kis hangya, amelyik ott ténfereg a forgó kerekek erdejében s így köhög magában: Milyen naivak is az emberek! Mi van ezen csodálni való? Hol van ennek az alkotója? Én sohasem láttam! Sőt: minek is ide alkotó? Egyik kerék mozgatja a másikat, a második a harmadikat, a harmadik az elsőt, — megy itt minden magától, nincs ennek alkotója . . .

Így büszkélkedik a büszke hangya a straszburgi Münster órájának nagyszerű szerkezetében, — *én azonban, mikor az emberi élet csodás gépezetét nézem, nem akarom kinevettetni magam a ténfergő kis hangya naiv filozófiájával!*

*

Kedves Testvéreim! A németeknek egyik világhírű pedagógusa és etikusa egy ízben ezt írta: «A vallás az emberi természet normális funkciói közé tartozik; hiánya mindig zavart jelent úgy az egyéni, mint a társadalmi életben». (Paulsen. Id. Schanz: Apologie. Freiburg. Br. 1910. I. 153.)

A hitetlenség tehát *kivételes állapot, beteges állapot* az emberiségben. Van ugyan ember, aki hitét veszti, de az olyan beteges állapot, mint amikor valaki eszét veszti. S amint a tébolydák szerencsétlen lakói, akik eszüket vesztették, nem cáfolatok arra, hogy az észnek nincs igaza, épúgy, ha vannak hitüket vesztett emberek, ez még nem cáfolat arra, hogy a hitnek nincs igaza. Amit minden nép és minden normális ember hisz, — lehetne az tévedés? S amit a hibbant agyúak állítanak: az istentagadás — lehetne *az* az igazság?

Az istentagadás ellen az emberiség egész multja tiltakozik. Tiltakozik a pogány népek által meggyujtott áldozati oltárok millióinak lángja, tiltakoznak a babyloni s ninivei agyagtáblák vallási himnuszai, tiltakoznak az egyiptomi

papirustekercsek s az indiai sziklatemplomok, tiltakoznak az emberi tudomány és művészet legelső képviselői és tiltakozik maga az élet.

Szétnéztünk az emberiség közt, hallgattuk a népeknek s kimagasló egyéneknek vallomását... mindnyájan egyek a hittételben: hisznek a világ fölött álló fönséges Lényben.

Hát én nem akarok kivándorolni az emberiség közül! Nem akarom magamat kirekeszteni a legjobbak társaságából! Az én ajkamról is hangozzék el az emberi lélek mélyéről feltörő ima:

«*Vater, ich rufe dich!*»

Atyám, hívlak Téged!

Atyám, hiszek Benned!

Atyám, imádlak Téged! Amen.

XI.

Az istentagadók számára „nincs mentség".

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Szent Pál apostol a rómaiakhoz írt levelében szigorú szavakkal ítéli el azokat, akik Istennel nem törődnek, — és Szent Pálnak ez a gondolata lesz mai beszédem témája.

«Nincs mentség» (Róm. 1, 20.) azok számára — írja —, akik a világból meg nem ismerik Istent; mert hiszen bárhová nézzünk, az egész világ azt kiáltja Istenről, hogy «minden belőle, általa és érte van». (Róm. 11, 36.)

Valóban: ami csak történik a világon, minden mögött ott van alkotója és mozgatója, — csak a nagyvilág csodás gépezetének nem lenne szerzője? Ha nincs alap, hát van ház? Ha nincs órás, van óra? Ha nincs mérnök, van gép? Ha nincs szobrász, van szobor? Úgy-e, ezt a lehetetlenséget senki sem meri állítani! De ugyanekkor vannak, akik el merik mondani az ezerszerte nagyobb képtelenséget: Nincs Isten, de van világ, ez a gyönyörű, pompásan járó szerkezet, óra, gép.

Mikor valamelyik természettudós fölfedez egy új csillagot, mikor rájön egy eddig nem ismert természeti törvényre, az emberek nagy diadallal ünneplik tudását. Pedig nem ő teremtette azt a csillagot, nem ő hozta azt a törvényt, ő csak fölfedezte, hogy van. Hát nem kell-e a csodálat, hála és imádás «Te Deum»-os dallamának kicsendülnie szívünkből, ha mindezek Alkotójára gondolunk!

Legutóbbi szentbeszédeinkben szétnéztünk ezen a hatalmas nagy világon, a makrokosmos szédületes méretein és bámulatos rendjén és a mikrokosmos, az ember vallásos fölfogásának történetén; és elmélkedéseink végén számunkra sem maradt más megállapítás, mint amit Szent Pál ír: *Valóban nincs mentségük azoknak, akik Istent el nem ismerik!*

A mai beszédben maradjunk csak meg ezeknél a komoly és kemény szavaknál.

I. Először néhány gondolattal megismétlem az utóbbi két beszéd témáját. Valóban igaza van-e Szent Pálnak? *Valóban igaz-e, hogy* **az istentagadóknak nincs mentségük?** És ha ez igaz, ha valóban úgy áll a dolog, hogy a világot, ezt a színpompás, nyüzsgő, eleven nagy világot a *teremtő Isten nélkül megmagyarázni nem tudjuk*, ha ez valóban így van, hát akkor II. **hogyan lehetnek mégis emberek, akik az Istent el nem ismerik?**

Ime, a mai beszédem két nagy kérdése!

Az első kérdésünk tehát ez:

Kell-e a világhoz Teremtőt föltételezni?

A) Egy hitetlen európai utazott Afrikában s egyik hajnalon imába merülve találta arab karaván vezetőjét. Gúnyosan kérdezte tőle: Aztán honnan tudod te, hogy valóban van Isten? S az arab ezt a nagyszerű választ adta: Ha ránézek a Szahara homokjára, a nyomokból megmondom, ember járt-e itt vagy állat; épúgy ha szétnézek a világon, a nyomokból megmondom, hogy ott meg az Isten járt.

Fönséges, emberhez méltó válasz! Mert valóban, a messzi világok rengeteg nagyságáról beszélő teleszkóp s a mérhetetlen kicsinységek birodalmába bepillantást nyujtó mikroszkóp egyaránt fölvetik a nagy kérdést: Ki itt az Alkotó? Ki a törvényhozó? Ki a parancsoló? **Miért mindez?** *Miért?*

A «miért» szó az emberi nyelv minden szava közt talán a legemberibb; ösztönszerűleg jön már a kis gyermek ajkáról. Ez az örökös «miért» az emberi ajkakon az emberi lélek mélységes tudásvágyának, okot kereső epedésének nagy jelképezője. Nagyszerű kincs, amely csak a miénk, csak az ember kiváltsága: *az okozati összefüggés keresése.* Elemzünk, kutatunk, megyünk tovább, egyre tovább, egyik oldalról a másikra, míg el nem jutunk mindennek végokához, akit Istennek nevezünk. Lelkünkbe van oltva az a nyugtalanság, amely nem enged megállani közbeeső állomásoknál. A tudományszakokban most folyó részletkutatások elképesztő adatokat tárnak fel a természet nagyszerű berendezettségéről s az adatok nyomán csak annál fönségesebben rajzolódik ki előttünk a teremtő Isten végtelen bölcsesége. «Minél mélyebbre hatolunk a természet kerekei közé, annál lenyügözőbben lép elénk az istenség visszfénye», — ezt írja egy modern természettudós. (Reinke:

«Naturwissenschaft» c. könyvében. Freiburg. Herder. 1923, 112. l.)

A csillagász prizmát tart a napsugár elé és színekre bontja, s erre az egyszerű kísérletre építi nagyszerű elmé=leteit a fény lényegéről, útjáról, sőt arról is, ahonnan a fény jött — s állításaiban nincs okunk kételkedni. Egy hegyi sétán egy geológus magyarázza a hatalmas hegylánc belső rétegeit. «De voltál már bennük?» — kérdem. «Nincs rá szükségem. Látod a kis patakot, mely a mélyből tör elő; vizét megvizsgáltam s abból, amit benne találtam, meg=tudtam, milyen rétegek vannak ott, ahova én soha be nem férnék.» Dehát a természet nem százszor több olyan nyo=mot mutat=e, amely okvetlenül Istenre mutat!

B) *Aki tehát nem hisz Istenben,* **erőszakot tesz saját eszén.**

Igen, ez nem nagymondás! Mert a hit mellett áll az okoskodó emberi ész; de mi áll a hitetlenség pártján?

Mondjátok magatok, mi az észszerűbb: Istenben hinni=e, a világ Teremtőjében, vagy hinni, hogy a szédületes nagy világ magától lett?

Mi az észszerűbb: Istenben hinni=e, az élet Alkotójá=ban, vagy hinni, hogy az élet magától keletkezett?

Mi az észszerűbb: Istenben hinni=e, a világ bölcs ren=dezőjében, vagy hinni, hogy a világon minden rend, tör=vény és célszerű berendezés magától lett? Én már csak inkább tartok azzal a belga geológussal (d'Omalius), aki így szólt: «Megengedem, hogy eszünknek nehéz elgon=dolni a mindenható és anyagtalan Istennek létét s a terem=tés aktusát; de sokkal nehezebb a világegyetem létét és csodás erejét megérteni a nélkül, hogy egy mindenható Lény előbb nem lett volna». (Kneller: Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturvissenschaft. Freiburg i. Br. 1904, 270. l.)

És inkább tartok azzal a francia íróval (Proudhon), aki így okoskodott: Époly abszurdum a világrendszert csu=pán fizikai törvényeknek tulajdonítani s a rendező Istent figyelmenkívül hagyni, mint a marengói győzelmet csak stratégiai kombinációknak tulajdonítani és Napoleont figyel=men kívül hagyni.

Körülbelül ezek voltak az előbbi beszédek gondolatai.

De ha az ész ily kényszerítő bizonyossággal tanuskodik Isten mellett, hogyan lehetséges akkor, hogy mégis vannak, akik nem hajlanak meg Isten előtt? Fölvetődik tehát a nagy kérdés:

II. Hogyan tagadhatják egyesek Istent?

A válasz e kérdésre megszégyenítő: Csak az tagadhatja Istent, *aki gőgjében s elbizakodottságában egészen át akarja Őt látni*, aki gyönge kis emberi eszével egészen meg akarja Őt érteni, s aki nem ismeri *Berzsenyi* örökszép fohászkodását:

> Isten, kit a bölcs lángesze föl nem ér,
> Csak titkon érző lelke óhajtva sejt:
> Léted világít, mint az égő
> Nap, de szemünk bele nem tekinthet.

Igen: *Isten világít, de szemünk bele nem tekinthet.*

Vizsgáljuk csak közelebbről ezt a gondolatot: *A)* Istent ugyan nem látom, *B)* Istent ugyan meg nem értem, de éppen ez is bizonysága hitem igazának.

A) Felelj csak, Testvérem: **Amit nem látsz,** amit kezeddel meg nem foghatsz, **szabad-e azért azt letagadnod?** Vigyázz! Olvastad, mit ír egy helyen *Gárdonyi:* «Aki mindent hisz, gyanakszom rá, hogy buta; aki semmit sem hisz, csak amit testi szeme láthat, — arra már nem is gyanakszom».

Te nem akarsz semmit sem hinni, csak amit látsz? Hát nézd csak: a szemeddel úgy látod, hogy a Nap forog a Föld körül; s el kell hinned az ellenkezőjét: a Föld forog a Nap körül. Az érzésed azt mondja, hogy a Föld nyugodtan áll alattad s el kell hinned, hogy nem áll, sőt óriási sebességgel rohan. Mindebből nem érzel semmit, de — elhiszed.

Te nem akarsz semmiben hinni, csak amit látsz? Hát hogy milyen volt a régi Egyiptom, Babylon, Assyria, Japán, Kína története . . . láttad te azt, hogy milyen volt? Dehogy láttad; csak elhiszed másoknak. Elhiszed, pedig nem láttad! És hogy Közép-Ázsia fensíkjain milyen népek élnek, tudod te azt? Dehogy tudod; csak elhiszed Sven Hedinnek vagy más utazónak. Egész *tudásunkban* mennyi mindent kell *elhinni!*

B) És aztán felelj csak a másik kérdésemre: *Amit* **meg nem értesz,** *amit emberi gondolkozásoddal föl nem foghatsz,* **szabad-e azért azt letagadnod?**

Mert jönnek egyesek és panaszkodnak: Nem tudok hinni. Annyi sok felfoghatatlan titok van vallásunkban! Maga az Isten! Aztán a Szentháromság! Aztán az Oltáriszentség! Aztán a szabadakarat s praedestináció! Aztán

Krisztus Isten is, ember is! Aztán minden pusztul, mint hulló falevél s mégis van örök élet? Hát ezt mind nem értem, eszemnek ez mind fölfoghatatlan! Hogy hihessem én mindezt?! Hogy lehet az ember eszétől ilyesmit követelni?!

És tudjátok, mit felelek ezeknek?

— Testvérem, mit csodálkozol te azon, hogy Istenből sok mindent nem értesz, és hogy az Isten terveit nem mindig érted meg, és hogy vallásodban sok a hittitok, mikor... nos, igen, mikor *körülötted ez az egész világ is csak úgy hemzseg a titoktól és ezernyi ezer jelenséget nem értesz ebből az anyagi világból sem.*

C) Sőt! Sőt, hogy az én kicsi kis véges koponyámba az Isten nem fér bele teljesen, az előttem **éppen bizonysága hitem igaz voltának.**

Nézzük csak részletesen mindkét gondolatot!

a) *Titkokkal van telve körülöttünk az egész világ:* titkokkal, amelyeket látunk, érzünk, tapasztalunk, de *megérteni* nem tudunk, *megfejteni* nem vagyunk képesek.

Mondjak néhány példát? Csak egy-kettőt egészen találomra a tömérdek példából.

Ki tudja pl., hogy *mi az idő?* Mindenki azt gondolja, hogy tudja, pedig ugyan ki tudná megmondani? Feltartózhatlan árammal hömpölyög az idő partnélküli folyama s az ár tetején ott úszunk mi is, — de azért nem tudjuk, mi az idő.

Ki tudja, *mily hosszú egy másodperc?* Úgy-e, milyen egyszerű kérdés; és mégis, senki a világon felelni nem tud rá. «Egy másodperc oly hosszú, amennyi idő kell a gyorsvonatnak 30 m út megfutásához» — ezt feleled talán. Hát hiszen mondtál valamit. Dehát ez csak nem meghatározása a másodpercnek!

Beszélünk a jelenről, multról, jövőről; de mi az a jelen? *Jelen nincs is!* Egy pillanat az egész, megfogni nem lehet; mert amely pillanatot sikerül elfognod, az már a multé s amelyik még nincs a kezedben, az még a jövőé. Hát mi akkor a jelen? Érted? Dehogy érted! Mégis beszélsz jelenről. A két ködös tenger közt, a mult s jövő közt, mint valami borotva élén áll a jelen s ezt a meghatározatlan, tartalomnélküli valamit, amely, ha meg akarod fogni, rögtön kisiklik kezedből, s amely egyik parttalan óceánból folyton a másikba zuhog át, — ezt nevezzük időnek. Hát érted ezt? Dehogy érted! Sőt minél jobban töröd rajta a fejedet, annál kevésbbé érted.

De itt van körülöttünk a mindennapi élet is — telve elképesztő, érthetetlen jelenségekkel!

Egy esztendő előtt történt, a mult év karácsony táján: egy angol házaspár eladta házát, kertjét, minden ingóságát s a korábbi lakóhelyüktől nagytávolságra fekvő Portsmouth városába költözött. Autón hagyták el az ősi fészket, semmit sem vittek magukkal, sőt még hatalmas *bulldog kutyájukat* is az új tulajdonosnak hagyták. Amikor az autó útrakelt, a hű kutya jódarabon követte a száguldó kocsit, végre is erejét vesztve összeesett az úttesten. Az autó utasai megkönnyezték a hű állatot, amelyről azt hitték, hogy elpusztult. Azonban nem így történt. Egy hónap multával csonttá és bőrré fogyva, lompos-sárosan betámolygott az új porta udvarára az öreg «Black». Száz meg százkilométernyi utat tett meg a hűséges jószág. Hát érted te ezt?

Egy denevért megfosztottak látásától s aztán elbocsátották egy olyan szobában, amelyben cérnaszálakat húztak össze-vissza egyik faltól a másikig s a szálak tele voltak aggatva kis csengőkkel. És a vak denevér órák hosszat repült, suhogott a szobában fel-alá s egyetlen egyszer hozzá nem ért egyetlen szálhoz sem! A *vak* denevér! Hát mivel érezte meg, hogy merre kell repülnie? Olyan érzékkel, amelyről nekünk sejtelmünk sincs, hogy mi lehet az. Hát érted te ezt, hogy hogyan lehet? Pedig így van!

Itt van egy újabb példa. Belgiumban nagy arányokban folyik *a postagalambtenyésztés*. Egy ízben Brüsszelből néhány galambot Spanyolországba vittek s ott öt évig tartották kalitkában. (Csak gondoljuk el az óriási távolságot Belgium és Spanyolország között!) Öt év után szabadon engedték a galambokat s néhány óra multán egy részük már Brüsszelben volt régi gazdájánál. Hát hogy kerültek azok vissza öt év multán? Hegyeken, völgyeken át! Száz meg százkilométernyi távolságra! Hát érted te ezt, hogyan lehet? Pedig így van!

Ismét újabb példa. A Csendes-óceánból kihalásztak egy *teknősbékát*, hátára jegyet sütöttek s bedobták a La-Manche-csatornába. Csak gondoljuk el, mily messze van a kettő egymástól! És mi történt? Három évvel később ugyanazt a teknőst megint kihalászták a Csendes-óceánból ugyanarról a helyről! Hogyan került ide? A tenger vaksötét mélyén 4000 órai utat kellett megtenni, hogy visszajusson előbbi helyére. De milyen érzékszerve vezette? Megint

nem tudjuk megmondani; itt már a tudás végére jutottunk. Nem értjük, pedig így van!

És mondjam még tovább is, mily tömérdek dolog van itt körülöttünk, amiket meg nem értek, fel nem fogok, át nem látok, de mégis csak elhiszek!

Mindennapi példát hozok fel. A modern kémiában nyakra-főre számítanak *milliomodgrammokban*, az ú. n. «gammák»-ban. De láttad te már a grammnak a milliomodrészét? Nincs emberi szem, amelyik ezt a csöppséget észrevenni tudná. S ezért nincs is gammánk? Dehogy nincs! Az analitikai mérlegen háromnegyedórás nehéz munka, mérés, számítás után pontosan meg tudják mérni azt is!

Mondjam még tovább? Hogy *ibolya szín* jöjjön létre, 785 billió étherrezgés kell egy másodperc alatt. 758 billió egy másodperc alatt! Hát «érted» te ezt? «Tudod» te ezt? Dehogy tudod, csak hiszed. Mégpedig ugyancsak erős hit kell hozzá!

Képzeljük csak el, mennyi is az a billió! Ha egy billió hajszálat egymásmellé fektetünk — persze csak vastagságában (0·1 milliméter) —, akkor is százezer km-nyi hosszú vonalat kapunk; vagyis egy billió hajszál két és félszer körülérné a Földet! És az éther egy másodperc alatt 758 billiót rezeg! Hát nem kell ide is hit, óriási nagy hit?

És «tudod» te azt, hogy az *urán atomjában* a 92 negatív töltésű elektron az egy atommagba tömörülő 92 pozitív töltésű elektron körül másodpercenkint egybilliószor kering? Ezt is csak hiszed, de nem érted s nem tudod.

De jönnek még szédületesebb számok is! A *hidrogén atomjának átmérője* a milliméter tízmilliomodrésze, tehát, ha egy millimétert tíz kilométerre megnyujtva képzelünk el, akkor egy milliméterre nagyítottuk az atomot. *A hidrogénatóm tömege* körülbelül másfél quadrilliomod gramm. Az egész földünk tömege kb. két quadrillió kilogramm, tehát a hidrogénatom tömege annyiadrésze egy grammnak, ahányadrésze egy kilogramm az egész földnek. Érted te ezt? Pedig így van!

Az *elektron tömege* kétezredrésze a hidrogénatoménak, másszóval egytrillió elektron mindössze a milligramm milliomodrészét nyomja. Bocsánatot kérek ezekért a rettenetes számokért, de érdemes egy kicsit elrágódni rajtuk.

Minél többet tanul az ember, minél többet gondolkodik, minél többet tapasztal e világon, annál több dologra kell rámondania: «Nem értem, nem értem». Aki «mindent ért»,

akinek nincsenek problémái, az nagyon felületes, lélek s arról tesz tanuságot, hogy nem szokott mélyebben gondolkodni.

Mondjam még tovább? Node most már igazán nem akarok visszaélni türelmetekkel, mégcsak egy példát, csak egy újabb esetet, amit nem értek. Él Ausztriában egy bencés-plébános, aki — nem tudom hol —, de megtanult magyarul és szokta hallgatni az én rádiós prédikációmat; és *most ezt a mondatot hamarább meghallotta, mint ti, ott a kórus alatt!* És él Berlinben egy magyar hölgy és Belgrádban egy szerb nő, akik szintén rendesen hallgatják a beszédeimet, és most ezt a mondatot hamarább meghallották, mint ti. Hát értitek ti ezt?

És elmondjam a legelképesztőbb dolgot? Budapest—New-York közt a távolság légvonalban kb. 7500 km, tehát oda-vissza 15.000 km. Mármost tegyük fel, hogy ezt a mai beszédemet rádión New-Yorkban felfogják s azonnal visszaadják Budapestre. Ehhez 1/20 másodperc szükséges. De 1/20 másodperc alatt a rendes hang csak 16·5 m-t tesz meg. Ha tehát a templomajtó tőlem 20 m-re van s ott két hallgatóm állna s az egyiken rádiókagyló van s a másikon nincs, a rádiós hamarább hallja meg a hangomat, amely New-Yorkban volt s onnan visszajött, mint aki csak úgy szabad füllel hallgat engem. A hangom átment Ausztrián, Németországon, Franciaországon, az Atlanti-Óceánon s visszajött ugyanazon az úton s hamarább ér füledhez, mint itt, pár lépésre a levegőn át!

Hát értjük ezt? Dehogy értjük, dehogy! Az ember a fejéhez kap és alázatos, megértő lélekkel elolvassa a költő szavait:

«Studiere nur und raste nie,
Du kommst nicht weit mit deinem Wissen;
Das ist das Ende der Philosophie:
Zu wissen, dass wir glauben müssen». *(Geibel.)*

Minden okoskodásunk vége tehát az: rájövünk arra, mennyi minden nem megy be a mi kis emberi koponyánkba, mennyi mindent el kell hinnünk a nélkül, hogy értenők.

b) Már most, aki egyszer erre a szerény álláspontra eljut, az aztán nem lehet istentagadó. Mert ha így áll a dolog, ha már a teremtett világ is körülöttünk telve van rejtéllyel, ha sok minden van a teremtett világban, amit nem értek, és mégis elhiszek, hát nem egész természetes-e, hogy *sok mindent nem értek ennek a világnak Teremtőjében, Istenben sem!* Igaz: hitünkön mindig marad valami homályos, ködös,

meg nem érthető rész. Dehát nem találjuk-e természetesnek, hogy a végtelenül hatalmas Úristenben sok olyan tulajdonságnak kell lennie, amit az én véges, korlátozott eszemmel megérteni nem tudok! Sőt továbbmegyek! *Éppen akkor kellene aggódnom, akkor nyugtalankodnom, ha véges eszemmel a végtelen Istent teljesen fölérteném s átlátnám.* Az nem volna Isten, az véges teremtmény volna, akkor az én vallásosságom emberi mű volna!

Nem érted az Istent? A szeráfok mély alázattal meghajolva rejtik el tekintetüket a háromszor-szent Isten előtt, — s te akarnád egészen átlátni Istent? Az olyan Isten, aki teljesen beférne a mi kicsinyke koponyánkba, nem Isten lenne, hanem hozzánk hasonló, véges, gyarló ember!

Igen: igyekezzünk minél jobban megismerni Istent, de ne rendítse meg hitünket, hogy teljesen megérteni Őt soha nem tudjuk! Aki elvetné magától a hit tanításait csak azért, mert véges emberi eszével azokat teljesen felfogni képtelen, az épúgy tenne, mint aki eldobná magától a legszebb gyémántdarabokat azért, mert csak pislogó gyertyafény van nála, amivel szemlélheti azokat; vagy mint aki vonakodnék szomját enyhíteni azért, mert nem képes az egész Óceánt magába fogadni.

*

Ime, Testvéreim, most tudunk megfelelni a fölvetett kérdésre: Igaza van-e Szent Pálnak, mikor azt mondja, hogy nincs mentségük az istentagadóknak. És megfelelhetünk rá egy modern amerikai gondolkozónak, *Emerson*-nak szavaival: «Az, amit Istenből látok, elég nekem annak elhivésére, amit nem látok».

Én modern ember vagyok és ezért, ha nem is értem, elhiszem, hogy az éther 500 billiószor könnyebb, mint a levegő. De keresztény is vagyok, s azért hiszem, hogy a világ nem támadt magától: «Hiszek egy Istenben!»

Modern ember vagyok, s azért elhiszem, hogy az éter az ibolyaszínben másodpercenkint 758 billiót rezeg, bár érzékeimmel ezt föl nem foghatom. De keresztény is vagyok és hiszek mennynek és földnek Teremtőjében is, bár érzékeimmel Istent föl nem foghatom.

Modern ember vagyok s azért elhiszem, hogy a Föld forog s nem a Nap, pedig a szemem éppen az ellenkezőjét mutatja. De keresztény is vagyok, s ha a szemem nem is mutatja, eszemmel fel nem is érhetem, mégis térdenállva imádkozom:

Kinek porszem, mi nékünk egy világ,
S egy rebbenés határa az időnek;
Ki, ami emberagyban miriád,
Nem olvasod, mert semmiség előtted;
Ki buborék gyanánt elfujhatod,
Mit összehordtak népek, századok:
Minden fűszálban érezlek, de elmém
Nem bír felfogni, megnevezni nyelvén.

Kit megtagad a léha kétkedő,
Te adtál, ismeretlen ismerős Te,
Te földi szóval nem nevezhető,
Szívünkbe álmot, eszmét agyvelőnkbe.
Magát tagadja meg, ki megtagad,
Mint a napot, a fényt, a színt a vak.
A por fiához más nem illik itten,
Mint hogy Tebenned megnyugodva higyjen.

Ki odatűzted a közös napot
Sugárzó lényed egy parányaképen;
Ki hangodat majd zúgva hallatod,
Majd édes összhang bájos zengzetében;
Ki, hogy megszűnjünk élni, rendeled,
De, hogy meghaljunk, még sem engeded;
Ki ezt a bölcs világrendet behoztad:
Megérteni vágyó elmém összeroskad.

A tudomány, az emberbölcseség
Hadd fejtegesse millió csodáid . . .
Nyugodtan nézed újabb Bábelét,
Amelyen át egedbe nézni áhít.
Engem, tűnődőt, volt-e kezdeted,
Időnek vége, hogy mikor lehet:
Érzése elfog a parányiságnak
És leborulva térdemen imádlak. *(Reviczky.)*

XII.

Mit mond a lelkem: Van-e Isten?

(I. Az erkölcsi törvény.)

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Élt a XVIII. században egy francia festő, *Greuze*, aki képein igen ügyesen tudott szemléltetni mély erkölcsi igazságokat. Egyik ilyen hatásos festményének címe: «*La philosophie endormie*», «Az elaludt filozófia». A képen gazdag kosztümbe öltözött nő alszik, fáradtan dől hátra karosszékében, arcán teljes kimerültség, bágyadt egykedvűség. Vajjon mitől merült ki ennyire? Könyvek, fóliánsok, földgömb, íróeszközök halmaza van körülötte és mindeme megfeszített munka, kutatás, okoskodás után is be kellett csuknia fáradt szemét és sötétben maradt és nem lát . . . «Az elaludt filozófia!»

Mily beszédes szimboluma ez a kép az olyan tudományos kutató munkának, amelyik a nagy világ berendezésének részletes, szorgalmas vizsgálata közt bizony elalszik, vakságban, sötétségben marad: nem tudja meglátni a világ futását irányító fensőbb Hatalmat!

Pedig az embernek legmélyebb vágya éppen ennek a fensőbb Hatalomnak, mindenek Végokának megtalálása. Valami titokzatos, vonzó vágy él bennünk Isten után. Az a mély vonzalom, amely leiratta *Pascallal* e nevezetes szavakat: «Nem is kereshetnők Istent, ha tulajdonképen már meg nem találtuk volna». Amivel bizonyára arra akart utalni a nagy gondolkodó, hogy az embert azért nevezhetjük az «istenkeresők nemzedékének», mert minden emberi észben és szívben ott emelkedik természettől építve az Isten trónja.

Legutóbbi beszédeinkben ennek az istenkeresésnek két útját jártuk be. Először megkérdeztük a nagy világot, mit mond Istenről. S a felelet a Szentírás szavainak igazolása volt: «Értéktelenek voltak azok az emberek, kikből hiányzott az Isten ismerete . . . s akik a műnek szemléletéből a

művészt fel nem tudták ismerni . . . A teremtménynek nagyságából és szépségéből hasonlattal azok szerzőjét föl lehet fogni». (Bölcs. 13, 1. s köv.)

Aztán megkérdeztük az emberiséget, mit mond az ember története s közmeggyőződése: Van-e Isten? S a felelet az egyik legnagyobb orosz író megállapításának igazolása volt: «Mint a fészekből kihullott csipogó madárka, úgy kiált a lélek az Isten után». (Tolstoj.) Láttuk az első emberek áldozatának ég felé törő füstjét . . . olvastuk a babyloni s ninivei agyagtáblák ékirataiból az istenség dícséretét . . . felcsendültek a keleti népek himnuszai . . . megszólaltak az egyiptomi piramisok halottaskamráinak papiruszai . . . s minden népfaj s nemzedék imája hirdette az emberiség egyhangú hitét: *Van felettünk Valaki . . . van Isten!*

Ime, ez volt legutóbbi beszédeink témája. A nagy világ csodás gépezete azt kiáltotta felénk: Van Isten! Az emberi nem közmeggyőződése visszhangzott rá: Van Isten!

De mit mond az emberi lélek s mit mond az élet, — erről még nem beszéltem. *Mit mond a lelkem: van-e Isten?,* — ez a kérdés vár választ a mai és jövő vasárnapi szentbeszédben. Az utána következő alkalommal pedig *az emberi társadalmi életet* fogjuk vizsgálni, mint tanuskodik az Isten mellett.

A mai alkalommal fölvetett kérdés tehát így hangzik:

Mit mond a lelkem, van-e Isten?

És hogy a kérdésre felelni tudjunk, mindenekelőtt is egy érdekes tény felett kell elgondolkoznunk.

És ez a tény:

I. Honnan az erkölcsi világrend?

A) **Az erkölcsi világrend Isten mellett beszél.**

a) Mindnyájan tudjuk, hogy *a világ eseményeivel szemben az ember állást szokott foglalni;* az emberek — mint mondják — «hozzászólnak» az eseményekhez, ítéletet mondanak fölöttük. Valaki fürdik a folyóban, görcsöt kap s a partról ruhástól utána ugrik egy bátor ember és kimenti, — «ez szép tett volt», hangzik az ítéletünk. Egy tiszamenti faluban az asszonyok éveken át arzénnel gyilkolták le megúnt férjeiket, — «szörnyű gonoszság», hagyja el ajkunkat a méltatlankodás.

Tehát egész természetesnek tartjuk, hogy különbségek

vannak az emberi cselekedetek közt. Van, amit jónak ítélünk, van, amit rossznak. Az adott szót megtartani — jó, megszegni — rossz. Baráthoz hűnek maradni — jó, őt elárulni — rossz. Igazat mondani — jó, hazudni — rossz.

Már most honnan erednek ezek az erkölcsi törvények?

b) *Talán tőlem, — az embertől?* Nem lehet! Ezek függetlenek tőlem. Hát próbáljak rajtuk változtatni! Próbáljam akárkivel elfogadtatni, hogy hálásnak lenni — rossz, hálátlannak lenni — jó!

De ez az erkölcsi felfogás nemcsak tőlem nem függ, hanem *az egész világtól sem, és az időtől sem,* mert a hálátlanság akkor is gonosz dolog lenne, ha a világ eltűnnék.

Dehát hol az a mérték, az a változhatatlan alapegység, amelynek alapján az emberek tetteiből az egyiket jónak mondjuk, a másikat rossznak? Hol az az objektív erkölcsi norma, amely akaratunktól s egyéni nézeteinktől független, amelyhez mérjük az emberek tetteit, amint a világon minden métert ahhoz az egy, eredeti, változatlan méterdarabhoz kell mérni, amit Párizsban oly féltékeny gonddal őriznek?!

c) És ime — Testvéreim! — itt szólal meg az etikai világrend az Isten mellett, és föltétlen erővel bizonyítja, hogy *van törvényhozója ennek az etikai rendnek, van Isten!*

A jó és a rossz között oly objektív, örök, változhatatlan különbség van, amely nem függ embertől, világtól, időtől. Kell tehát lennie egy *örök, változhatatlan, a világ fölött álló Valakinek,* akiből kiindulnak, s akin nyugszanak az erkölcsiség alaptörvényei.

Egy misszionárius beszélgetett Indiában egy írni-olvasni sem tudó pogány páriával. Kérdi a páter: «Ha valaki ellopja a pénzedet, bűn az?» «No persze!» — mondja a pária. «És ha valaki megöli a másikat?» «Hát az is!» «Hát akkor ti is tudjátok az Isten parancsait! Ki tanított azokra titeket?» «Isten.» «Dehát Isten még nem beszélt veletek!» Erre a pogány keblére mutat és feleli: «Hm! Itt benn, benn» ...

Igen: ott benn! De ki ültette oda, ki ültette minden lélek mélyére az erkölcsi világrend ismeretét és tiszteletét?

d) De itt van még egy újabb sajátságos jelenség is. *Az elesett lélek vágya a kiengesztelés után!* Mikor föltámad bennem a kínzó vágy, az epekedés a kibékülés után. Elesni emberi sors, — dehát így kell-e végig maradnom? Nincs menekvés? Menthetetlen zsákmánya vagyok-e a maró önvádnak? Az ember keres Valakit, aki rajta segíteni tudna. Lelki szükségében még jobban érzi ennek hiányát, mint a

testiben. Érezte a pogány, mikor fetise előtt földre vetette magát s engesztelő áldozattal hódolt isteneinek, érezte a bűnbeesett zsoltáros, mikor felsírt: «A mélységekből kiáltok fel Tehozzád, én Uram!»

Hogy az emberi utak Isten felé futnak, hogy az emberi lélek Istent szomjazza, hogy az ember vallásos teremtmény, ez történeti tény. Titokzatos, mély tenger az emberiség lelke; és ha figyelő fülell állunk a valaha élt és ma élő ember-milliárdok lelke előtt, mint sejtelmes mélységek zúgása csap felénk a vágy, a nyugtalanság, az epedés: a végtelen után, Isten után. *Az engesztelést kereső ember lelke vágyik Isten után s ezt a természet oltotta belénk, az pedig nem csal.* Elgondolhatjuk-e, hogy a természet szomjúságot adott belénk, de italt nem teremtett hozzá? Hogy éhséget ébreszt bennünk, de ételt nem adott hozzá? Hogy él bennünk a vágy Isten után, de ez a vágy üres és céltalan és ostoba, mert Isten nincs hozzá?

Ime, mint beszél az erkölcsi világrend az Isten mellett!

B) Igaz, hogy a tételt fordítva is elmondhatjuk: **Isten is beszél az erkölcs mellett.** Az erkölcsi törvény létezése föltétlen erővel bizonyítja, hogy van Isten, de fordítva is áll a dolog: *Isten meg biztosítja az erkölcsi törvény erejét.* Csak Ő és senki más! «Én vagyok a mindenható Isten — szólt az Úr Ábrahámhoz —, járj előttem és légy tökéletes.» (Móz. I. 17, 1.) Ha nem Isten tekintélye őrködik az erkölcsi törvények fölött, hát hol az a másik tekintély, amely az embert azok megtartására kötelezni tudná? Az állam? A társadalom? A jövő nemzedék java? A higiéne? A szociális gondolkodás? És más hasonló érvek, amelyekkel megkísérelték az Istent nem ismerő morális törvényeit alátámasztani? Mindez elégtelennek bizonyult.

Ha nincs Isten, akihez mérjem cselekedeteim jóságát, akkor nincs is jócselekedet. A bölcs *Seneca* kimondotta már: «Zsinórmérték nélkül nem teheted egyenessé a görbét». (Erkölcsi levelek. I. kv. 11. levél.)

Ha nincs Isten, akkor az erkölcsi törvényeknek sincs kötelező erejük, nincs szentesítésük.

«Szentesítés!» Mily érdekes szó! Úgy-e, a törvényt szentesíteni szokás, azaz «szent»-té tenni. De hogy tegyünk valamit szentté, *ha tagadjuk minden szentség ősforrását, a szent Istent!*

Ha Isten nincs, akkor minden törvény csak az embertől függ; akkor igazuk volt a sophistáknak, hogy «mindennek

az ember a mértéke» (πάντων μέτρον ἄνθρωπος); akkor mindenki számára az az erkölcsös, ami neki jól esik, s ami előhaladását, földi érvényesülését biztosítja. *Ha nincs Isten, akkor az egész erkölcsi világrend a levegőben lóg.*

II. Honnan az erkölcsi rend kötelező ereje?

Amit az erkölcsi világrendről eddig elmondottunk, az témánknak csak felét tartalmazza. Eddig csak arról volt szó, hogy *van* egy tőlünk független etikai világrend, amelynek létezését a nagy Törvényhozó nélkül, Isten nélkül megmagyarázni képtelenek vagyunk.

Halljátok azonban a témának a folytatását is! Ennek az erkölcsi világrendnek **titokzatos kötelező ereje is van.** Az etikai világrend nem bír ugyan olyan kényszerítő erővel, mint aminővel a fizikai törvények bírnak; az embernek megvan ugyan az a szomorú képessége, hogy áthághatja az erkölcsi törvényeket, de a törvény áthágása nyomán beálló jelenségek megint ékesszólóan tesznek bizonyságot *a törvények fölött őrködő Isten mellett.*

Nézzük csak közelebbről ezt a gondolatot.

A lelkiismeret szava *A)* tőlünk független hatalom, *B)* mindenkiben megvan s *C)* nem hagyja magát elnémítani.

A) A lelkiismeret szava **tőlünk független hatalom.**

Minden tettünk után megszólal bennünk valami s — akarjuk-nemakarjuk — ítéletet mond rólunk: Most jót tettél... most gonosz voltál! Ha jót tettünk, bársonyos meleg simogatja lelkünket: a jó lelkiismeret. Ha rosszat tettünk, nyugtalan mardosással felel a rossz lelkiismeret.

Nem éreztük-e már mindnyájan, akár magunkon, akár másokon nem tapasztaltuk-e, hogy az isteni törvényen elkövetett minden sérelem — előbb-utóbb —, de mindig megbosszulja magát? És fordítva is: valahányszor követjük a bennünk szóló lelkiismeret intéseit, mindig boldogabbaknak, az életre bátrabbaknak érezzük magunkat! Aki ezt csak egyszer is megtapasztalta, akár magán, akár máson, az előtt világossá válik, hogy kell lennie egy Törvényhozónak, aki őrködik az erkölcsi világrend biztosításán.

Arago, a világhírű csillagász egy ízben előadást tartott a Collége de France-on a csillagászat törvényeiről. «A jövő héten — mondotta — Párizsban is megfigyelhető eclipsis

következik be. A Hold konjunkcióba kerül a Nappal s ennek a királyi csillagnak fényét elfogja a Föld. Tehát ezen a napon, ebben az órában, ebben a percben, ebben a másodpercben három nagy égitest engedelmeskedni fog — nem a mi jóslatunknak, hanem az Isten rendelkezésének. Csak az emberek szoktak annak ellenállani.»

Igen, az ember ellenállhat az Isten törvényeinek, *de nem szomorú következmények nélkül!* Mert bensőnkben nemcsak azt érezzük, hogy van tőlünk független, objektív erkölcsi világrend, hanem azt is, hogy *ennek kötelező szava parancs is részünkre.* A nagy parancs, az igazi nagy kategórikus imperatívus ez: *A jót tenned kell; s ha nem tetted, feltámad benned a lelkiismeret szava, az önvád!*

B) És ez az erkölcsi érzék **mindenkiben megvan**; vagy ha kisebb-nagyobb fokban kiveszett belőle, ő felelős érte. Ezt az emberek egész természetesnek tartják. Így van berendezve egész felfogásuk. A művészi készség nincs meg mindenkiben, — s azért nem is várjuk el mindenkitől, hogy művész legyen. A tudományos készség sincs meg mindenkiben, — nem is várjuk mindenkitől, hogy tudós legyen. *De mindenkitől elvárjuk, hogy ne legyen gonosztevő,* — miért? Mert az erkölcsi érzék mindenkiben megvan, hacsak ki nem ölte magából. Érzem a felelősséget tetteimért, és ha jót tettem, belül valami megdicsér, ha gonoszat tettem, belül valami éget, vádol, kínoz, mar, nyugtalanít. Ez minden emberben megvan: gyermekben, felnőttben, tanultban, tanulatlanban. A kis gyermek még mitsem hallott a lelkiismeretről s már dolgozik benne: mint bújik el szülei elől, ha rosszat tett!

C) És ami a legérthetetlenebb: *szavát végleg elfojtani nem lehet.*

a) Pedig *hányan megpróbálják!* Mikor erős szemrehányást tesz nekik: «Te így élsz!? Nem restelled magad? Nem félsz az Istentől?» Ilyenkor megpróbálják elfojtani: italba, mulatozásba, szórakozásba... Hiába! Jönnek pillanatok, amelyekben elillan a mámor, elszáll az öröm, s a nagy csendben fölkiált a nyugtalan lelkiismeret.

S ilyenkor látjuk teljesedni a Szentírás szavát: «Menekül az istentelen, még ha senki sem üldözi is». (Péld. 28, 1.) S látjuk teljesedni Szent Pál szavát, aki szerint a pogányok «azt mutatják, hogy a törvény megcselekvése szívükbe van írva. Lelkiismeretük tesz nekik erről bizonyságot és a gondolataik, melyek őket hol vádolják, hol felmentik». (Rom. 2, 15.)

Az élet telve van ilyen titokzatos esetekkel. Már a görögök klasszikus írója, *Plutarchos*, följegyez ilyen esetet. Egy Bessus nevű ember megölte apját. Senki sem tudott róla, a bűntett nem derült ki, hanem — érdekes — a gyilkos fiú ettől a naptól kezdve nem tudta többé a fecskék csicsergését hallgatni. Az rémlett fülébe, mintha minden fecske ezt beszélné: «Ez a gyilkos! Ez a gyilkos!» Ami fecskefészket a környéken talált, mindet széttúrta, — nem használt semmit: nem lett nyugodtabbá. Végül is kifakadt egy ember előtt, hogy ezek az átkozott fecskék mindig azt kiabálják, hogy ő ölte meg apját. Az illető erre gyanut fogott ... nyomozni kezdtek ... s a régi bűn napfényre jött.

Ez történt közel két évezreddel ezelőtt.

És mi történt 1859-ben egy kis morva faluban? Majdnem ugyanez.

1859-ben Morvaország egyik falujában, Leibnitzben, szörnyű tűzvész pusztított. Eleinte még nem tudták, hogy elvakult bosszúból gyujtotta fel valaki a falut. Csak az tűnt fel, hogy a tűz óta az egyik lakos félve kezdi kerülni az embereket s mindig bezárt ajtók mögött él otthon. Ez volt a gyujtogató, aki előtt azóta folyton a bennégett emberek rémképei táncoltak s mutogattak az udvaron egy fára: «Oda, oda akaszd fel magad!» A szerencsétlen ember kivágta a fát, — nem használt semmit. A falusiak látták, amint kezét égnek tárva térden imádkozott nap-nap után ... s nem használt semmit. Végül is jelentkezett a hatóságoknál: Én vagyok a gyujtogató!

b) Hát — Testvéreim! — most adom fel a kérdést: *Micsoda titokzatos hatalom trónol lelkünkben s honnan van annak rettenetes ereje?* Bűnt tett az ember ... nem tud róla senki ... senki ezen a kerek világon ... és valami mégsem hagy nyugtot, valami beszél, fenyeget, mardos, kínoz minket!

Mi ad erőt a lelkiismeret szavának, hogy hiába hengeríted rá a rózsapiros életélvezetek sírkövét, onnan a mélyről is kihallatszik tiltakozó szava! Ki az, aki ítél tetteim fölött? Ki hozta ezt az abszolút erkölcsi törvényt, amelyről kettőt bizonysággal tudok: egyik az, hogy *van*, a másik meg, hogy *nem tőlem s nem emberektől származik*. Kell lennie egy végtelenül szent Törvényhozónak, akinek akarata ez az erkölcsi törvény; aki lelkükben kötelezi eszes teremtményeit annak betartására; s ha be nem tartják — mert megtehetik ezt is —, bünteti őket.

Igen, a lelkiismeret hirdeti, énekli, zengi, kiáltja, dübörgi: Van Isten! Énekli a jó lelkiismeret, dübörgi a rossz. A jó lelkiismeret szava dícsérő himnusz: «Tarts ki! Isten ismer téged! Látja, mennyit kell küzdened a jóért. Látja, mint vinnének örökölt rossz hajlamaid a bűnre, de te győztesen állod a véres küzdelmet! Ne félj, az Isten el nem feledi nemes küzdelmedet». «Légy hű mindhalálig és neked adom az élet koronáját.» (Titk. Jel. 2, 10.) Így énekel a jó lelkiismeret.

De mint dübörög a vétkes lelkiismeret! «Bárhol vagy, Isten elől el nem bujhatsz. Nem látta senki gonosztettedet, nem látta senki förtelmes terveidet, gondolataidat — az emberek közül; de látta Isten s Ő el nem feledi gonoszságodat!» «Bármily titokban cselekszel is rosszat, sötét árnyéka felkel és kísér és szenvedésekkel fizet hétszeresen és hetvenhétszeresen. S bármely titokban cselekszel is jót, virága évek mulva is fejedre hulldogál.» (Gárdonyi.)

Igen, ha a csillagvilág s a nagy természet néma lenne is s nem beszélne Istenről, akkor is hangosan kiáltaná bennem a lelkiismeret s az erkölcsi világrend: *Kell Istennek lennie! Van Isten!*

*

És hogy ez valóban így van — Testvéreim! — hogy az erkölcsi világrend létezése s a lelkiismeret kiirthatatlan szava mily hangos tanulsága Isten mellett, azt megrendítően mondja el egy német írónőnek (Ida Schanz) szép költeménye.

Egy katonáról van benne szó, aki halálos sebével vívódik a csatatéren. Kegyetlen és léha, istentagadó élet után jutott el az örökkévalóság küszöbére. Amint kifolyó véréve l egyre fogy életereje, megtört szeme rémülve néz a távolba ... egyre messzebbre ... egész a mennyország ajtajáig ... de, jaj, hárman is állnak az ajtóban s nem engedik őt bemenni! Egy kutya áll ott ... az ő egykori kutyája, amelyiket hagyott éhenveszni, csakhogy gyönyörködhessék a vergődő állat kínjaiban. És egy kétéves gyermek áll ott, akit valamelyik elhagyott kunyhóban talált a harctéren s kardjával keresztülszúrta. És egy öreg asszony áll ott, aki könyörgött előtte, csak fiát ne bántsa, ő inkább kezét elégetteti fiáért ... és ő tudta szívtelenül nézni, mint égeti meg kezét az asszony a tűzben ... És most ezek elállják előtte, a kegyetlen, hitetlen haldokló előtt a menny-

ország ajtaját . . . és a szerencsétlen kiáltozni kezd, tombolni kezd . . . Ó, halljátok meg, Testvérek, mit kiabál:

«Mégis csak van bűn és van bűnbocsánat?!
Isten, hát élsz? S az örök élet Nálad?
Látom már, hogy az éltem vízbe dobtam,
Ez a nyomorult lét elsüllyed alattam,
Lábam alól a föld elcsúszik, elmerül
És az üdvösség a tetteinkbe kerül!»

Testvéreim! «*Az üdvösség a tetteinkbe kerül!*» . . .

De én ezt nem utolsó perceimben akarom belátni!

Én nem akarok hajattépő kétségbeeséssel vergődni a betegágyon!

Nem akarom, hogy életem bármelyik tette is elállja majd előttem az örök élet kapuját!

Van erkölcsi világrend s van ennek törvényhozója: az Isten! És én megtartom az erkölcsi törvényeket s ezáltal vallom meg hitemet ebben a fönséges Úristenben. Amen.

XIII.

Mit mond a lelkem: Van-e Isten?

(II. Igazság és boldogság.)

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Vannak igazságok, amelyeket látunk, tapasztalunk; vannak igazságok, amelyeket — bár nem látunk — elhiszünk; és vannak igazságok, amelyekre csak következtetünk, szinte úgy mondanám: amelyeket eszünkkel és szívünkkel megérzünk.

Hogy a gőzzel gépet lehet hajtani, ezt látjuk, tapasztaljuk, ez ú. n. «tapasztalati igazság»; hogy Caesar Pharsalusnál legyőzte Pompeiust, ezt nem láttuk, de elhisszük a történelmi forrásoknak, ez ú. n. «történeti igazság»; hogy van gravitációs erő, erre meg csak következtetünk eszünkkel, mert máskülönben nem tudnók megmagyarázni, miért esik lefelé a kő.

Már most milyen igazság az, hogy van Isten? Olyan igazság, amelyet szintén nem látunk, nem érzékelünk, de amelyre föltétlen biztonsággal következtetünk, mert eszünk és szívünk egyaránt tanuskodik mellette.

Tanuságot tesz Isten mellett az eszünk. Bárhova emeljük tekintetünket, a világ minden sarkából harsogva tör elő a teremtő Istennek dicsőítése. Ég és föld, csillagok milliói s kis bogárkák milliárdjai, hatalmas hegyóriások s halkan csobogó kis patak, az egész nagy világ, mind . . . mind hirdeti az eszünknek: Van egy mindenható, fönséges Lény fölöttünk, a mi Urunk, Istenünk. Az egész világ körülöttem azt mondja: Van Isten!

De a szívünk, a lelkünk is tanuskodik Isten mellett. Tanuskodik először is egy tőlünk független, örökértékű erkölcsi világrend felismerésével, amely világrend létezését és kötelező erejét megmagyarázni — mint ezt a mult vasárnap láttuk — a törvényhozó Isten nélkül nem lehetséges.

De az emberi lélek tanuskodása ezzel még nem merült ki. Két titokzatos szent vágy él az emberi lélek mélyén és ha a

mai beszédben közelebbről megnézzük ezt a két vágyat, megint föl fog hangzani lelkünk tanuskodása: Van Isten! Kell Istennek lennie!

Melyik az a két vágy, amellyel mai beszédemben foglalkozni akarok? *Az igazság és boldogság után érzett elemi, ösztönös, emberi vágyunk.*

Hogyan fog tehát szólni a mai beszédem két tétele?

I. *Az ember vágyódik* az igazság után, *de a teljes igazságot meg nem leli, csak Istenben.*

II. *Az ember vágyódik* a boldogság után, *de a teljes boldogságot meg nem leli, csupán Istenben.*

I. Teljes igazságot!

A) Hogy az első tételt kifejthessem, némi kis filozófiai elmélyedésre lesz szükségünk.

Mindnyájan tudjuk, hogy vannak ú. n. **alapigazságok**, amelyeknek valóságát az ember első pillanatra állítja, amelyekre valóban mondhatjuk, hogy «napnál világosabbak», amelyek alapjai az egész emberi gondolkodásnak. Igy pl. minden dolog egyenlő önmagával; az egész nagyobb, mint a része; semmiből nem lesz semmi; semmi sincs elégséges ok nélkül . . . és így tovább. Ezek az emberi gondolkodás alapigazságai.

a) Már most: ezek a tételek *tőlünk független* igazságok, és azokon nem tudunk semmit sem változtatni. Nemcsak egy ember nem tud, de *az egész emberiség sem.* Hiába hozná törvénybe a leghatalmasabb parlament is, hogy ezentúl a rész nagyobb, mint az egész, ezen bizony változtatni nem lehet. Sőt *amikor még ember sem volt a földön*, ezek az igazságok akkor is érvényesek voltak *s ahol ember ma sincs még a földön*, ott is érvényesek. Vagyis ezek örök igazságok s nem az embertől függenek.

Most aztán fölvetem a kérdést: Dehát kitől függenek? A nagy világegyetemtől? Attól sem, mert ezek az igazságok akkor is azok maradnának, ha a Nap, Hold s az egész világ eltűnnék.

b) *Dehát akkor kitől függenek?* Vannak igazságok, amelyek napnál fényesebbek, amelyek azonban nem függenek tőlem, sem az egész emberiségtől, sem az egész teremtett világtól, sem tértől, sem időtől, — hát kitől?

Tömérdek tudós dolgozik a természet törvényeinek föl-

tárásán s rendszerbe foglalja a világegyetemben uralkodó törvényeket. De vajjon a tudósok hozták ezeket a törvényeket? Az emberi ész állapítja meg ezeket az igazságokat? Nem! Mi csak rájövünk, hogy a dolog *így van*. És ha ember nem lenne is a földön, és amikor valóban még nem is volt a földön, ezek a tételek akkor is érvényben voltak. Hát ki hozta létre ezeket, kitől függenek ezek?

Erre csak egy válasz lehetséges: *Kell lennie Valakinek, aki fölötte áll embernek, világnak, térnek, időnek, akitől ezek az igazságok is erednek s függenek, kell lennie valahol az Igazság Forrásának, örök Igazságnak, — kell lennie Istennek!*

B) Ime, csak el kell indulnunk az igazságot kutató utunkon s elfáradás nélkül járni azon — ha kell akár *25* évig is — s ha eljutottunk **az Igazság Forrásához, Istennel találjuk magunkat szemben.**

Miért mondtam éppen *25* évet? Azért, mert egy nagy angol konvertita írónak, Chestertonnak ennyi ideig kellett keresnie az igazságot. De a végén mégis rátalált!

Elmondjam, mily különös úton talált rá? Huszonöt évvel ezelőtt egy rendkívül szellemes angol író, G. K. *Chesterton*, hadjáratra indult a katolikus vallás ellen. Mint maga írja, addig odaadó híve volt a mult századból reánk maradt minden hitetlen nagy szólamnak s így indult el útjára: megtalálni az igazságot. Végigvizsgálta a modern ember minden bálványát.

Kezdte először is az észen. Megvizsgálta a körülötte nyüzsgő «csupaész» embereket, akik nem hisznek semmi másban, csak önmagukban, akiknek nincs szívük, csak eszük. S tudjátok, mire jött rá? Hogy pusztán észből az ember meg nem él. Hogy nem azok az elmebetegek, akik elvesztik az eszüket, hanem akik mindent elvesztenek s csak az eszük marad meg. Azt vette észre, hogy akik szívellágyulásra nem képesek, azok agylágyulásban fogják végezni. Tehát az igazságot kutató írónak első felfedezése volt: Minden súly mellé ellensúlyt kell adni, *az ész mellé szívet.*

Ekkor az ész után megvizsgálta *a mai ember szívét, etikáját: etikája után a «szakadatlan fejlődés», a «haladás» jelszavait,* — s mikor a végén minden modern bálvány üres fejjel bámult reá, akkor villant fel először benne a gondolat: Azt a keresztény hitet talán mégsem olyan egész jogosan ítélik ma halálra! Hiszen ha annyi egymásnak ellenmondó érvvel támadják ezt a hitet, akkor annak valami egészen rendkívüli jelenségnek kell lennie! Mert ime: 19 évszázada

áll itt egy intézmény, amelynek — ellenségei szerint — semmiben sincs igaza. Hát akkor meg éppen az a nagy csoda, hogyan tud ez megmaradni!...

Igy okoskodott az igazságot kereső író s ezzel már elérkezett a keresztény igazság kapujához.

Most aztán elkezdte vizsgálni *azokat az érveket*, amiket a kereszténység ellen hoznak föl, *s azokat az embereket*, akik ezeket felhozzák s legnagyobb elképedésére azt tapasztalta, hogy minden vádban és vádlóban valami beteges, dekadens, abnormis vonás van. Akkor aztán így okoskodott tovább: Mondjuk, ismerek egy embert, akiről a legellenmondóbb véleményeket hallom. A túlmagasak azt mondják róla, hogy alacsony, a túlkicsik, hogy nagyon magas. Túlkövér urak soványnak találják, a túlsoványok kövérnek. A szőke svédek talán feketének tartják, a négerek határozottan szőkének. Mi lehet ennek az oka? Bizonyára az, *hogy ez a csodálatos ember egész helyes és normális* s azért akadnak fenn rajta az abnormisok!

És — Testvéreim! — a nagy angol író ezen a talán különös okoskodáson eljutott a keresztény katolikus templomig, elment egész az oltárig, nemrégiben lett feleségével együtt katolikussá s azóta térdenállva imádkozza: Én Uram, én Istenem!

Ime, az igazságot kereső lélek, amint ráakad az igazság forrására! *Igazság... igazság... mily erős szavú toborzója vagy az Istenbe vetett hitnek!*

II. Tökéletes boldogságot!

Az emberi lélek azonban nemcsak igazságot keres, hanem *A) boldogságot is*, de *B)* a *tökéletes boldogságot Istenen kívül meg nem találja.*

A) **Az ember keresi a boldogságot.**

a) A madárnak repülnie kell, a halnak úsznia kell *s az embernek boldognak lennie kell.* Boldogság, boldogság! Mint töri magát az ember boldogság után, — s ebben az életben végleg boldog mégsem tud lenni senki. Nem túlzás, Testvérek: *senki!*

Az egyik azt hiszi, hogy a pénz teszi boldoggá, — és elkezdi hajszolni azt. A másik azt hiszi, hogy a dicsőség, hírnév teszi boldoggá, — és elkezdi hajszolni azt. A harmadik a tudásban, a negyedik a hatalomban, az ötödik állati élve-

zetekben keresi boldogságát, — és elkezdi hajszolni azt. És végül is mindegyiken igazolódik a költő szava:

Nézd a világot: annyi milliója,
S köztük valódi boldog oly kevés!
Ábrándozás az élet megrontója,
Mely kancsalul, festett egekbe néz.
Mi az, mi embert boldoggá tehetné?
Kincs, hír, gyönyör? Legyen bár mint özön,
A telhetetlen elmerülhet benne,
S nem fogja tudni, hogy van szívöröm.

(Vörösmarty.)

«Ah, hát ezt csak költői túlzással mondta Vörösmarty — veti majd ellen valaki. Akinek tömérdek pénze van, az mégis csak boldog ember!» Hát mondok egy nevet: Ford! Ki nem ismeri a világ egyik leggazdagabb emberének nevét? De olvastátok-e, mit ír a gazdagságról? «A túlságos gazdagság nyugtalanná és elégedetlenné tesz.» («America», 1929. évf. aug. 7-i sz.) Ezt már csak eléggé megbízható szakértő mondja!

«Dehát az élvezetek, a mulatság, a szórakozás!... Ezek mégis csak boldoggá tesznek!» — gondolhatja más valaki. Hát nézzük csak azt a folyton élvező, szórakozó típust; vajjon boldog-e? Mindennap jár uzsonnára, uzsonnáról moziba, moziból vacsorára; színházból kabaréba, kabaréból orfeumba, bálból bárba, bárból bűnbe, bűnből... nos?... nos igen: bűnből — *csömörbe, utálatba, életuntságba, dermesztő elhagyatottságba.*

Legalább *Jörgensen* ezt mondja.

«Jörgensen? — csodálkozol. Hiszen az egy franciskánus barát!»

Igen: *ma az!* De nem volt mindig az! Azelőtt «világát élő», hitetlen darwinista, dekadens író volt. S ha az imént említettem Chestertonnak, a nagy angol konvertitának igazságkereső útját, most nézzük Jörgensennek, a nagy dán konvertitának boldogságkereső útját.

Jörgensen, a pantheista, darwinista, dekadens író végigpróbálta a világ élvezeteit, de mindet elégtelennek, hazugságnak találta. «Mind csak frázis és aranyozás — írja — poétikus máz a bűn hervadt arcán.» És amikor erre a tapasztalatra eljutott, így kezdett okoskodni: Az ember boldog akar lenni. Akar lenni. *Kell* lennie! Belénk van írva természetünktől fogva! Én is az akartam lenni. Túl is tettem magamat minden erkölcsi szabályon, de a boldogságot

mindez nem hozta meg. Sőt Ibsen egy ízben azt mondta: Boldogok csak hazugság által lehetünk.

Erre aztán betelt a mérték! — mondja Jörgensen. Senki a világon még nem látta, hogy bármelyik lénynek hazugságra volna szüksége ahhoz, hogy élni tudjon. Minden növény, minden állat, minden, ami csak él, *az igazságból él* s *az igazság erejében* boldog. Ha a legkisebb állatkában csak egyetlen egy olyan ösztön is volna, amely keres valamit, ami nincs — az az állat halálra volna ítélve. Hát csak az embernek volna szüksége hazugságra, hogy élni tudjon? Nem, ezt nem hihetem! — kiáltott föl Jörgensen s addig kereste boldogságát, míg ráakadt. Hol akadt rá? Az addig megtagadott, el nem ismert, elhagyott Istennél. Azóta katolikussá lett, sőt ferencrendi szerzetessé. (Jörgensen: Lebenslüge und Lebenswahrheit. Mainz, 1903.) Ime, a boldogság utáni vágy, mily erős szavú toborzója az Istenbe vetett hitnek!

b) Hátha még ezt a gondolatot tovább is szőjjük! Mindenki boldogságra született, mindenki boldog akar lenni — és akkor szétnézek a világon s rémes látvány ijeszt mindenfelé: *az üldözött ártatlanságnak s a megkoronázott Bűnnek rémes látványa!* Ó, az élet kegyetlen és telve disszonanciával! Telve fájdalommal, szenvedéssel, nélkülözéssel, amik akárhányszor éppen a legjobbakat érik. A legjobbakat, mert az ő becsületességük és erkölcsi meggyőződésük visszatartja őket oly csalafintaságoktól, amikkel a könnyű lelkismeretűek előrejutnak.

A kiáltó igazságtalanságnak ebből az útvesztőjéből csak két kiút van. Az egyik a letörő pesszimizmus, az öngyilkosságba kergető rezignáció: «Bizony, ez így van és így is lesz, mert gonosz az egész világ». A másik kiút — az egyetlen, a biztató megoldás: Van Isten! Van Isten, aki hozta a törvényt s nem nézi tétlenül az erkölcsi törvények lábbaltaposását, aki a földi harcok tömérdek igazságtalan szenvedése után magához várja az erkölcsi élet győzelmes bajnokát — magához ezekkel a szavakkal: «Ego ero merces tua magna nimis». «Én leszek a te igen nagy jutalmad». (Móz. I. 15, 1.)

De mindez csak akkor, ha van Isten!

Mert csak Isten a felelet minden problémánkra.

Mennyi fojtogató rejtély, mennyi kínzó kérdés üli meg a lelkeket, a legjobbakét is, a hívőkét is! Vannak pillanatok, amelyekben szemünkbe rémlenek a kétség árnyai:

Hát mire való ez az egész világ? Honnan jött s mi a célja? És bizony ilyenkor nincs más válaszunk: Kell lennie célja-nak, hisz Isten áll elején s végén!

Aztán egyéb kételyek! Mennyi igazságtalanság, mennyi nélkülözés, nyomor, fájdalom! Mennyi erőszakosság! És a válasz: Isten előtt minden kiegyenlítődik.

És a magam lelki elhagyatottsága, vigasztalansága, bűn-tudata! És a válasz: Isten előtt jön rendbe minden!

Valóban: az emberi élet, nyomor, szenvedés, boldog-talanság, nagy titok . . . s a nagy titoknak csak egy kulcsa van: Isten.

B) Most tehát próbáljuk meg levonni eddigi okosko-dásunk következményeit. Az ember boldog akar lenni — **de itt a földön boldogságát meg nem találhatja.**

a) Nemcsak a Szentírás hirdeti a földi életről: «*Hiú-ságok hiúsága és minden hiúság*» (Jéz. Sir. 1, 2.), hanem az állítólag annyira életvidám görögök közt is folyton visz-szatért *Sophokles* «Ödipus»-ából a kórus éneke: Meg sem születni — a legjobb dolog; azután pedig a legjobb, ha már születtél, minél hamarább meghalni.

Ez a rezignált hang mily kiáltó bizonyíték a mellett, hogy a világ nem képes teljes, zavartalan boldogságot adni az embernek, de egyúttal mily igazolása *Dante* állításának is! A nagy olasz költő u. i. azt írja «Purgatoriumá»-ban, hogy egyedül Istenben lehet megtalálnunk azokat az édes gyümölcsöket, amiket annyi sok fán és ágon hiába keresünk!

Valóban: a világ egy nagy igérgető, amelyik sohasem tartja meg a szavát. Minden örömet, paradicsomot, menny-országot elénk rajzol, de mindig csalódunk igéreteiben. S ez a nagy csalódás, az a kijózanodás az egyetlen igazi kincs, amit a világ adhat, mert örömre szomjas lelkünket így legalább odatereli a tartós öröm egyetlen forrása felé, az Isten felé: ott leszek majd boldog! Isten az, aki közülünk senkire sem szorul és akire közülünk mindenki rászorul és akiben boldogságot szomjazó lelkünk egykor vágyának beteljesedését eléri.

Mert ha nincs Isten, hol éri el az ember teljes boldog-ságát? Igen: hol éri el? — vetem fel a fontos kérdést!

b) «*Hol éri el? Hát sehol!* — mondja erre valaki. Ez a mi tragikumunk. Természetünkben lángol ez az oltha-tatlan vágy a boldogabb, jobb élet után, de ez csak csalóka kép, tragikus délibáb, vágy, melynek nincs teljesedése . . .»

Vannak, akik így gondolkoznak; és nekünk nem szabad felelet nélkül elmennünk e mellett a dermesztő hang mellett.

Igen: dermesztő hang! Mert rettenetes, ha valóban így lenne s ha alaptalan lenne *öntudatom*, mely kiemel az anyagi világ kereteiből s alaptalan lenne *vágyódásom*, mely a teljes boldogságot sóvárogja.

Ó, de nincs is így!

c) Hajózom a tengeren. Állj csak mellém, Testvérem, te lemondó, reménytelen Testvérem, állj csak mellém, ide a fedélzetre. Úgy-e, mily fönséggel hullámzik előttünk a rengeteg víztömeg! Úgy-e, mily nagyszerű kép! De ne feledd: Minden mozdulata, minden hullámcsapása, fölszíne, mélye milliárdnyi egymás fölött, alatt s mellett hömpölygő vízcseppből áll, amelyek nagyságáról, pompájáról, fönségéről az óceán nem tud semmit. Az óceán nem tud, *de tudok én! Tehát én több vagyok, mint az óceán!*

És fejünk fölött boltozódik számlálhatatlan égitestével a csillagos ég. Mily ellágyulást, költői ábrándozást kelt bennem! — de csak bennem! Mert a valóságban bizony nem más ez, mint egymás fölött s alatt keringő, egyik a másikról mitsem tudó, kihült agyagdarabok halmaza. Szépségükről, fönségükről maguk mitsem tudnak, — *de tudok én! Tehát én több vagyok, mint a csillagos ég!*

Az engem övező világ fenséges, de *csak* anyag! Fönséges legkisebb porcikájában is, de az is csak anyag. Millió molekulából, atomból, elektronból áll, s ezek egymásról mitsem tudnak.

Csupán te, ember, te tudsz magadra eszmélni s magadat megismerni! Te tudod, hogy minden csöppséged mellett is kiléphet belőled valami, ami átfogja a csillagokat, megméri az óceánt. És miért csak te? Mert te nemcsak anyag vagy, mint a tenger, az ég, a csillag, hanem valami nem anyagi tartja össze a te tested atomjait s élteti azokat. S ez a valami, ami által oly közel állsz magadhoz, de ugyanakkor átrepülheted vele a világot; akivel titkon tanácskozol magadban s akihez senki nem férhet, ha nem engeded, — ez nem anyag. Annál hasonlíthatatlanul több, magasabb; fölötte más úr, mint te, nem lehet.

Nem sajátságos dolog-e, Testvéreim: akármennyire húz, vonz magához ez a föld, szemünk mégis mindig fölfelé néz, tekintetünk a magasságba mélyed, mert érezzük, hogy több vagyunk, mint az egész világ és érezzük, hogy a földi élet után egy boldogabb országnak vagyunk elhivatott polgárai.

Szinte azt mondhatnám: ösztönösen keresi az ember a boldogító Istent, hajlamunk, *természetes vágyunk van a boldogító Isten felé.*

d) És akkor te most azt mondod, hogy a boldogságnak ez a természettől belénk öltött vágya, hogy ez céltalan, tárgytalan, *hogy ennek nincs sehol teljesülése?*

Nos hát ez az, amit én nem hiszek! Nem hiszem, mert *a természet nem űz játékot s ha adott vágyat, ad hozzá teljesülést is.* Legalább minden másban ezt látjuk; hát csak ebben az egyben csalódnánk? A természet adott szemet, de adott hozzá fényt is; adott fület, de adott hozzá melódiát is; adott szomjúságot, de adott hozzá vizet is, — csak itt, ebben az egyben szedne rá, hogy adott kioldhatatlan szomjat a boldogság után s boldogságot nem adott hozzá?

Ha a természet oroszlánt teremtett, teremtett számára gazellahúst is, ha sast teremtett, teremtett hozzá szikla-bérceket is. Mert hacsak macskatányér és vakondtúrás lenne a világon, a természet egész biztosan nem teremtett volna hozzá oroszlánt és kőszáli sast.

Csak az emberrel tett volna kivételt? Csak belénk oltotta volna a tökéletes, zavartalan boldogság vágyát, hogy aztán mégis csak gyarló vásári utánzatokkal, mulandó, földi ürességekkel kelljen beérnünk?

Nem! Ha a Marsból közénk hullana egy élőlény és annak szárnya volna, úgy-e, mindnyájan gondolkozás nélkül azt mondanók, hogy a Marsban olyan világ van, hogy ott repülni lehet? Épígy, ha az ember lelkén észrevesszük a magast sóvárgó szárnyakat, éppilyen joggal mondhatjuk: Kell lennie a végtelen Istennek, ahová ezek a szárnyak az embert röpíteni akarják!

Ha nagy tengeri kagylót tartunk fülünkhöz s feszülten hallgatózunk, érdekes zúgást veszünk észre: azt mondják, hogy a tenger zúg a kagylóban, felzúg benne a nagy tenger, ahonnan a kagyló való s ahová a kagyló visszavágyik; épígy, ha figyelve hallgatózunk lelkünk mélységei, vágyai fölött, abból is titokzatos sóhaj, vágy, hang száll fel: meghalljuk az Isten szavát, a fönséges Istenét, ahonnan a lelkünk való s ahová lelkünk visszavágyik.

*

Kedves Testvéreim! A kis katekizmus legelső kérdése és minden emberi kérdések leggyötrőbb problémája: «*Mi végre vagyunk a földön?*» Tud-e rá választ adni a hitetlen-

ség? De olyan választ, amelyik megnyugtat, megörvendeztet! Választ, amelyből életkedv s munkaerő sugárzik elő!

Nézzünk szét a világon: minden megy, rohan, sodródik a pusztulás felé. Elhervad a levél . . . elpusztul az állat . . . meghal az ember . . . egyre hűl a Nap . . . s egyszer majd megdermed minden. S ez a kérlelhetetlen, mindent szétmorzsoló végső pillanat süvíti felénk a kérdést: Dehát akkor mire való volt minden?

Miért éltem én? Miért élt az emberiség? Mire való volt az emberiség története, annyi kín, annyi könny, annyi gyötrelem, annyi igyekezet?

Ime, a rettenetes kérdés, amelyre a hitetlenség nem tud felelni. Nézd meg régi bölcseik válaszát, nézd meg a maiakét: tökéletes bankrott, a hitetlenség tökéletes csődje!

A mai beszéd végén tehát választanunk kell!

Vagy azt hiszem, hogy van Isten, vagy azt hiszem, hogy nincs Isten.

Vagy azt hiszem, hogy van túlvilág, vagy azt hiszem, hogy a sírral vége mindennek.

Vagy azt hiszem, hogy van örök boldogság, vagy azt hiszem, hogy céltalan, vak ösztön bennem az örök boldogság.

Választanunk kell, — melyiket választjuk? A napfényes hajnalt-e, vagy a csillagtalan éjtszakát? A verőfényes meleget-e vagy a dermesztő jeget?

Én már választottam!

Én hiszek . . ., mert nem akarok megbolondulni!

Hiszek, mert el nem hihetem, hogy minden csak kezdés s nincs beteljesedés, minden csak utazás s nincs végállomás.

Hiszek, mert el nem hihetem, hogy minden csak bimbó s nincs termés, minden csak vágy, s nincs teljesülés. *Él bennem a boldogság vágya, és én hiszem, hogy lesz annak teljesülése:* **lesz az én jóságos Istenemnek boldogító országában.** Amen.

XIV.

Mit mond a társadalom élete: Van-e Isten?

Krisztusban Kedves Testvéreim!

A napokban az egyik külföldi hetilap jellegzetes hírt hozott Szovjetoroszországból. Jelentéktelen apróságnak látszik az egész; és ha a mai beszédem elején mégis elmondom ezt nektek, azért teszem, mert ebben a kis apróságban benne van mai beszédem egész alapgondolata.

Napról-napra olvassuk a megdöbbentő híreket a szovjet legújabb pokoli munkájáról: az oroszországi vallásüldözésről. Miután a szerencsétlen orosz népet megfosztották nyugalmától, kenyerétől, vagyonától, most még utolsó megmaradt kincsét: hitét is el akarják rabolni. Infernális gyűlölettel folyik ma Oroszországban az Isten elleni harc. A szovjet kiadta a saját «Index»-ét, a tiltott könyvek jegyzékét; tudjátok, melyik az a három könyv, amelyik legelől áll az indexen, tehát szerintük az emberiségre legveszedelmesebb? Az Evangélium, az Alkorán és a Talmud.

Amelyik családból a gyermekek templomba mennek, ott megbüntetik a szülőket; ellenben atheista klubokba kényszerítik az ifjúságot.

Propagandacsoportok járják végig az országot és a legdurvább istentagadást hirdetik a fenyegetéssel összekényszerített hallgatóság előtt. Aki meg akar élni, aki kenyérhez akar jutni, aki álláshoz akar jutni, az kénytelen Istent megtagadni.

Hát egy ilyen esetről szól az említett hír is. Folyik egy fiatal kommunista vizsgáztatása, amelynek alapján politikai érettségét akarják megítélni.

— Mi az Isten? — kérdi tőle az elnök.

— Isten, az csak mese — feleli az ifjú.

— Jó! Mi a vallás?

— A vallás ópium a nép számára.
— Jó! Mire való az Egyház?
— Hogy a szegényeket zsarolja.
— Kitűnő! Jól sikerült a vizsgád.
— Hála Istennek! — kiáltja a legény nagy örömmel és háromszor keresztet vet magára.

Eddig szól a hír — Testvéreim! —, de benne van a mai beszédem egész témája. *Mennyire igaznak kell lennie az istenbevetett hitnek, ha azt a legdurvább zsarnokság sem képes kiirtani az emberből!* Kenyérért, levegőért, megélhetésért kénytelen azt hazudni: «Nincs Isten!», aztán mihelyt magára marad, keresztet vet örömében s fölkiált: Hál' Istennek, hogy túl vagyok a vizsgán!

Hál' Istennek!

Hát mégis csak van Isten? A világegyetem csodái hirdetik, az emberi lélek legmélyebb vágyai követelik, hogy kell lennie Istennek, — erről már volt szó az előbbi beszédekben. De ma új tételt állítok föl, talán kissé meglepő fogalmazásban: *Kell lennie Istennek azért is, mert különben nem tudnók megmagyarázni, hogy az emberiség annyira megérzi Isten hiányát, sőt hogy azt egyáltalán elviselni sem tudja.*

Kíséreljük meg kifejteni ezt a két gondolatot: **I. az emberiség fájdalmasan érzi meg Isten hiányát, sőt II. azt el sem tudja viselni.**

I. Az emberiség megérzi Isten hiányát.

Azt hiszem, nincs ember a föld kerekségén, aki a világ mai állapotával meg volna elégedve. Mindenki egyformán hirdeti, hogy más, jobb korszakra kell várnunk, abban bízunk, mert a mai emberiségnek valami alapvető, lényeges baja van.

Dehát mi a bajunk? — ennek megállapításában már erősen eltérnek a vélemények. Az egyik abban látja a főbajt, hogy a vagyonelosztódás nem arányos az emberek között; a másik abban, hogy a társadalmi osztályok egymást lenézik; a harmadik panaszkodik az államra, hogy nem törődik eleget alattvalóival, az állam meg polgáraira, hogy nem teljesítik eléggé kötelességeiket. A munkások a tőkére, a tőkések a munkásokra. Az öregek az ifjúságra, az ifjúság a nevelőkre . . .

Pedig minderre a panaszra csak azt kell mondanunk:

nem itt van a főbaj! Mindez csak jele az igazi, mély betegségnek, csak szimptoma, de nem maga a baj. Hát hol a mi igazi bajunk? Ott, hogy *A)* az ember gondolkozása s *B)* élete Istentől elfordult, ezzel az ember kiszakadt őstalajából s most nem találja a helyét.[1]

Érzem, hogy ez a megállapítás túlságosan — hogyis mondjam? —, túlságosan theologikusan hangzik. Kíséreljük meg hát mélyebben elemezni, valóban így van-e?

A) Tehát azt állítom, hogy első bajunk az, hogy **gondolkodásunk elszakadt Istentől.**

a) Amióta ember él a földön, *ennyi észbeli, ennyi szellemi munkát soha még nem végzett, — ez valóság.* Mennyi könyv, mennyi folyóirat, mennyi iskola, mennyi laboratórium, mennyi múzeum, mennyi könyvtár! Egyik felfedezés a másikat éri, egyik hipotézis a másikat veti ki helyéből, egyik elmélet a másiknak ássa sírját . . . Valóban tény: még ily lázas szellemi munkát egy korszak sem fejtett ki.

Azonban mégis mit látunk? Azt látjuk, hogy *ebből a lüktető munkából valahogy mégsem akar áldás fakadni az emberiségre.* Ma százszorta többet tudunk, mint tudtak elődeink csak ötven évvel ezelőtt is, — de vajjon százszorta boldogabbak is vagyunk-e, mint akkor őseink voltak? Mert hogy idegesebbek vagyunk, az biztos! Hogy nyugtalanabbak vagyunk, az biztos! *De boldogabbak, életvidámabbak, az életre erősebbek vagyunk-e?* — ki merne erre igennel felelni?

b) Márpedig ha óriási módon megnövekedett tudásunk nem tett bennünket boldogabbakká, akkor le kell vonnunk a következtetést: *A tudás magában nem elégséges táplálék az emberi lélek számára.*

Ha az ember csupán gyomorból állna, elég koszt lenne részére a töltött káposzta; ha az ember csupán agyvelőből állna, elég koszt lenne részére a rengeteg tudás. De az ember több, mint gyomor s több mint agyvelő s ezért bármennyi tudással tömi is magát, ez még mindig egyoldalú táplálkozás marad s hiányzik belőle valamelyik vitamin s mert hiányzik, zavarok állnak be életében. Tudásunkkal már majdnem annyira vagyunk, hogy ismerjük az ég valamennyi csillagát, a természet rejtett erőit, az anyagot alkotó elektronokat, csak két kérdés elől tér ki az Istentől elszakadt

[1] V. ö. Linhardt: Von Menschen und Dingen der Zeit. 1929. Freiburg. 178. s köv. l.

gondolkozás, csak erre nem mer felelni: Honnan jött mindez s hová tart mindez?

Az ilyen gondolkozás elemeire bontja az ember lelki életének minden megnyilvánulását, leméri laboratóriumi kísérletekkel, táblázatba állítja, darabokra szedi, — csak azt nem meri bevallani, hogy minden kísérlet, elemzés, rubrika után is marad bennünk egy meg nem fogható, le nem mérhető valami, amit mi keresztények «léleknek» szoktunk nevezni.

Az ilyen gondolkodás eredeti források alapján megrajzolja az elmult évezredek történetét, rámutat a földrajzi, néprajzi, gazdasági körülmények történetformáló szerepére, — csak azt nem meri elismerni, hogy a minden magyarázat után még mindig fennmaradó ismeretlen faktort, amely oly világosan, láthatóan irányította az ember fejlődését, mi, keresztények, méltán nevezzük «isteni Gondviselésnek».

Az ilyen gondolkodás államról, társadalomról, jogról, erkölcsiségről könyvtárnyi köteteket filozofál össze, de nem meri beismerni, hogy megfeszített munkájából azért nem fakad áldás, mert e mulandó élet kínzó problémáira nem meri rávetíteni az örök Isten fénylő sugarát.

Pedig az élet értelmére csak Istentől árad fény, a világtörténelem csak általa válik érthetővé, az erkölcs csak rajta épül szilárdan, a jogot csak Ő menti meg az erőszaktól, s az ember titáni gondolkodó munkáját az eredménytelenségtől!

Ime, itt az én mai tételem: Mégis csak kell lennie Istennek, ha az Ő hiányát annyira megérzi az emberiség, hogy a legmegfeszítettebb tevékenységét sem kíséri nélküle az áldás koszorúja!

B) Elmékedésünkben azonban még tovább is kell mennünk. **Nemcsak gondolkodásunk szakadt el Istentől, hanem életünk is.** És hogy kell lennie Istennek, mert különben erkölcsi csőd és teljes bankrott vár ránk, ezt sehol világosabban nem látjuk, mint az Istentől elszakadt emberek életén.

a) Csak nézzétek, *mit tart egy ilyen tipikus modern ember az életről.* Mik az ő vágyai? «Jól leélni az életet.» De mit tart jó életnek? Az egyik, hogy sok pénze legyen. A másik, hogy sokat mulasson. A harmadik, hogy soknak parancsolhasson. A negyedik, hogy sokat ehessen . . . Így éli világát a mai ember . . .

És az eredmény?

Nos, az eredmény megdöbbentő! Az emberek nem tudnak

békében elférni egymás mellett . . . Pusztul a jellem, pusztul a hűség, a becsület, az erkölcs, a tiszta kéz, a tiszta szív. Maholnap senki sem hisz a másik szavának. A férfiszó nem Szentírás többé, az adott eskü nem szent többé, a családi élet nem szentély többé. Aki lelkiismeretes a kötelességben, azt elmaradtnak tartják, aki nem nyúl a más pénzéhez, mikor titokban megtehetné, azt élhetetlennek nevezik, s aki az erkölcsi tiszta életet megőrzi, azt önkínzó fakirnak csúfolják.

Pedig az állam mindent megtesz, amit csak tehet. Mikor volt ennyi iskola? Mikor írtak ennyi pedagógiai könyvet? Mikor állítottak fel ennyi nyomdát, könyvtárat, múzeumot, egyetemet, a «tudomány templomait?» De az emberiség egyre fáradtabbá lesz, egyre kedvetlenebbé, egyre elégedetlenebbé. Hát miről feledkeztünk meg, mi hiányzik?

b) Van ennek az embernek mindene, *csak — Istene nincs, s mert Istene nincs, hát semmije sincs.* Minekünk van Istenünk, mi hiszünk az Úristenben, mi akarunk az ő törvényei nyomán becsületesen élni, — és úgy-e, nekünk is mily nehéz ez és mennyi küzdelmünkbe kerül! De akkor várhatjuk-e, hogy becsületes és erkölcsös tudjon lenni egy nemzedék, mely Istent el nem ismeri!

Az európai kultúra hanyatlásáról, az európai nemzetek készülő összeroppanásáról sokkal többet hallunk manapság, semhogy vállvonással térhetnénk napirendre a fenyegető veszedelem fölött. Európa népei másfél évezreden át vezető szerepet játszottak a világon, s most — mint lépten-nyomon halljuk — sírjuk felé mennek.

Mi lehet ennek az oka? Mi lehet az oka annak, hogy az európai népek megöregedtek? Hogy elvesztették életkedvüket! Hogy Európában minden tizenegyedik percben öngyilkossá lesz egy ember! Hogy a családi élet végkép szétrobbanni készül! Hogy Berlinben 1928-ban 175.000 ifjúkori bűnös állott büntetőtörvényszék előtt! Mindent gazdasági okkal, anyagi szegénységgel kimagyarázni mégsem lehet!

És más magyarázat erre nincs: *a ma dúló s az európai népek létalapját megtámadó erkölcsi nihilizmus az istenhit megrendüléséből fakadt.* Amely népben elhalványul a hit, ott felburjánzik az etikai bolsevizmus.

Igy bizonyult igaznak a bölcs *Plato* megállapítása: Inkább lehet várost felhőkbe építeni, mint népet vallás nélkül kormányozni.

Igy bizonyult igaznak *Chateubriand* megállapítása: «Dúljátok fel az evangélium istentiszteletét s minden faluban égető szükségtek lesz börtönre és hóhérra».

Igy bizonyult igaznak *Napoleon* megállapítása: «Népet, amelynek nincs vallása, csak ágyúkkal lehet kormányozni».

És így bizonyult igaznak *Schiller* megállapítása: «Ha az államban meginog a vallás, nem magában inog meg». Nem, nem! Hanem vele rendül a társadalom minden oszlopa: tekintély, törvénytisztelet, fegyelem, becsületesség, erkölcs.

Végső fokon tehát így bizonyul igaznak mai beszédem tétele: *Mégis csak kell lennie Istennek, mert ha nem volna, igazán nem lehet megérteni, hogy megtagadása ily mélyreható zavarokat idéz elő az emberiség életében.*

II. Az emberiség nem tudja elviselni Isten hiányát.

Van azonban fölvetett gondolatunknak folytatása is, és az még nagyobb erővel szól Isten mellett: Az emberiség nemcsak megérzi Isten hiányát, az nemcsak komoly zavarokat okoz a társadalom életében, hanem Istent hosszabb ideig nélkülözni egyáltalában nem is tudja!

A) *Van egy problémája az emberi léleknek, amely mindig foglalkoztatta, amióta csak ember él a földön* s amely nyugton soha nem fogja hagyni, amíg csak ember lesz a földön s ez a probléma: az **Isten titka.** Ember még nem látta az Istent s mégis nem volt még ember, aki valamikor szembe nem találkozott volna az Isten titkával s akinek a kérdésben állást nem kellett volna foglalnia.

Nincs a világon ember, aki ne keresné az Istent. Az egyik keresi a csillagok mögött, a másik a természet erőiben, a harmadik démont csinál belőle, vak öntudatlant, szunnyadó világlelket. Az egyik imádja az Istent, a másik káromolja. Az egyik meghajlik előtte, a másik föllázad ellene . . ., *de letagadni Őt senki sem képes.* Az atheista sem, az istengyűlölő sem, mert az életnek az atheistára szakadó céltalansága s a léleknek az istengyűlölőt megfagyasztó sivársága is mind akaratlan bizonyíték Isten mellett.

B) Sokszor hallja ma az ember a panaszt, mily hitetlen világban élünk! Pedig ez csak az érem egyik oldala. A másikon áll **az emberi lélek lázas keresése, amellyel a vallási igazságok után veti magát.**

Hitetlen világban élünk? A tömérdek vallás nem ezt mutatja! Szinte hétről-hétre alakul egy új vallás. A nyugtalan tapogatózás, a szakadatlan istenkutatás mutatja, hogy az emberiség Isten hiányát el nem bírja.

Hitetlen világban élünk? A tömérdek spiritiszta-ülés, a theosophia, anthroposophia, a misztikus s okkult jelenségek lázas kutatása nem ezt mutatja.

Hitetlen világban élünk? A modern élet nevetséges kinövései nem ezt mutatják.

A párizsi prefekturának egyik hajdani hivatalnoka érdekes statisztikát állított össze. (Reichspost, 1929 aug. 11.) E szerint Párizsban — a «fény városában», a «legműveltebb városban» — naponkint átlag 200.000 frankot keresnek a jósok, asztrológusok, kártyavetők, kézbőlolvasók. Sok pénz ez? Nem is olyan sok, ha meggondoljuk, hogy nem kevesebb, mint 34.600 ilyen jósvállalat dolgozik Párizsban és vannak párizsi lapok, amelyek egyedül a kártyavetők s okkultisták hirdetéseiből évi 300.000 frank díjat szednek be.

És láttátok már, hogy a technikai haladások szédületes korszakában, a természettudományok pozitív eredményeivel büszkélkedő, tanult, fölvilágosodott modern korban kiknek a hirdetései hemzsegnek nemcsak a francia, hanem a többi nagy külföldi lapokban is? Kik ajánlják magukat a közönség figyelmébe? Jósok, kártyavetők, írásfejtők, spiritiszták, asztrológusok.

Hitetlen világban élünk? A newyorki telefonkönyv nem ezt mutatja. Nézzétek meg a newyorki telefonkönyv szaknévsorát és a mészárosok, kárpitosok, villanyszerelők stb. telefonszámai mellett ilyen rovatot is találtok: «Jósok és jósnők!»

Hitetlen világban élünk? Az autók ablakai nem ezt mutatják. Van-e autótulajdonos, aki útra merne kelni, mielőtt egy fetist, egy totemet, egy kitömött garabonciásdiákot nem akasztana az autó ablakára? Ma már külön iparág fejlődött ki az ilyen szerencsejelek gyártására. Az ember olvassa az óceánátrepülések után, hogy ennek a repülőnek egy majom, amannak egy kanári, egy pincsi, egy krokodil volt a kísérő «védő talizmánja».

A mai ember fölényesen mosolyog, ha hallja, hogy valaha egyesek áhítattal emeltek kalapot az előttük elrobogó üres udvari fogat előtt; de ugyanaz a mai ember képes órákhosszat szorongani a zsúfolt Keleti-pályaudvaron, csakhogy egy percre megpillanthassa a hazaérkező Miss Európát.

Hát utoljára kérdem: *Hitetlen világban élünk? Nem!*

A mai élet nem ezt mutatja. Hát mit? Mutatja azt, hogy a hitetlenséget az emberi lélek sokáig nem bírja és hogy valamiféle hitre elemi szüksége van *s aki a Hiszekegyet nem vallja, hát hisz helyette nevetséges ostobaságokat.* Mutatja azt, hogy aki hitét elveszti, az hiszékennyé válik. Mutatja azt, hogyha nincs vallás, amely az embernek méltó ideálokat adjon, hát teremt az ember magának másféléket, méltatlanokat, nevetségeseket.

Vagyis az emberi élet így mutatja mai beszédem igazságát: *Kell lennie Istennek, mert ha nem volna, igazán nem lehet megérteni, hogy hiányát az emberiség ki nem bírja.*

*

Kedves Testvéreim! Az évezredek alatt sokan próbálták már meg, hogy ezen a tényen változtassanak, sokan kísérelték már meg, hogy Isten nevét kitöröljék az emberiség szókincséből, — soha nem sikerült.

Jött *Voltaire* s 1753-ban világgá kiáltotta: «Huszonöt év alatt bealkonyodik a jó Istennek».

Jött *Nietzsche* és világgá kiáltotta: «Gott ist tot, ihr und ich haben ihn getötet», «Isten meghalt, ti meg én öltük meg».

Jött a *francia forradalom őrülete,* amely eltörölte a ker. időszámítást, a hónapok neveit megváltoztatta és az embervértől gőzölgő guilottine árnyában 1793-ban népszavazás alá bocsátotta: Van-e Isten? És a megfélemlített, megszédített, megvadított embertömegben csupán egyetlen egy öreg anyóka találtatott, aki ráncos, reszkető karját fölemelte Isten mellett: «Pour Dieu, pour Dieu!» Egyetlen szavazat Isten mellett — a többi ellene! És megindult az élet Isten nélkül! Raboltak, romboltak, gyilkoltak, mészároltak, — míg egy reggelen aztán Párizs utcáin plakátok jelentek meg, egy Robespierre plakátjai: «A francia nemzet hisz Istenben» . . .

És akkor, ilyen tapasztalatok után, most jön a szovjet és kezd mindent elülről. Most karácsonyra a bolti kirakatokban nem volt szabad karácsonyi tárgyakat elhelyezni. Most karácsonyra előírták, hogy aznap mindenütt kötelező a munka. Most karácsonyra a karácsony eszméjét támadó röpiratok, filmek, színdarabok hemzsegtek az országban. Most karácsony napján felnőttek csoportja tört be a templomokba s támadta meg a híveket, ugyanakkor pedig az istentagadó gyermekek bandája meg házról-házra járt, leszedte a falakról a szentképeket s az utcán ünnepélyesen elégette. Most

karácsonykor egyedül Középoroszországban 579 templomot zártak be. A moszkvai munkásokat kérdőíven megszavaztatták: Isten mellett van-e, vagy ellene? De a kérdőívek fejlécein ez volt nyomtatva: «Aki Isten mellett van, az árulója a szovjetnek». Mindez történt hat héttel ezelőtt, itt, Európában. És hogy betetőzzék munkájukat, kiadták a jelszót: 1932-ben már nem lesz több templom Oroszországban! (Schönere Zukunft, 1930 jan. 26-i sz. 86. l.)

No, hát nem jól számíttok, ti «viperák fajzati!» Máté 23, 33.) *Hiába erőlködtök! Nem jól csináljátok!*

Megmondjam, hogy kellene csinálnotok? Megmondjam, mit csináljatok, hogy kiirthassátok az Isten nevét?

Teremtsetek más emberiséget, alkossatok másféle embert! Embert, akinek nincs szeme, nincs lelke, nincs szíve!

Mert amíg a mai emberfaj él a földön, — ember, akinek szemében kigyullad a szédületes nagy világ szépségeinek bámulata; ember, akinek lelkiismeretében szünet nélkül cseng az erkölcsi világrend harangszava; ember, akinek szenvedő szíve e földi élet homályából s keserűségéből vágyódik a teljes igazság és boldogság Forrásához, — *amíg ilyen ember él a földön*, addig a Szentírás szava is igaz marad Istenről: «Ezerszer ezrek szolgálnak neki és tízezerszer tízezrek állnak előtte» (Dan. 7, 10.), azaz nem is állnak, hanem térdelnek s térdelve imádkozzák: «*Az áldás és a dicsőség és a bölcseség és a hálaadás, a tisztelet és a hatalom és az erősség a mi Istenünké, örökkön-örökké*». Amen. (Titk. Jel. 7, 12.)

XV.

Kell hinnem az Istenben!

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Néhány hete halt meg a világháborús politikusok leg=kegyetlenebbike, a «tigris»=nek méltán nevezett egykori francia miniszterelnök (Clémenceau). Halála után tömérdek megemlékezés foglalkozott életével, munkáival, — de a nagy cikkáradatból engem egy egészen apró kis epizód fogott meg különösen.

Azt olvastam róla, hogy az egyik festőművész szerette volna a miniszterelnököt megfesteni, a harmadik modell=ülés után azonban abbahagyta a munkát.

— Nem ment! — beszélte el később egyik barátjának. Valami fal állott köztünk. Odahaza minden vonás össze=zsugorodott . . . Valami fal . . . Végre is egyik reggel abba=hagytam az egészet. *Ez az ember nem hitt Istenben* . . . hát csináljon akkor valaki az ilyesmiről portrét! — fakadt ki a művész. («Das neue Reich», 1930 jan. 4=i sz.)

Testvéreim! A művész befejezetlenül hagyta a vásznat; nem bírta megfesteni azt az embert, akiről tudta, hogy nem hisz Istenben. *Mert hiszen emberré bennünket az istenhit tesz!* Aki Istenben nem hisz, nem lehet «Isten képére teremtett» ember. Aki Istenben nem hisz, arról nem lehet emberi képet festeni, annak homloka s arca diszharmóniában álla=nak; profilja emberies volna, de a homloka mögött az agy=velő tagadja azt, ami bennünket az állat fölé emel: az isten=hasonlóságot.

Mióta ezt a kis történetet olvastam, nem hagy nyugtot a gondolat: Hát ime, ezért tűnnek el egyre jobban a mai emberiség arcáról is az emberi vonások! Miért? Azért, mert egyre jobban tűnnek el az Isten nyomai. Kell hinnem az Istenben, mert *arról az emberről, aki nem hisz Istenben, nemcsak emberies képet nem lehet festeni, hanem annak emberies életet sem lehet élnie*, — ime ez az én mai beszédem fontos

témája. A mai beszéd befejezése az idei sorozat első felének, tehát egyúttal rövid összefoglalása is lesz azoknak az érvek=nek, amelyeket az eddigi beszédekben elmondottam s ame=lyek az embert az Istenhez kényszerítik.

Az eddigi beszédekben végigvizsgáltuk az élet legkülön=félébb megnyilvánulásait s néztük, mint kényszerítik ezek az embert arra, hogy Istenhez forduljon, Istenhez mene=küljön, azaz: Istenben higyjen!

Mit is láttunk, mi kényszerít elsősorban arra, hogy Isten=ben higyjek?

I. Istenhez kényszerít az eszem.

Aki Istent tagadja, az *A)* jogtalanul és *B)* oktalanul cselekszik.

A) **Jogtalanul cselekszik!**

a) *Hiszen . . . utóvégre . . . aki mindenáron be akarja csukni a szemét, hát becsukhatja.*

Körülötte szédületes világjai kavarognak *a csillagok milliói=nak*, — s az egész világharmóniára vállatvonva mondhatja: Hát így van! Mit érdekel ez engem?

Körülötte a *szervetlen és szerves világ csodás törvényeinek* birodalma harsogva hirdeti az Alkotó bölcseségét, — ő vállat=vonva mondhatja: Hát így van! Hát így van! Mit érdekel az engem?

Nézheti *az emberi test érthetetlen csodáját*, amelyben min=den szívverés emberfölötti bölcseség misztériumát hirdeti, — ő vállatvonva mondhatja: Hát így van! Mit érdekel az engem?

Ez a gondolatlustaság a legnagyobb veszedelme sok ember hitének!

Fiatal korában, hatalmától megszédítve így tett Napoleon is. Mikor azonban Szent Ilona=szigeti magányában ráért gondolkodni, lelke visszatért a vallásossághoz és szivesen terelte a beszédet ilyen témára. Környezetének egyik tagja, Bertrand tábornok más felfogáson volt és így szólt Napoleon=hoz: «Mi az Isten? Hiszen Ön nem látta Istent!» A császár így felelt: «Ön sem látta az én szellememet és győzelmeim miatt mégis azt mondta, hogy nagy szellem vagyok. Pedig mik az én győzelmeim a Mindenható műve mellett? Mik az én legfényesebb fegyverténveim a csillagok mozgása mellett? Ha Ön egy ember tetteiből következtet annak nagy szellemére, amelyet pedig nem lát, miért nem akar

a Teremtő nagyszerű műveiből a láthatatlan Teremtőre következtetni?»

b) Igy van, Testvéreim! Istent megérezni *az eszemmel is tudom* és *a szívemmel is*. Az eszemmel, amely a világ ezernyi jelenségéből következtet Istenre; s a szívemmel, amely a múlandó földi öröm s boldogság szűkes kereteiből az elmúlhatatlan boldogság Forrása, Isten után vágyódik.

De most már ha valaki eszét és szívét Istentől elfordítja, arra ráborul az istentagadás sötétje, mert nincs mivel megéreznie Istent; pedig lehet egyébként sokat tanult, ügyes, életre való ember, — de hiába: *elveszett érzéke az Isten iránt!*

Egy hasonlattal szeretném szemléltetni, amit most mondtam. Az égen süt a Nap, a fényes, meleg Nap. Honnan tudom, hogy van Nap? A szemem mondja, amely fényét látja és a hőérzékem mondja, amely melegét érzi. Tegyük föl, hogy elromlik ez a két érzékem, — s abban a pillanatban számomra elvész a Nap s tagadom, hogy van Nap. Fülem megmarad, de ez a Napról nem beszél, ízlésem tapintásom megmarad, de ezek a Napról nem beszélnek.

Napjaink egyik legnevesebb amerikai természettudósa, a nobeldíjas *Robert Andrews Williken* ezt írja a hit és tudomány viszonyáról: «A hit tagadására nincs semmi tudományos alapunk. Aki a kettőt összeegyeztetni nem tudja, csak önmagára vethet . . . Annyit határozottan állíthatok, hogy a hit tagadása minden tudományos alapot nélkülöz. Az én ítéletem szerint a kettő közötti ellentétre nincs sohasem mentség». (Id. Der Fels. 21. évf. 110. l.)

Mi mást jelentenek tehát ezek a szavak, mint azt, hogy aki magát hitetlennek mondja és hitetlensége mellett az ő tudományos kutatásaira hivatkozik, jogtalanul jár el.

Erről szó volt egy egész beszédben.

B) De arról is volt szól, hogy az ember ha Istent megtagadná, **ezt nemcsak jogtalanul tenné, hanem oktalanul is.**

a) Oktalanul, mert hiszen *hit nélkül az ember úgy sem bírja ki*. A mai ember minden kérdésnek a «tudással» lovagol neki, — és nem messzire jut. Nem tudja, mi rejlik a világegyetem ismert határain túl s mi rejlik saját magában, az «én» mélyén, mi az, ami magát felelősnek érzi, mi teszi az egyiket hőssé, a másikat nyomorékká, mi marad belőlünk halálunk után, — minderre nem tud felelni, pedig mindez életbevágóan fontos kérdés.

És a hit feleletet ad. *No, nem mindenre, amit tudni szeretnénk, de amit ad, az erős s világos.* Úgy állnak a hit dogmái, mint sziklák a viharban. Viharban sziklán állni bizony kemény feladat; de aki már hányódott tehetetlenül a tajtékozó habokon, bizony sokszor inkább áll a kemény sziklán!

«Nekem nem kell dogma! Nekem egyéni világnézet kell!» Ah! Nem tudod, mi az a dogma! Nem ismered azok kínzó zűrzavarát, akik dogma nélkül, hit nélkül élnek. Neked nem kell dogma!? Hát inkább kell neked köd, mint napsugár? Inkább bolyongás, mint iránytű?

Te csak «tudni» akarsz, de «hinni» semmit! Neked nem kell hit! Pedig ha tudnád, hogy a hitetlennek is van «Hiszekegy»-e, csak nem így kezdődik: «Hiszek egy Istenben» . . . «Credo in unum Deum» . . ., hanem: «Credo omnia incredibilia», «Hiszek minden hihetetlen dolgot».

Ha tudnád, hogy a hitetlennek el kell hinnie dolgokat, amiket elhinni sokkal nehezebb, mint a keresztény Hiszekegyet! A hitetlenben is van hit, sőt több hit, mint a hívőben, csak a hit benne megecetesedett, a hívőben pedig maradt tiszta bornak. De mint ecet és bor egyformán azt hirdetik, hogy kell lenni valahol egy szőlőtőnek, épúgy hirdeti hitetlen és hívő, hogy kell lennie — Istennek!

b) Igen, bármily különösen is hangzik: *a hitetleneknek is van Hiszekegyük!* Hogyan szól az a Hiszekegy?

«*Hiszem, hogy nincs Isten* és ez az egész csodálatos világ, a maga fönséges törvényével, rendjével, szépségével a vak véletlen műve; véletlenül ugyan egy órakerék, egy ceruzavég sem keletkezik, de én hiszem, hogy ez a nagyszerű világ magától lett.»

«*Hiszem, hogy Jézus Krisztus sohasem élt* s ha élt, nem volt Isten, csak ember s nem csodálkozom, hogyan lehetséges, hogy mégis százmilliók és milliárdok hajtottak és hajtanak előtte térdet s el nem felejtették Őt!»

«*Hiszem, hogy a földi élettel vége van mindennek*, a síron túl nincs semmi, bármennyire tiltakozik is az ilyen gondolat ellen az eszem, a szívem s az egész emberiség szakadatlan meggyőződése . . .»

Íme egypár tétel a hitetlenek Hiszekegyéből! Mindezt a képtelenséget elhinni — hát nem kell ehhez sokkal több hit, mint a keresztény Hiszekegyhez!

De még tovább is kérdezem: Jobbá lesz-e, könnyebbé lesz-e ezáltal az emberi élet? A szenvedés súlya megenyhül-e, a könny arcomon fölszárad-e? Erkölcsileg erősebb leszek-e?

És ime, ezzel már itt van egy újabb gondolat is, amelyet szintén külön beszédben fejtettem ki: Istenhez kényszerít nemcsak az eszem, hanem *az erkölcsiségem is.*

II. Istenhez kényszerít az erkölcsiségem.

A) A régi görög népek hősi eposza s egyúttal a világirodalomnak ma is egyik remekműve: az Odyssea. Ennek hőse, *Odysseus*, hosszú éveken át hányódik a tengeren s valahányszor ismeretlen partokon kémlelni küldi ki társait, érdekes utasítást ad nekik. Figyeljétek meg — mondja nekik, — hogy a sziget lakói tisztelik-e az isteneket vagy megvetik. Ha tisztelik: nemes és jó emberek, ha nem: vadak és kegyetlenek. (Odyssea, IX. 174.)

Amit Odysseus évezredekkel ezelőtt tapasztalatból leszűrt, az ma is érvényes igazság. *Az ember mindig hitt Istenben s viszont* **mindig az Istenbe vetett hitéből táplálkozott idealizmusa, erkölcsisége, életkedve.** Isten nélküli emberiség nemcsak nem volt még, de ha megkísérelné ezt, erkölcsileg tönkre kellene mennie.

Erős gerincet a kísértésben, idealizmust a rendíthetetlen munkához s emberi öntudatot csak az Istenbe vetett hit adhat nekünk.

«Nur wer vor Gott sich fühlet klein,
Kann vor den Menschen mächtig sein.»

Csak az tud az emberek előtt emelt fővel állni, aki az Isten előtt meg tud hajolni.

«Akinek nem Isten az Ura, annak sok ura van» — tartja egy régi közmondás, és állítását mindenben igazolja a modern szellemi élet képe: az istenhit összeomlását mily bizonytalanság követi az élet útain, mily erőtlenség az erkölcsi téren! Nem állítom, Testvéreim, hogy amelyik egyén vagy nép hitét elvesztette, mindjárt elveszti erkölcsét is; de igenis állítom, hogy *a hit elvesztésével megindul a bomlás, mely az összeomláshoz vezet.* Ha a nap le is ment, még nem lesz ugyan azonnal sötétség, de . . . de sötétedni kezd.

B) Van aztán az erkölcsi téren még egy érdekes jelenség, amely mutatja, hogy az ember lelkét mennyire átitatja az istenhit.

Még akik magukat hitetleneknek valljàk is, még azoknak élete is és erkölcsi felfogása is át meg át van szőve dolgokkal,

amelyek **csak a hitben lelik magyarázatukat.** Mit mutat ez a tény? Azt, hogy a hitetlenség ellen az emberi természet teljes erejével, mély, egészséges ösztönszerűséggel tiltakozik.

Csak egy egész apró példát mondok erre. Ugy=e, nincs egyetlen hitetlen ember sem, aki nem szörnyűlködött volna a Kassa=környéki cigányok emberevésén (nemrégiben olvas= tuk ezt a döbbenetes hírt). A kannibálizmust mindenki megütközve ítéli el. Pesdig csak *a vallásos embernek van joga szörnyűködni rajta.* Az istentagadó mi jogon ütközik meg azon? Hiszen szerinte az ember nem több, mint az állat! És hátha valakinek jobban ízlik az emberhús, mint a ki= rántott csirke . . .

Igen: ha nincs Isten, akkor az ember csak állat; s ha állat, akkor nincs megütközni való a kannibálizmuson sem! Ugy=e, milyen lehetetlen gondolatokat kell elfogadnia annak, aki komolyan híve akar lenni az istentagadásnak! Mert az emberi ész és az emberi erkölcs egyaránt Istenhez kény= szerítenek.

De odakényszerít egy harmadik hatalom is: a szenvedés órája.

III. Istenhez kényszerít a szenvedés.

A) **A szenvedés órája!** Óra, amelyben az ember szí= vesen odaadná minden tudását egy kis vigaszért! Óra, mely= ben hulló könnyeink keserűen barázdázzák arcunkat s szorongó szívünk megszakadni készül! Óra, amelyben főként látjuk az igazságot, hogy «Isten nélkül az ember ki nem bírja».

Az élet kemény valóságai fölnyitják azokat a szemeket is, amelyek a kényelem puhaságában becsukódtak Isten előtt. Mily érdekes e szempontból az ismert Afrika=utazónak, *Stanley*=nek vallomása: «Afrika magányában vert a vallás bennem oly mély gyökeret, hogy zsínórmértékemmé, szel= lemi vezetőmmé vált. Igazi s lényeges előhaladást csak vallá= sos meggyőződéssel érhetünk el; e nélkül az úgynevezett haladás üres és múlékony. Istenbevetett hit nélkül a bizony= talanságok tengerén sodródunk».

B) Szenvedések, csapások, betegség, fájdalom egyaránt érik a hívőt és hitetlent is, de **mily különbség a kettőnek viselkedésében!** A hitetlen ökölbeszorított kezét tehetet= lenül rázza a kegyetlen sors ellen vagy tompa rezignációval némán vergődik a céltalannak tartott kínok között.

Míg viszont nézzétek, mint szenved a hívő! Van=e

ember, aki többet szenvedett, mint *Szent Pál*? De ki hallotta panaszkodni? Ki hallotta sírni? Hanem igenis olvassuk, amint hálától árad ki szenvedő szíve a vigasztaló Isten iránt. «Áldott legyen az Isten és a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja, az irgalom atyja és minden vigasztalás Istene, ki megvigasztal minket minden szorongatásunkban.» (Kor. II. 1, 3. s köv.) Igaz, sok a szenvedésem — írja, — de még nagyobb a vigasztalásom. «Felette bőséges az én örömöm minden szorongatásunk mellett.» (U. o. 7, 4.)

Az élet összehoz néha egész ellentétes gondolkozású embereket: hívőket és hitetleneket, és hányszor történt már meg, hogy a csendes beszélgetés bizalmas perceiben a hitetlen ajkáról kiszaladt a vallomás: «Azért irigyellek téged, hogy hited van . . . mégis csak boldognak kell annak lennie, aki tud hinni.»

És most ideállítom mellé a mindenki által boldognak tartott egyik világhírű írónak, a szerencse által is kegyelt *Goethe*-nek vallomását, aki Eckermannal folytatott beszélgetésében, 1824 jan. 27-én azt mondta, hogy 75 évéből négy hétig nem volt boldog; sőt egyik írásában ily megrendítő bepillantást enged sivár lelki állapotába: «Olyannak éreztem magam, mint az a patkány, amelyik mérget evett; minden lyukba beleszalad, minden folyadékot lenyel, mindent megeszik, ami csak útjába kerül és belsejében mégis ég a kiolthatatlan pusztító tűz». (Goethe's Werke. Weimarer Ausg. 4. Abteilung. II. Bd. 292. l.).

Ime, mint válik valóra az orosz közmondás: Atya nélkül meg lehet élni, anya nélkül meg lehet élni, — Isten nélkül nem lehet megélni!

Testvéreim! A vallásnak sok ellensége van, de van két olyan erős támasza is, amit ellenségei soha nem lesznek képesek megdönteni. Mi ez a két erős támasz? Az ember *nagysága* s az ember *kicsinysége*. Az ember nagysága, melynek égbetörő vágyait csak a vallás elégítheti ki, s az ember kicsinysége, tehetetlensége, fájdalmai, melyekre vigaszt megint csak a vallás adhat. *Amig lesz a földön nagyratörő emberi szív, amely az anyag korlátait szüknek érzi; s amíg lesz megtört emberi szív, amelyet éget és sebez a fájdalom: addig a vallás ellenségei győzni sohasem fognak!*

Ha tehát még egy újabb gondolatot akarok fölvetni, hogy mi kényszeríti még Istenhez az embert, negyedik válaszom ez lesz:

IV. Istenhez kényszerít az egészség.

A) És ezt nemcsak átvitt értelemben mondom, **hanem eredeti jelentésében is az istenhit hozzátartozik a testi egészséghez is.**

Nemrég írta egyik neves fővárosi orvosunk: «Az egészséges idegrendszerű ember vallásos ember; ellenben a dekadens, kimerült, kihalásra ítélt, beteg idegrendszerű fajokban . . . az ateizmus, vagy a babonás miszticizmus és teozófia jó talajra talál». (Dr. Ritoók Zsigmond a «Magyarság» 1929 márc. 31-i számában.)

Az istenbevetett hitet az emberből kiirtani azért nem lehet, mert legbensőbb lényéből kellene egy darabot levágni; a vallásosság hozzátartozik az *egész* emberhez, tehát *az egész-ségéhez*. A vallás az egészséges eszű emberek számára van, a betegeszűeknek a babona, az eszteleneknek meg a hitetlenség.

Ezért látjuk, hogyha valaki az istenhitet terjeszteni akarja, nem kell mást tennie, mint az embereket józan eszükre hagyni; viszont ha valaki az istenhitet ki akarja írtani, hát töltse bár meg az ágyúkat s vegye elő a legborzasztóbb kínzóeszközöket, véres áldozatok sírjaiból csak annál erősebben hajt ki az istenbevetett hit. Az egészséges emberi léleknek szüksége van Istenre, hogy az élet legégetőbb kérdéseire nyugató feleletet találjon, mint a kőnek földre van szüksége, hogy azon megnyugodjék.

B) Persze, az istenhit méginkább hozzátartozik **az ember lelki egészségéhez, lelki teljességéhez.**

Az emberiség történetében kétségtelenül a legérthetetlenebb, a legihetetlenebb jelenség volna, hogy mióta csak ember él a földön, mindig hitt Istenben, mindig beszélt Istenről, mindig tisztelte Istent, —és ez az Isten nincs? Minden pogányáldozat, minden templom, oltár Istenről beszél; minden imára kulcsolt kéz, minden harangszó, minden liturgikus szertartás Istenről beszél; minden kísértést legyőző szív, minden nemes erkölcsi lendületünk Istenről beszél, — és ez az Isten nincs?

Hiszen csak el kell gondolnunk, mivé lenne az emberi kultúra Isten nélkül! Mily sivár szegénység borulna az emberre az istenhit nélkül! Hol volna egy Homeros vagy Vergilius a pogány istenmondák nélkül? Dávid poézise az istenkultusz nélkül? Egy Dante, Lope de Vega, Torquato

Tasso a kereszténység nélkül? Gótikus építészet hitmotívum nélkül?

Vedd el az istenhitet az emberiségtől, s elváltozik egész gondolkodása, története, az egész föld színe! Hát ki érti ezt, ha nincs Isten? Ki érti azt, hogy nincs a világnak zsarnoka, hóhérja, bitófája, vérpadja, amelyik ki tudja tépni, nincs bölcselője, cinikusa, aki el tudja pusztítani ezt az istenhitet az emberiség lelkéből! Hát magyarázd ezt meg, felelj erre . . . S más felelet nincs rá: *Hiszek az Istenben! Valóban kell lennie Istennek!*

*

És ezzel — Testvéreim! — befejeztük az idei év anyagául fölvett témának első felét. **«Hiszek egy Istenben!»** — ez témája az egész évi beszédsorozatunknak. «*Van-e Isten?*» — erről volt szó eddig. «*Milyen az Isten?*» — erről lesz szó ezután.

Mialatt vizsgáltuk az utakat, amelyek Istenhez vezetnek, közben rá kellett mutatnom oly utakra is, amelyek Istentől elvezetnek.

Utak, melyek az *Istentől elvezetnek!* Kezdetben kellemes, könnyű utak: kacagó napfénnyel, bódító virágokkal teliszórt utak, a bűn minden csalfa pompájával koszorúzott utak! De aztán az út egyre nehezebbé válik . . . a nap megy lefelé . . . jön a sötétség . . . a virágok hervadnak . . . lábukat sebesre vérzik a kövek . . . a tékozolt testi s lelki erő hanyatlik . . . s a végén márcsak négykézláb lehet járni a bűzhödt pocsolyák közt vezető úton!

És az utak, melyek *Istenhez vezetnek!* Először nehéz, meredek ösvények, hol oly fárasztó a kapaszkodás, hol minden régi emlék csak visszahúzna, le a mélybe. De minden méterrel könnyebbé válik az út, szebbé a vidék, fényesebbé a táj . . . s a végén, mint repülő madár, szárnyal fölfelé a lélek.

Vigyázz, Testvér, jól válassz! Melyik úton jársz: amelyik Istenhez vezet vagy amelyik Tőle elvezet? Van-e bátorságod rendületlenül járni az első utat és büszkén tűzni ki életed hajójára a rendületlen istenhit lobogó zászlaját?

Keresztény hitemet őseimtől kaptam, mint örökséget, — s ezért becsülöm azt és kegyeletes szeretettel ragaszkodom hozzá! De első tételét — «Hiszek egy Istenben!» — már saját eszemmel is megvizsgáltam, s most már saját ren-

díthetetlen meggyőződésemmel is mondom és világgá kiáltom: **Eszem, szívem, lelkem logikus gondolkozásom, erkölcs után, igazság s boldogság után érzett vágyaim egyaránt követelik, hogy higyjek,** mert «más név nem adatott az embereknek az ég alatt, amelyben üdvözülnünk kellene» (Ap. Csel. 4, 12.), **mint a mi fönséges Istenünknek áldott szent neve.** Amen.

MILYEN AZ ISTEN?

XVI.

„Lélek az Isten!"

(Ján. 4, 24.)

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Ismeritek a saisi fátyol legendáját? A fájdalmas, megdöbbentő legendát arról a vakmerő ifjúról?

A régi egyiptomi monda szerint minden istennek s minden életnek ősforrása Isis istennő volt, akinek képét bíboros-aranyos fátyol alatt Sais-ben őrizték. Azt tartották arról a képről, hogy aki a képet takaró fátylat felemeli, az megismeri az istenhit legmélyebb titkait; de viszont nem volt szabad a fátyolt senkinek sem felemelnie, csak az istennő szolgálatában álló papoknak.

És élt egyszer egy ifjú, aki nem bírt lángoló tudásvágyával... mindenáron többet akart tudni az istenségről... Csendes éjjel belopódzott a templomba s reszkető kézzel felemelte a saisi fátylat...

Hogy mit látott, nem mondta el senkinek; mert mikor másnap a papok bejöttek a templomba, halálsápadtan, némán, eszétvesztve feküdt a padlón elnyúlva a vakmerő ifjú. Mibe őrült bele? Abba, hogy valóban *látott;* belátott a pogány istenhit legmélyébe; látta, hogy *az egész egy nagy hazugság*, mert a fátyol mögött nem volt semmi: nagy üresség tátongott...

És ime — Testvéreim: a mi szent keresztény hitünk nem fél a fátyol felemelésétől! Nemcsak nem fél, hanem invitál is bennünket: Lépjetek közelebb az Istenhez! Ne maradjon Ő számotokra messzeségben elrejtett, lefátyolozott kép! Beszéljetek róla sokat, gondolkozzatok róla s — amennyire a véges emberi ész képes rá — próbáljátok mélyebben megismerni.

Ennek a vágynak teszek eleget az ezután következő szentbeszédekben. *Van-e Isten?* — erről beszéltem eddig. *Milyen az Isten?* — erről lesz szó ezután. De nem lesz-e veszedel-

mes, ha Istenről sokat gondolkozunk, beszélünk, okoskodunk? Nem járunk-e úgy, mint a saisi ifjú járt? Nem félek. Testvérek! Bátran neki az útnak! Tudom, szent meggyőződésem, hogy a végén nem a saisi ifjú összeroppanása vár reánk, hanem megilletődött lélekkel és megerősödött hittel fogunk térdreborulni a mi jobban megismert fönséges Istenünk előtt.

Mielőtt azonban már a mai napon megtehetnők az első lépéseket, előbb vezető után kell néznünk. Eddig az ész vezetett, — elég lesz-e ereje ezután is?

I. Ki mondja meg: milyen az Isten?

A) **Egész a mai beszédünkig egyedül az ész vezetett Isten felé.**

a) Tőle kérdeztük: Van-e Isten? S válaszul kaptuk a biztos feleletet: *Kell lennie egy fönséges, hatalmas Valakinek, akit Istennek nevezünk!* Az ész elvitt az Isten közelébe; itt azonban megáll, az elfátyolozott Isten előtt megáll s továbbmenni nem képes.

A mágnestű is biztosan irányítja a kutató ember hajóját az északi sark felé, de mikor a titokzatos északi sark közelébe ér, nyugtalanná lesz és fölmondja a szolgálatot; éppígy bizonytalanná válik és elégtelennek bizonyul az emberi ész is, mikor elér a titkok titkának, Istennek közelébe.

A pogányok legbölcsebbjei érezték e feladatnak nehézségét. Syrakusa uralkodója, *Hiero*, ezt a kérdést adta fel *Simonides* bölcsnek: «Mondd meg, mi az Isten!» A bölcs egynapi gondolkozási időt kért. Letelt az egy nap, de akkor két újabb napot kért . . . Aztán négyet . . . Aztán nyolcat . . . Végre is a türelmetlenkedő uralkodónak így felelt: «Minél tovább gondolkodom a kérdésről, annál nehezebb rá a feleletet». (Cicero: De natura deorum 1, 22.)

Nézzétek: mint emlegeti a fátylat az emberi ész és — magában nem bír vele!

Dehát akkor be kell érnünk annyival, hogy *van* Isten, de Őt közelebbről megismernünk nem lehet?

Ó, nem, Testvéreim! Ennyivel az ember be nem érheti! Azért mond valamit az eszünk is Isten tulajdonságairól. Ahol pedig az ész megáll, segítségünkre jön emelni a fátylat a titokzatos Isten arcáról egy hatalmas kéz: a hit erős keze.

b) *Milyen az Isten? Beszél erről az emberi ész is.* Sokat

ugyan nem tud mondani, de valamit mégis csak mond. Nemcsak azt, hogy van Isten, hanem valamit arról is, *mily mindent betöltőnek, mily nagynak, mily hatalmasnak* kell az Istennek lennie.

Isten! Ó, mondjatok egyetlen pontot a föld kerekén, ahol ez a szent név idegen, ismeretlen volna! A földmíves felemeli szemét az égre s Istent imádja hajnalhasadtán. A beteg utána kiált, a szenvedő hozzá fohászkodik. A gonosz tőle fél, a jó benne remél. Előtte térdel a gyermek s hozzá fohászkodik az agg. Tőle vár segítséget a szegény s előtte hull térdre a király . . . Tudjuk, hogy az Isten mindenkinek mindene.

Isten! Ahány csillag van az égen, ahány fűszál a réten, ahány hal a tengerben, ahány madár a levegőben, ahány levél az erdőben, ahány virág a mezőn, ahány homokszem az óceán partjain s ahány vízcsepp az óceánban, — annyi ékesen szóló bizonysága Isten nagyságának. «Kérdezd az állatokat és azok megtanítanak téged és az ég madarai megmutatják. Beszélj a földdel és válaszolni fog és a tenger halai elmondják neked: Vajjon ki ne tudná, hogy az Úr keze alkotta mindezeket?» (Jób 12, 7—9.) «Minden háznak van építőmestere; aki pedig mindezeket teremtette, az Isten az.» (Zsid. 3, 4.)

Itt forog körülöttem ez a csodálatos világ. Forog talán évszázezredek óta a legnagyobb pontossággal és milliónyi óriási égitestjei pontosan futják be szédületes pályájukat. Az emberek kíváncsian állnak egy óráskirakat előtt. Üvegbura alatt áll egy óra s rajta a felírás: «Négyszáz napban egyszer kell felhúzni». Mindenki csodálja az órát, meg azt, aki szerkesztette . . . De ime, itt van a világgépezet végtelenül szebb, bonyolultabb szerkezete és soha nem kell felhúzni. Hát milyen bölcsnek, milyen hatalmasnak, végtelennek kell lennie a világ Teremtőjének! Az eszem is mondja már ezt!

«A természet örök könyvét forgatni ne szűnjél: benne az Istennek képe leírva vagyon!» (Vörösmarty) — figyelmeztet a költő és igazat ad szavának mindenki, aki látó szemmel és gondolkozó léptekkel tud járni a teremtett világ ezernyi szépsége között.

B) Az a kép azonban, amit a természet ad Istenről, homályos, bizonytalan, elégtelen — nekünk pontosabb, sokkal világosabb képre van szükségünk. Hogy Isten van, hogy Istennek kell lennie, erre rájön az emberi ész is. De az így nyert istenfogalom szűkös, bizonytalan és főkép hideg, ho-

mályos. Van Isten! — mondja az emberi ész. Dehogy *milyen az Isten*, — ezt közelebbről csak maga az Isten mondhatja el nekünk. «Az Atyát nem ismeri senki más, mint a Fiú és akinek a Fiú ki akarja nyilatkoztatni.» (Máté 11, 27.)

És ime — Testvéreim! — itt jön egy erős, hatalmas segítő kéz a fátyol felemelésére: **a hit segítő keze**, az Istenről beszélő Szentírásnak s az Istenről beszélő Úr Jézusnak segítő keze.

Magas kilátóhelyeken messzelátót szoktak felállítani s néhány fillérért bárki belenézhet s gyönyörködhetik a környező hegycsúcsok panorámájában. Körülálljuk az illetőt, aki éppen belenéz a távcsőbe és folyton fel-felkiált: «Micsoda sziklák! Mily szakadékok! Mily mélységek! Mily szépség! Mily fönség!» . . . A többiek nem látják ezeket, csak elhiszik annak, akinek messzelátó van a szeme előtt. Az Úr Krisztusnak volt ily örökkévalóságba látó szeme. Odaállunk tehát az Úr Jézus mellé, a Szentírás mellé és figyeljük: mit mondanak Istenről. Az eszünk csak annyit mond, hogy az Isten nagy, végtelenül fönséges, hatalmas, — ó, de mennyi mást mond még róla hitünk. Krisztus Urunk!

Csak az Úr Jézus óta mondhatjuk, hogy valóban tudjuk, ki az Isten. «Aki engem lát, látja az Atyát is» — mondotta egykor az Úr s azóta tudjuk, hogy olyan az Isten, amilyennek az Úr Jézust láttuk: a *jóság* Istene, aki mindnyájunkat örök boldogságába vár; az *igazság* Istene, aki minden tettünkért megjutalmaz vagy megbüntet; a *szentség* Istene, aki utálja a bűnt; a *türelem* Istene, aki nem sujt le azonnal a vétkesre; az *irgalom* Istene, aki magához ölel minden bűnbánót. Ó, Krisztus Urunk mennyi fönséges vonást ismertetett meg velünk az Istenről! És ezt mind sorra fogjuk venni a következő beszédeinkben; igaz, szédületes magaslatokon fogunk járni, beláthatatlan mélységek fölött, mégsem kell félnünk: Krisztus fogja a kezünket!

Hát induljunk nagy útunkra, Kedves Testvéreim?

Hová visznek az első lépések? A hit fényével ma csak két első lépést teszünk, de máris szédületes magaslatokba emelkedünk.

II. Egy az Isten!

«*Hiszek egy Istenben!*» — így kezdődik hitvallásunk s ez ma az első lépésünk is. Csak *egy* Istenben hiszek!

Ma már nem is tudjuk értékelni, mily óriási lelki kincset

jelent annak ismerete, hogy *egy* az Isten! Ma a keresztény országokban minden kis gyermek így imádkozik: «Hiszek *egy* Istenben», csak *egyben*, csak *egy* az Isten! «Halljad, Izrael, az Úr a te Istened, az egyedüli Isten!» (Móz. V. 4, 35.) — így szólt Mózes népéhez s ez a maroknyi nép őrizte az egy Isten hitét a bálványimádás környező tengerében, és ez a hittétel alapjává lett a keresztény Credónak: «Credo in unum Deum». «Hiszek egy Istenben».

Van-e vallási igazság, melyet ilyen magától értetődőnek, ilyen természetesnek tartanánk? Pedig mily rettentő tévelygések után jutott el az ember idáig! Mily tévedések közt élt az ember évezredeken át, mikor a pogány bálványistenek ezrei vigyorogtak reá!

Ma már elgondolni is alig vagyunk képesek, mily küzdelmekbe s véráldozatba került a kereszténységnek, míg ezt az előttünk annyira világos igazságot az emberiség közkincsévé tudta tenni. Ezért folyt az őskeresztény vértanuk vére: az *egy* Isten hiteért! Ezért hullott a hithirdetők veríték: az *egy* Isten hiteért! Ezért mondottak le családi életről, földi kényelemről, éjjeli pihenésről s sokszor életükről is a pogány népek térítői: az *egy* Isten hiteért!

És ha mi most oly természetesnek találjuk keresztény hitünket s egy-Isten-hitünket, ne feledkezzünk el hálásan megemlékezni azokról, akiknek apostoli munkája révén idemelkedtünk: mi, magyarok, Szent Istvánról, Szent Gellértről, Szent Lászlóról, más népek meg saját apostolaikról. És ne feledkezzünk meg imáinkkal s anyagi áldozatainkkal is segíteni azokat az áldozatos lelkeket, akik a missziókban ma küzdenek, hogy a pogány bálványok helyett felállítsák az egy igaz Isten oltárait.

És főleg még valamiről ne feledkezzünk el! Az ősi pogányság bálványai ledőltek ugyan köztünk, de *hány ember szívében foglalták el helyüket a modern pogányság bálványszobrai:* a kapzsiság, erkölcstelenség és gőg hamis istenei! Pedig «senki két úrnak nem szolgálhat», nem szolgálhatunk az egy igaz Istennek is meg a bálványoknak is!

Egy az Isten!

De haladjunk tovább az úton, emeljük a fátylat kissé magasabbra: Milyen az Isten?

III. Lélek az Isten!

Az Úr Jézus tanítóutain végigjárta a Szentföldet és egy ízben átment Szamarián is, pedig ezt a vidéket a zsidók kikerülték. Mialatt ugyanis a zsidók a bayloni fogságban szenvedtek, a szamariaiak odahaza pogányokkal házasodtak össze, pogány szokásokat kevertek életükbe, s ezért a fogságból visszatérő zsidó nép nem ismerte el őket továbbra testvéreknek. Ezek aztán külön templomot építettek maguknak Garizim-hegyén.

Itt jár tehát az Úr Jézus s a város közelében fáradtan ül le egy kút mellé, Jákob kútja mellé s jön a városból egy szamariai asszony vizet merni. És most fönséges beszélgetés kezdődik az Úr és az asszony közt. Nem lehet megindultság nélkül olvasni Szent János evangéliumában a 4. fejezetet, ahol részletesen le van írva a párbeszéd, amelyben aztán kitör az asszonyból a kínzó kérdés: Uram, hát hol kell az Istent imádni? «A mi atyáink ezen a hegyen imádták Istent, ti pedig azt mondjátok, hogy Jeruzsálem a hely, ahol imádni kell.» (Ján. 4, 20.) S ekkor az Úr megteszi azt a kijelentését, amely azóta rendíthetetlen alapja egész istenhitünknek: «*Lélek az Isten és akik Őt imádják, lélekben és igazságban kell imádniok*». (Ján. 4, 24.)

Mi az Isten? «*Lélek az Isten.*» Gondolkozzunk csak el ezen Kedves Testvéreim! Ezt tanulja azóta nálunk a hat-éves kis elemista, de nem bírja kimeríteni tartalmát a legbölcsebb ember sem.

A) Lélek az Isten! Ez először is annyit jelent, hogy **teste nincs.** Ez egész közismert, mindennapi igazság — köztünk, keresztények közt. De most megint felrémlenek szemünk előtt régi évezredek szomorú eltévelyedései, sőt korunk pogányainak sajnálatos tudatlanságai is; hiszen még ma is százmilliók vannak, akik kőben, faragott szobrokban, fetisekben, bálványokban, napban, tűzben sejtik és tisztelik az Istent. És nemcsak Ausztrália tudatlan négereit s pápuáit sajnálom, hanem sajnálom a civilizált pogányokat, a tanult, tudós pogányokat, a köztünk élő pogányokat is, akik az Istent szintén anyagban gondolják és a világot, az univerzumot, a világegyetem erőit, szívtelen, lélektelen vak erőit stb. tartják Istennek. Igaz, hatalmas az a titáni erő, amely a föld gomolygó méhéből 8000 m magasra lökte a hegyláncokat, — dehát van ennek akarata, lehet ez az Isten? Ó, igen, elbájol a tavaszi élet fakadása, mikor reánk moso-

lyog a meleg napsugár, — dehát a szenvedő, küszködő, vergődő emberszív fojtó kérdéseire tud választ adni az *ilyen* Isten?

Nem, Testvéreim; *lélek az Isten!*

B) Jön azonban a második tanulság is. «*Lélek az Isten*», s mert lélek, **nehéz nekünk,** testből és lélekből álló embereknek, **Őt elképzelnünk.**

a) Lélek az Isten, tehát mi, emberek, akik lélek és test vagyunk, Istenről pontosan beszélni nem tudunk!

Az Ószövetség legnagyobb prófétája, Izaiás is ezt hallja az Úrtól: «Amilyen magas az ég a föld felett, oly messze vannak az én utaim a ti utaitoktól s az én gondolataim a ti gondolataitoktól». (Iz. 55, 8.)

Nem lehet tehát eléggé hangoztatni, hogyha «*lélek az Isten*», akinek teste nincs, akkor *Istenről mindig csak emberi módon, tökéletlenül, tudnak beszélni.* Sohase felejtsük tehát, hogy Istenről beszélve kifejezéseinket, szólásmódunkat, hasonlatainkat mind az emberi életből vesszük; emberek lévén, máskép gondolkodni s beszélni nem is tudunk. Állandóan tartsuk tehát szem előtt, hogy tökéletlenül, emberiesen fejezzük ki magunkat, mikor Isten «szeméről», «kezéről», «trónjáról» stb. beszélünk, sőt beszél a Szentírás is. A Szentírás azért beszél Isten «trónjáról», hogy valamikép érzékeltesse Isten fönségét; ezért beszél Isten «jobbjáról», «ujjáról», hogy jelképezze hatalmát, Isten «szeméről», hogy hirdesse mindentudását. De nekünk illik tudnunk, hogy ezt nem lehet szószerint venni és *mindez csak emberies, jelképes beszéd.*

Hiába bele kell törődnöm, hogy véges kis emberi eszemmel a végtelen Istent megérteni nem vagyok képes, róla pontosan beszélni nem tudok.

b) Csak én nem tudok? Dehogy! Nem tud a legélesebb emberi ész sem! Hol vagyunk mi *Szent Ágoston* zsenialitásától és ő mégis ezt írta: «Isten kimondhatatlan. Könnyebben megmondom, hogy mi nem, mint azt, hogy mi. Nem a föld az Isten s nem a tenger. És ami csak a tengerben van s a levegőben van, az mind nem az Isten. És ami az égen ragyog, a csillagok, a Nap, a Hold — mindez nem az Isten... Hát akarod tudni, mi az Isten? Amit a szem nem látott, fül nem hallott, s az ember szívébe föl nem ért. De ami az ember szívébe föl nem ért, hogy érne az az ajkáig!» (In Ps. 85, 12.)

Ha Szent Ágoston ezt mondja, akkor nekünk sem marad

más hátra, mint alázatosan meghajtani homlokunkat s beismerni: *Istent fogalmilag pontosan meghatározni nem vagyunk képesek*, mert: «Lélek az Isten». Egyik-másik tulajdonságát kiemelhetjük, hogy ezzel közelebb jusson gondolkodásunkhoz, hogy valamiféle képet mégis csak alkossunk róla, — de Istent *definiálni* lehetetlenség.

Dehát akkor nem tudunk Istenről semmit sem? Ó, tudunk! Nem ismerjük Istent a maga teljességében, mert «megközelíthetetlen világosságban lakozik, kit senki ember nem látott s nem láthat» (I. Tim. 6, 16.), de amennyit Istenből hitünk világosságával megismerni képesek vagyunk, az is szédületes fönségben állítja majd elénk az Istent.

És erről fognak szólni a következő beszédek.

*

Milyen az Isten? — ez a kérdés fog ezután foglalkoztatni s minden egyes beszéd egy-egy ecsetvonással akarja élesebbé tenni lelkünkön az Isten képét.

Hitünk tanítása nyomán fönséges kép bontakozik ki majd az Istenről, de teljesnek, pontosnak, egész világosnak még ezt a képet sem mondhatjuk. A testben élő emberi lélek nem képes Istenhez egész közel férni. «Most tükör által homályban látunk». (Kor. I. 13, 12.) De tudjátok, mikor lesz majd egész tiszta képünk Istenről, mikor fog lehullani róla minden fátyol? Amikor majd az örök világosság fényeskedik nekünk s annak fényénél *látni fogjuk az Istent*.

«*Az örök világosság fényeskedjék neki!*» Mily nagyszerű szokásunk nekünk, kereszténveknek, hogy mikor tompán dübörgő hantok hullása közt búcsút veszünk elhalt szeretteinktől, a nagy útra utoljára ezt kiáltjuk utánuk: «Az örök világosság fényeskedjék neki!» Előttem ez a rövid kívánság minden jót egybefoglal, amit megholtjainknak csak kívánni lehet. Örök világosság! Ahol világosság van, ott látunk; ahol örök világosság, vagyis a legnagyobb világosság van, ott mindent látunk: *Istent látjuk!* «Az örök világosság fényeskedjék neki» — tehát ezt jelenti: «Láthassad az Istent!» Márpedig Istent látni, ez emberre a legnagyobb boldogság, ez az *örök* boldogság!

Már az ószövetségi ember sejtette, hogy ez lehet a legnagyobb boldogság: látni minden dolgok ősforrását, Istent. Ezért kéri már Mózes az Urat: «Mutasd meg nekem arcodat». (Móz. II. 33, 13.) Szent Pál már továbbmegy: örömmel viseli el a legnagyobb szenvedéseket és üldöztetéseket,

csakhogy ezek árán eljuthasson Isten látására. (Kor. II. 11. fej.) Az Úr Jézus pedig legküzdelmesebb harcosainak, a lelki tisztaság vérnélküli vértanuinak nem tud nagyobb jutalmat ígérni, mint ezt: «Boldogok a tiszta szívűek, mert ők meg fogják látni az Istent». (Máté 5, 8.)

Testvérek, Testvérek! Az Istent fogjuk látni! Mi, keresztények, a sötétségből a világosság felé törekvő emberfaj vagyunk s a földi életnek reánk szakadó sötétsége közt úgy emelgetjük fejünket e felé az örök világosság felé, mint nyirkos pincegádor sötétjéből az áldott napsugár felé emeli sápadt bimbóját a cserepes kis virág.

Ó, Uram, csak el ne száradjon ez a kis virág!

Ó, Uram, csak el ne hervassza a bűnös élet tikkasztó szele!

Ó, Uram, csak meg ne tépázza a világ orkánja! . . . Hogy méltán mondhassák majd utánam földi búcsúm perceiben: **Testvér! Lássad az Istent s légy örökre boldog! «Az örök világosság fényeskedjék neked!»** Amen.

XVII.

Isten Atyám: gondomat viseli! (I.)

Krisztusban Kedves Testvéreim!

A keresztény katolikus hitvallás ezekkel a hallatlan szavakkal kezdődik: «Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában». Mi a hallatlan ebben a hitvallásban? Az, hogy Istenben hiszünk? Dehogy! Hiszen erre kényszerít eszünk, szívünk, multunk, jövőnk, földi s örök életünk. Hát akkor mi? Az, hogy az Istent mi, keresztények «*Atyánknak*» merjük nevezni.

Persze, ma már oly mindennapi, megszokott dolog ez számunkra, hogy el sem tudjuk képzelni, hogy valaha másképp is lehetett. Pedig ezt a fölemelő tudatot egyedül Krisztus Urunknak köszönjük. Hellas és Róma nem ismerte Istenben az Atyát, Buddha nem látta őt annak, Mohammed nem hirdette annak . . . Sőt erre a gondolatra még az ószövetségi választott nép sem jutott el. Még előtte is Isten kemény úr volt, aki mennydörgés-villámlás közt adja parancsait és szigorúan bünteti azok áthágását még a késő nemzedékekben is. Innen az az előttünk szinte érthetetlen félelem, amely a zsidó népet Istennel szemben eltöltötte s amelynek eredménye volt, hogy Isten nevét még kiejteni sem merték.

S akkor megjelenik az Úr Jézus s ajkáról elhangzik a hallatlan szó: Abba! Atya! Mi atyánk!

Testvéreim! Ez volt a saisi fátyol széthúzásának szivetdobogtató pillanata. Az eddig elfátyolozott istenképről maga Krisztus Urunk húzta le a fátyolt s mögötte láttuk . . . láttuk a szent, fölemelő, éltető valóságot: *Istent, mint Atyánkat.*

Az Úr Jézus nem szűnt meg lépten-nyomon hangoztatni, hogy Isten nem kegyetlen Úr, aki minket rabszolgáinak tekint, de nem is üzletember, akivel a farizeusok módjára üzletet kötni lehet, hanem résztvevő, melegszívű, mindnyájunkat szerető Atyánk.

«Kezdetben teremté Isten az eget és a földet» — így

kezdődik az ószövetségi Szentírás és a legelső szavak elénk állítják a hatalmas, végtelenül bölcs és erős Istent, mindennek forrását, teremtőjét. Ez az ószövetségi istenkép megkapja kiegészítését az Újszövetségben: Isten nemcsak hatalom, hanem szeretet is, nemcsak törvényei betartásán őrködő szigorú Bíró, hanem a törvények megtartására segítő Atya is. «Miatyánk». (Máté 6, 9.)

«*Isten a mi Atyánk!*» *Hogy mi következik ebből a fönséges, jellegzetes keresztény hittételből,* — ennek megbeszélésére fogom szánni a most következő négy szentbeszédet.

I. Nincs mitől félnem!

A legelső gondolat, amely emberi okoskodásunkhoz legközelebb áll, és amely szinte legtermészetesebben ötlik fel bennünk, ez: **Ha Isten az én Atyám, akkor nincs mitől félnem, mert bizonyára gondomat viseli!**

Mily erőtadó, bátorító gondolat: nincs mitől félnem A) *sem az életben,* B) *sem a halálban!*

A) **Nincs mitől félnem az életben.**

a) *Egész emberi életünk csupa félelem:* a kisdiák fél az iskolai feleléstől; az ifjú fél, hogy nem kap állást, az életküzdelemben harcoló férfi fél az ezernyi nehézségtől; az öreg a betegségtől s a közeledő fekete kaputól, amelyen mindenkinek át kell mennie. És most beleszól aggodalmamba a Szentírás: «Az Úr az én pásztorom s nem lesz hiányom semmiben; jó legelőre terel ő engem» — kiált fel a zsoltáros. (22. zs.)

«Ne félj!» Hogyis félnék, ha több, mint harminc helyen olvasom a Szentírásban: Ne félj!

Mily jó ezt hallani: Ne félj! De vigyázzunk, jól értsük meg! Azt mondja a Szentírás: Ne dolgozzál? Nem! Ne törődjél a megélhetéssel? Nem! Ne igyekezzél, fáradj? Nem! Hanem: *Ne félj!* Vagyis dolgozzál, de Istenben bízva. Bízva abban, hogy a kis sajka, amelyben átevezed ezt az életet, nem fordul fel minden szélre. Ne félj, hogy elsüllyedsz! Bízzál bennem! Bízzál a mennyei Atyában!

Hát kiben, vagy miben is bízzak másban? Izmos karomban? Mily hamar elernyed az! Fiatalságomban? Hogy elszalad az! Életerőmben? Mily törékeny az! Emberekben? No, szabad azokban *is*, de úgy-e, akik jók hozzánk, azok rendesen nem tudnak segíteni, akik meg tudnának, azok nem akarnak.

És most halljátok az Úr Jézus szavát, amellyel földi gondjainkra felel: «A ti Atyátok tudja, hogy ezekre szükségtek vagyon». (Luk. 12, 30.) Ki tudja? Tudja a ti hatalmas Teremtőtök? Tudja a ti szigorú Törvényhozótok? Tudja a ti igazságos Bírátok? Nem! Az Úr Jézus nem azt mondja. Hanem: tudja a ti *Atyátok!*

b) *Mily jó is nekem, hogy Atyám van, erőskezű, hatalmas Atyám!*

Pusztító orkán tört ki a tengeren s a tajtékozó hullámok mint dióhéjat dobáltak egy nagy hajót. Az utasok megrettenve, fejüket vesztve kapkodtak, kiáltoztak; csak egy kis gyermek játszott nyugodtan a szédületes zűrzavarban: a kormányos kis fia. A hajó végre is megmenekült. Az utasok kíváncsian kérdezték a gyermeket, hogyan tudott oly nyugodtan maradni abban a veszedelemben s nem félt-e?

— Félni? Hiszen *atyám* kezében volt a kormány! — felelte a gyermek megkapó naivsággal.

Atyám kezében van a kormány! Ó, ha én is el tudnám ezt mondani minden csapásban, mely reám szakad, az élet minden sötét útján, melyen végig kell mennem! Ó, ha én is elmondhatnám magamról az elhagyatottság napjaiban, amit az Úr Jézus mondott: «Én nem vagyok egyedül, mert az Atya én velem vagyon». (Ján. 16, 32.) Ó, ha én is elmondhatnám a zsoltárossal: «Uram, benned bízom, Te vagy az én Istenem. Kezedben a sorsom». (Zsolt. 30, 15.) «Az Úr vezet engem, nem lesz semmiben hiányom ... És ha a halál árnyékában járok is, nem félek semmi bajtól, mert Te vagy velem.» (22. zsolt.)

B) Igen: **még a halál árnyékában sem!**

Ha van Atyám, van hazám. Örök hazám! *Akkor meg tudok felelni a földi lét legkínzóbb kérdéseire is.* Melyik a legkínzóbb kérdés? Hát ez: a világ gigászi gépezete zakatol, forog, őröl, minden igyekszik, sürög-forog, — de mire való mindez? Miért élek? «Hogy meghaljak!» Ah, hát válasz ez?! Miért élek? «Hogy mások hasznára legyek!» Dehát válasz ez? Hiszen újra megkérdem: Hát miért élnek azok a mások? Mindnyájan kínlódunk, verítékezünk: van ennek célja? Fölfelé megyünk-e vagy lefelé? Optimisták legyünk-e vagy pesszimisták? Hulló falevél-e az életünk s nyomtalanul elsimuló tengerhullám — vagy pedig vár reánk Istennél az örök haza tágranyilt kapuja?

«Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában!» Azaz van Atyám, aki vár reám! És halálom előtt elmondom az Úr

Jézussal: «Atyámhoz megyek!» (Ján. 16, 10.) És elmondom: «Atyám, a Te kezeidbe ajánlom lelkemet». (Luk. 23, 46.)

Ó, milyen jó nekünk, hogy az Isten Atyánk, gondviselő Atyánk!

II. Van-e gondviselés?

Itt azonban — Testvéreim! — megemlítettem egy szót, amely mellett nem szabad gyorsan elsiklanom: «*az isteni gondviselés*» gondolatát.

Elég elolvasni akármelyik nap csak egy újságot is, s a tömérdek szerencsétlenség, fájdalom és könny láttára igazán megértjük, ha alig van hittétel, amelyet többször kezdene ki a kételkedés, mint a gondviselő mennyei Atyának gondolatát. És megértjük, hogy akárhányszor nekünk, hívő keresztényeknek is minden lelki erőnk összeszedésére van szükségünk, hogy saját kételyeinket el tudjuk csitítani: *Valóban Atyánk-e az Isten, aki törődik velünk?*

A) **Jaj, micsoda panaszok! Hol az Atya, hol a gondviselő Isten?** A mélységekből kiáltottam hozzá s nem fordult felém! Kezet tördelve imádkoztam hozzá oltára lépcsőjén s nem hallgatott meg! Egész életemben hűséges voltam hozzá s most a hajó mégis elsüllyed velem! Egész életemben megtartottam parancsait s most meg nem öli a tüdővész bacillusait, melyek bennem rágják az élet fáját! Mikor becsap a villám, mikor gátat tör a megáradt folyam, mikor százával hullanak az emberek a ragályos betegségben, mikor árván marad öt éhes kis testvér . . . hol van olyankor az isteni gondviselés?! Nincs gondviselés, hanem fátum! Kemény, kegyetlen sors! Igy van megírva a csillagokban! . . .

Testvéreim! Hány megkínzott lélekből fakadt már ki ily dermesztő gondolat: nincs gondviselés, nincs gondviselés!

Mit feleljünk nekik? Mit feleljünk?

Ha könnyen venném feladatomat, tudjátok mit felelhetnék? Rámutatnék az emberek másik csoportjára; *azokra, akik meg hálatelt szívvel éneklik: Igenis van gondviselés!* Kimondhatatlan nyomorban voltunk s az utolsó percben jött a segély. Az orvos már feladta beteg anyánkat s az utolsó percben meggyógyult. Összeütközött a villamos s ma sem tudom, hogy kerülhettem ki sértetlenül. Hiábavalónak látszott minden munkám s a végén mégis sikerrel járt. Van gondviselés!

Ezt felelhetném . . .

Érzem azonban, hogy ezzel a válasszal a kérdés még nincs elintézve. Nem elég a panaszkodóknak azt mondanom, nincs igazatok, hiszen, ime, mily sokan vannak, akik a szenvedések ellenére is hisznek a gondviselő Atyában. Hanem ezt kell mondanom: Figyeljetek ide, szenvedő testvéreim. Néhány olyan gondolatot akarok adni, amely titeket is idegesítsen, hogy a földi szenvedések között is ti is ebbe a győzelmi, hívő táborba állhassatok.

B) Melyek ezek a gondolatok? Hát itt van először is **a világ rendje,** s — ami ezzel összefügg — **a természeti törvények következetessége.** Isten renddel teremtette a világot, törvények uralma alá vetette s *nem várhatjuk Istentől, hogy érettünk fölforgassa a világ rendjét.* A természet erői erősebbek, mint az ember s az Úr nem azt igérte, hogy, aki Benne hisz, azt nem érik többé csapások ezen a világon, s annak nem lesz többé fájdalma, hanem azt, hogyha benne bízunk, erőnk lesz *legyőzni* a fájdalmat. Isten teremtette nemcsak az emberi életet, hanem a nehézkedési törvényt is. Ha egy cserép meglazul a háztetőn, annak az a törvénye, hogy leesik. Hiába, ez a világ rendje! És ha a ház alatt megy a kis fiad s agyonüti a lehulló cserép, nem szidhatod miatta a gondviselést.

És aztán a csapások magyarázatánál arra is kell gondolnunk, hogy ami az egyikre csapás, ugyanaz talán sokkal többre áldás. Az orkán talán elsodorta a házad tetejét, de viszont megtisztította a nyomasztóan fülledt levegőt is. Egésznapos eső jött s elmosta régen tervezett kirándulásodat s ezen boszankodol; de viszont meg ha nem jön az eső, nem lesz termés! Az Úristen bölcsesége ezt már csak jobban tudja!...

C) És itt vetődik fel az igazán magyarázó gondolat: **az örök Isten bölcsesége.**

Olvassuk csak el elgondolkodó lélekkel *Sophokles* «Ödipus király»-át s akkor fog felvillanni előttünk, mit jelent számunkra a megváltás s a Megváltótól hirdetett isteni gondviselés. Micsoda szétmorzsolódó tragikum sikít fel abból a sophoklesi darabból, a Krisztus előtti ember lelkének mily zokogó sírása! A könyörtelen fátum, a vak sors ökölcsapásai alatt mily kéztördelve tekintett az ember az égre, de az ég szótlan és mozdulatlan maradt. A kereszténynek is sujtja az élet, ő is kéztördelve tekint az égre, de ő már tudja, hogy mindnyájunk Atyja él ott, *aki minden gyermeki kérést meghall.*

Mindet meghallja, — *mindet teljesíti is?* Nos — Testvé-

reim! — vigyázzatok csak! Szabad mindenféle kéréssel Istenhez fordulni, — jaj, mennyi a gondja, a panasza egy földi életnek! Isten atyai szíve mindet végighallgatja; aztán bölcsesége és mindentudása **válogat a kérdésekben.** Amelyikről azt látja, hogy végső célunkhoz közelebb visz, megadja; úgy, amint kértük. Amelyikről azt látja, hogy veszedelmes örök célunkra, nem úgy adja meg, ahogyan kértük. Kárba azonban nem vész egyetlen imánk sem, az Égbe küldött egyetlen levél sem marad válasz nélkül, — *csak nem úgy kapjuk rá a választ, amint kértük;* nem úgy, ahogy a mi szűk, földi határokra szabott eszünk kitervezte, hanem amint az évezredekben gondolkodó Atyánk az örökkévalóság kereteiben ránk legjobbnak látja.

Már csak mindnyájan beláthatjuk, hogy a két-három ezer méter magasságban lebegő királyi sas másképen látja a világot, az embereket, az eseményeket, mint egy kis dombon kapargáló tyúk!

D) S ez a bölcseség vezeti *nemcsak az egyéneket, hanem* **a népeket is.**

Az igaz, hogy abban a zűrzavaros korban, amelyben ma élünk, a mai nemzedéknek különösképen nehéz meglátnia vagy csak elhinnie is a világ fölött őrködő s annak fejlődését irányító egységes fensőbb gondolatot, az isteni gondviselést.

Ha azonban a mai káoszból évtizedekre s századokra visszatekintünk, lehetetlen észre nem vennünk a világtörténelem utait kijelölő isteni gondolatot. Lehetetlen meg nem látnunk a gondviselés kezét pl. abban a történeti tényben, hogy az emberiség fejlődésének sorsdöntő fordulópontjain mindig felbukkan az az ember vagy az az intézmény, akire, vagy amelyre abban a korszakban éppen szüksége volt az emberiségnek, hogy története továbbfejlődhessék.

Igy pl. mikor az ókori kultúra megérett már a pusztulásra, de viszont mérhetetlen kár lett volna, ha a benne rejlő sok érték is vele pusztul, ime 1500 évvel ezelőtt feltünt *Szent Ágoston*, aki beépítette ezeket az antik kultúrértékeket a kultúra új épületének alapzatába. De az őskeresztény eretnekek elkeseredett dogmatikus lázadásai közt épily gondviselésszerű *Szent Athanáziusz* és *Szent Cyrillusz* föllépte; Kelet cezaropapisztikus törekvései közt ép ily gondviselésszerű *a pápaság világi hatalmának alakulása és erősödése;* viszont a pápaság világi hatalmának tetőpontján annak egyensúlyozására ép ily gondviselésszerű az evangélium

szegénységet szószerint vevő *koldulórendek megalakulása*. Lehetetlen a történelemben meg nem látnunk az irányító gondviselés kezét!

Vagy, hogy egy egész közeli példát említsek, 1871-ben Versaillesben a hatalmas, győző német nemzet diktálta a békefőltételeket egy legyőzött nemzetnek: a franciának. Nem mult el egészen ötven év s a legyőzött francia nemzet ugyancsak Versaillesben diktálta a békét a multkori győztesnek. Alig ötven év! Hát akkor oda mernék állni az Örökkévaló elé és számonkérni tőle: «Isten, miért nem adtad meg nekem, arasznyi létű embernek, rövidke földi tiszavirágnak, akinek koporsófája már nő valamelyik erdőben, miért nem adtad meg ezt vagy azt, miért nézted el, hogy ez meg az történjék, miért nem sujtotta le villámod ezt, vagy azt a gonoszt?» . . .

Ime — Testvéreim! — nem vonjuk kétségbe az isteni gondviselés utait, ha nem felejtjük el *a Szentírás két nagy gondolatát*. Az egyik Szent Pálnak örökszép fölkiáltása: «Mekkora mélysége az Isten gazdagságának, bölcseségének és tudásának! Mennyire megfoghatatlanok az ő ítéletei és felkutathatatlanok az ő útjai!» (Róm. 11, 33.) A másik pedig ugyancsak Szent Pál szava: «Tudjuk pedig, hogy az Isten közreműködtet mindent azok javára, kik Őt szeretik». (Róm. 8, 28.)

A világ egy nagy színház, melyben Isten a színdirektor. Mindenkinek Ő adja ki a szerepet s nem tudjvk, mi vezeti az osztogatásban: az egyik királyt játszik, a másik koldust — mindegy! Az a fő, hogyan játszik! Persze, akinek koldust kell játszania az életben, az könnyen méltatlankodni kezd. Akit csapás, szenvedés, baj ér, könnyen megrendül; mikor a gonosznak jól megy a sorsa, könnyen elkeseredünk.

Mindez azonban csak azért van így, mert *hamar* ítélkezünk. Mikor még folyik a darab, nem lehet megírni a kritikát; meg kell várni, míg utoljára megy le a függöny s aztán ítélni! A világszínház függönye az utolsó ítélet napján gördül majd le végkép s a lehanyatló világ tüzes lángjai erre a szentírási szövegre fénylenek: «Az Isten közreműködtet mindent azok javára, kik Őt szeretik». Minden szenvedő testvéremnek, tehát minden csapással küzdőnek, minden fáradtnak, szomorúnak csak ezt a tanácsot adhatom: Vegyétek elő a Szentírást és olvassátok el Szent Pálnak a rómaiakhoz írt leveléből a 8. fejezetet. «Tudjuk, hogy az Isten közreműködtet mindent azok javára, kik Őt szeretik.» (8, 28.)

«Mit mondjunk tehát ezek után? Ha Isten velünk, ki ellenünk?» (8, 31.) «Ki szakít el minket Krisztus szeretetétől? Nyomorúság vagy szorongatás? Éhség, mezítelenség, veszedelem vagy üldözés, vagy kard?» (8, 35.) «Sem halál, sem élet . . . sem jelenvalók, sem jövendők, sem erők, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat minket az Istennek szeretetétől!» (8, 39. s köv.)

Hiszek a gondunkat viselő mennyei Atyában!

*

Szédületes iramban rohan a prairieken az amerikai Pacificvonat . . . Sötét, csillagtalan éjtszaka . . . Nyugodtan alszik a sok utas . . . csak a mozdonyvezető kémlel előre a sötét éjben . . . Egyszerre . . . mintha valami fehér alak libbenne a száguldó mozdony fénycsóvája elé s mintha integetne a vezetőnek: Állj meg, állj meg! A vezetőn végigfut a hideg, de a kísértet eltűnik s rohan előre a dübörgő vonat.

Kisvártatva megint itt a kísértet . . . A vezető ijedten kap a fék elé . . . megint eltűnik. Rohan a vonat a vak éjben . . .

De ime, harmadszor is itt a kísértet . . . Fehérlepedős karjával ijesztően hadonászik: *Állj meg! Állj meg!* A mozdonyvezető elveszti idegzetét, ész nélkül kap a fékhez, lecsapja . . . csikorgás, zörgés, vagonok csattanása, csomagok zuhanása, álmukból felriadt, ijedt emberek sikoltozása. Mindenki rohan kifelé: Mi az, mi történt? . . .

Mi történt?

Pár méterrel a pálya hatalmas hídon vezetett át, de a hidat éjjel elsodorta a hirtelenül megáradt folyó. S a tajtékzó hullámok szélén, néhány méternyire a parttól, ott áll a prüszkölő, gőzölgő mozdony! . . .

És a kísértet? Amelyik megmentette a száz meg száz embert a folyóbazuhanástól?

Hát egy kicsi kis lepke szorult a mozdonylámpa üvege alá s amint szárnyával ott vergődött, csapkodott, árnyéka a rávetődő lámpafényben mint valami kísértet ugrándozott a rohanó vonat előtt — s megállította a vonatot.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Mert az Isten kezében egy lepkeszárny is elég ahhoz, hogy megmentsen vele száz meg száz emberi életet . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Hiszek . . . a gondviselő . . . mennyei Atyában! Amen.

XVIII.

Isten Atyám: gondomat viseli! (II.)

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Legutóbbi beszédemben a gondunkat viselő mennyei Atyáról szóltam, de teljesen a témát ki nem meríthettem. Isten a mi Atyánk — hallottuk a fönséges tanítást az Úr Jézus ajkáról. Atyánk, aki meleg szeretettel gondozza gyermekeit s gondviselő akaratával irányítja azok sorsát. A Szentírás lépten-nyomon beszél a gondviselő Istenről.

Beszél már az Ószövetség is. «Atyám, a te gondviselésed kormányoz.» (Bölcs. 14, 3.) «Jó és rossz, élet és halál, szegénység és tekintély Istentől jönnek.» (Jéz. Sir. 11, 14.) «Ő teremtett kicsinyt és nagyot és gondját viseli mindeneknek.» (Bölcs. 6, 8.)

Még fönségesebb vonásokat ad az újszövetségi Szentírás a gondviselő Istenről, ki «hatalmának igéjével mindent fönntart». (Zsid. 1, 3. V. ö. Kol. 1, 16. s köv.)

«Nemde két verebet egy garasért adnak? — mondja az Úr Jézus. És egy sem esik le közülük a földre a ti Atyátok nélkül . . . Ne féljetek tehát, sokkal többet értek ti a verebeknél.» (Máté 10, 29. 31.)

Az isteni Gondviselés azonban nemcsak fölemelő tanítása szent hitünknek, hanem látszólag sok esemény mond annak ellene is. Hányan fakadnak ki Isten ellen méltatlankodva, hányan törnek össze hitükben, mikor csapások érik őket az életben, mikor látják a bűn diadalát s a becsület letiprását! Hol itt a Gondviselés? — kérdik keseredetten. Hol marad itt a mennyei Atya gondoskodása?

Szükségesnek látom tehát, Testvéreim, hogy még egy szentbeszédben igyekezzünk elmélyedni a Gondviselésbe, Istennek örök tervébe, amely szerint a világot végső célja felé vezeti. Úgy gondolom, hogy sok kétely és kifogás eloszlik, ha helyesen felelünk e két kérdésre:

I. Hogyan értsük az isteni Gondviselést?

II. Hogyan ne értsük?

I. Hogyan értsük az isteni Gondviselést?

A) Első kérdésünk tehát az, hogy mit jelentenek a Szentírásnak föntemlített kifejezései, melyek a gondviselésről szólnak!

A kérdés már *Szent Ágostont* is foglalkoztatta s jobb választ ma sem tudunk adni, mint amit ő adott. (De gen. ad litt. 4, 12.)

A válasz tehát ez: Isten nem úgy tesz a világgal, mint az építész az általa épített házzal; a kész ház már megáll magában is, építész nélkül is, **de a világ egy pillanatig sem maradhatna meg Isten állandó föntartó tevékenysége nélkül.**

Sokszor látjuk kifejezve ezt a gondolatot a festők vásznán is: Isten, egy idős ember képében festve, kezében tartja a földgömböt. Persze ez a kép túlságosan emberies gondolkodásból fakad; Isten nem *kezében* tartja a világot (nincs is keze!), hanem teremtő akaratával létben tartja, létét megtartja.

Mit értünk tehát a Gondviselés alatt? *Istennek azt a tevékenységét, amellyel a teremtményeket az általa elébük írt cél felé vezeti.* Jól értsétek meg, Testvéreim! *Az Isten által* elébünk írt célról van szó, ezt kell elérnünk, ennek elérésére vezet a Gondviselés s nem olyan célok felé, amiket a mi szűkös látókörünkben földies gondolkodásunkkal magunknak kieszelünk. «Az én gondolataim nem a ti gondolataitok» (Is. 55, 8.) — mondja az Úr.

És aki így helyesen érti a Gondviselést, nemcsak hogy kételkedni nem fog benne, hanem alázatos szívvel fogja azt saját életében is lépten-nyomon észrevenni.

B) «No ez tiszta csoda!» kiáltanak fel néha az emberek, mikor különösen nehéz helyzetükből megszabadultak vagy váratlanul valami nagy szerencse érte őket.

Pedig nem ez a tiszta csoda! Alig van meglett ember, aki ha érett ésszel és élő hittel visszagondol régi élete eseményeire, föl nem kiálthatna: **Tiszta csoda, ahogy az Úristen engemet az életen át vezetett.** Mikor régi életemben ez történt velem meg az, és aminek célját akkoriban mégcsak nem is sejtettem ime most mily világosan áll előttem, hogy mit akart az Isten azok által elérni!

Érett ésszel visszatekintve életünkre, belátjuk hogy az isteni Gondviselés azért hozott össze az életben nehéz természetű emberekkel, hogy azoknak gyöngéi alkalmul szol-

gáljanak a mi lelkünk lendületes érlelésére. Ezt a túlvidám embert pl. azért küldte mellém, hogy jellemem túlkomor alapvonását kiegyensúlyozza. Azt a másikat, aki olyan sokat kritizál, azért, hogy legyen, aki megmondja az igazat és önismeretre nevel. És ezt, aki bűnre kísért? Ezt meg azért hogy el ne bízzam magamat, hogy lássam, mily messze vagyok még attól, aminek lennem kellene. És ezt a kiállhatatlant? Hogy önuralomban gyakoroljam magamat. És ezt a megszóló alamuszit? Hogy mutassam, tudok-e nagylelkűen megbocsátani. És azt a nyomorékot? Hogy hálás legyek egészségemért. És azt a szentet? Hogy elszégyeljem magamat . . .

Bizony, Testvéreim, ha hozzászoknánk ahhoz, hogy *minden emberben, akivel az élet összehoz, Isten követét vegyük észre;* sőt továbbmegyek: ha hozzászoknánk ahhoz, hogy nemcsak az emberekben, hanem *minden eseményben, fájdalomban, csapásban megkérdezzük:* Mit akar tőlem ezzel az Isten? Milyen bálványoltárt lerontani szívemben? Milyen csalódástól megmenteni? Milyen bűnös hajlamot kitépni? Milyen új erőt kelteni fel bennem? . . . ha ezt megkérdeznők, — akkor, mindennap éreznők magunkon az isteni Gondviselés erejét s lennénk valóban hívő keresztények, akik jó vagy balsorsban egyforma melegséggel tudják megcsókolni a mennyei Atyának láthatatlanul vezető szent kezét és akik őszintén el tudják imádkozni a nagy *Pascallal:* «Uram, te nem vagy kevésbbé Isten, mikor próbára teszel és büntetsz, mint mikor vigasztalsz és irgalmasságot gyakorolsz».

C) **Csodálatosak az Úr útjai!**

Néha rettenetesen összekúszáltnak érezzük egész életünket s a magunkrahagyatottságnak nyomasztó érzete fojtogat. Mindenki ellenünk van, minden összeesküdni látszik ellenünk. Mily jó, ha ilyenkor el tudjuk imádkozni: Hiszek a mindenható Atyában! Annak az Istennek, aki ott fönn a csillagok millióit irányítja emberi értelmet fölülmúló tervek szerint, annak bizonyára velem is van terve, mégha nem látom is. *Most nem látom, — de valaha meg fogom látni!*

Csodálatosak az Úr útjai!

Mikor az ember benne sodródik a napi történések áradatában, könnyen elhomályosodik előtte az Isten vezető keze. De évek multán, talán már őszülő fejjel aztán észreveszi: Mily sajátságosan vezetett is Isten atyai Gondviselése!

Csak egy egészen új példát mondok erre. Mikor az

orosz összeomlás bekövetkezett, a moszkvai egyetemen működött a kristallographia jónevű tanára, *Artemjeff*. Előbb Szentpétervárott volt segédtanár, később a varsói műegyetemen tanár, végül Moszkvában egyetemi tanár. A forradalomban elveszett minden vagyona, magának pedig idegenbe kellett menekülnie.

Bele tudjuk-e magunkat képzelni annak a férfiúnak lelkiállapotába, aki tekintélyes állását, vagyonát, hazáját vesztette! Nem zúgolódhatott volna-e? Nem eshetett volna-e kétségbe?

Ez történt 1917-ben . . .

És alig egy évvel ezelőtt, 1929 nyarán, Bécsben a papszentelő püspök előtt egy idős férfiú borult le az oltár lépcsőjéhez, hogy megnyerje kezéből az egyházi rend szentségét. Artemjeff volt, az egykori moszkvai egyetemi tanár, akit hazátlansága elvetett előbb Berlinbe, majd Bécsbe, itt megismerte a katolikus vallást, amiről a görög-keleti otthoni környezetben talán soha nem is hallott volna . . . és hosszú lelki érés és fejlődés után 1924-ben katolikussá, 1929-ben pappá lett . . . Mily csodálatosak az Úr útjai! «Az én gondolataim nem a ti gondolataitok . . .»

Ime, ez volna a válasz az első kérdésre: Hogyan értsük az isteni Gondviselést.

Nem kevésbbé fontos azonban a másik kérdés sem:

II. Hogyan ne értsük a Gondviselést?

A) **Az isteni Gondviselést hirdető legszebb krisztusi szavakat** még nem mondtam el. Itt akarom elmondani azokat, mert ezek nemcsak a legszebb szavak, hanem a legtöbb ellenvetésnek kitett szavak is.

A mai ember értetlenül bámul, mikor ilyesmiket hall az Úr Jézus ajkáról: «Ne aggódjatok éltetekről, mit egyetek, se testetekről, mibe öltözzetek . . . Nézzétek az ég madarait, hogy nem vetnek, nem aratnak, sem csűrökbe nem gyüjtenek és a ti mennyei Atyátok táplálja azokat. Nem értek-e ti többet azoknál? . . . És a ruházatról mit aggódtok? Nézzétek meg a mezők liliomait, mint növekednek . . . Ha pedig a mezei füvet, mely ma vagyon és holnap kemencébe vetik, az Isten így ruházza, mennyivel inkább titeket, kicsinyhitűek!? . . . Hiszen tudja a ti Atyátok, hogy mindezekre szükségtek vagyon. Keressétek azért először az Isten

országát és az ő igazságát, és ezek mind hozzáadatnak nek=tek». (Máté 6, 25—33.)

Ismétlem: mikor a mai ember ilyeneket hall, először értetlenül bámul. Hát hol vagyunk? — kiált fel. A csillagok romantikájában? A sivatag remeteségében? Tejjel=mézzel folyó Kánaánban, ahol fáról lóg az aranyalma és szőlő?! Nem füstöt hányó gyárkémények közt vagyunk=e? Nem ormótlan bérkaszárnyák ötödik emeletén éhezünk=e? Nem emberek milliói között élünk=e, akiknek *egyetlen* gondolatuk, problémájuk, történésük, kérdésük: Mit eszünk? Miből fizetjük a házbért? Miből ruházkodunk? S most az evan=gélium azt mondja: Mindezzel ne törődjünk? . . .

Hohó, Testvérem! Mondja? Dehogy mondja! Krisztus Urunk csak azt akarja, hogy tegyük meg a magunkét, *de a többit aztán bízzuk Istenre.* Igenis dolgozzunk sorsunk jobbrafordultán, de — az isteni Gondviselésbe vetett gyer=meki bizalommal és hittel! Mert ha ez nem él bennünk, munkakedvünk is elfonnyad s örökös aggodalomtól lesz borus a lelkünk.

B) **Hát az Úr Krisztus valóban nem ellensége a szorgos munkának?** Bizony nem!

Márcsak senki sem gondolhatja, hogy *az örökké tevékeny, aktív Úr Jézus* sültgalambot leső tétlenséget, vagy moha=medán fatalizmust hirdet, hogy «lesz, ahogy lesz!» Szó sincs róla! Az Úr nem azt kifogásolja, ha sokat dolgozunk a meg=élhetésért, hanem azt, ha bizalmatlanok s idegesek vagyunk Istennel szemben; nem azt tiltja, hogy a jövőről gondoskod=junk, hanem csak azt, hogy érte folyton aggódjunk.

Mintha azt mondaná: Azt veszem rossz néven, ha egé=szen elnyel titeket a földi gond, s nem azt, ha gondotok van és szorgoskodtok. Hát nem vettem=e fel a «Miatyánk»=ba is a kérést: . . . «mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma» . . . Hát nem írja=e az én apostolom: «Ha valaki övéire és főképpen háza népére gondot nem visel, az megtagadta a hitet és alábbvaló a hitetlennél». (Tim. I. 5, 8.) S nincs=e benne a Tízparancsolatban is, hogy a szülők gondozzák gyermekeiket s a gyermekek segítsék szüleiket? Gondos=kodjatok magatokról, *de ne legyetek rabszolgái e gondoknak!* A liliomok nem ismerik a selyemgyárakat, nem végeztek divatszabási kurzust, nincs varrógépjük, s mégis melyik selyemkereskedő dús kirakata versenyezhetnék egyetlen liliom fehér szirmával! És rólatok akkor megfeledkezhetnék az Atya? . . .

Küzdj ember, *de bízzál is!* Dolgozzál, *de bízzál is!* Ime, a Gondviselés hite lefojtja az ember munkakedvét? Dehogy! Isten adott ugyan mannát a pusztában vándorló zsidóknak — tehát gondjukat viselte —, de nekik kellett azt összeszedniök. Adott halat az apostolok hálójába — tehát gondjukat viselte, — de nekik kellett azt kihúzniok. Adott Szent Pálnak csodás apostoli sikereket, de mennyit kellett neki ezért verítékezni, dolgozni, szenvedni! Isten megadja napi élelmét minden madárkának, de — nem rakja a fészkébe. Ezért a madárnak is meg kell dolgoznia. Azt hisszük, hogy a hal a mi mulattatásunkra fickándozik a vízben, röpköd a madár a levegőben? Dehogy! Jár az élelem után: dolgozik!

Ime, hogyan nem szabad érteni a Gondviselés hitét! Korántsem azt jelenti az, hogy nekünk nem kell dolgozni! Nem jelenti, hogy ölbetett kézzel várjuk a sült galambot!

C) Sőt még továbbmegyek és állítom, hogy a gondviselő Isten gondolata, a világot állandó közreműködésével fenntartó Isten gondolata nemcsak nem foszt meg munkakedvünktől, hanem **egyenesen kötelez minket is a munkára, az állandó tevékenységre...**

a) «Atyám mindezideig munkálkodik.» (Ján. 5, 17.) Ha igazak ezek a szavak — pedig az Úr Jézus ajkáról erednek! — akkor szent kötelessége az embernek is dolgoznia, mert *hiszen az ember az Isten képmása.*

Ime: a tevékeny Isten gondolatától mennyire megnemesedik a munka, amit pedig némelyek az emberiség átkának neveznek. Honnan a munka? Honnan az ember szakadatlan, nyugtalan, lázas tevékenysége? Miért kell az embernek dolgoznia? Keservesen, verítékesen dolgoznia! Ó, igen, ezek kemény kérdések, ezekre meg nem felel az Istent tagadó filozófia!

Miért kell dolgoznia az embernek? Éspedig oly keservesen dolgoznia! A virágok nyilnak, virulnak — s nem dolgoznak! A liliomok fehér köntösben pompáznak s nem szőnek, nem fonnak: boldogok! A madarak meglelik élelmüket s nem kell füstös gépek közé állaniok, nem kell bánya mélyén görnyedniök — dalolnak, röpködnek, élnek s boldogok. Csak az ember homlokáról hull a munka verítéke! Csak az ember keze törik fel a szerszámtól! Csak az ember gerince görbül meg a földásástól! Csak az ember tüdeje sorvad a poros akták fölött! Csak az ember arcáról tűnik el az élet boldogsága...

Miért mindez, miért? Miért kell az embernek dolgoznia? És itt jön a fönséges válasz: Az ember folytonos munkálkodása által is mutatja, *hogy képmása a folyton munkálkodó Istennek.* Mióta a legelső embert Isten «a paradicsomkertbe helyezte, hogy munkálja és őrizze azt» (Móz. I. 2, 15.), azóta a munka reánk rótt kötelesség ugyan; de ha tudjuk, hogy ezzel a munkával a folyton munkálkodó Istenhez leszünk hasonlóvá, *akkor a munka nagyszerű megtiszteltetésünkké is válik s fölemelő emberi kiváltságunkká.*

A munka a keresztény szemében isteni megtiszteltetés. Hiszen már az ószövetségi Szentírás így ír: «Látod munkájánál a derék férfit? Királyok előtt kell állania s helye nem a közönségesek közt vagyon». (Péld. 22, 29.)

A munka verítéke így is sós marad ugyan, a feltört kéz így is kemény marad ugyan, de a munkálkodónak bíztatóan cseng a fülébe az Úr szava: «Jól van, derék és hű szolga! Mivel kevésben hű voltál, sokat bízok rád, menj be a te urad örömébe». (Máté 25, 21.)

b) Most kérdem tehát: *Az isteni Gondviselés hite munkátlanná tesz?* Hát akkor hogyan írhatta Szent Pál némelyik lusta, sültgalambot váró thessalonikai kereszténynek: «Hallottuk, hogy némelyek közöttetek nyugtalanul járnak-kelnek, mitsem dolgozva, hanem hivalkodva. Az ilyeneknek meghagyjuk és kérjük őket az Úr Jézus Krisztusban, hogy hallgatással munkálkodva egyék kenyerüket». (Thess. II. 3, 11.)

Van munka, amely rabszolgamunka, — ez az Istent nem ismerő nemzedék robotja; és van munka, amely istentisztelet, — s ez: a keresztény ember munkája. Ha Isten akarata szerint dolgozom, akkor oltárrá válik íróasztalom, oltárrá a konyha tűzhelye, oltárrá a mosóteknő, oltárrá a varrógép, az írógép, s a kemény, fárasztó, verítékes munka istentiszteletté. Testvérek! Meg ne csaljuk magunkat! Isten nem félórát kíván tőlünk vasárnaponkint, hanem kívánja hétköznapjainkat is! Istent dícsérnem kell nemcsak imára kulcsolt kézzel, hanem szerszámot, tollat, ecsetet fogó kézzel is! Nemcsak imával kell dícsérnem, hanem munkával is; így kívánja Ő maga, mikor így szól: «Szeresd a te Uradat, Istenedet, *teljes* szívedből, *teljes* lelkedből» . . .

Ha tehát bízom a gondviselő Atyában, akkor ne dolgozzam? De igenis dolgozzam! Az én előrelátó gondoskodásom, az én kenyérkereső munkám, az én tervezésem-számításom . . . *mindez szintén eszköze az isteni Gondviselésnek.*

Gondviselés nem annyi, mint lustaság! Gondviselés nem annyi, mint ölbetett kéz! Gondviselés nem annyi, mint tátott szájjal sültgalamb várása! Hanem a Gondviselés annyi, mint a magam részéről minden munkát megtenni, hogy legyen megélhetésem, minden elővigyázatosságot megtenni, hogy meg ne fázzam, minden leckét megtanulni, amennyire csak bírom, tervezni, számítgatni, kezdeményezni, vállalkozni, ügyeskedni,... de!... *de mindezek alatt és után pedig így imádkozni: «Uram, ami tőlem tellett, mindent megtettem; most aztán alázattal kérlek, hogy légy Te is velem, hűséges gyermekeddel!»* ...

Igen, ez a Gondviselés hitének helyes értelmezése.

«Az Úr csodásan működik,
De útja rejtve van.
Tenger takarja lábnyomát,
Szelek szárnyán suhan.
Ki kétkedőn boncolja Őt,
Annak választ nem ád,
De a hívő előtt az Úr
Megfejti önmagát!»

*

Kedves Testvéreim! Az ószövetségi történetek egyik legmeghatóbb szereplője *az öreg Tóbiás*, akinek életét nem lehet megindultság nélkül olvasni. Mint szorgoskodik, mint foglalkozik, mint hozza önzetlenül, sőt élete veszélyeztetésével embertársaiért a nehéz áldozatokat!... És mindezért látszólag mi a jutalma? Mintha az Isten is elhagyta volna, önzetlen felebaráti munkája közben éri a szerencsétlenség: megvakul. És most jön a Szentírás legnagyobb dícsérete: A szerencsétlenségben sem fordult el Istentől... «immobilis in Dei timore permansit», «rendületlenül megmaradt az Isten félelmében». (Tób. 2, 14.)

Erősnek maradt a csapások közt is, mert hitt az Istenben! Pedig ő még csak ezt mondhatta: Hiszek egy Istenben! Én pedig már így folytathatom: ... *«mindenható Atyában!»*

Hiszek a mennyei Atyában! Azaz rendíthetetlen a meggyőződésem, hogy a világegyetem bámulatos gépezete mögött a világ futását irányító atyai kéz lebeg.

Hiszek a gondviselő Atyában! Azaz szent meggyőződésem, hogy az emberi élet nem céltalan komédia, a sír nem végső állomás, a rothadás nem végső forma, hanem a másik hazában Atya vár reám; Atya, aki azt mondta magáról, hogy ő nem a holtak, hanem az élők Istene.

Ó, hiszem, Uram, hogy gondviselő Atyám vagy! És ha nem segítesz, minden megáll! Ha nem segítesz, megáll a szívverés! Ha nem segítesz, lehanyatlik a madár szárnya! Ha nem segítesz, megtorpan a folyó rohanása! Ha nem segítesz, egy féreg meg nem mozdul, levél nem rezdül!

Ha nem segítesz!...

De Te segítesz engem, mert Atyám vagy!

Volnék bár oly nagy, oly magas,
Hogy messze csillagok felett
Hordoznám büszke fejemet,
Hová nem ér a szél, a sas:
Nagyságom földön és az égen
Gondviselésed tartaná fenn.

Volnék bár oly kicsiny, parányi,
Hogy a sziklák apró mohában
Eltévelyedném, mint a vándor
Kietlen, rengeteg homályban
Tudna, látna gondviselésed:
Atyám, bölcs Isten, hála néked! *(Tompa M.)*

XIX.

Isten Atyám: imádom Őt!

Krisztusban Kedves Testvéreim!

«Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában . . .» Isten a mi mennyei Atyánk! — ez a gondolat foglalkoztatott két szentbeszédünkben s ugyancsak ennek szentelek még két újabb prédikációt.

Ha Isten Atyám, akkor nincs mitől félnem, akkor bizonyára gondomat viseli. Az isteni Gondviselés vigasztaló hitéről szóltam két beszédben.

De ha Isten Atyánk, akkor ebből még több is következik, mint az, hogy bízzunk Benne; *akkor nekünk alázattal és tisztelettel szólanunk is kell Hozzá.*

Ha Isten «Atyám», hát akkor csak természetes, hogy elbeszélgetek Vele, azaz *imádkozom Hozzá!* Szereti-e apját az a gyermek, aki heteken át nem szól hozzá? De épígy: szeretheti-e mennyei Atyját az az ember, aki nem szól Hozzá az imádság szavaival?

— «Ah! Ez annyira földies, emberies gondolkodás! — mondhatná erre valaki. Hogy az Isten, a nagy, örök Isten a mi imánkra szorulna! Hogy az elvárná tőlünk, hogy imádkozzunk?»

Tudjátok mivel felelek ennek az embernek? Az Úr Jézus szavaival, amiket a szamariai asszonynak mondott: «Eljön az óra és már itt vagyon, mikor igazi imádói lélekben és imádságban fogják imádni az Atyát; mert az Atya is ilyen imádókat keres magának». (Ján. 4, 23.) Halljátok? Az Atya igenis *keresi* azokat, akik Őt imádják.

Az evangéliumok lapjai lépten-nyomon tanuskodnak a mellett, mily sokszor mutatott példát maga az Úr Jézus az imádkozásra. Egyszer a magányban imádkozik, máskor tanítványai előtt, aztán az egész nép előtt; imádkozott, mikor búcsúzott a világtól, mikor halálküzdelmét vívta, mikor lelke fölujjongott s mikor könny ült szemében.

Példája nyomába léptek az apostolok; egyenesen feltünő, hogy írásaikban mennyiszer buzdítják az első híveket imára s mennyiszer tesznek említést az ő buzgó imáikról. (Ap. Csel. 1, 24.; 3, 1.; 4, 25.; 6, 4.; 8, 15. stb. Thess. I. 1, 2.; Eph. 1, 17.; Phil. 1, 3.; Kol. 1, 3.; Rom. 12, 12.; Kor. I. 7, 5.; Kor. II. 1, 11. stb.)

Igen, *ha Isten Atyám, akkor imádom is Őt!*

I. Miért kell imádkoznunk? és II. Hogyan kell imádkoznunk? — erre a két kérdésre igyekszem megfelelni mai beszédünkben.

I. Miért kell imádkoznunk?

Első kérdésünk tehát ez: «Miért kell imádkoznunk?»

A) Hogy a kérdésre felelni tudjunk, mindenekelőtt is azzal kell tisztába jönni: **mit is tesz imádkozni?** Mert aki egyszer helyesen megérti az ima lényegét, annak aztán nem kell többé ajánlani, még kevésbbé megparancsolni az imát: az örömmel fogja keresni az alkalmat az imádkozásra.

Mit tesz hát imádkozni?

a) Imádkozni annyit tesz, mint *Istennel elbeszélgetni*, vagyis gondolatunkkal, akaratunkkal, érzelmeinkkel, teljes bensőnkkel Istenhez fordulni.

Az imádkozás tehát minden húrt megmozgat bennünk. Aki jól imádkozik, az érzi, mint olvadnak benne össze idő és örökkévalóság, föld és ég. Érzi, mint áll most Isten színe előtt s önti ki előtte örömét-fájdalmát. Ezért oly fönséges pillanat az: imádkozni. Ezért a legszebb látvány a világon az imádkozó ember. «Ne bántsd: most imádkozik.»

V. Károly császár éppen szentmisét hallgatott, mikor jelentették neki, hogy egy idegen uralkodó követe érkezett és sürgős kihallgatást kér. A császár ezt üzente: Mondjátok meg a követnek, hogy most én is kihallgatáson vagyok.

b) Ime, az imádkozás áldott demokráciája! Figyeljétek meg, Testvéreim: ima közben *egyformává válik minden ember arca!* Bármily társadalmi állásban legyen az illető, legyen tudós vagy tudatlan, öreg vagy gyermek, szolga vagy király — ima közben mindenki egyenlővé lesz: alázatos, gyönge emberré. Mert mindenki alázatossá válik, aki imában megtapasztalja az Isten nagyságát, de erőssé is válik, aki imában bele tud kapaszkodni az Isten erős karjaiba.

A földi élet a völgyek lapos élete, az Istenbe vetett hit a

hegycsúcsok szédületes magassága. A magas hegyormokról friss patakok éltető vize ömlik a völgybe s teszi a földet termékennyé; az istenhit magasságaiban is fakad forrás, amelynek éltető vize nélkül minden elszáradna a lapos földi életben. *Tudjátok, mi ez a forrás? Az imádság!*

B) Aki ezt tudja, az már meg is tud felelni a kezdetben említett ellenvetésre. «Ugyan miért is kellene imádkoznunk? Hát az a nagy, örök Isten rászorul a kis, gyönge ember imájára?!»

Tudjátok mi erre a felelet?

Igazad van Testvérem! Isten nem szorul a mi imánkra. De azért mégis csak kell imádkoznunk, mert mi szorulunk *az Istenre!*

a) Istenről lehet sokat beszélni, olvasni okoskodni, bizonyítgatni, — de *megtapasztalni* Őt csak az fogja, aki az öröm, a hála, a bűnbánat, a kérés, a dícséret szavait küldi utána az örökkévalóságba, vagyis aki: imádkozik. Nem lehet azt magyarázni, azt ki kell próbálni, hogy a jó imádság mint emeli a lelket, mint erősíti az akaratot, mint tisztítja a szem látását, mint erősíti a türelmet és — jól figyeljetek! — mint nyugtatja az idegeket, a mai ember lázasan reszkető idegeit. Ne ütközzetek meg, ha ezt mondom: A jól végzett esti ima hatása az idegzetünkre is fölér egy adag veronállal.

Ha egy sebész az operáció előtt, egy bíró bonyolult pör ítélete előtt, egy családatya nehéz elhatározások előtt egy pillanatra fölemeli lelkét: «Uram, állj mellettem! Segíts, hogy a legjobban tegyek!» — tapasztalni fogja, mennyire rátalált legjobb erőire, mily érthetetlen s megmagyarázhatatlan új erőforrásokat fakasztott benne ez az Isten felé orientálódás.

Az Isten felé orientálódás! Az Istentől tanácskérés! A mai élet bonyolult feladatai közt akárhányszor tanácstalanná válik az ember. Ilyenkor aztán kapkod, tervez, levelez, telefonál, ezerfelé kér tanácsot, s a végén még nagyobb fejében a zűrzavar. De aki Istenben hisz, ilyenkor az első és utolsó tanácsot tőle kéri.

Azt mondta valaki — és egészen helyesen látta a helyzetet: «A mai embernek sok az élvezete, kevés az öröme.» Drága pénzen mérik neki az élvezetet a szórakozóhelyeken, de megnyugtató, erősítő, fölemelő öröm nem terem itt számára.

Ó, ha megismerné *a jó imádkozás örömeit!*

Az ima csend, hallgatás és pihenés, — és már ez is mily áldás! Agyonhajszolt idegeink megpihennek s elfáradt lel-

künknek oly jól esik az ima csöndje. Magányos kis szobánkban, a csendes templomban, a hallgató hegytetőn, a néma erdőben ... akárhol, csak csend legyen. Azért lehet legjobban reggel imádkozni, amikor a nap eseményei még meg nem zavarják lelkünket, s este, mikor már nem kell törődni az elmult nappal.

Milyen jó nekünk, mily hálásaknak kell lennünk, hogy szent vallásunk sürgeti a mindennapi imádkozást, azaz mindennap biztosít magunknak néhány csendes percet. Mert maholnap már nem lesz egy percünk sem, amelyik a magunké maradna; minden időnk a hivatalé, a kenyéré, a rohanásé, a gondoké, a szórakozásé. Szegényebbekké lettünk, mint a gépeink; ezek legalább éjjel pihennek, de minket gondjaink sokszor még álmunkban is riasztgatnak. De ime, jön az imádság s így szól: Most aztán végre magadé vagy ... a lelkedé ... Istené!

Mennyire hálásaknak kell lennünk hogy imádkoznunk szabad!

b) És itt rá kell mutatnom a szent kereszténység nagyszerű jellegzetességére: *az imádkozás szeretetére.* Igen, *mi keresztények a folyton imádkozók nemzedéke vagyunk!* Sehol a világon *oly melegséggel* és *oly gyakran* nem imádkoznak, mint a keresztény vallásban.

Oly melegen, mint mi, senki sem tud imádkozni. Mert mi nemcsak azt hisszük Istenről, hogy Ő a világnak szuverén hatalmú Teremtője, hanem azt is, hogy Ő a világ folyását s minden egyes ember életét szeretettel irányító mennyei Atyánk is. Mint Teremtő *képes* segíteni; mint Atya *akar* is segíteni.

Azt mondod talán, hogy hiszen a másvallásúak is imádkoznak! Igaz. De úgy nem, mint a keresztények. Oly melegséggel nem, oly bizalommal nem, oly bájos lelkiséggel telítve nem! Mert csak mi egyesítjük Istenben a két, látszólag össze nem férő gondolatot: *Teremtő és Atya!* Minthogy végtelen hatalmú Teremtő, mélyre alázzuk magunkat, porszemnyi semmiségünk mélyébe; de minthogy Atya is, fölbátorkodunk Hozzá, egészen szívére simulunk s tegezzük Őt. Hivatalfőnökünket nem merjük tegezni, fölebbvalóinkat nem merjük tegezni, — *Istent mindnyájan tegezzük,* az apró kis gyermekek is, a tudatlan öreg anyóka is!

De továbbmegyek s állítom: a kereszténység az imádkozók vallása azért is, mert *annyit sehol sem imádkoznak, mint nálunk.*

A legelső szó, amit régebben keresztény családokban a beszélni kezdő kisded megtanult — bárcsak ma is így lenne! — az «Isten» és a «Jézus» szavak voltak. A legelső tanulás, amit annak a kis emberpalántának eszével el kellett végeznie, nem a névnapi köszöntő volt, hanem egy verses kis imádság. És a gondos anyák ajkát hányszor hagyja el a kérdés: «Fiam, elvégezted-e már az imádat?» És mikor búcsúzik az idegenbe készülő gyermek, megint ez hozzá az utolsó anyai szó: «Aztán el ne felejts imádkozni!»

c) Senki a világon úgy át nem érzi az Úristen fönségét, mint a keresztény vallás; tehát egész természetes, ha azt akarja, hogy az Isten előtti hódolat, az Isten imádása *egy percre se szüneteljen a földön.*

Kegyeletes szép szokásuk a keresztényeknek a *reggeli s esti imádság.* Mily fölemelő elgondolni, hogy nincs az időnek egyetlen pillanata sem, amelyben térdreboruló emberek ne imádnák az Urat, mert hiszen mindig van a földnek egy-egy darabja, ahol most kezdődik a hajnal vagy most bontja szárnyait az éjtszaka.

De a szent katolikus Egyház még tovább is megy az Isten imádásában. Jól tudja, hogy a nehéz földi gondok miatt világi hívei napközben nem igen tudnak imához időt találni, hát legalább *papjainak írja elő súlyos kötelezettség terhe alatt,* hogy azok minden körülmények közt találjanak naponkint legalább egy órát az Isten imádására. Ez a kötelező papi ima *a breviárium.*

Ez a breviáriumozó papság, az Egyháznak ez a rendelkezése is, nem sejteti-e meg velünk kissé mélyebben az Isten fönségét? A breviárium a papnak nem magánimája, hanem a szent katolicizmus ajkáról szerte a földön állandóan fölszálló hivatalos dícsérő himnusz a mennyei Atyához.

Valóban: *szerte az egész világon!* Aki sokat utazik és a keresztény lélek érzékenységével figyel, azt hiszem, nem marad lelki élmény nélkül, mikor itt is, ott is összetalálkozik az Istent szünet nélkül dícsérni akaró katolikus Egyház hivatalos kiküldöttjével, a breviáriumozó pappal: a száguldó vonat kupéjában, az óceánjáró gőzhajó fedélzetén, a cserkésztábort vezető pap erdei sétáján, kolostorok virágoskertjében, Uganda, Alaska misszionárius telepeinek elhagyatottságában . . . mindenütt ott van a breviáriumozó pap. Mily fönségesen tud imádkozni a szent kereszténység!

Valóban, mint valami ünnepi zene cseng végig a szaka-

datlan ima a kereszténység egész történetén: katakombák mélyén, égbetörő dómok boltozatai alatt, királyi palotákban s szegények kunyhóiban, ágyúdörgés közt s a mindennapi élet lármájában, betegágyon s menyegzői oltárnál, gyóntatószékben s az áldoztatórácsnál... mennyit imádkoznak! Csak a mindenható Isten a tanuja, mennyi ima száll fel naponkint szenvedő és boldog emberi szívek milliói nak mélyéből!

És így van ez jól, Kedves Testvéreim! Igy illik ez mihozzánk, akik valljuk: «*Hiszek Istenben, a mi áldott, jó Atyánkban*».

Ezek után nem lesz nehéz megfelelni a másik kérdésre:

II. Hogyan kell imádkoznunk?

A) Napjainkban nagyon elterjedté vált az idegen nyelvek tanulása. Lépten-nyomon nyilnak a nyelvtanfolyamok; tömérdeken tanulják az idegen nyelveket, mert a világi érintkezésnek ez az alapfeltétele.

A túlvilági érintkezésnek is van hivatalos nyelve: az imádság. Az Úristen ugyan minden nyelvet *ért*, de *nem hallgat meg, csak egyet: az imádság nyelvét!* Mennyit törik magukat az emberek az angollal, a franciával, olasszal, — bárcsak lenne annyi idejük a túlvilág nyelvének gyakorlására is! Mert azt is tanulni kell és gyakorolni!

Tanulni? Kitől? Ki a legjobb nyelvmestere a túlvilági nyelvnek? Ne csodálkozzatok, ha ezt mondom: **a koldus és a gyermek!**

A koldus! Miért is imádkozunk? Mert mi szegények vagyunk, Isten pedig gazdag; gyengék vagyunk, Isten pedig hatalmas. Ki minél inkább átérzi ima közben, hogy Isten előtt mily kicsiny, mily koldus, annál jobb lesz az imádsága: annál szerényebb, annál melegebb, annál kitartóbb.

No és **a gyermek!** A gyermek ki tudja fejezni érzelmeit szavak nélkül is, pusztán gesztussal, mozdulattal, egyetlen mosolyával. A kis gyermek már jóval előbb beszél, mint mielőtt nyelvét használni tudná: beszél tekintetével, anyjára mosolygásával. És mily meleg, mily szívet indító ez a szónélküli beszéd is... *és a szónélküli ima is!* Az az Istenbe-feledkezése az imádkozó léleknek!

Az arsi szent plébános azt vette észre, hogy egyik egyszerű híve órákhosszat időzik mozdulatlanul a tabernákulum előtt. Mit csinálsz te ilyenkor? — kérdi tőle a plébános. «Je le vise, il me vise.» «Nézem Jézust, Jézus meg néz engem» — mily nagyszerű, áhítatos, kegyeletes, gyermeki szavak! Hát lehet szó nélkül is imádkozni, hosszan, mozdulatlanul, de annál nagyobb szeretettel nézni az Oltáriszentségre, a feszületre!...

B) Hogy azonban mégis **néhány útmutatást adjak a jó imádkozáshoz,** ezt a három gondolatot szeretném röviden megemlíteni:

Imádjuk Istent, aki fölöttünk van; imádjuk Istent, aki köztünk van, és imádjuk Istent, aki bennünk van[1]

a) *Imádjuk Istent, aki fölöttünk van.*

Sajátságos vonása az emberi nyelvnek, hogy «fölebbvalók»-nak nevezi azokat, akikről tisztelettel gondolkozik. Fölebbvaló azt jelenti, hogy az illetőket magunknál magasabb helyen gondoljuk. A diák tanárját a katedra magasságában látja, a törvényt védő bírót a tárgyalóasztal magasságában tiszteljük, az uralkodókat a trón magaslatán. Egészen természetes tehát, hogy mikor Istenre, a legfőbb tekintélyre gondolunk, szemünk önkéntelenül az égre emelkedik, sőt az Istenhez imádkozó pap a szentmisében még a kezét is az ég felé terjeszti ki. Ezt különben az Úr Jézustól tanultuk el, aki maga is többször így imádkozott. (Márk 6, 41; 7, 34.)

Vajjon ezzel rácáfolunk-e arra a hitünkre, hogy Isten *mindenütt jelen van?* Korántsem! Ezzel a gesztussal csak segíteni akarjuk lelkünket, hogy imádkozás közben elszakadhasson a földi gondoktól, fölülemelkedjék minden teremtett lényen, hegyen, völgyön, erdőn, tengeren, fölül a száguldó csillagok millióin s mintegy elszakítva magát a teremtett világból — már amennyire ez itt a testi életben lehetséges — megalázkodva imádja az egész világon fölülálló egy igaz Istent.

Az ember odaül a rádióhoz és próbál «fogni» valamit. Próbálom, de nem szól. Ejnye, mi baj lehet? A lámpák égnek, a hangszóró jó, a vezeték ép — és mégsem szól! Végre aztán rájövök: hát persze, *el van földelve a gép!* De így nem szól az elföldelt lélek imája sem; így nem talál mennyei visszhangra az az ima sem, amely földhöz kötött

[1] V. ö. *Bartmann:* Dogma und Kanzel. Paderborn, 1921. 181. l.

szívből indul el. Az antennát ki kell kapcsolnom a földből, s akkor majd hangzik a daltól a gép; és imádkozó lelkemet ki kell emelnem a földből, s akkor majd visszhangzik imámtól az ég.

Imádni Istent, aki fölöttünk van!

b) *És aztán imádjuk Istent, aki köztünk van.* Köztünk az Isten? Hiszen éppen az imént mondottuk, hogy fölöttünk van. minden teremtett dolog fölött!

Ez igaz! De nem kevésbbé igaz, hogy az Isten köztünk is van. Úgy-e, tudjuk, mint kezdődik Szent János evangéliuma. «Kezdetben volt az Ige, és Isten volt az Ige.» (Ján. 1, 1.) «És az Ige testté lőn és miköztünk lakozék» (Ján. 1, 14.), azaz az Isten Igéje, az Isten Fia testet vett magára s eljött közénk, és mikor visszatért a mennyei Atyához, akkor sem hagyott el végleg minket, hanem itt maradt köztünk, oltárainkon, a Legméltóságosabb Oltáriszentségben. «Azért ezt a nagy Szentséget leborulva imádjuk, teste s vére a Krisztusnak, mert itt vagyon, jól tudjuk.»

c) *És végül imádni Istent, aki bennünk van!*

Hogyan értsük ezt? Isten bennünk lakik? El lehet ezt hinni?

Hátha ember mondaná, el nem hinném. De Krisztus Urunk szavaira el kell hinnem. «Ha valaki szeret engem — mondotta egy ízben az Úr — az én beszédemet megtartja; és Atyám is szeretni fogja őt, és hozzája megyünk, és lakóhelyet szerzünk nála.» (Ján. 14, 23.) Nem világos szavak ezek? Aki szereti Istent és megtartja parancsait, annak lelkében lakik az Isten — mily fönséges kinyilatkoztatás! Az ilyen ember az Isten eleven temploma, élő szentségház.

Az Istent tehát nemcsak szóval imádhatom, hanem életemmel is. *Sőt az ő legszebb imádása a parancsai szerint eltöltött élet!* Mikor tehát azt mondom, hogy életünkkel is imádjuk a bennünk lakó Istent, csak Szent Pál szavait ismétlem meg: «Dicsőítsétek meg és hordozzátok az Istent testetekben». (Kor. I. 6, 20.) Vannak zeneszerzők, akik egyes darabjaiknak érdekes címet választottak: «Lieder ohne Worte», «Dalok szavak nélkül». *Ilyen, szó nélkül is Istent dicsőítő dal és ima az Isten akarata szerint töltött emberi élet.*

Ennek a gondolatnak fényénél milyen nagyszerű világítás esik arra a kedves szokásra, hogy a buzgó keresztények nem engednek nagy ünnepet elmúlni szentgyónás és áldozás nélkül. Valóban ez a legmélyebb, legszebb ünnep-

lés: gondoskodni arról, hogy ha az élet pora belepi lelkünket s emberi gyöngeségünk áldozatává vált a kísértés erejének, legalább újra meg újra betérhessen hozzánk az irgalmas s megbocsátó Isten.

Testvéreim! Imádjuk Istent, aki bennünk vagyon!

*

Öreg halász vitt át csónakján egy fiatal embert. Az egyik evezőre ez volt írva: «*Imádkozzál!*», a másikra: «*Dolgozzál!*» Az ifjú gúnyosan mondta: «Ósdi ember kend, bátyám! Minek az imádság annak, aki dolgozik?» . . .

Az öreg nem szólt semmit; csak eleresztette azt az evezőt, amelyiken az «imádkozzál» volt írva s a másikkal evezett. Evezett, evezett . . . de csak helybenforogtak, nem jutottak előre. A fiatalember ekkor látta be, hogy a «munka» evezője mellett szükség van a másikra is: az imádságéra.

Én tehát imádom Istent, aki fölöttem van: ez az én rendszeres reggeli s esti imám; imádom Istent, aki közöttünk van: ez az én templomi ájtatosságom; és imádom Istent, aki bennem van: s ez az én Isten akarata szerint rendezett életem. Nekem nem kell bűn terhe mellett előírni, hogy misére menjek s gyónjam-áldozzam. Nekem nem kell megparancsolni, hogy imádkozzam. *Nekem örömem, erőm, hogy mennyei Atyám van; nekem vigasztalásom, hogy az Isten szóba áll velem;* **nekem legnagyobb megtiszteltetésem, hogy szabad imádkoznom!**

Ó, Uram, kezeid be mélyek!
Minden folyamok bennük folynak,
Minden tengerek bennük élnek,
És minden hegyek bennük virágoznak!
Hogy merem én, parányi féreg
Magam a kezeidbe adni,
Ahol a nagy és örök dolgok élnek?

Ó, Uram, szemeid be mélyek!
Minden napok bennük forognak,
Minden csillagok bennük égnek,
Minden üstökösök bennük lobognak!
Hogy merek én e nagy örvénynek
Mélyén élni, hogy merem hinni,
Hogy a szemeid engem folyton néznek?

S hogy szívednek mélységes mélye,
Holott a végtelen világok
Szívverése dörög s a mennyek
Zenéje zúg, a csöndes imádságot,

Amit mondok, meghallja s vele
Magához ölel minden búmmal,
S én nyugszom rajta, mint a fáradt gyermek?

Ó, Hit, amit te hinnem adtál!
Oly mély, mint a világok fészke!
S mint ifjú Napok születése, —
Újjongó s immár életembe nem fér!
Amellyel vágyamra feleltél,
Amellyel engem megitattál,
Hogy számban az Öröklét édessége . . .

(E. R. verse.)

Amen.

XX.

Isten Atyám: szeretem Őt!

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Immár a negyedik beszédben foglalkozunk ezzel a fönséges gondolattal: *Isten a mi Atyánk!* És minél inkább elmerülünk ennek a gondolatnak mélységeibe, annál melegebben dobban meg szívünk a mi szerető Istenünk iránt.

Isten Atyám, tehát gondomat viseli és én bízom benne — erről szólt két szentbeszéd.

Isten Atyám, tehát imádom Őt — erről beszéltem a mult vasárnap.

Ma pedig még egy fokkal magasabbra hágunk s a legmelegebb színt rakjuk «a mennyei Atyáról» festett képre. Mi, keresztények, u. i. nemcsak féljük az Istent, mi nemcsak imádjuk az Istent, nemcsak alázattal hajlunk meg Előtte, hanem mi oly viszonyban állunk Istenhez, aminőben nincsenek egyetlen vallás követői sem: *mi szeretjük Istent!* Szeretjük csodálatosan finom gyermeki naivsággal s páratlan gyöngédséggel. *Szeretjük, mert Ő mennyei Atyánk.*

A pogányoknak voltak bálványképeik — és szegények csak reszketve mertek bálványaikra tekinteni. Az ószövetségi nép ismerte az igaz Istent, — de az ő imájukból is folyton kicsengett a félelem hangja. Mi, keresztények, azonban nem reszketve, nem félve tekintünk az Istenre, hanem *szeretettel, határtalan szeretettel!*

Hogyan jöttünk rá arra, hogy az Istent szeretnünk kell? — erre fogok felelni a mai prédikáció első részében. Utána pedig meg fogjuk beszélni, hogyan mutassuk meg szeretetünket Isten iránt. Röviden tehát ebben a két kérdésben foglalnám össze a mai beszédem anyagát:

I. Miért szeressük az Istent? és II. Hogyan szeressük istent?

I. Miért szeressük Istent?

A) Arra a kérdésre, hogy miért szeressük Istent, az első válaszom ez lehetne: **Szeressük, mert Ő ezt így parancsolja.**

A farizeusok nagy komolykodással és fondorkodással magyarázgatták az ószövetségi törvényt. Több mint 300 tilalmat s több mint 200 parancsot állapítottak meg: nem csoda, ha az emberek nem igazodtak el, melyik hát a legfőbb parancs.

Egyízben aztán — mint az imént felolvasott evangéliumból hallottuk (pünkösdutáni XVII. vasárnap) — megkérdezték az Urat: Melyik a legfőbb parancs? S az Úr válasza meglepi őket. A tömérdek előírásból, parancsból, tilalomból azt helyezi első helyre, amelyikre alig gondolt valaki, amelyik szinte eltemetve feküdt: «Szeresd a te Uradat Istenedet teljes szívedből és teljes lelkedből és teljes elmédből». (Máté 22, 37.)

Érdemes ezen a válaszon egy kissé elgondolkodni!

Ki érti meg az embert legjobban? Az, aki teremtette: az Úristen. A teremtő Isten az emberi test központjába — érdekes! — nem az agyvelőt tette, hanem a szívet: mintegy jelezve ezzel, hogy a szív nagyobb szerepet tölt be az emberben, mint az agyvelő.

És valóban, az Úr Jézus a legfőbb parancs gyanánt a szív parancsát jelzi: a szeretetet. Melyik a legfőbb törvény? — kérdezték Krisztus Urunkat. S Ő mit felelt? Azt, hogy *értsd* meg az Istent teljes eszedből? Nem! Hanem? *Szeresd* az Istent teljes szívedből!

Mily atyai jóságnak jele Isten részéről az a parancs, amellyel előírja, hogy szeressük Őt!

Hiszen Isten szeretete éppen nekünk legfőbb boldogságunk s örömünk forrása, megtiszteltetésünk s erősítőnk! Már az is páratlan kitüntetésünk lett volna, ha Isten megengedte volna nekünk, hogy *szabad* Őt szeretnünk. De Isten továbbment. Éppen minthogy látta, mennyire életföltételünk az ő szeretete, nemcsak megengedte, *hanem egyenesen meg is parancsolta: Szeresd a te Uradat, Istenedet!*

Tehát szeressük Istent, mert Ő így parancsolta.

B) De ha tovább is megyek a kérdésben, hogy miért szeretjük az Istent, akkor ezt is mondhatnám: Szeretjük az Istent, **mert Ő annyira szép.**

Szép az Isten? Dehát honnan tudom? Hiszen nem lát-

tam Istent! Igaz: Istent nem láttam, *csak a kezenyomát; látom ezt a színpompás világot és — belekáprázom!*

Tstvérem! Szereted a virágokat, az illatos rétet, ringó búzatáblát? Szereted a rohanó hegyipatakot, susogó erdőt, hófödte bércet, zúgó tengert?

Akik a Vierwaldstätti-tó környékén utaznak, el nem mulasztják fölvitetni magukat a Rigi-Kulmra, hogy tanui lehessenek egy nagyszerű napkeltének. Kora hajnal van . . . Halovány derengésben szürkülnek a szédületes gleccsertömegek. Világosodik . . . egyre virrad . . . hirtelen fölbukkan a nap s mint lobogó fáklyák szikráznak a csúcsok, mint elömlő tűz vöröslik a hó- és jégmezők tengere . . . s a nesztelen csendben valaki mellettünk fölsóhajt: «O Gott, o groszer Gott!»

Mennyi szépség van ezen a világon! De honnan mindez? «Magától lett?» «Öröktől így volt?» Hát felelet ez a feladott kérdésre? *Úgy-e, mily szépnek kell lennie Istennek, ha ennyire fönséges az árnyéka is: ez a teremtett világ!*

Tehát ezt is mondhatnám: Szeretem az Istent, mert Ő szép.

C) De a feleletet még mélyebbről kell megadnom. Elsősorban nem azért szeretem Istent, mert szép, hanem **mert jó, végtülenül jó.**

a) Az Úr Jézus egyízben így szólott: «*Senki sem jó, csak egyedül az Isten*». (Luk. 18, 19.)

Vajjon hányra mondjuk: «Ez jó ember!» Sőt még ezt is: «Ez az ember csupa jóság!»

Hát ki tagadná — Testvéreim! — hogy köztünk is van jóság, hála Istennek! Ki tagadná, hogy jótulajdonságaik *is* vannak az embereknek? Csak azt nem merném emberre mondani, hogy *egészen* jó ember, hogy *csupa jóság*. Lett legyen valaki Szent Péter vagy Szent Pál, apáca, pap, pápa, bármi . . . *ember* volt s az ember jónak *és* rossznak keveréke! És hogy a rossz fölül ne kerekedjék bennünk, az bizony mindnyájunknak örökös nagy harcunkba kerül. Sokaknak sikerült teljesen győzniök, de még ezekben is megvolt a lehetőség, hogy a jót legyőzi bennük a rossz, — ime egészen jónak embert valóban nem lehet nevezni. «Senki sem jó, csak egyedül az Isten.» Ő forrása minden jónak, mert lényege a jóság. Az emberben is van ugyan dirib-darab jóság, de mindezt úgy kapjuk a jóság forrásától, Istentől, mint a csillagok kapják fényüket a világosság forrásától, a naptól.

Izaiás prófétánál nagyszerű hasonlatot használ az Úr,

mikor szemléltetni akarja jóságát a népe iránt. «Ime kezeimre írtalak téged» (Is. 49, 16.), — mondja az Úr. Az ember minden tagja közül a kezét használja legtöbbször, az folyton szemünk előtt van; tehát «kezünkre írni valamit» annyit jelent, mint valamiről állandóan megemlékezni, valamire állandóan gondolni! *Mily jónak kell lennie annak az Istennek, aki ígéri, hogy állandóan gondolni fog reánk!*

Hogy Isten ennyire jó hozzánk és ennyire szeret minket, ez lényegéből következik. A jóságot nem lehet visszatartani, az kiömlik szerteszét. Vajjon visszatarthatja-e a lobogó tűz, hogy maga körül ne árasszon meleget? Visszatarthatja-e a fényes nap, hogy maga körül fénybe ne borítson mindent? De amit a tűz és a nap kényszerítve tesznek, azt az Isten szabadakaratából teszi, mikor jóságát kiönti, szétárasztja, megmutatja.

b) *De hol mutatja Isten az ő jóságát?*

Hol?

Hát először ott mutatta, amikor *ezt az egész nagy világot létbehívta és létben tartja.*

Csak nézzünk szét figyelő szemmel ezen a színpompás világon: mennyire hirdeti itt minden a Teremtő jóságát! Maga az Úr Jézus hívta fel erre figyelmünket: Nézzétek a mezők liliomait, tekintsétek az ég madarait! Hallgasd a csacsogó patakot, beszélj a duruzsoló szellővel — mind ezt énekli: Mily jó az Isten! A kis hollófiókák hozzá sírnak és ő ad nekik enni, — mondja a Zsoltáros. (Zsolt. 146, 9.)

Valaki erre azt mondhatná: Az öreg holló ad nekik enni! Nos, hát persze, hogy az öreg holló! De honnan, kitől van az öregben az az ösztön, hogy kicsinyeit táplálja!

Igen, az egész világhoz jó az Isten!

Még jobban megmutatja azonban Isten az ő jóságát az emberrel szemben azzal, hogy *szeret bennünket érdek nélkül, szeret érdem nélkül, szeret mérték nélkül.*

Szeret érdek nélkül. A földön minden szeretetbe belevegyül valamiféle érdek vagy kötelezettség vagy vérségi kötelék, még a szülői, gyermeki szeretetbe is! Szeretjük a másikat, mert hozzánk jó volt, mert segített rajtunk, mert megtetszett nekünk, mert rászorulunk. *De az Isten szeret érdek nélkül,* nem szorul ránk, nem tehetjük Őt boldogabbá s mégis ezt mondja: «Örök szeretettel szerettelek téged». (Jer. 31, 3.)

Másodszor *szeret minket érdem nélkül.* Mert ugyan ki mondhatná, hogy ő *rászolgált* az Isten jóságára, szeretetére?!

Az angyalok? — talán elmondhatnák. A szentek? — talán elmondhatnák. De én elmondhatnám-e? Eszembe jut eddigi életem minden hibája, s fölkiáltok a Zsoltárossal: «Mi az ember, hogy megemlékezel róla?» (Zsolt. 8, 1.) Eszembe jut eddigi életem minden bűne, s fölkiáltok Jeremiás prófétával: «Az Úr irgalmán múlott, hogy meg nem emésztettünk». (Jer. Sir. 3, 22.) Eszembe jut minden bűnöm s elmondom Szent Pállal: «Az Isten azzal bizonyítja hozzánk való szeretetét, hogy az időt tekintve, amikor még bűnösök voltunk, Krisztus meghalt érettünk». (Róm. 5, 8. s köv.)

Valóban: szeret az Isten érdemünk nélkül!

És szeret az Isten mérték nélkül. Vége-hossza nem lenne a felsorolásnak, ha pontosan el akarnám mondani, mint szeret minket az Isten. Szeret, mikor gondoskodó szülőket adott s megértő jóbarátokat. Szeret, mikor testi épségemet adta s egészségemet. Szeret, mikor lelki képességeimmel megáldott . . . Minderről ma nem beszélek. Csak egy gondolatot emelek ki: Mennyire szeret engem a mennyei Atya, mikor Krisztus Urunkat küldötte, aki «szeretett engem és önmagát adta értem». (Gal. 2, 20.)

Mikor Ábrahám Isten iránti szeretetből kész volt a legnagyobb áldozatra is, fiának föláldozására, az angyal visszakapta kardját és így szólt: Most ismerte meg az Úr, hogy szereted őt — most, mikor legkedvesebb kincsedet, fiadat hajlandó voltál neki áldozni. És mi emberek is most ismertük meg. Nagypéntek délben ismertük meg, mennyire szeret minket az Isten, hogy legkedvesebb kincsét, egyszülött Fiát áldozta értünk. «Hogy a szolgát megváltsad, Fiadat adtad halálra», — imádkozza Szent Ágoston. Tehát, Testvérek, Szent Jánossal kérlek titeket: Szeressük Istent, «mert Ő előbb szeretett minket». (Ján. I. 4, 10.) Szeretett érdek nélkül, érdem nélkül, mérték nélkül.

Szeressük az Istent! De hogyan szeressük?

II. Hogyan szeressük Istent?

Az Úr Jézus szerint az ember legfőbb kötelessége szeretni az Istent. Ha tehát ez oly életbevágóan fontos kötelességünk, tudni szeretném, megvan-e bennem ez a helyes istenszeretet. *Van-e valami külső bizonyító jele, valami próbája annak, hogy szeretem az Istent?* Pl. ha hevesen kezd dobogni a szívem, mikor Istenre gondolok? Ha ellágyulok,

ha öröm melege gyullad arcomra, ha imádság alatt érzelmes szavakkal áradozom? — ez-e az Isten szeretetének biztos jele?

Hányan jönnek panaszkodva: «Nem tudom, mi van velem! Azelőtt oly boldogító melegség ömlött el rajtam, mikor imádkoztam! Most mindebből nem érzek semmit. Vajjon már nem szeretem az Istent?» Ó, szó sincs róla! A legmelegebb érzelem sem biztos jele annak, hogy helyesen szereted az Istent. Valaki áradozhatik az Isten iránt, lelkendezhetik, érzeleghet — s még nem biztos, hogy szereti Istent. Másnak a lelke meg talán nem képes ilyen ellágyulsokra, és mégis loboghat benne az Isten áldozatos szeretete.

Szent Pál egy alkalommal arra figyelmezteti a római híveket, hogy mint gyermekek kiáltsák el: «Abba! Atya!» (Róm. 8, 15.) És ebben a biztatásban benne van a felelet is arra a kérdésre, hogy hogyan szeressük az Istent. *Úgy, mint a gyermek szereti atyját, oly hálás és áldozatos szeretettel.* Fiú vagy, avagy leány, — itt nem számít; öreg vagy, avagy ifjú, — itt nem számít: Isten előtt gyermek a százéves agg is és gyermek a hatalmas király is.

Megmondjam hát, mi a biztos jele az Isten iránti szeretetnek? Az, hogy *mennyire vagyunk* **hálásak** *Istennek és mennyi* **áldozatra vagyunk képesek** *Istenért!* Amennyi áldozatra *vagy képes Isten iránt s Isten kedvéért felebarátod iránt, annyira szereted az Istent.*

Ime tehát: szeretni Istent *A)* hálás szívvel s *B)* áldozatos szeretettel!

A) **Szeretni Istent hálás szívvel!**

«Te jó Isten!» — hányszor ejtik ki a mai emberek ok nélkül s gondolat nélkül, hiába ezt a mondatot! Legalább gondolnák is meg, hogy mit mondanak! Mert ha valaki azt mondja: «jó Isten», azt is mondja ám, hogy én meg *hálára, szeretetre vagyok kötelezve* az ő jóságáért!

Tudjátok, hogy Assisi Szent Ferencnek egyik tanítványa mint oktatott ki erre egy léha, könnyelmű férfiút? Odavitte egy vak és béna emberhez:

— Mondd csak, ha valaki visszaadná szemedet s kezedet, szeretnéd-e te azt az embert?

— Szeretném-e? — kiált fel a vak. Rabszolgája lennék egész életemben!

— Látod, — fordult a tanítvány a léha férfihez — neked minden érzékedet épen adta valaki és még annyi tömérdek más jót is adott mellé, — mit teszel te hálából neki?

B) **És szeressük az Istent áldozatos szeretettel!** A Titkos Jelenések könyve beszél olyanokról, akik homlokukon hordják az Atya nevét. (14, 1.) Hányszor vetettünk már magunkra keresztet az életben! Mindannyiszor homlokunkra írtuk az Atya nevét. De ne maradjon ez üres ceremónia; szenteljük ezzel az Atyának mindazt, ami homlokunk mögött van: egész gondolatvilágunkat!

Isten az én Atyám; ha Atyám, tehát örömet szerzek neki. Mivel? Ha szót fogadok neki, ha parancsait megtartom! «De mikor oly nehezek azok. Annyira elevenbe vágnak!» Mindegy! A kis gyermeknek sem könnyű szülei parancsait teljesíteni, — s azok mégis megkövetelik azt. A fejletlen eszű gyermek nem érti s sokszor dühös, sír, elkeseredik, ha szülei valamit saját érdekében megtagadnak tőle. Ha több esze volna, ezt mondaná: Ő az én anyám, apám s ha valamit nem ad meg, bizonyára ő jobban tudja, miért nem adja . . . Hiszen ő biztosan javamat akarja!

Igen, így gondolkoznék a gyermek, ha több esze volna. S így gondolkoznék a felnőtt is Istennel szemben, mikor valamit megtagad tőle, vagy mikor valami áldozatot vár tőle.

És ne csodálkozzatok azon, ha itt most a mindennapi élet apróságaira is kitérek és mondom: *Aki valóban szereti az Istent, az nem fogja az ő parancsait kisebb lelkiismeretességgel betölteni, mint* — mit mondjak? — *pl. a divat parancsait.* Pedig erre nézve mily különös példákat mutat a mult és a jelen.

A rokokókorban, egy-egy nagy ünnepély előtti estén, a hajművész egész babyloni tornyot remekelt a divatos hölgyek hajfrizurájából s a hölgy az egész éjjelt mozdulatlanul, ébren töltötte egy karosszékben, csakhogy egyetlen részecske meg ne lazuljon a hajtoronyépületén . . . — hát hol ír elő az Isten ily kemény éjjeli virrasztást? És ugyanezek a hölgyek «gyöngeség» és «rosszullét» címén oly könnyen felmentették magukat a vasárnapi misehallgatástól! És hol van az a nagyböjti parancs, amelyik oly szigorú volna, mint pl. egy mai soványítókúra előírásai! És ugyanazok, akik túlnehéznek tartják az Egyház böjti előírásait és a modern ember szekaturájának nevezik, ugyanazok — ha a divat megkívánja — szó nélkül eszik az ecetben oldott krétát, csakhogy soványabb körvonalaik legyenek . . . Ugyanazok az intelligens fiatal emberek, akik röstellenek az Úrfelmutatáskor térdet hajtani, mert hát «mit szólnak a társaik», nem röstellenek egy átmulatott éjtszaka után farsangi hajnalokon fejükön

papírcsákóval, szájukban vásári síppal, kezükben színes luftballonnal végigtántorogni a körúton! És így tovább, és így-így tovább . . . *Hát szeretik ezek az Istent? Nem! Mert csak az szereti, aki áldozattal is tudja Őt szeretni.*

C) Őt — *meg embertársait!* Mert ime itt van a helyes istenszeretet másik ismertetőjele: **Szeresd felebarátodat.**

Ha szeretem az Istent, ha jól szeretem az Istent, akkor jól szeretem felebarátomat is és ennek a gyönyörű emberi szónak: «szeretni» — visszaadom elveszett jelentését. Mert tudjátok, miért nehéz a mai embernek Isten szeretetéről beszélni? Azért, mert *mindenfajta* szeretet kiveszett belőle.

«Szeretni!» A mai keményszívű és léha levegőjű korban vagy feledésbe merült ez a szent szó vagy — ami még fájdalmasabb — gyilkos jelentést csúsztattak alája.

a) *Elmerült a feledésbe!* A tülekedő, gázoló élet agyontaposta! Aki ma szegény, annak éheznie kell. Aki ma gyöngébb, pusztulnia kell. Aki ma beteg, az teher a háznál. Aki már agyondolgozta magát, félreállania kell. Aki ma meghalt, holnap elfelejtik. *Meghalt a szeretet!*

b) Vagy ha él a neve, *gyilkos méreg lapul alatta!* Még él a neve: moziplakátokon, színdarabcímekben, regényekben folyton ott kiabál s nem tűri, hogy ifjaink sokáig tiszták s romlatlanok maradjanak. Ösztönös vágyak kavargó fertőjét leplezi ma ez a régi szép szó: szeretet!

Hát hogy szeresse ez az ember Istent, akit nem lát, mikor nem szereti felebarátját, akit lát?

Istenszeretetről beszélj neki? Hát beszélj a vaknak a májusi napsugárról! Hát beszélj a haldoklónak a kacagó életről! Hát beszélj a bénának a földkörüli utazásról! Hát fakassz az Északi Sarkon tropikus növényzetet! Az ember bizalmatlan, gyanakvó, keserű, panaszkodó embertársaival szemben, s ugyanilyen bizalmatlan, gyanakvó, zárkózott Istennel szemben.

Nem szereti az az Istent, aki kegyetlen, szívtelen, szeretetlen, zsémbes, kiállhatatlan, haragottartó az embertársaihoz! Viszont akiben él a helyes istenszeretet, az nem tudja azt magába rejteni, hanem szelíden kiárasztja felebarátjára is, amint a nap éjjel rásüt a holdra, de a hold nem tudja azt magába rejteni, hanem a naptól nyert szelíd fényét visszasugározza a földre s annak sötétségben tapogatózó lakóira.

Akarod hát tudni, szereted-e az Istent? Akkor vizsgáld meg magadat, teljesíted-e a Szentírás szavát: «Ha Isten így szeretett minket, nekünk is kell egymást szeretnünk . . . Ha

szeretjük egymást, Isten bennünk lakik és az ő szeretete tökéletes bennünk». (Ján. I. 4, 11. s köv.)

*

Kedves Testvéreim! A kereszténység világhírű költője, *Dante*, azzal zárja be nagy trilógiáját, hogy «az isteni szeretet mozgatja a napot és minden más csillagot». Nos, ha az élettelen napot kormányozza s a hideg csillagokat, mennyivel inkább engem, a melegszívű, élő embert! Én tehát szeretem az Istent, és szeretném akkor is, ha nem parancsolná! Szeretem az Istent, és szeretném akkor is, ha nem volna olyan szép! Szeretem az Istent, mert Ő annyira jó, és az Ő szeretete javamra válik: nemesít, emel, erősít! «Ha a port szereted — írja Szent Ágoston (In. I. Io. 2, 15. Tr. 2, 14.) — porrá leszesz. Ha Istent szereted, Istenhez leszesz hasonlóvá.»

Szeretem az Istent és éppen ezért nem keseredetten, morogva, mogorván nézek rá. Nem kedvetlenül mondom: Ha már muszáj arra a vasárnapi misére elmennem, ha már muszáj pénteken böjtölnöm, ha már muszáj egyszer egy évben gyónnom, hát gyerünk: muszáj ... Ó, nem így! Hanem *tágranyílt lelkem minden gondjával, minden reményével, minden érzelmével Feléje lelkendezem: Ó, Uram, mily boldog vagyok, hogy szabad Téged szeretnem;* **mily boldog vagyok, hogy a Tied lehetek!**

Manapság azok a sajnálatraméltó emberek, akikben meggyengült a vallásos hit, az okkultizmus ködös, homályos utain igyekeznek kielégíteni lelkük ösztönös istenkeresését. Az egyik ilyen okkultistarendszer azt hirdeti híveinek, hogy az emberi testben vannak titokzatos, ismeretlen szervek az érzékfölötti világ megismerésére, az ú. n. «lotusvirágok». Aki ezeket ki tudja magában fejleszteni, olyan dolgokat lát, oly melódiákat hall, amiket szem és fül fölfogni nem képes.

Hát mindez csak hiú ábránd és reménytelen vágyakozás!

Az igazi szent virág, amely lelkünkben él: a hit virága! S ha ezt őrizzük, ápoljuk, fejlesztjük s szerinte élünk, azaz, *ha valóban «szeretjük az Istent»*, akkor majd valóban látni fogjuk egyszer azt a boldogságot, amelyről Szent Pál írja: «Szem nem látta, fül nem hallotta, ember szívébe föl nem hatolt, amiket Isten készített azoknak, akik Őt szeretik». (Kor. I. 1, 9.)

És most — Testvéreim! — letérdelünk s megilletődött lélekkel elmondjuk a protestáns vallásból visszatért nagy angol bíbornoknak, *Newmann*-nek gyönyörű imáját:

«Uram, a te karjaid közt nyugton vagyok: ha Te tartasz engem, nincs mitől félnem; ha Te elhagysz engem, nincs miben remélnem. Nem tudok semmit a jövőből, de bízom Tebenned. Azért imádkozom, hogy add meg, ami jó nekem; imádkozom, hogy vedd el, ami üdvömnek árthatna. Mindent egyedül Rád hagyok, hiszen Te tudod azt, és nem én. Ha szenvedést és gondot küldesz reám, adj kegyelmet, hogy jól viseljem azokat, őrizz meg a felizgulástól és önzéstől. Ha egészséget és erőt adsz és sikert e világban, tarts ébren, hogy e nagy adományaid Tőled el ne távolítsanak. Add meg nekem, hogy ismerjelek Téged, higyjek Benned, szeresselek, szolgáljalak, Néked és Érted éljek, és akkor és úgy haljak meg, amint az a Te dicsőségedre leginkább szolgál». Amen.

XXI.

A háromszemélyű egy Isten.

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Szent Pál apostol ezt mondja a zsidókhoz írt levelében: «Hit nélkül lehetetlen Istennek tetszeni; mert az Istenhez járulónak hinnie kell, hogy ő van, és az őt keresőknek megjutalmazója». (Zsid. 11, 6.)

Hinnem kell, hogy van Isten! «Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában!» — így kezdődik a keresztény «Credo», és az egy Istenben való hit egyik alaposzlopa a kereszténységnek. De a keresztény hitnek van egy másik époly alapvető, époly fontos tétele, mint az egy Isten hite, és úgy látszik, mintha ez a másik hittétel ellene mondana az elsőnek.

«Hiszek egy Istenben», — így kezdődik a Credo. De viszont ezt is mondjuk: «Hiszek a Szentháromságban». «Hiszek a mindenható Atyában» — mondjuk. De azt is mondjuk, hogy «hiszek a Fiú-Istenben» és «hiszek a Szentlélekben». Mindkét tételünk egyformán fontos. Aki nem hisz az egy Istenben, nem lehet keresztény; de aki nem hisz a Szentháromságban, az sem lehet keresztény. E nélkül az alapvető tétel nélkül érthetetlen volna és értelmetlen volna az egész kereszténység, mert Krisztus Urunk személye és működése, tanítása és szenvedése csak a Szentháromság hitéből érthető meg.

Nincs-e a két tétel közt oly ellentmondás, mely az egyiket vagy másikat lehetetlenné teszi? Egyáltalában milyen címen tanítja szent vallásunk a Szentháromság tanát, a hitnek ezt a legnehezebb próbáját? Nem teljes abszurdum-e, nem a józan emberi ész megtagadása-e a Szentháromság tana? És ha valóban kinyilatkoztatott hittétel az, van-e annak valamiféle kihatása a vallási életünkre?

Ime, ezek a kérdések várnak feleletre a mai beszédben. Elsősorban tehát meg fogjuk vizsgálni I. **mily alapon tanítja a kereszténység a Szentháromság hitét.** Aztán

II. igyekezni fogunk **a fölmerülhető nehézségekre feleletet adni.** Végül pedig III. megvizsgáljuk, hogy **mit jelent ez a tan a hitélet számára.**

Mindenekelőtt tehát azzal kell tisztába jönnünk, hogy:

I. Mily alapon valljuk a Szentháromság hitét?

A Szentháromság hite a keresztény hit speciális tanítása. Ez az a nagy kapu, az egyetlen bejárat, amelyen mindenkinek keresztül kell mennie, aki a kereszténység földjére akar lépni. Maga az Úr Jézus emelte ezt a kaput, amelyen mindenkinek át kell mennie, mikor az ő tanítványává akar válni. «Elmenvén tehát, tanítsatok minden népet, megkeresztelvén őket az Atya és Fiú és Szentlélek nevében.» (Máté 28, 19.)

Úgy-e, nem lehet keresztény, aki nincs megkeresztelve! Megkeresztelkedni pedig nem lehet, csak az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében. Vagyis nem lehet keresztény, aki nem hisz a Szentháromságban.

Szentháromság! A keresztény hit legmélyebb titka! Egy istenség, — de három isteni személy! Isten az Atya, Isten a Fiú, Isten a Szentlélek, — még sincs három Isten: csak egy Isten van! Egy Isten három személyben. Nem három valami, de három valaki!

Ki érti ezt? Emberi ész nem!

Ki tudja ezt elképzelni? Emberi fantázia nem.

Ki hiszi ezt? Alázatos hittel hiszi minden keresztény ember.

De miért hisszük? Azért és egyedül csak azért, *mert az Úr Jézus így tanította.* Oly világosan tanította, hogy szavára el kell hinnünk.

Hol tanította?

Hát ime, néhány példa!

Világosan hirdette, hogy ő «Isten fia», mégpedig egészen elütő értelemben attól, ahogyan mi emberek is Isten fiainak, fogadott fiainak nevezzük magunkat. Tehát az Istennek Fia is van. De viszont máskor meg azt mondja: «Én és az Atya egy vagyunk» (Ján. 10, 30.), tehát azért nincs két Isten. «Isten» és az «Isten Fia» nem két Isten.

A Szentírás beszél azonban nemcsak Isten Fiáról, a második isteni személyről, hanem egy harmadik isteni

személyről is: a Szentlélekről. Olvassuk pl., hogy mikor Jézus a Jordánban megkeresztelkedett, galamb képében leszállott a Szentlélek. (Máté 3, 16.) Olvassuk, hogy az Úr Jézus megigérte, hogy elküldi a Szentlelket, az igazság lelkét, aki örökké apostolaival marad. (Ján. 14, 17.) Olvassuk, hogy húsvét estéjén rájuk lehel, hogy vegyék a Szentlelket a bűnbocsátó hatalomra. (Ján. 20, 21.) És az előbb hallottuk, hogy keresztelni küldte őket az Atya, Fiú és Szentlélek nevében. (Máté 28, 19.)

Ezek olyan világos, félre nem érthető helyek, hogy a Szentháromság hitének elfogadása elől nem lehet kitérni. Megértjük? Nem! Elhisszük? Meghajtott fővel!

A legélesebb eszű bölcsek egyike, *Szent Ágoston* is ezen a mélységes hittitkon törte fejét, a tengerparton föl-alájárva — hiszen ismeritek ezt a bájos történetet. Kis fiúcska játszott a parton s egy tengeri kagylóval meregette a homokba ásott gödörbe a tenger vizét. A végtelen tengert át akarta merni a kis lyukba. Mosolyogva szólt rá a nagy bölcs, hogy ez ugyan sohasem fog sikerülni. «Hamarább, mintsem hogy a véges emberi ész átlátja Isten lényegét s megérti a Szentháromság titkát» — válaszolta a kis gyermek.

II. Mik a nehézségek?

De ha igaza is van ennek a kis példázatnak, és ha igaz is az, hogy a Szentháromság titkát megértenünk nem lehet, szabad azon mégis *elgondolkodni* és igyekezni megfelelni a támadható nehézségekre.

Mert jól érzem, mint ágaskodik az emberben a nyugtalanság, az ellenmondás, a kétely azzal szemben, amit eddig a Szentháromságról mondottunk.

A) «A Szentháromságban olyasmit kell elhinnünk, ami ellene mond az emberi észnek — hallom az ellenvetést. **Három csak nem lehet egy! És egy nem lehet három!»**

Valóban, egy nem lehet három és három nem lehet egy. És ha a keresztény hit azt követelné tőlem, hogy ilyen képtelenséget higyjek el, akkor én sem volnék keresztény!

Dehát a Szentháromság tanában minderről nincs szó! Nem azt hisszük, hogy Istenben egy személy is van meg három is, és nem azt hisszük, hogy Istenben egy természet van meg három is — ez volna az abszurd állítás! Hanem azt hisszük, hogy ami *bizonyos tekintetben egy*,

más tekintetben három: Isten egy, ha a természetet nézzük, de hármas, ha ebben az egy természetben a személyt nézzük.

Az emberi ész folyton próbálta valamikép megközelíteni ezt a titkot; egészen megérteni sohasem lesz képes. *Szent Ágoston*, a legélesebb eszű emberek egyike folyton ezen törte a fejét, érdekes hasonlatokat hozott elő a természet jelenségeiből — többé-kevésbbé világosabbá is lett a titok, a végén azonban mégis eljutott a tengerparti kedves jelenethez.

Ime, néhány hasonlata Szent Ágostonnak! A *forrást* nem nevezhetjük folyónak s a folyót sem forrásnak s azt a kortyot, amelyet a forrásból iszunk, megint sem forrásnak, sem folyónak — pedig mind a háromban ugyanaz a víz van. Tehát: forrás, folyó, ital — három, de a víz egy! (De fide et symb. c. 9, 17.)

Másik hasonlatot vesz Szent Ágoston a *lélek* hármas képességéből. Emlékezés, értelem, akarat — három képessége ugyanannak az egy lényegnek, a léleknek. (De spirit, 9, 12.)

Aztán mások más hasonlattal próbálkoztak. Ugyanegy *gondolatot* három ember gondoljon el: három gondolat lesz, de mégis csak egy igazság, egy tárgy.

Aztán: a *Nap* rásüt a vízre s felszínén megjelenik a Nap képe; belesüt a tükörbe s ott is lesz a képe; tehát a Nap képe az égen, a vizen, a tükörben, három kép — egy Nap.

Aztán: megüthetek a zongorán *egy akkordot* három hangból; három hang — egy akkord.

Aztán: kezembe veszek egy *ametisztet;* háromfelől nézve három színt mutat s — mégis egy.

Aztán: van folyékony *víz*, van jég, van köd — a háromnak lényege mégis egy: víz.

Aztán: az *elektromosság* mozgat, melegít, világít, mégis egy.

Persze, épp az a leleményesség, amit az emberi ész kifejt a hasonlatok felkutatásában, mutatja, hogy mindegyik sántikál s messze van a valóságtól. Hát még a művészet mennyire zavarban van a Szentháromság ábrázolásával! A középkori templomokban egy nagy Y vagy nagy T betűvel ábrázolják; három ága van s mégis csak egy. Ma inkább ábrázolják háromszöggel, amelynek közepére festik az Isten mindentlátó szemét. Mindez persze csak emberi próbál-

gatás, csak sántikáló hasonlat. És minden hasonlat és minden okoskodás után is hívő lélekkel kell mondanom: «Hiszem, bár nem értem!»

B) Azonban a Szentháromság titkának ismeretében nem vesszük-e észre csodálkozva, hogy az Isten mennyire teleszórta emberi gondolkozásunkat a hármas számmal? Szinte azt merném mondani: **Ime, a Szentháromság elrejtett nyomai a világban!** Mindennek kezdete van, közepe és vége. Minden élő lény születik, nő és meghal. Az idő mult, jelen és jövő. Egy német közmondás ezt tartja: «Aller guten Dinge sind drei», minden jónak hármasnak kell lennie; de milyen érdekesen visszhangzik ebben az Úr Krisztus szava: «Senki sem jó, csak egyedül Isten» (Márk 10, 18.), a háromszemélyű egy Isten!

Mély titok eszünknek a Szentháromság, amelyet nem értünk, de legalább látjuk, hogy nincs *ellene* az észnek — mint a hitetlenek mondják, csak *fölötte* van eszünknek. Ellene akkor lenne, ha azt állítanók, hogy a három egy. Nem! Nem állítjuk, hogy három Isten van és ez a három mégis egy — ez nevetség lenne, hanem: három isteni személy van az egy istenségben. Tehát az isteni lényeg nem három, hanem egy.

«Meg nem értem» — ezt elmondhatom; dehogy «ellene mond eszemnek» — ezt nem.

Meg nem értem! De nemcsak én, véges ember nem értem. Láttátok már, hogyan ábrázolják a nagy művészek az angyalokat az égben? Térdenállnak meghajtott fővel az Isten előtt! Dehát mennyivel megfelelőbb pozitúra ez a földi ember részére! Tantum ergo mysterium veneremur cernui!

Nem értjük, nem értjük! Mint mikor egy óriási reflektor vakító fényözönébe kerülünk bele: érezzük, hogy óriási fényesség vesz körül, de nem látunk semmit, csak csupa fényt, csupa fényt. Mintha el akarna állni a szívverésünk. Tudjátok, miért nem értjük? Mert *aki a Szentháromságot meg akarná érteni, annak előbb meg kellene értenie Isten végtelenségét*, kicsi kis emberi agyába bele kellene gyömöszölnie a végtelen Istent, a kis homokgödörbe az óriási tengert!

Euplius diákonust Catanában 304-ben keresztény hite miatt halálra kínozták. A fájdalmakban kínlódó vértanuhoz így szólott bírája: «Te szerencsétlen! Hát imádd az isteneket! Tiszteld Marsot, Apollót, Aesculapot!» A vér-

tanu így felelt: «Az Atyát és Fiút és Szentlelket imádom. A Szentháromságot imádom, akin kívül nincs más Isten».

Igen, Testvéreim: a Szentháromságot imádjuk, akin kívül nincs más Isten!

III. Mit jelent a Szentháromság tana a hitélet számára?

Fölmerülhet azonban hallgatóim lelkében még egy másfajta kérdés is és ezt sem akarnám válasz nélkül hagyni.

A Szentháromság tana a keresztény hit legnehezebb tétele, hitünk legsúlyosabb erőpróbája. Eszünkkel meg nem értjük, de elhisszük, mert az Úr Jézus tanította. Hanem — és ez a nehéz kérdés — *miért tanította ezt Krisztus?* Ez a tan látszólag annyira messze esik a vallási élettől, azt annyira érintetlenül hagyja — miért nyilatkoztatta ki ezt Krisztus, mikor tudta, hogy úgysem érthetjük meg sohasem?

Mennyi más kérdés valóban érdekelt volna minket és azokról nem szólt semmit! Mikor lesz a világ vége? — úgy-e, mily fontos kérdés! S Krisztus nem mondta meg. Az emberiség nagyobb része üdvözül-e vagy elkárhozik? Mi lesz azokkal a kis gyermekekkel, akik a keresztség előtt halnak meg? Minderre kíváncsiak volnánk s minderről Krisztus nem mondott semmit.

Beszélt azonban a Szentháromságról. Pedig ezzel — tiszteletlenségnek ne vegyétek — nem tudunk mit kezdeni . . .

Nohát mennyire nem így van a dolog! A Szentháromság tanát valóban sohasem fogjuk megérteni; és mégis hálásaknak kell lennünk az Úr Jézus iránt, hogy kinyilatkoztatta ezt előttünk, mert az a kevéske is, amit megértünk belőle, *nagyszerű vallási igazságokat leplez le előttünk.* A Szentháromság ismeretében *jobban megértjük az Istent, jobban imádjuk az Istent, jobban szeretjük az embert s jobban bírjuk a földi életet.* Hát ezek már csak elég gyakorlati következmények!

A) Először is, a Szentháromság hitének birtokában mennyivel fönségesebb vonásokban bontakozik ki előttünk magának **az Istennek képe!** Ha nem hallottunk volna a Szentháromságról, mennyivel halványabb maradt volna előttünk az Isten arca!

Míg így?!

Próbáljunk csak gondolatban elszakadni a földtől s az egész teremtett világon fölülemelkedve, az anyag bilincseiből kibontva magunkat, odaborulni az örökkévaló Isten trónja elé . . .

Vajjon mit látunk itt? Az örökkévaló Istent egyedül, örök magárahagyatottságában látjuk-e?

Elviselhetetlen gondolat! Egyedül lenni örökké! Tudod te, mi az egyedül lenni? Elhagyatva, meg nem értve, szeretet nélkül menni át az életen? Keservesebb szenvedés ez minden betegségnél!

És akkor most azt hinnéd, hogy Isten egyedül van örökké? Hogy örökké megértetlen marad — mert hiszen teremtmény Őt soha meg nem értheti! Hogy örökké kellő szeretet nélkül marad — mert teremtmény Őt kellően nem szeretheti! És aztán jönnek a hitetlenek léha kérdései: «Mit csinált az Isten öröktől fogva? Amikor még nem volt ez a világ! Mit csinált? Unatkozott?» . . .

És most halljátok, hogy a Szentháromság tana mily nagyszerű válasz ezekre a kérdésekre! Az Istent teljesen megismerni senki más nem képes, csak maga az Isten — s ezt az ismeretét nevezzük a Fiúistennek. S az Atya és Fiú végtelenül szeretik egymást s egymáshoz való végtelen szeretetüket nevezzük Szentléleknek. *És ebben a tökéletes istenmegértésben s ebben a tökéletes istenszeretetben örökké s tökéletesen boldog az Isten.*

O beata Trinitas! Ó boldog Szentháromság!

A Szentháromság tanát tehát nem írtjük ugyan meg, de mégis ennek hite mily szédületes mélységeit tárja föl előttünk az örök Istenben hullámzó csodás életnek! A Szentháromság hitének birtokában mily erőt s fényt kapnak Szent Pál szavai: «Királyok Királya, az urak Ura, ki egyedül bírja a halhatatlanságot, ki megközelíthetetlen világosságban lakozik, kit senki ember nem látott s nem láthat, kinek dicsőség és örök hatalom!» (Tim. I. 6, 15. s köv.)

Mennyivel fönségesebbé válik így előttünk az Isten!

O beata Trinitas! Ó, boldog Szentháromság!

B) De még tovább is megyek: ezáltal Isten nemcsak fönségesebbé válik előttünk, hanem **jobban is tudjuk Őt imádni.**

Nem értjük ugyan a Szentháromság titkát, csak halvány vonalakban sejtjük — de amit tudunk róla, az is kell, hogy homlokotmeghajtó, mély tisztelettel töltsön el min-

ket. Ha egy gyermeknek korán elhal az apja és csak egy picinyke, elmosódott fénykép marad róla, mily tisztelettel néz az a gyermek apjának ködös, halovány vonásaira is! Nem kell-e ennek a kegyeletnek fokozottan élnie bennünk, nem kell-e a tisztelet óceánjának hullámzania bennünk, valahányszor kiejtjük az Atyának és Fiúnak és Szentlélek-nek nevét!

Persze ilyen szédületesen mély hitigazság könnyen marad tőlünk igen messzire, egészen kívül fog esni érdeklődési körünkön, ha nem igyekszünk aprópénzre fölváltva egész közel hozni lelki életünkhöz.

«Az egy isteni lényegben három személy van és ez a három személy egy Isten» — így valljuk. De itt nem állok meg, hanem tovább is gondolkodm. Ha «személy», hát akkor olyan valaki, akihez szólni lehet, akit valamire kérni lehet, akit szeretni lehet, azaz, akivel «személyes viszonyba» lehet lépni. Ó, itt már egyszeriben közel jut hozzám ez a nagy titok! *Viszonyba lépek az Atyával*, beszélek, hálálkodom annak, akitől életem, tudatom, értelmem, szívem van. *Beszélek a Fiúval*, aki emberré lett, testvéremmé lett, testét átszögeztette értem, vérét hullatta értem. *Beszélek a Szentlélekkel*, aki mint az Atya és Fiú lelke elömlik lelkemen, s akitől fakad minden jó elhatározásom s cselekedetem. Mikor így alázatosan imádkozom a Szentháromság előtt, jobban megértem, mint bármily filozófiai erőfeszítéssel.

De így most már azt is értjük, miért árad szent Egyházunk ajkáról oly gyakran a Szentháromság dícsérete. Imáinkat azzal kezdjük s végezzük. A szentmisét s a prédikációt azzal kezdjük s végezzük. A szentségek kiszolgáltatása ezzel van egybekötve s az Egyház áldani sem tud másképp, mint a Szentháromság nevében. Zsoltárjai végén, himnuszai végén, imái végén, mindig fölcsendül a Szentháromság dícsérete: «Dicsőség az Atyának és Fiúnak és Szentlélek-istennek, miképpen kezdetben vala, most és mindörökkön-örökké».

O beata Trinitas! Ó, boldog Szentháromság!

C) De igyekezzünk csak még inkább aprópénzre váltani a Szentháromságnak szédületes tanát, még közelebb hozni vallási életünkhöz. Tudjátok, mire tanít még a Szentháromság hite? *Az egymás iránti szeretetre!*

Az egymás iránti szeretetnek legfönségesebb motívumait maga az Úr Jézus a Szentháromság tanából merítette. Az utolsó vacsorán megrendült lélekkel azért imádkozott tanít-

ványaiért az Atyához «. . . hogy mindnyájan egyek legyenek, amint te Atyám énbennem és én tebenned, úgy ők is egyek legyenek bennünk». (Ján. 17, 21.)

Fejünk fölött az éltető Nap. Életet fakaszt, melegít is, világít is, — hármas tevékenységében mégis egy. Megint egy hasonlat a Szentháromság megértéséhez. De nem olyan csendes, mozdulatlan tűztányér ám a Nap, mint néha a felhőkön keresztül látszik, hanem állandó tűzviharok, félelmetesen kitörő lángkráterek örökösen mozgó, tevékeny színtere. Nos, talán szabad az Istenre átvinni ezt a hasonlatot, *a háromszemélyű s mégis egy Istenre, aki nem tétlen mozdulatlanság, hanem örökkön tevékeny, életet adó, teremtő erő és éltető szeretet!*

Régi keresztény elődeink különösen szerették kórházaikat a Szentháromság tiszteletére szentelni. Valamikép kiérezte az ő mélyebben vallásos lelkük, hogy az istápoló, gyöngéd, odaadó felebaráti szeretet azokban virágzik legjobban, akik meleg szeretettel tisztelik a Szentháromságot, azt a Szentháromságot, ahol az Atya és Fiú egymásiránti örök szeretetét nevezzük Szentléleknek. Isten a szeretet Istene, s csak az, aki nagyon szereti Istent, csak az szeretheti felebarátját is s töltheti be a törvényt (Márk 12, 30.), mert «Isten szeretet, és aki a szeretetben marad, Istenben marad és Isten őbenne». (Ján. I. 4, 16.)

D) És végül a Szentháromság tana **erőt ad a földi élethez.** Az Isten megérti önmagát s ez a Fiúisten. «Az Isten világosság és nincs benne semmi sötétség.» (Ján. I. 1, 5.) Ha tehát Isten akarata szerint élek, azaz *Istenben élek*, akkor az én életem is világos lesz, világosabban folyik le, «megértem életemet» — még ha földi látszat szerint csupa nélkülözés és sötét felhők gomolygása közt élnék is és életem csupa értetlenség volna is.

Az Atya és Fiú szeretik egymást s ez a Szentlélek. «Az Isten szeretet» (Ján. I. 4, 8.); ha tehát *Istenben élek*, akkor az Isten éltető s erősítő szeretetét szívom magamba akkor is, mikor a földi élet keserve és szeretetlensége szorongatja torkomat

Íme, a háromszemélyű egy Isten titka nemcsak Isten lényegébe enged szédületes bepillantást és vet arra fényt, hanem fényt és erőt sugároz az emberi élet fájdalmas sebeire is.

O beata Trinitas! Ó, boldog Szentháromság!

*

Kedves Testvéreim! Azt tartja a sasról a néphiedelem, hogy kicsinyeit néhány napos korukban fölviszi a szédületes

magasságokba s ott szembe tartja őket a nappal. Ha szemrebbenés nélkül állják ki a tűző fényt, elismeri magáénak; ha pislogni kezdenek, leejti azokat a magasból, hadd zúzzák halálra magukat: úgysem méltó ivadékok hozzá!

Édesanyánk, a katolikus egyház valóban megteszi azt, amit a nép a sasról regél. A kereszteléskor, tehát már néhány napos korában a legszédületesebb, legnehezebb hittétel, a Szentháromság megvallása elé állítja a csecsemő-embert, s csak azután ismeri el fiának s veszi föl tagjai közé, miután hangosan megvallotta hitét a Szentháromságban. És ettől a perctől kezdve a Szentháromság hite kísér végig egész életünkön. Az első keresztvetéstől kezdve, mikor eszünknek először ébredtünk tudtára, ez a hit kísér utolsó pillanatunkig, egész addig az ünnepélyes pillanatig, amikor az ember eszének teljes tudatával búcsúzik az élettől. Keresztény hívő emberek ma is így kezdik végrendeletüket: «Az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében».

A legelső vallási gondolat, amely e földön fülünkbe ért, keresztelésünkkor a Szentháromság megvallása volt. S az utolsó vallási gondolat, amelyet hallani fogunk, a betegágyunknál imádkozó pap szava lesz: «Indulj utadra, keresztény lélek, ebből a világból a mindenható Atyaisten nevében, ki téged teremtett, Jézus Krisztus, az élő Isten Fia nevében, ki érted szenvedett, a Szentlélek nevében, ki benned elöntetett» ... Majd így folytatja az imádkozó pap: «Ajánljuk, Uram, neked szolgádnak lelkét ... Örvendeztesd meg őt látásoddal ... Igaz, hogy bűnt követett el, de az Atyát és Fiút és Szentlelket meg nem tagadta, hanem hitt benne, ... és Istent hűségesen imádta».

Ó, igen, én akarok hinni az Istenben, akarom hűségesen imádni Őt! Amikor verítékezem, becsülettel teljesítem kötelességeimet, amiket földi életpályám reám rótt, — tudom — akkor is szolgálom az Urat! Amikor szóval imádkozom, templomba járok, gyónom-áldozom, — még inkább szolgálom. Deha igyekszem mindenkihez kedves, szelíd, megbocsátó, irgalmas lenni, ha igyekszem bűn nélkül élni s megtartani parancsait, akkor leginkább szolgálom az Urat!

Uram! A Szentháromság nevében kaptam a keresztséget; a Szentháromság nevében vetettem magamra annyiszor keresztet; a Szentháromság nevével akarok egyszer e világtól búcsúzni ... és add, hogy **a Szentháromság színről-színre látása legyen majd örök életem örök boldogsága is.** Ámen.

XXII.

A teremtő Isten.

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Majdnem 3000 évvel ezelőtt a zsidó nép ihletett költője egyik zsoltárában így kiáltott föl: «Uram, mi Urunk! Széles e világon minő csodálatos a te neved!» (Zsolt. 8, 1.) Pedig akkor az emberek még alig valamit ismertek ebből a csodás nagy világból! Nem ismerték a régi földkorszakok titokzatos fosszilmaradványait, nem ismerték a világtestek szédületes birodalmát, sem a gőzgépet, sem az elektromosságot, sem a rádiót . . . A mi szemünk előtt azóta óriási módon megnőtt a világ, ugyanily módon kell vele nőnie istenfogalmunknak is. Nem a 3000 év előtti Zsoltáros, hanem mi kiálthatjuk el teljes joggal: «Mily nagyok, Uram, a te műveid!»

Mikor zúg a rohanó hegyipatak, mikor tombol az orkán, mikor csattog a villám, elkiáltom: «Mily nagyok, Uram, a te műveid!»

Mikor fölkel a májusi nap, mikor elömlik az alkonyi pir, mikor rózsaszínben játszik az alpesi havas hegyorom, elkiáltom: «Mily nagyok, Uram, a te műveid!»

Mikor a pulzusomat számlálom, mikor mikroszkópon nézem a vízcseppben nyüzsgő apró élőlények százezreit, mikor teleszkópon nézem az óriási egitestek szédületes rohanását, felkiáltok: «Mily nagyok, Uram, a te műveid!»

«Kezdetben teremté az Isten a mennyet és a földet.» (Móz. I. 1, 1.) Ezek a Szentírás legelső szavai és az egész Biblián végigvonul próféták s a Zsoltáros ajkairól ennek a hatalmas teremtő Istennek dícsérete (Is. 40, 26; 42, 5; 44, 24; Jer. 10, 12; Példd. 16, 4.). A Zsoltáros így énekel: «Segítségünk jön az Úrtól, ki az eget és földet teremtette». (Zsolt. 120, 2.) Szent Pál azt írja Istenről, hogy «minden belőle, általa és érte van» (Róm. 11, 36), és hogy Isten «életre kelti a holtakat és nevet ad a nemlétezőknek, mint

létezőknek» (Rom. 4, 17), és hogy Ő «alkotta a világot s benne mindent». (Ap. Csel. 17, 24.)

Az Isten mindenható — mondja a Szentírás igen sok helyen (pl. Est. 13, 9; Titk. Jel. 11, 17; 15, 3; 16, 7), de ha nem mondaná is, ez az az isteni tulajdonság, amelyre az ember legkönnyebben rájön, amelyet a világ nagyságán és saját gyöngeségén s tehetetlenségén egyformán megtapasztal. Dörög az égbolt a nyári zivatarban s csattogva cikázik a villám . . . megrendül alattunk a szilárdnak tartott föld . . . vadul vágtató vihar veri-tépi tövestől a tölgyeket . . . zúg-harsog a medréből kiáradt folyam . . . ime, mind egy-egy megrendítő pillanat, amelyben fölvillan előttünk a gondolat: Mily hatalmas lehet a Teremtő, aki egyetlen gondolatával hívta létbe mindezeket az erőket! «*Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében!*»

Hát hiszen mi ezt eddig is hittük, vallottuk! De vajjon számot adtunk-e már arról magunknak, *hogy mi minden következik abból, ha ez az egész világ s benne minden valóban az Isten műve?* A mai szentbeszédet erre akarnám szánni; annak megvizsgálására, mennyi tanulságos és biztató következmény fakad abból a hitünkből, amely szerint az egész világnak Isten a Teremtője.

I. Jogos a természet élvezése.

Ha a világnak Isten a teremtője, akkor abból először is az a tény következik, hogy a *világ szépsége jogosan tölt el örömmel s a természet élvezése mély keresztény gondolat.*

A) **A természet élvezése!** Mennyire fölkapott jelszóvá lett napjainkban, mikor az ember végre rájött arra, hogy a kultúra kőrengetegjeiből, az olvadóan forró aszfaltról, a füstporos, benzingázos utcákról néha ki is kell menekülnie az Isten szabad ege alá. Weekend, kirándulás, hegymászás, napkúra, légkúra . . . mind helyes, jogos örömünk, csak . . . csak el ne felejtsük megtenni azt a rövidke lépést, amely a merő érzéki természetélvezettől fölemeli lelkünket a természetfölötti magasságokba. Hogy mikor fénylik fölöttünk a csillag, mikor csattog a villám, mikor suttog az erdő s trillázik a madár, mikor hullámzik a tenger s zúg a hegyipatak, mindebből a nagy Isten dicsérő himnuszát halljuk kicsengeni.

Dehát nem erőltetett kapcsolat=e ez, a világ szépségei=nek élvezésénél Istenre gondolni?

Korántsem! Mindjárt belátjuk ezt, ha felidézünk egy másik gondolatot.

B) Hiszek a teremtő Istenben! Isten teremtett min=dent és Isten tart létben mindent, tehát: **Istennel telve az egész világ!** A testben a lélek mindenütt dolgozik: lélek nélkül nem lát a szem, lélek nélkül nem hall a fül, nem beszél a száj, nem mozdul a kéz — épígy ez az egész világ is csak annyiban él és van, amennyiben benne él és van az Isten. Istennel telve az egész világ! Aki átérzi ezt a gondolatot, csak az jár nyitott szemmel a ter=mészetben, csak az tudja tulajdonképpen a természetet élvezni!

A természet nem Isten, nem első ok. Csak eszköz az Úr kezében. Mikor azt mondom, hogy «a természet ezt meg azt hozta létre», tulajdonkép nem helyesen beszélek. Mert, úgy=e, nem volna helyes, ha egy Murillo=képről azt mondanám: ezt az ecset és festék hozta létre. Vagy ha egy óráról azt mondanám, hogy a rúgó meg a kerék hozta létre. Mikor egy képben gyönyörködöm, szabad=e megfeledkeznem a festőről? S az óra nézésénél az órásról? És *a nagy természet élvezésénél annak Alkotójáról?*

Három évvel ezelőtt, 1927=ben ünnepelte a művelt világ a nagy zenefejedelem, *Beethoven* halálának 100 éves for=dulóját. Az akkor megjelent egyik életrajza (Hellinghaus: Beethoven, Herder=kiadás) megható részleteket közöl Beet=hoven párbeszédéből, melyet a szabadban sétálva egy angol gyárossal folytatott.

Beethoven leült egy gyeppadra s így kezdett beszélni: «Itt a természet szépségei között szeretek órákon át üldö=gélni. Érzékeim elmerülnek a természet alkotásainak szem=léletében. Itt nem födi el előlem a napfényt az ember=alkotta tető; a kék ég az egyetlen, végtelen, nagyszerű boltozat. Ha esténkint az eget szemlélem és nézem a pá=lyájukon örök szabályossággal mozgó fényes égitesteket, a napokat, földeket, amelyek annyi millió mérföldnyire van=nak felettem, akkor lelkem felszáll mindezeken túl az ős=forráshoz, ahonnan minden teremtett dolog származik. Ha ezután megkísérlem, hogy felcsigázott érzelmeimnek han=gokban adjak kifejezést, akkor csalódást érzek magamban. Ilyenkor érzem, hogy nincs halandó, aki hanggal, színnel vagy vésővel alakot tudna adni azoknak a mennyei képek=

nek, amelyeket az így felkeltett képzelet egy=egy szeren= csés órában megsejtett».

Beethoven ekkor felállott és az Ég felé mutatva lelkesen folytatta: «Igen, onnan fölülről kell kiindulnia mindennek, ami a szívet fölemeli! Másként az ember csak kottát és testet alkot lélek nélkül. Nincs=e igazam? A léleknek föl= felé kell törekednie a forráshoz, melyből fakadt és csak állhatatos munkálkodással tisztelheti a teremtmény a vég= telen természet Alkotóját s Fenntartóját».

Igen: ez a vallásos, ez a helyes természetszemlélet!

Mert tudjátok, mit ad nekem az a hit, hogy Isten terem= tette ezt az egész világot? *Röntgen=szemet ad;* szemet, amely áthatol minden kérgen, minden felszínen s a világ történéseinek mélyére látva, mindenben meglátja a teremtő Isten elrejtett gondolatát. Ha pedig ilyen a szemem, akkor az életem is ilyen lesz. Mert aminő a szemem, olyan az életem. A költő ránéz a virágra s nézésétől dallá lesz a virág. Shakespeare megy az utcán s szemétől színpaddá lesz az utca. A vallásos ember pedig jár az életben s szemével az élet minden történésében — a szenvedésben is, a csa= pásban is — észreveszi Isten kezét.

«Mily kár, hogy a rózsa mellett mindenütt ott a szúrós tövis!» — bosszankodik a hitetlen. «Mily jó az Isten, hogy a tövisek mellé rózsát is adott!» — mondja a hívő.

Ez a vallásos természetszemlélet!

II. Jogos a természet kutatása.

Abból azonban, hogy hitünk szerint az egész világot Isten teremtette, még más is következik. Ha a világ egyet= len nagy képeskönyv, mely Istenről beszél, akkor nekünk szent kötelességünk *ezt a könyvet minél inkább megismerni, minél többet lapozni,* hogy annál többet beszéljen Istenről.

Hallja néha az ember, hogy a kereszténység aggódva, fejcsóválva nézi azt a lankadatlan kutatást, amellyel a mai ember nekivetette magát a világ rejtett erőinek fölfedezé= seire. «*A vallás fél a tudás fényétől*» — így szokták röviden, durván megfogalmazni ezt a gondolatot a kereszténység ellenségei.

A) **A vallásnak félnie kell a tudástól, a kutatástól?** Sőt, éppen ellenkezőleg: *örülnie!* Hiszen minél több ter= mészeti törvényre akad rá az emberi ész, annál fönsége=

sebbé válik előttünk Isten arca, aki ezeket a csodálatos törvényeket hozta! Jól figyeljetek: nem az ember hozta; *az ember csak fölfedezte!* És ha Isten előtt leborult már a 3000 év előtti ember, akinek pedig az ő művéről csak halvány fogalma volt, mily szent rettegésnek kell eltölteni a mi szívünket, akik a világot ma már százszorta szebbnek, csodálatosabbnak, mesteribbnek ismerjük!

Tehát a vallásos világnézet nemhogy útjában állana a tudományos kutatásnak, hanem ellenkezőleg: *elősegíti azt.*

Hallgassátok csak, mi történt Münchenben egy természettudóssal, akit barátja épp egy cserebogár lábának vizsgálata közben lepett meg.

«Nem értem, hogyan foglalkozhatik valaki ilyesmikkel!» — csodálkozott az illető. A tudós pedig ezt felelte: «Ha az Úristen nem tartotta méltóságán alulinak, hogy ilyesmiket teremtsen, akkor az ember sem restelheti, hogy ilyesmit tanulmányozzon».

Valóban bölcs szavak!

Istenhitem tehát állandóan sarkal és ösztönöz a természet törvényeinek kutatására. A modern világkép legelső hirdetője, *Kopernikus*, főművében, amelyet III. Pál pápának ajánlott, meg is vallja, hogyan jutott erre az új gondolatra s miért nem tudott belenyugodni a régi magyarázatba: mert az nem volt eléggé harmónikus, nem volt méltó a világ végtelenül bölcs Alkotójához. Ime, Kopernikus óriási munkájához éppen az ő benső hite adta az indítást!

B) De ezzel még egy újabb következményre is rámutattam. Ha a világ valóban Isten műve, amelyről a Szentírás azt mondja, hogy Isten átadta az embernek, hogy uralkodjék fölötte, akkor az emberiség lázas tevékenysége s **kutató munkája is fölmagasztosul** a mindennapi kenyérhajsza színvonaláról *az isteni parancs teljesítésének nívójára.*

A munka sohasem volt könnyű, ma sem az, ma is tehernek érzi az ember; de mindjárt könnyebb hordoznia ezt a terhet, mihelyt magasztos fölfogást tudunk hozzákapcsolni. «Töltsétek be a földet s hajtsátok uralmatok alá» (Móz. I. 1, 28.) — hangzik a Teremtő parancsa az emberhez; és ha én ezt tudom, akkor azt is érzem, hogy minden lázas, lüktető munkánk, technikai bravurjaink, a föld körülrepülése, vízalattjáró hajóink, rádiónk, bacillusok legyőzése, minden gépünk, apparátusunk, górcsövünk, messzelátónk... mind az isteni parancsnak betöltése. Mikor az ember a

Teremtő által a természetbe elrejtett erőket befogja a saját céljai elővitelére, *isteni megbízatás alapján jár el.* Ki nem látná, hogy a leglüktetőbb tudományos s technikai munkának is mily megbecsülését jelenti ez a felfogás?! Ha ez a gondolkodás tölt el, akkor az Isten dicséretét hallom kicsengeni nemcsak a pacsirta dalából, patak csobogásából, szélvész zúgásából, hanem Istent dicséri előttem a dinamók forgása is, gépek zúgása, kazánok izzása. És mindebből a szédületes lármából, kerekek csikorgásából, szövőszékek zakatolásából, motorok kattogásából egy fönséges szimfónia csendül annak a Teremtőnek tiszteletére, aki mindezeket az ember segítségére fölfedezni engedte . . . *Hiszek a mindenható, teremtő Istenben!*

Igen: kutassunk, tervezzünk, hajtsuk igánkba a természetet, csak . . . *csak el ne szédüljünk,* csak azt ne higyjük, hogy mi vagyunk a világ korlátlan ura és teremtője! Az ember könnyen elhiszi ezt. De mikor gőgje már nem ismer határt, akkor itt vagy ott megvonaglik a föld s tízezreket eltemetnek a romok, jéghegybe ütközik a Titanic, kilép medréből a folyó, tornadó tölcsére sodor el városokat, fölrobban az R. 101. s pozdorjává törik gép, dinamó, fémborda, luxuskabin . . . minden! Ember, nem te vagy a világ teremtője! Tied a föld, tied a tenger, tied a levegő, de maradsz ember, kis féreg! Rohan a gyorsvonatod, száguld az autód, szédületesen suhan a repülőgéped, de ember vagy, por és hamu vagy — s homlokodat el ne felejtsd meghajtani a Teremtő előtt: «*Hiszek az Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében!*»

III. Az emberi testvériség.

Abból a hitünkből, mellyel Istent az egész világ teremtőjének valljuk, újabb nagyszerű igazság következik: *az emberi testvériség* fönséges tanítása.

Ha Isten teremtette az egész világot, akkor Ő teremtett minden embert is. És ha mindnyájunkat Isten teremtett, akkor *mi mindnyájan testvérek vagyunk!* Ime, az emberi szolidaritás gyönyörű igazsága mint a keresztény hit nagyszerű kivirágzása!

Szeressük egymást, mert *A)* egymásra utalt testvérek vagyunk, akik *B)* ha egymást nem szeretjük, Atyánkat sem szeretjük.

A) Mi mindnyájan — fehérek és feketék, szőkék és rézbőrűek, tanultak és tanulatlanok, előkelőek s egyszerűek — **mindnyájan egymásra szoruló embertestvérek vagyunk.** Hogy mennyire rá vagyunk utalva egymásra, arra nézve csak egy-két meglepő példát hozok fel.

Nézz csak végig magadon. Milyen elegáns kalap van a kezedben! Hol vetted? A Váci-utcában? Igen! De gondolkoztál-e már azon, hogyan került az oda, abba az üzletbe? Hány embertársad dolgozott azon, alakította, festette, vasalta, csomagolta, szállította azt a kalapot — a te kalapodat, — míg az kezedbe került?

Most jösz a borbélytól, frissen borotválva. A borotva pengéje Solingenből való, a borotvaszappant azonban Karlsruheben készítették, az ecsetet talán egy düsseldorfi gyárban.

Nos és a te vadonatúj ruhád? A szövetén, a gombjain, a cérnáján, a varrásán hány embertársad dolgozott!

És a kifliden, amelyet oly gondtalanul ropogtatsz a reggeli kávédhoz? Hány ember dolgozott azon: a magvető földmíves, az arató, a cséplő, a molnár, a pék, a kereskedő! És a reggeli kávéd! A néger kávéültetvényes, aki valahol innen tízezer kilométernyire elültette a kávépalántát. És aki leszedte a kávészemeket! És aki becsomagolta! És a dokkmunkás, aki hajóra málházta! És a fűtő, aki a hajógépben a tüzet rakta! És a hamburgi nagykereskedő! És a pesti kiskereskedő, ahol azt megvetted!

Ime, mindnyájan egymásra utalt embertestvérek vagyunk! Egyetlen lépést nem tehetünk, nem aludhatunk, nem ehetünk a nélkül, hogy embertársaink segítségére ne szorulnánk. Ezer kéz dolgozik értem, ezer homlok verítékezik értem.

De ha ez így van, jutott-e már eszembe, hogy *viszont akkor nekem is dolgoznom kell másokért, hogy a szolgáltatás ellenszolgáltatást követel!* Pedig mily világosan mondja a krisztusi parancs: «Mindazt, amit akartok, hogy nektek cselekedjenek az emberek, ti is cselekedjétek nekik». (Máté 7, 12.)

B) És itt megismétlem azt a gondolatot, amelyet két héttel ezelőtti beszédemben mondtam, — nem lehet ezt eléggé ismételni: *Szeressük egymást, mert* **nem szeretheti az az Istent sem, aki nem szereti a felebarátját.** A mai ember nagyon rászorul, hogy többször is elmondjuk előtte ezt az igazságot. Van a németeknek egy érdekes mondásuk:

«Gottes Lieb' ohn' Gottes Tat,
Ist Teufels Lust und Teufels Rat.»

Azaz, aki azt állítja, hogy szereti Istent, de nem szereti a felebarátját, az az ördögnek keresi a kedvét. Járhat valaki folyton templomba s elkoptathatja a térdét örökös imádkozásban, teleakaszthatja szobája falát szentképekkel és botránkozhatik az emberek gonoszságain, — mindez hamis vallásosság nála, ha ehhez az állítólagos istenszeretetéhez nem járul az emberek szeretete is, ha otthon kiállhatatlan, szeszélyes, veszekedő, ha minden legkisebb szóra fölszisszen, ha megbocsátani s felejteni nem tud, ha követelőző, ha midenkit nyelve hegyére vesz . . . mit mondjam tovább?.. ha megtagadja azt, hogy mindnyájan egy Atyának gyermekei vagyunk, tehát egymásnak testvérei.

IV. Hitünk igazsága.

Végére értünk? Elmondtam már mindent, ami a mindenható Teremtő gondolatából következik? Ó, dehogy!

Tudjátok, mi következik még abból, hogy Isten mindenható? **Következik szent hitünk igazsága.** Azok a tételek, amelyek fundamentális jelentőségűek hitünkben, s amelyekről, ha nem is értjük meg azokat, erős hittel mondjuk: *A mindenható Isten meg tudja tenni, hogy valóban így legyenek.*

A mindenható Isten meg tudja tenni, hogy mikor a keresztvíz éri homlokunkat, abban a pillanatban valóban eltűnjék lelkünkről az áteredő bűn.

A mindenható Isten meg tudja tenni, hogy mikor a miséző pap kimondja a fehér ostya fölött Krisztus Urunk szavait, hogy abban a pillanatban az Úr Jézus szálljon a kenyér színe alá.

A mindenható Isten meg tudja tenni, hogy mikor a gyóntatópap elmondja bűnös lelkem fölött: «Én téged feloldozlak bűneidtől», hogy abban a pillanatban hófehér tisztára váljék a lelkem.

És végül — mily vigasztaló hit így halottak napja körül! — a mindenható Isten meg tudja tenni, hogy mikor az utolsó ítélet napján kimondja életbehívó parancsát a valaha élt embermilliárdok fölött, hogy akkor újra életrekeljen minden valaha élt ember. Óriási dolog . . . előttünk elképzelhetetlen pillanat, . . . dehogy elhigyjem, kényszerít rá az Úr

Jézus szava: «Embereknél ez lehetetlen, de nem az Istennél, mert Istennél minden lehetséges». (Márk. 10, 27.)

Közeledik a halottak napja, amikor az elmúlás gondolata mindnyájunk lelkét megüli s a halál árnyéka rálopózik szívünkre.

Mily jó annak a gyászoló léleknek, mily jó annak a haláltól megrettenő embernek, ha erős hittel tudja a sírok fölött is imádkozni: «Hiszek a mindenható Atyában!» Ha Atyánk, hát már csak egész természetes, hogy ahol Atyánk van, ott a mi végleges hazánk is. «Nincsen itt maradandó városunk, hanem a jövendőt keressük.» (Zsid. 13, 14.)

Ha Isten mindenható Atyám, akkor igaz a költő reménye:

Bizton tekintem mély sírom éjjelét,
Zordon, de ó, nem, nem lehet az gonosz,
Mert a te munkád: ott is elszórt
Csontjaimat kezeid takarják. *(Berzsenyi.)*

Hiszek a mindenható, teremtő Atyában!

*

Kedves Testvéreim! Van az egyik német költőnek (Eichendorff) egy bájos poézissel megírt verse, s ennek gondolataiban szeretném kicsendíteni a mostani beszédem nyomán lelkünkben támadt érzelmeket.

Késő este van — írja a költő — zivataros, sötét este; szótlanul ül a szobában a férj és feleség: nemrég temették el kis gyermeküket. A vihar veri a ház falát, a szél csapkodja az ajtókat... hallga?... most valaki kopogott az ajtón! Hamar nézzük meg, nem a mi meghalt kis fiúnk akar-e hazajönni!... Majd hirtelen kijavítják maguk a szülők: Hazajönni? Hiszen ő van otthon s nekünk kell még hazamennünk...

Ő van otthon s nekünk kell még előbb hazamennünk — mily igazi, mély keresztény gondolat!

«Ah! Poézis! Könnyű a költőnek így beszéltetnie kigondolt hőseit! De meg lehet szerezni ezt a fönséges lelkületet a valóságban is?» — fogjátok tőlem kérdezni. És én felelek: Ime, halljatok eg yvalóban megtörtént esetet. Két hét előtti beszédem végén elimádkoztuk egy nagy angol bíbornoknak, Newmannak imáját. Most halljátok egy másiknak, *Wiseman* westminsteri bíbornokérseknek halálát.

1865-öt írnak. Wisemann utolsó óráit éli. Az orvosok közölték vele, hogy emberi tudományuk végére értek.

Nemsokára jön az ápolónővér s a bíbornok kérdi tőle:

— Hallotta, mit mondtak az orvosok?

— Nem, atyám, nem hallottam, de sejtem.

— Azt mondták — folytatja a beteg —, hogy hazamegyek. Nem szép ez?

— Önnek, atyám. De nekünk?

— Hát ismeri ön a honvágyat? — mondja a bíbornok. — Elmegyek, hogy Atyámnál lehessek. Olyan vagyok, mint egy gyermek, aki hazamegy, hogy atyjánál lehessen . . .

Testvérek! Kinek nem jut itt eszébe az Úr búcsúzó szava: «Kijöttem az Atyától és a világra jöttem; ismét elhagyom e világot, és az Atyához megyek». (Ján. 16, 28.)

Kinek nem jut eszébe a Zsoltáros szava: «Boldog, aki Urába, Istenébe helyezte reményét». (Zsolt. 145, 5.)

És kinek nem jut eszébe fölkiáltani: Mindenható, teremtő Isten, élet és halál Ura, ily nyugodt, biztos halált adj mindnyájunknak!

És most térdeljünk le, Testvéreim, s mondjuk el alázatos szóval imánkat:

Mindenható teremtő Atyánk, aki ezt a csodás nagy világot egyetlen akaratoddal létbeszólítottad; aki kigyujtottad fölöttünk a Nap tüzét s a csillagok szelíd fényét; aki feldíszítetted a földet s az esthajnal pírját elöntöd az égen; aki megdördíted a villámot, de a haragos felhőkre fölfested a szivárványt is; aki magasba növeszted a zöld erdőt s érleled a sárga kalászokat, engedd, hogy mindig mindenben meglássuk és kövessük a te szent akaratodat. Rólad beszéljen nekünk a félénkszemű őzike, rólad cirpeljen a fáradhatatlan kis tücsök . . . minden, minden a Zsoltáros szavát kiáltsa felénk: «Urunk, Istenünk, mily csodálatos a te neved az egész föld kerekén!»

Teremtő Atyánk! Segíts úgy menni át a földi életen oly lelki épségben, oly áldozatos szeretettel, hogy utolsó óránkon nyugodtan hajthassuk majd fáradt fejünket a te atyai erős kezedbe. Amen.

XXIII.

A szent Isten.

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Izaiás próféta könyvének 6. fejezetében fönséges vizió-ban írja le az Istent. Magas trónon látja Őt ülni az egek fönségében, lánglelkű szeráfok állnak előtte, de szárnyukkal még ők is elfödik arcukat az Isten fényessége előtt és el nem fogy ajkukról a hódoló dícséret éneke: «Szent, szent, szent a seregek Ura, Istene».

Megragadó bemutatása az Isten szentségének!

De Izaiáson kívül a Biblia egyéb helyei is lépten-nyomon beszélnek az Isten szentségéről. Istenben nemcsak nincs bűn (Móz. V. 32, 4), — mint Mózes írja; Ő nemcsak útálja a bűnt (Zsolt. 5, 3), — mint a Zsoltáros énekli; mindez csak negativum lenne. Hanem pozitív irányban is: az Úr «szent minden cselekedeteiben» — hirdeti a Zsoltáros (Zsolt. 144, 17), és «nincs olyan szent, mint az Úr» — mondja a Királyok. Könyve (Kir. I. 2, 2.)

Valóban, ha a Szentírást forgatjuk, azt látjuk, hogy a Szentírás az isteni tulajdonságokból a mindenhatóságon és irgalmon kívül az Isten szentségét ünnepli és hangsúlyozza a legerősebben. Ezért nem különös, hogy a kereszténység ajkáról nem akar megszünni az ének: «Szent vagy, Uram, szent vagy, mindennél szentebb vagy!»

A szent Isten!

I. Ha szent az Isten, akkor ellensége minden bűnnek! A Nap ellensége az éjtszakának, a verőfény a penésznek, a meleg a jégnek, — a szent Isten a bűnnek. Ez az első meg-állapítás, amit az Isten szentségéből le kell vonnunk, s ezzel fogunk foglalkozni a mai beszéd első felében: **A szent Isten mennyire útálja az emberben a bűnt!**

II. Az Isten szentsége azonban nemcsak negativum, hanem pozitivum is. A szent Isten nemcsak tilalomfája a bűnnek, hanem normája is minden erkölcsi törvénynek,

ősforrása minden leszármazott szentségnek; mint örülhet hát az emberi jóságnak, a mi emberi fölfeléküszködésünknek! **A szent Isten mennyire szereti az emberben az erényt!** — erről fogok szólni a beszéd másik felében.

I. Mennyire útálja a bűnt!

A) A legelső gondolatunk tehát, amely az Isten szentségével kapcsolatban fölmerül, ez: **Ha Isten csupa szentség, mennyire kell akkor Istennek a bűnt útálnia!** Ha Isten csupa szentség, mennyire fájhat neki az emberi bűnök halmaza! Ha Isten csupa szentség, mennyire haragudhatik a megrögzött gonoszra!

Az Isten «útálja» a bűnt, Istennek «fáj» a bűn, Isten «haragszik» a gonoszra. Kérlek, Testvéreim, jól értsétek meg ezeket az emberies kifejezéseket. Istenben nincsenek szenvedélyek, nincs tehát türelmetlenség és harag sem, nincs fájdalom és útálat. Viszont mi is, meg a Szentírás is azért beszélünk annyiszor — persze emberileg szólva — a haragvó, a bűnt útáló s fájlaló Istenről, hogy annál fönségesebben álljon előttünk az Ő szent akaratának hajthatatlansága.

Mert hogy az Isten akarata a bűnnel szemben *hajthatatlan*, és hogy a szent Isten a bűnnel és a bűnös emberrel együtt, — hogy megint emberileg szóljak — *egy födél alatt nem tud megférni*, arra van egy megrendítő, lélekzetelállító, megsemmisítő bizonyítékunk.

Tudjátok, mi ez?

a) A pokol! Az örök kárhozat helye! Az örök szenvedés helye!

Testvérek! Mily kiáltó ellentétben kell állnia a bűnnek a szent Istennel szemben, mily rettenetes szörnyűségnek kell a bűnnek lennie, ha ez a szent Isten teremteni kényszerült egy helyet, a kárhozat helyét, ahová a bűnnek megrögzött szerelmeseit kell taszítania!

A pokol! Ó, jól tudom, megrázó tanítása a keresztény hitnek, nem könnyű problémája az Isten atyai szívének! A probléma a maga teljes egészében ugyancsak a jövő vasárnapi beszédemben merül fel előttünk, amikor majd az Isten *jóságával* kell összeegyeztetnünk az *örök kárhozatot*. De már itt is szólnom kell róla, mert nem is tudja a kettőt összeegyeztetni senki, nem is képes ezt megmagyarázni senki, csak aki tudja, hogy az Isten szent, háromszorosan

szent, akinek közelébe nem férhet a bűn, sem teremtett lény, aki a bűnnek eljegyezte magát.

Isten a mi Atyánk! Fönséges fogalom Istenről! De nem mond-e ennek ellene hitünknek egy másik tétele? Melyik? Hát az, amelyben meg azt tanítja az Egyház, hogy Isten végtelenül szigorú Bíró is, aki örök kárhozatra, soha véget nem érő kínok helyére tudja a bűnöst taszítani!

«Hát ez rettenetes dogma!» — mondják sokan. Decsak azok, akik elfelejtik Isten szentségét.

b) Mert föladom a kérdést: Lehetséges lenne-e, hogy valaki besározott, eltorzított, bepiszkolt lélekkel együtt tudjon élni egy örökkévalóságon át a bűn árnyékát sem ismerő szent Istennel? Hát lehetséges lenne, hogy *bár-hogyan használja az ember szabadakaratát, mindenképpen eljusson ugyanahhoz a célhoz?* Ha egy lélek földi életének próbaévei alatt teljes öntudattal, megátalkodottan másképen él, beszél, cselekszik, mint azt a szent Isten előírta; ha valaki Isten minden mentőkísérletére gonosz élettel felel s valósággal hátat fordít Istennek, — hát Isten hogyan feleljen erre? Az Isten senkit sem «taszít pokolba», hanem *az ember maga tart oda!* Nem Isten taszította el magától, előbb ő szakadt el Istentől.

A bűnök rabszolgája önmagát zárta ki a szent Isten országából. Mert az örök életbe nem belecseppen az ember, mint egy főnyereménybe: abba bele kell nőni, bele kell gyökerezni. A gyökereket ebbe a földi életbe eresztjük, s ennek a földi életnek becsületes eltöltésével növekszik át fánk az örök életre.

c) És tegyük csak föl, hogy *nincs elkárhozás, hanem minden életút az örök Boldogsághoz, Istenhez vezet. Mi lesz ennek következménye?* Az, hogy a jó és rossz között megszűnik minden különbség. Bűn és erény, gyalázat és becsület, szeretet és önzés megszűnnek különbözni, hiszen a vége mindnek az örök boldogság! Ha mindenki minden úton Istenhez jut, akkor nincs többé értelme az erkölcsi erőfeszítésnek, a becsületnek, a munkának,... akkor nincs más teendőnk, mint kifeküdni a napra és süttetni magunkat. Igen, döbbenetes tan a pokol tana, de viszont, ha tagadjuk az örök büntetést, gyakorlatilag odajutunk, ahová az istentagadók.

Pokol! Ez rettenetes szó! Atya és pokol — ezek alig összekapcsolható fogalmak. De Isten nemcsak jó Isten, hanem *szent Isten is, és az Isten szentsége együttjár a megtestesült gonoszság elítélésével!*

B) Ha pedig ez így van, akkor levonom magam számára a következményeket.

Miket?

Isten szent, hát akkor **mennyire kell vigyáznom lelkemre,** hogy amennyire csak erőmtől telik, túlnagyon el ne üssek Istentől! Mily gondosan kell lelkemre vigyáznom, mikor — a Szentírás szerint — az ő szeme előtt az ég sem eléggé tiszta és angyalaiban is talál hibát! (Jób 15, 15. 4, 18.)

Megrendít ez a mondás: Isten szeme előtt az ég sem elég tiszta s még az angyalok sem azok! Ah, hát akkor mi vagyok én?

És itt a Szentírás másik szava: «Nem tudja az ember, vajjon szeretetre, vagy gyülöletre méltó-e». (Eccl. 9, 1.)

Hát mi lesz majd akkor, mikor majd ennek a végtelenül szent Istennek szeme előtt fogok állani! Mikor majd szememre veti, hogy gyémántnak teremtett és fekete szén lett belőlem! Hogy kristályosnak teremtett és kormosra piszkoltam magamat! Hogy tengerszemnek teremtett s békanyálas fertővé lettem! Hogy zöld mezőnek teremtett s elszáradtam!

Csak az Isten szentségének fényénél látom, hogy minden megpróbáltatáson túl, minden nyomorgáson túl, minden betegségen túl csak egyetlen igazi, szörnyű csapás érhet engem, — *s ez a bűn.*

És akkor most fölvetek egy kérdést, egy fájó, nyugtalanító kérdést: *Testvérem, ha ma, most, ebben a pillanatban kellene megjelened a szent és igazságos Isten előtt, nyugodtan állnál-e elébe?* Az elé az Isten elé, akit semmi külső látszat meg nem csal; aki előtt egyetlen rejtett célunk sincs elrejtve! Igaz: a mindenható Isten leszámítja a terheltség, káros, örökölt hajlamok, rossz környezet hatásait is, de elég lesz az is, ami még ezek után fönnmarad: az egyéni felelősségnek terhe. Igaz, Isten irgalmas is! De vannak vakok, akik nem *akarták* látni Istent, mert jobban érezték magukat a sötétben. Vannak süketek, akik nem *akarták* meghallani Isten szavát, mert akkor meg kellett volna változtatni életüket. Vannak bénák, kik nem *akartak* járni, mert tudták, hogy vissza kellene fordulniok eddigi életútjukról. És ha ezek kerülnek Isten elé?!

Ó, háromszor szent Isten, taníts meg világosan látni a bűnt, látni, hogy minden fájdalomnál, minden betegségnél, minden halálnál van keservesebb siratni valónk: a bűn, a bűn!

II. Mennyire szereti Isten az erényt!

De az Isten szentségéből következik egy másik valóság is: Mennyire szereti az erényt, a becsületes emberi törekvést, a harcot a bűnnel szemben!

A szent Isten nemcsak mint negatívum, valami fenyegető tilalomfa áll előttünk, hanem mint pozitívum is, mint lendületes lelki emelkedésre serkentő erőforrás is.

«Legyetek szentek, mert én szent vagyok» — mondja az Úr már az Ószövetségben. (Móz. III. 11, 44.) Krisztus Urunk pedig megismétli: «Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes!» (Máté 5, 48.)

Ez a rövidke mondat az emberi lélek nemesedésének oly magna chartája, amelynél áldásosabb következményű tétel még nem hangzott el e föld színén.

Vizsgáljuk csak meg: *A) mit követel tőlünk ez a parancs?* és *B) nem túlsok-e, amit tőlünk követel?*

A) Gondolkozzunk csak el azon, mily fönséges út nyílik előttünk ennek az isteni parancsnak nyomán!

A folyó nem nyugszik, míg tengert nem ér, a mágneses iránytű nem nyugszik, míg Észak felé nem talál, — az **emberi lélek nem nyugszik, míg Istenre nem talál.**

a) Az élet fejlődés. A fejlődés elé pedig célt kell tűzni. A mi fejlődésünk elé az egyetlen méltó célt az Úr Jézus tűzte, mikor örökké emlékezetes szavait mondta: «Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes». (Máté 5, 48.)

Volt-e a világnak bölcselője, aki valaha is csak megközelítően ily fönséges célt tűzött az ember elé? Mi volt ehhez képest egy Demokritos, Zeno, Epikuros életideálja? Vagy akár a nemes Socrates, Plato, Aristoteles eszményei!

Hasonlóvá lenni az Istenhez — mily szédületes feladat! A régi görög mithosznak mily szószerinti megvalósítása! A görögök csak mithoszban mertek ilyesmire gondolni. Szerintük Apolló egyszer letette egy kőre a líráját s a kő szomjasan itta be a zengő líra elhaló utolsó akkordjait; s aki rátalál erre a csodás kőre s füléhez tartja, meghallja az Olympus isteni énekét . . . Nos hát ez csak költészet, ábránd! De nem költészet, nem mithosz, hanem szent valóság, hogy minden emberi lélekben ott szunnyad az istenhasonlóság képe. A húrban ott szunnyad a melódia, csak a művész kezére vár. A harangban ott szunnyad az ünnepi kongás, csak a kondításra vár. Lelkemben is ott szunnyad az Isten

képe, csak közreműködésem kialakító munkájára vár. S ha ez a munkám sikerül — életem egyetlen sorsdöntő feladata! — akkor az Isten dicsőségét hirdető élő harmónia leszek s végtelenbe nyúló ünnepi harangzengés. «Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes», azaz: legyetek hasonlóvá Istenhez.

b) Isten tiszta szellem, — s én akkor leszek Hozzá hasonlóvá, ha magamban a szellemnek, *a lelkemnek biztosítom az uralmat*. «Szóval: a testet meg kell vetnem? A világot lábbal kell tipornom?» Nem: nem így értem a dolgot. Hiszen a földön élünk s az anyagba be vagyunk ágyazva. Hanem: *az anyag el ne nyomja bennem a lelket!*

Mondanék erre egy nagyszerű példát, csak jól értsétek meg, Kedves Testvéreim!

Pénz, pénz! — ez a mai emberiség izgató jelszava. Ez lüktet a szegény vérében, ez nyugtalanítja a gazdag álmait, ezért dolgozik éjjel-nappal. *Szent Alajos* is éjjel-nappal dolgozott. Min? *Hogyan szabadulhatna meg vagyonától!* Végre elkészült az okmány, melyben őrgrófi birtokáról lemond testvére javára! Mikor aláírta, szívrepesve kérdezte testvérét: Rudolf, mit gondolsz, ki most kettőnk közül a boldogabb? *Biztos, hogy én!*

És az őrgróf fia kolostorba ment. 1591-ben Rómában olyan pestis dühöngött, melynek közel 6000 áldozata volt. A fiatal őrgróf összeesett pestisesre akad az utcán. Vállára veszi, beviszi a kórházba, ápolja . . . betegen tér haza s nemsokára meg is hal 24 éves korában . . .

Egyszerű történet: de nem érzitek-e mögüle a diadalmas lélek báját, poézisét, a magas hegycsúcsok éltető fuvalmát?! Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes!

B) Érzem azonban ezzel a történettel szemben a nehézséget, a kifogást is.

«Hát ezt nem lehet nekünk követnünk! Nekünk, családapáknak, akikre a család fenntartása vár; nekünk anyáknak, akiknek egy percnyi nyugtuk sincs ma a gondoktól . . . Hátha ez a megszentülés útja, akkor» . . .

a) Nem, nem — Testvérem! — nem mondd tovább! Nem azért mondtam el Szent Alajos példáját, mint hogyha ezt ma mindnyájunknak le lehetne másolni. Ó, nem! Nem kopirozni kell a szentek tetteit, hanem . . . hanem *eltöltekezni azzal az áldozatos lelkülettel*, amely őket ezekre a tettekre vitte. És akkor majd ez a lelkület megmutatja nekünk, hogy *ma* hogyan kell szentekké válnunk.

Hát föladom a nagy kérdést, a mai prédikáció legfontosabb kérdését: *Hogyan kell ma nekem szentté válnom?* Mert azzá kell válnom! Ma is érvényes az Isten szava: «Legyetek szentek, mert én szent vagyok». (Móz. III. 11, 44.)

A primítív népek egy-egy kiütköző, domináló tulajdonságukról nevezték el vezető embereiket. Mindnyájan ismerjük pl. az indiánfőnökök érdekes neveit, mint «Sólyomszem», «Nagy Vadász», «Nagy Kígyó», «Vadölő», «Bátorszív» és így tovább. Ezeket a neveket csak az adhatja valakinek, aki teljesen ismeri az illetőt minden jó és rossz tulajdonságával együtt. Az embert azonban tökéletesen csak az Isten ismeri. Nekem tehát az a kötelességem, hogy csendes magamba-mélyedéssel meglássam, *milyen nevet adott nekem az Isten.*

Most csodálkoztok ezen a gondolaton, pedig nem is olyan különös az, mint első pillanatban hallatszik. Olvassátok el a Titkos Jelenések könyvéből: «A győztesnek elrejtett mannát adok és fehér kövecskét adok neki, és a kövecskére új nevet írva, melyet senki sem ismer, csak aki megkapja». (Titk. Jel. 2, 17.)

b) Igen, *az Isten mindnyájunknak ad egy nevet*, más és más nevet mindenkinek s ez a név magában foglalja egész természetemet és int, figyelmeztet arra a legfőbb munkára, amelynek elvégzését Isten tőlem ebben a földi életben elvárja. Mert azért, hogy milyennek *születtem*, azért nem vagyok felelős; dehogy dolgozom-e azon, hogy *olyan ne maradjak*, amilyennek születtem, azért már igenis felelős vagyok! Az egyiknek hirtelen haragos a természete, a másiké érzékies, a harmadiké lusta, a negyediké gyanakvó, bizalmatlan . . . minderről nem tehetünk, mert így születtünk. De igenis tehetünk arról, hogy ezt észrevegyük magunkon *és ebbe bele ne törődjünk!* Aki észreveszi, mi az ő főhibája, már ismeri rejtett nevét is, amelyet Istentől kapott. Mert az Isten nem indiánneveket ad, hogy pl. «Skalpvadász», vagy «Hiúzszem», hanem ilyesmiket: «*Tiszta-kéz*», «*Tiszta-szív*», *Irgalmas-szív*», *Segítő-kéz*», *Küzdő-élet*», «*Hű-maradj*»... ilyen és hasonló neveket ad mindenkinek az Isten.

És aki ezt a nevet életre váltja magában, az szentté válik! Igen, ezek a mai szentek: akik keményen küzdenek az Isten akaratának teljesítéséért.

c) *Vannak még ma is szentek? Élnek még ma is köztünk szentek?*

Ó, igen! Talán kevésnek jut közülük az Egyház hivatalos kihirdetése, a szenttéavatás az emberiség előtt. De Isten

előtt bizonyára sokan élnek ma is szent életet. Akik csendben, ismeretlenül mentek át az életen s rendesen csak mikor a temetésükről jövünk, akkor jutunk tudatára, hogy valami értékes kinccsel szegényebbé vált a világ. Aki panaszszó nélkül teljesítik egy emberi élten át kötelességüket. Akik nap-éjjel dolgoznak, ahová Isten állította őket, de azért jut idő lelki ügyekre is. Akik adakozók, szelídek, örömet sugárzók. Akik nem tesznek csodákat, de egész életük csoda: az isteni kegyelem s az emberi szabadakarat összeműködésének eleven csodája. Akik hordják keresztjüket, s ajkuk nem nyílik panaszra. Akik végigmennek a csábító világon, de szívükbe be nem engedik csábításait . . . mit mondjam tovább? — akik igyekeznek a mai keserves, küzdelmes életben is valóra váltani az Úr szavait: «Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes!»

*

Kedves Testvéreim! A «*szent Istenről*» szólott a mai prédikáció.

Szent az Isten! És csak Ő a szent! Ami szentség kívüle a világon található, mind belőle ered, a szentség ősforrásából. Ami fény a világon van, mind a napból ered; a nap tükröződik a harmatcseppben s teszi azt kedvessé, a napsugár csillog a drágakövön s teszi azt értékessé, így tükröződik az Isten szentsége is a bűntelen emberi lelken s teszi azt kedvessé, értékessé.

Ó, mennyire megbecsülöm hát magamban a megszentelő isteni kegyelmet, mennyire mellette állok készséges közreműködésemmel, hogy győzelemre segítsem a gonoszsággal bennem vívott harcában!

De nemcsak magamon dolgozom, — amennyire tehetem máson is. «Szenteltessék meg a te neved», nemcsak imádkozom ezt, hanem dolgozom is érte: hogy a környezetem élete is megszentüljön s ezzel is tiszteljem a szent Istent! Ó, azok a buzgó anyák, akik oly meleg szeretettel szentelik meg növekvő gyermekeik nyiladozó lelkeit s emelik az Isten felé! Azok a buzgó családtagok, akiknek csendes példájából megszentelő erő árad az egész családra! Ó, azok a buzgó apostolok, akiknek fáj, hogy az emberek annyira nem szentek, annyira messze szakadtak Istentől, a szentség ősforrásától és akik mindent elkövetnek, hogy egy-egy ilyen tévelygő lelket visszavezessenek a szent Isten közelébe! S mialatt a mások lelkének szépítésén fáradoznak, érzik, mint válik

ezzel saját lelkük egyre szebbé, sugarasabbá, szentebbé, Istenhez hasonlóvá. Márpedig ez az emberi élet végső célja: *egyre hasonlóbbá érni az örökké szent Istenhez!*

Érdekes szokásuk volt a régi rómaiaknak. Mikor két barátot az élet szétválasztott egymástól, széttörtek egy cserép-táblát, az ú. n. tessera-t és ha hosszú évek multán ismét találkoztak, elővették a gondosan megőrzött cserépdarabot s arról ismerték meg egymást, hogy pontosan egybeillett a két darab. Úgy-e, nem értitek félre, ha így mondom: *A mi lelkünk is Istentől letört kicsi kis darabka! Bárcsak el ne rontanók! Bárcsak gondosan őriznők! Bárcsak el ne torzítanók!*

Ó, örökké szent Isten, segíts úgy vigyázni lelkemre, erre a Belőled letépett égi darabkára, hogy egykor Hozzád visszakerülve *vissza tudjad illeszteni helyére*, **magadra ismerhess bennem s magadénak örökre elismerhess engem!** Amen.

XXIV.

A jó Isten.

Krisztusban Kedves Testvérem!

Ma a *jó* Istenről fogok beszélni.

Ha az Isten nevéhez jelzőt teszünk, legtöbbször ezt tesszük hozzá: A jó Isten. «A jó Isten óvjon meg!» «Adja a jó Isten» . . . «Úgy engedje a jó Isten» . . . és így tovább.

Valóban «jó=e az Isten?» — vetem fel a kérdést, és felel rá a Szentírás: «Szeretsz mindent, ami van, és semmit sem utálsz meg azokból, amiket alkottál». (Bölcs. 11, 25.) Ezt mondja az Istenről a Bölcseség Könyve s ezzel rámutat az Úr jóságos szívére. De Izaiás próféta még továbbmegy. Nála ezt mondja Isten saját magáról: «Vajjon meg feledkezhetik=e az anya gyermekéről, hogy ne könyörüljön fián, kit életre hozott? És ha ő megfeledkeznék is, én mégsem feledkezem meg rólad». (Iz. 49, 15.) Az édesanya már csak jó az ő saját gyermekeihez! De én — mondja az Úr — még jobb vagyok hozzád!

Valóban jó=e az Isten? — vetem fel a kérdést. S az egész világon ezernyi visszhang támad a kérdésre: Jó az Isten, jó az Isten!

Isten az örök Élet, az élet ősforrása, kinek öröme telik az élet fakadásában. «Mindenek szemei te benned bíznak, Uram, — énekli a Zsoltáros — és te adsz eledelt azoknak alkalmas időben.» (Zsolt. 144, 15.) Minden fakadó rügy, minden feslő bimbó, minden zöldelő fűszál, minden dalos madárfészek, és főleg minden dobbanó emberi szív ezt kiáltja: Isten az élet Istene, kinek kiáradó jóságával öröme telik az életben. Isten elég lenne önmagának is, nem szorul semmire a világon, — s mégis: kiáradó jósága teleszórta a világot élettel.

Sőt még tovább is ment. «Úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adá, hogy minden, aki őbenne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.» (Ján. 3, 16.)

Hogy örök életünk legyen! Ez az örök élet nem egyszerű folytatása a földinek, hanem az emberi természet fölemelése az isteni élet természetfölötti magaslataira, ahol bizonyos tekintetben részeseivé válunk Isten örök dicsőségének. Hát most kérdem: *Testvérek, mondjátok, nem végtelenül jó-e az Isten, aki ennyire szeret minket?*

De nem elég hinnem, hogy az Isten végtelenül jó az emberekhez, hanem le is kell vonnom ebből a következményeket. Az Isten jósága *a)* sok dologra kötelez, de egyúttal *b)* több nehéz problémát is vet fel, és kell, hogy ezekkel nyiltan szembenézzünk.

I. **Mire kötelez az Isten jósága?** és II. **Mily problémák vetődnek fel ezzel kapcsolatban?** — ennek megbeszélésére fogom fordítani a mai és a legközelebbi prédikációt.

Nézzük tehát először:

I. Mire kötelez az Isten jósága?

A) Isten jóságának legelső természetes folyománya ez: Ha az Isten jó hozzám, **nekem is jónak kell lennem az emberekhez.**

a) Erre figyelmeztetni annál inkább szükséges, minthogy a jóság, a kedvesség, a figyelem mások iránt, az elnézés egyre jobban kiveszőben van az emberek közül. Annyira kiveszőben, hogy Franciaországban — a különféle «hetek» mintájára — már megrendezték az első «*jósághetet*» is. A «magyar héten» csak magyar árut szabad vennünk, a «könyvhéten» könyveket kell vennünk, — a «jósághéten» mindenkinek féken kellett tartania idegeit, mindenkinek kedvesnek, türelmesnek, udvariasnak, jónak kellett lennie.

Vagyis: kellett volna! Mert azt a lelki erőt, amit az igazi jóság jelent, csak a vallásos gondolkodás, s az ebből fakadó áldozatos önfegyelmezés termeli ki. Csak az lehet jó embertársaihoz, aki ezt a jóságot az Istentől tanulja el.

b) «Senki sem jó, csak az egy Isten» — mondja Krisztus Urunk. (Márk. 10, 18.) Ami jóság tehát a világon van, az mind az Isten végtelen jóságából forrásozik. Mily keserű az élet, mily könnyfakasztó küzdelmekkel teli földi útunk! Mennyire áldanunk kell hát a jóságos lelkeket! Akik csendben, mosolygó szemmel, résztvevő lélekkel, örömet, megnyugvást, napsugarat hintve mennek át ezen az életen, s

ahová csak teszik lábukat, nyomukban száradnak a könynyek és újra hajt a boldogság hervadt virága. Ó, ezek a jóságos emberek!

Mennyire illenék, hogy mi keresztények, legyünk azok! Ne engedjük másnak ezt a gyönyörű kiváltságot! Én jó vagyok, mert az én Istenem végtelenül jó! Mily nagyszerű reklámjaivá válnánk a kereszténységnek, ha rólunk is elmondhatnák az emberek, amit elmondtak a végtelenül finom, kedves, jóságos *Szalézi Szent Ferencről*, a genfi püspökről: «Istenem, mily jó lehetsz Te, ha már a genfi püspök is ilyen jó!»

c) Azt aztán csak mellékesen említem meg, hogy a másokra fordított jóság nem elveszett kincs, mert mikor *másokhoz jók vagyunk, magunkat is boldogítjuk.*

Egyik angol író kedves mesét talált ki ennek szemlélteté-sére. Volt egy embernek hatalmas kertje, amelyben a gyermekek nagyon szerettek játszadozni, kergetőzni. De ez az ember szívtelen volt; bántotta, hogy más is élvezi a kert szépségét. Hát magas kőfallal vette körül, úgyhogy a gyermekek kint rekedtek. De mi történt most? A virágok nem hallották többé a gyermekkacagást és nem nyílottak többé. A lombok is elhervadtak. Jött zimankós tél, fagy, jégeső, de nem jött többé tavasz. Az ember meg csak leste, leste, jön-e már a tavasz. De nem jött. Nem jött egész addig, míg az ember be nem látta a hibáját: lerombolta a kőkerítést, s amint befutottak a gyermekek, egyszeriben széppé lett s kizöldült minden, — amint a mi életünk boldogsága is akkor legszebb, mikor másokat teszünk boldogokká.

Legyünk egymáshoz jók, mert az Isten is oly jó hozzánk.

B) A mindenható Isten jóságából következik aztán egy újabb dolog is; következik a **keresztény ember gyöngéd bizalma az Isten segítsége iránt.**

a) Mit érne nekünk, ha Isten csupán csak jó volna? Hiszen hány jó ember van, aki szívesen segítene rajtunk, — de nem tud! Isten azonban nemcsak jó, aki *akar* segíteni, hanem mindenható is, aki, ha akar, *meg is tud segíteni.* A Szentírás 70-nél több helyen nevezi Istent «*mindenható*»-nak. «Én vagyok a mindenható Isten», így szólott az Úr Ábrahámhoz. (Gen. 17, 1.) Az Úr Jézus pedig az Olajfák-hegyén így szólítja meg a mennyei Atyát: «Atyám, neked minden lehetséges». (Márk. 14, 36.)

Midőn *Szent Kanut*, dán király egy ízben a tenger partján sétált, egyik udvari embere hízelkedve mondta neki, hogy ő a leghatalmasabb úr emberek, tenger és szárazföld

fölött. Az alázatos lelkű király erre odaállott a víz partjára s így szólt: «Hullám! Parancsolom, ne jöjj a lábamig!» De a hullám bizony eljött! «Hogy nevezhettek engem a leghatalmasabb királynak, mikor egy kis hullám sem fogad szót nekem! Az ég és föld hatalmas királya az Isten, Őt imádjuk!» Valóban keresztény lélekhez méltó gondolkodás! A jó és mindenható Istent imádjuk és Benne bízzunk.

b) És itt nyiltan meg kell mondanom, hogy ez a finom, gyöngéd bizakodás az Isten segítő jóságában már csak jobban illik hozzánk, mint mindenféle *babonás ostobaságok.*

Ha útraindulok, ha nehéz vállalkozásba kezdek, ha kemény feladatot kell megoldanom, egyáltalában, ha az életnek bármiféle kötelessége előtt állok, megteszek mindent, ami szorgoskodásomból, tehetségemből az eredmény biztosítására kitelik, s a végén aztán hozzáteszem: Uram, ami tőlem telt, megtettem, most aztán állj mellettem segítő jóságoddal!

Igen, ez a komoly keresztény gondolkodás.

Mielőtt elindulok a repülőgéppel, előbb jól megnézem a motort, nem hagy-e ki, jól megvizsgálom a szárnyakat, erősen tartanak-e, megnézek minden csavart, a helyén van-e. Mikor aztán mindent megtettem, ami tőlem függ, akkor még hozzáteszem: Uram, segíts meg a te hatalmas jóságoddal! Így indulok ennek a tudatnak nyugalmával az útra, de nem egy — kis krokodilussal! És nem egy teknősbékával! És nem egy lovaglópálcával! És nem egy fekete macskával! És nem egy ötdolláros arannyal! Ezek nem kitalált dolgok, hanem mind egy-egy neves repülő talizmánja, amely nélkül a világ minden kincséért neki nem vágnának a levegőnek!

Hát nem szégyen csak feladni is a kérdést: Kiben bízol inkább? A jó Istenben vagy a teknősbékában? A jó Istenben vagy a fekete macskában?

Ha bízom a jóságos Istenben, akkor nem a kilencszer leírandó és kilenc embernek elküldendő «láncimákban» bízom, amiket valahol «Amerikában egy előkelő ezredes kezdett el, és ha tovább nem adom kilenc embernek szerencsétlenség ér». Dehogy ér! Ha a jó Istenben bízom, nem törődöm az ilyen babonákkal.

De a többiekkel sem!

— Babonás maga, Nagyságos Asszonyom?

— Én? Hová gondol? Szégyelném magam, hogy a mai felvilágosodott korban . . .

— Dehát az előbb, mikor elújságolta, hogy a férje már jobban van, miért kopogtatta meg az asztalt?

— Ja? Az azért van, kérem, hogy jó órában legyen mondva, és hogy a betegség vissza ne jöjjön.

— Vagy úgy? És a multkor — mikor éppen tizenhárman lettünk volna a vacsoránál — miért nem ült le közénk?

— Ugyan, kérem! Hát hol van manapság az az ember, aki le mer ülni tizenharmadiknak?

— Dehát akkor mégis csak babonás!

— Azt már nem! Csak elővigyázatos vagyok. Mert mit tudhatja az ember . . . hátha mégis . . .

Mi ez, Testvéreim? Nagy bűn? Nem! Csak? Csak *kicsiny hit!* Kevés hit a jó Istennel szemben. Pedig az Isten jósága arra kötelezne, hogy bízzam Benne.

II. Problémák az Isten jóságával kapcsolatban.

Az Isten jóságából azonban nemcsak az elmondott következmények folynak, hanem ezzel kapcsolatban súlyos problémák is vetődnek fel.

A) Mindjárt a legnehezebb kérdésen, a legsúlyosabb ellenvetésen kezdem. Azon a gyötrő problémán, amely ott huzódik meg tömérdek lélek mélyén:

Azt mondod: az Isten végtelenül jó. De ha végtelenül jó, **hogyan teremthette a poklot?!** *Ha végtelenül jó, hogy tud embereket az örök kárhozat rémes mélyébe taszítani?!*

Testvéreim! Mit feleljünk erre? Erre a lelkeket gyötrő kérdésre? Mert hogy Isten végtelenül jó, hitünk tanítja. Dehogy a halálos bűnben meghalt emberekre az örök kárhozat vár, ezt is tanítja. Hogy lehet a kettőt összeegyeztetni? *Hogy lehet «jó» az az Isten, aki tudta az örök kárhozatot is létrehozni?*

Hát próbáljunk csak szemébe nézni a kínzó kérdésnek.

a) Mindenekelőtt is utalok a mult vasárnapi beszédemre, amelyben a «*szent*» Istenről volt szó, és amelyben láttuk, hogy az Isten szentsége és a bűn gonoszsága kibékíthetetlen, kiegyenlíthetetlen ellentétben állanak és a bűnösnek teljes lehetelenség lenne az örök életet a szent Isten közelében eltölteni, amint a Nap közelében nem maradhat az éjtszaka s a meleg közelében a jégdarab.

b) Van azonban másik érvünk is, amely a pokol tüzének

rémes világítása mellett sem engedi elhomályosodni Isten jóságát. És ez a másik érvünk a Szentírás két mondata. Az egyik Ezechiel prófétánál az Úr szava: «Nem akarom a gonosz halálát -- mondja az Úr — hanem hogy megtérjen útjáról és éljen». (Ezech. 33, 11.) A másik pedig Szent Péter szava: Az Úr «türelemmel jár el miattatok, nem akarván, hogy némelyek elvesszenek, hanem hogy mindnyájan bűnbánatra térjenek». (Pét. II. 3, 9.)

Tudjátok, mit jelentenek e szavak? Azt, hogy *Istennek nincs öröme abban, sőt hogy neki fáj az, ha valaki elkárhozik.* Isten mindenkit az örök üdvösségre akar vezetni és legteljesebb öröme az lenne, ha minden ember valóban üdvözülne is. Mindent meg is tesz ezért. Egyszülött Fia utolsó csepp vérét is kiontotta ezért, — mit tehetett volna még értünk? Üdvösségünk érdekében elmegy a legvégső határig; a szó szoros értelemében a legvégső határig, — de itt aztán megáll.

Melyik az a legvégső határ? *Az emberi szabadakarat!*

c) És itt a tulajdonképpeni válasz a problémára: *Senki sem kárhozik el, csak aki maga akar! Isten senkit sem taszít el magától, az ember maga szakad el Istentől!*

Embernek lenni annyit jelent, mint választani a jó és a rossz között. Az ember állhat a rossz pártjára, a bűn pártjára, az Istennel szemben lázadók, a sztrájkolók pártjára. És ebben a táborban meggyökeresedhetik, s a rosszban megátalkodhatik, s ha a halál így éri utól, hogyan mehessen Istenhez, mikor soha nem akart, maga nem akart odajutni! Megátalkodott, bánat nélkül maradt, Istenről tudni nem akart, mit kezdjen most vele az Isten? Az örök élet megittasodás az Isten fönségétől; de az az ember egész életében nem vágyódott Isten után!

Igen: *jó* az Isten, de azzal, hogy az Isten «jó», *nem szabad visszaélni!* Pedig mily sokan visszaélnek vele! Mily sokan habzsolják a bűnt, élvezik a piszkot, nyakig ülnek a mocsárban és nyugtalankodó lelkiismeretüket így csitíthatják: Ne félj, hisz' jó az Isten! A jó Isten majd megbocsát!

Vagy egyenesen így mondják: A jó Istenke majd elnézi.

Hát van ezeknek fogalmuk arról, ki az az Isten és mi az a jóság? A jóság az Istenben nem anyámasszonyos tehetetlenség, nem gyöngédség s erőtlenség! Az Isten jó is, de igazságos is! Az Isten Atya is, de szigorú Bíró is! Amilyen jó az Isten, azokhoz, akik *akartak* az övéi lenni, époly szi-

gorú Bíró azokhoz, akik jóságával visszaéltek s parancsai szerint élni *nem akartak*.

Ó, Isten végtelenül jó! Mielőtt valaki kárhozatba hull, mint sötétbe a kialudt csillag, kimeríti szerető szívének minden mentő eszközét. Ha látnók, mint kísérelt meg mindent a lelkek megmentésére, mint vette igénybe hívó, intő, segítő kegyelmének minden gazdagságát, bizony nem jutna eszünkbe, hogy az Isten jóságát kétségbevonjuk a miatt, amit szentsége és igazságossága megkövetel: a gonoszság elítélése miatt.

B) Viszont vannak mások, akik meg éppen a gonoszság és igazságtalanság rögtöni el nem ítélése miatt fakadnak ki az Isten jósága ellen, — és itt van sok embernek egy újabb problémája. Egy olyan súlyos kérdés, amelyet most csak megemlítek, de amelynek megoldását a mai beszédemben már meg sem kísérelhetem; most csak érintem a kérdést, a legközelebbi beszédemet pedig teljesen ennek fogom szánni.

Mi ez a kérdés? «**A jó Isten és a gonosz világ**» problémája.

Hosszas magyarázat helyett előhozok egy példát, az megmutatja a kérdés lényegét.

Volt egy derék, becsületes, vallásos asszony, akit földresujtó csapások értek. Mindig tisztességes, derék lélek volt egész életében; hű feleség, gondos anya, jó katolikus. És egy éven belül meghalt a férje s két nagy gyermeke, a vagyona meg elpusztult.

És akkor ennek a szegény asszonynak megbillent a lelki egyensúlya és rettenetes gondolat fészkelte be magát lelkébe: *Isten nem törődik az emberekkel!* Neki mi nyüzsgő-rohanó kis hangyák vagyunk, akik nem érdeklik Őt, a nagy messzeségben trónoló Istent. Nemzetek jönnek s mennek, tavaszok virulnak, őszök hullanak, emberek örülnek és sírnak, a föld rohan vaktában a csillagok között, — Istent mindez nem érdekli. Legalább is nem mutatja. Mert hallgat. Jót tettél s nem mutatja, hogy örül neki. Iszod a bűnt s nem mutatja, hogy fáj neki. Hallgat. Hallgat olyankor is, amikor már megrendülve tör ki a hívő panasza is: «Uram, hát hogy nézheted *még ezt is el!*» . . .

Testvéreim! Így kezdtem: Volt egyszer egy derék asszony, aki így fakadt ki . . . Nem tudom megmondani a nevét, ki volt ez. Mondd csak, nem *te* voltál? Te még soha nem jöttél ilyen gondolatokra? Amikor az elvesztett világháború után reánkszakadt a mai rettenetes anyagi nyomorú-

ság: amikor öreg napjaidra megtakarított kis pénzecskédet hadikölcsönbe fektetted és az elveszett; amikor olyan jól megy a lelkiismeretlennek, a léhának, a bűnösnek, a becsületes meg éhezik és sarokbadobva lapul; amikor annyit imádkoztál beteg fiadért és az mégis meghalt... és így tovább! *Mennyi a bűn, mennyi a baj! — hol itt a jó Isten?* Ez a mi fojtogató kérdésünk.

Fojtogató ez az élet! Ez a sötét, földi élet! Ezek a gondterhes, földi küzdelmek! Az a tömérdek könny, panasz! Sírással kezdjük ezt a földi életet s fájdalommal fejezzük be. Körültem annyi rejtély, kérdés, kétség! Valóban «jó» az az Isten, aki el tudja nézni, hogy ez a föld «siralom völgye» legyen?

Nehéz, lelketrázó kérdés ez. Kérdés, amelyre nem oly könnyű a felelet. Kérdés, amely ott lappang ezernyi lélek mélyén, s amelyre éppen ezért egy egész beszédet fogok szentelni a legközelebbi alkalommal. A feleletünk kettő lesz: *a)* Isten *nem akarja a bűnt és a bajt;* de ha mégis elnézi, *b) igyekszik abból is jót kihozni.*

Ma csak röviden vegyük szemügyre ezt a két gondolatot.

a) Isten nem akarja a bajt. Ez a mai világ nem olyan, amilyennek Isten eredetileg tervezte. Isten a szenvedést nem tervezte, a nyomort sem, a halált sem. De Isten eredeti tervébe beleszólt az emberi szabadakarat, az első emberi bűn s az rontott el mindent. «A bűn egy ember által jött be a világba és a bűn által a halál.» (Rom. 5, 12.)

Persze ennyi felelettel nem érhetem be, mert jól tudom, hogy ez a felelet elégtelen. A felelet igaz ugyan, de a kétely tőle el nem oszlik. Megmondja ugyan, hogyan jutottunk ide; de nem mondja meg, hogy az Isten, a jó Isten mindezt a nyomort, kínt, fájdalmat mégis el tudja nézni. Nem Ő akarta ugyan, — ezt látom; de mégis elnézi!

b) Ezért kell tehát majd a felelettel mélyebbre ásnom és rámutatni *az Isten titokzatos terveire a bajjal és szenvedéssel kapcsolatban.* Igen, mi hisszük, hogy jó az Isten és az ő jóságába vetett hitünk messzelátókká tesz minket. Hogy értem ezt? Hát úgy, hogy bármilyen csapás szakadjon a hívő emberre, az élet útvesztőinek bármily ködös zónájába kerüljön, fölemeli fejét és hitének fényével akar átnézni a ködön és sötétségen. Bármily megpróbáltatás érjen, állj meg egy pillanatra és az első szavad legyen: Mit akar tőlem az Isten?

Trifft dich ein Schmerz, so halte still,
Und frage, was Gott von dir will.

Mert pusztán csak azért, hogy fájjon, nem küldi az Isten, a jó Isten. Csak azért, hogy sírjak, nem küldi az Isten a jó Isten!

Hát miért küldi? Majd erre igyekszem választ adni legközelebb. Addig is azonban meg nem állhatom, hogy két levélből néhány sort föl ne olvassak. Mindkettőt a napokban kaptam, mindkettőt olyan valaki írta, akit ez az élet roppantul összetépett, de halljátok csak, mi lett a vége a reájuk zúduló csapásoknak.

Ime, az első levélből néhány sor: . . . «Templomba nem jártam, nem hathatott rám sem a szentmise, sem a szentbeszédek; hanem mikor a gondok megtörték, felpuhították lelkem talaját, mikor a saját anyagi gondjaimon keresztül más szemmel kezdtem nézni a világot és a szenvedő embereket, akkor már nem az útszélre hullottak a rádiós szentbeszédek elvetett magvai, hanem termékeny talajba . . . Most még a mi nemzeti nyomorúságunkat is más szemmel nézem; ebben is az Úr szeretetét látom, aki a szenvedéssel fel akar rázni közömbösségünkből és meg akarja mutatni az igazság útját. Most tanultam meg a Miatyánkot egész mélységében és magasságában. A legszebb és legönzetlenebb imádság. Most látom, hogy próbálhatnak köztársaságot, kommunizmust és bármilyen kormányformát, addig nem lesz nyugalom és békesség a földön, amíg nem jön el az Ő országa» . . .

A másik levelet egy édesanya küldte, aki még csak féléve keresztelkedett meg. Egyetlen fia volt s az meghalt 22 éves korában. Azt hiszem, nem kell többet magyaráznom, mit érzett az anya 22 éves fia koporsójánál.

De hallgassátok csak, mit írt?

. . . «Talán sohasem keresztelkedtem volna meg, ha egy nagyon szomorú körülmény nem változtatta volna meg az életem útját. Kilenc éve vagyok özvegy s 2½ év előtt veszítettem el 22 éves korában egyetlen fiamat. Nem volt elkényeztetett gyermek, hanem 22 éve dacára munkás, komoly férfi. Olyan fiú, amilyeneket Ön szeretne: tiszta testben és lélekben, aki sohasem ült kávéházi asztalnál, nem cigarettázott, hanem dolgozott és tanult és minden komolysága mellett megőrizte derűs, tiszta lényét és szent volt neki az «anya» fogalma . . . És azon az éjtszakán is, mikor egyedül maradtam, nem hagyott árván, eljött hozzám Az, akire

zsidó létemre is lelkem egész bizalmával bíztam a gyermekem bölcsőjét és testét-lelkét, aki bizonyára ott volt velünk és körülöttünk mindig és mindenhol és most sem hagyott bennünket el: Jézus . . . És most már tudom, hogy a gyermekemért Krisztust kaptam cserébe . . .» Testvérek! Hát van ennél keresztényibb magyarázata a csapásoknak: «*Most már tudom, hogy a gyermekemért Krisztust kaptam cserébe? !*»

*

A mai beszédemet befejezés nélkül hagyom: az Isten jóságát s a világ gonoszságát még tovább is fogjuk vizsgálni.

Jó Isten, segíts addig is, hogy én is jó legyek!

Jó Isten, segíts úgy élni, hogy csak jóságodat élvezhessem és ne kelljen félnem ítélő igazságodtól.

Jó Isten, ha sujtasz is, segíts észrevenni szent akaratodat; észrevenni és alázatos szívvel elmondani:

Az Úr imádságát ütöm fel,
Kísérőm a nehéz úton,
S vigasztalást vegyít a kínhoz
A te imád, ó Jézusom!
Imádság kell a szenvedőnek,
Akit a sors árván hagyott.
Úristen, én nem zúgolódom:
Legyen a te akaratod.

(Reviczky.)

Amen.

XXV.

A jó Isten és a gonosz világ.

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Mint a legutóbbi beszédemben már jeleztem is, a mai alkalommal oly témával fogok foglalkozni, amely kínozza-gyötri a lelkeket, mióta csak ember él a földön. Legalább is, ha elolvassuk a közel 3000 éves Zsoltárok Könyvéből a 72. zsoltárt, már kiérezzük belőle az eligazodást kereső léleknek ezt a gyötrő vergődését.

Halljátok csak a zsoltárnak néhány versét:

Elfogott a hangosakra
A keserű harag,
Jólétben látván a gonoszakat.
Mert mentek minden fájdalomtól,
Csak úgy duzzadnak épség- s hatalomtól,
Földi gond közt nem gyötrődnek,
A más baja nem bántja őket.
Megmerevíti nyakukat a gőg
S erőszak köntösében járnak ők.

A hájasságtól szemük kidagad
És gondolatjuk túlmagasra csap.
Szavukban gúny s hatalmaskodás van,
Hányavetiek felfuvalkodásban.
Az égre szórnak káromló igéket,
A föld színén nyelvük nem ismer féket.
Azért a nép könnyen hozzájuk áll
S náluk bőséges bűn-italt talál.

És azt mondják: «Isten, hogy tudna róla?
A Fölségesnek tudta honnan volna?
Ime, hát ilyen a gonosz szava,
És meg nem rendül hatalmuk soha!»
Hiába volt hát szívem tisztasága,
Ártatlanságban kezeim mosása?
Csak gyötörtetem mégis szűntelen,
S fenyítés részem minden reggelen!

— — — — — — — — — — —

Igy panaszkodik a 3000 év előtti ember — és ez még ma is a mi nehéz problémánk. Az Isten jó, végtelenül jó! — hallottuk a legutóbbi szentbeszédben; *de ha jó, hát hogy nézheti szó nélkül azt a sok bajt, bűnt és gonoszságot*, aminek tajtékzó, piszkos hullámai elborítják a földet s rajta az embereket! Mennyi gonoszság, gyalázat, bűn és fertő — s a jó Istennek nincs szava hozzá?! Mennyi kegyetlen csapás, fájdalom és szenvedés — és a jó Isten szemrebbenés nélkül tudja ezt nézni?!

Ha jó az Isten, hogyan nézheti el, hogyan engedheti meg, hogy annyi rossz legyen a világon: **I. erkölcsi rossz,** azaz bűn, gonoszság és **II. fizikai rossz,** azaz csapás, szenvedés, fájdalom. Bűnnel és szenvedéssel telve van a világ; a világ, amelyről úgy valljuk, hogy a szent és jóságos Isten kormányozza? Hogy lehet ezt a kettőt összeegyeztetni? — íme, a mai beszédnek súlyos problémája!

Vegyük tehát először az első kérdést, *az erkölcsi rossznak kérdését:* Hogyan nézheti el Isten azt a rengeteg bűnt? Miért hallgat az Isten akkor is, mikor szinte az egekig csapkodnak a bűn szennyes hullámai?

I. A jó Isten és a bűn.

Mindenekelőtt is utalni szeretnék egyik régebbi beszédemre, arra, amelyik «a szent Istenről» szólott. Ebben világossá vált előttünk, hogy a szent Istent mennyire bántja a bűn, mennyire fáj az Neki, azaz, hogy az Isten mennyire szeretné, hogy bűn ne legyen a világon. Ezt a gondolatot a mostani elmélkedésünk elejére kell állítanunk, mert csak ennek fényénél találjuk meg a választ föladott kérdésünkre.

Ha u. i. Istent ennyire bántja a bűn és Ő mégis hallgat, és mégis ennek ellenére is elnézi azt, hogy az ember bűnt követ el, ha folytonos beavatkozásával meg nem akadályozza, lehetetlenné nem teszi a bűnt, akkor erre óriási okának kell lennie.

A) Az első ok erre az ember természetének, **az emberi szabadakaratnak tisztelete.** Isten páratlan ajándékkal, szabadakarattal teremtette az embert, hogy ne legyen vas természeti törvények alatt álló lény, mint a teremtett dolgok többije mind az, hanem hogy az Isten által elébetűzött fönséges végcélját, az örök életet *saját elhatározásának és akaratának szabad közreműködésével érdemelje ki.*

Nem leláncolt rabszolgákat akar az Isten, nem villámcsapás, földrengés, árvíz, tűzvész, háború borzalmai által hozzákorbácsolt embereket, hanem szabadon meghódoló, imádkozó lelkeket. Ehhez kellett az embert fönséges kiváltságával: a szabadakarattal teremtenie.

Az emberi akarat azonban nemcsak fönséges kiváltságunk, hanem felelősségteljes, sőt vészthozó veszedelmünk is lehet. Csodás megtiszteltetése az embernek, de egyben félelmetes veszedelme is. Ember vagyok, tehát a világnak valamennyi zsarnoka sem képes kényszeríteni olyasmire, amit megtenni nem akarok! Ez az emberi szabadság nemesi oklevele: a szabadakarat. Nem vagyok kényszerítve arra, hogy a rosszat tegyem (mert hiszen akkor nem volna a világon bűn), de nem vagyok kényszerítve arra sem, hogy a jót tegyem (mert akkor meg nem volna erény, érdem). Isten ugyan nem akarja, hogy visszaéljek akaratommal s a rossznak választásával az állat nivójára süllyesszem emberi méltóságomat — és hogy ezt ne tegyem, segítő kegyelmének bőségével is áll mellettem; dehát az ember ennek ellenére is megkötheti magát s ime: itt van a bűn forrása!

A világ kezdete nem bűnnel indult, Isten nem teremtette a rosszat, a bűnt. Az ember rontotta el földi utait akkor, mikor akaratát szembehelyezte az Isten akaratának. Az ember visszaélt azzal a legszebb adománnyal, amelyik leginkább emeli valamennyi más teremtett lény fölé: emberi akaratával.

Ime, az első válasz: *Bűn van ugyan a világon, de ezt nem az Isten teremtette, nem ő akarta, hanem az ember!*

A szabadakarattal vissza is lehet élni, bűnt is lehet tenni — de ezért a bűnért Isten nem felelős. Vajjon felelős vagyok-e, ha tanítványomat sok hasznos dologra megtanítottam s ő aztán későbbi életében rosszra használja tudását?

Pedig mennyi emberi szenvedés csak ebből származik! Mennyi bajnak okozói maguk az emberek! Hány ember nem született volna bénán, vakon, betegesen, roncsolt idegzettel, ha valamelyik őse fiatal korában nem folytat erkölcstelen hejc-hujákat és nem vétkezik a tiszta élet parancsa ellen! Ha ki tudnók venni a világból mindazt a keserűséget, szerencsétlenséget, rablást, gyilkolást, háborút, amit ember okoz az embernek, mennyivel könnyebb lenne az élet! *Dehát e miatt csak igazán nem lehet Istent felelősségre vonni!*

«De — mondod — ha Isten valóban nem akarja az emberek gonoszságát, ha neki fáj a mi rosszaságunk, hát a mindenható Isten csak megakadályozhatná az ember bűnét!» Igen, Ő szeretné megakadályozni a bűnt, ad is ellene segítő kegyelmet, de: erővel nem lép fel, erőszakkal nem töri le az ember akaratát, mert tiszteli azt, amit bennünk Ő teremtett: tiszteli «embervoltunkat.»

B) Dehát akkor Isten tétlenül nézi a bűnt? Ő, nem! Isten az emberi természethez tartozó szent kiváltságunkat, a szabadakaratot nem veszi el tőlünk; az emberi szabadakarattal pedig összefügg, hogy bűn is lesz a világon, amíg ember lesz. Azonban *Isten megragadja a bűnt és* **igyekszik a rosszból is jót előhozni.**

Ki érti ezt? Az, aki már őszülő fejjel néz vissza az életre vagy aki a történelmet sokat tanulmányozta. Hányszor történt meg a multban s történik a jelenben, hogy mialatt emberek a maguk kicsinyes, alattomos játékaikat űzik, vagy talán vétkes dolgaikat cselekszik, ezáltal is, a nélkül, hogy sejtenék is, Isten terveit mozdítják elő! Hány ember mondhatja el idősebb korában áskálódóinak és rosszakaróinak, amit az egyiptomiaknak eladott bibliai József mondott később testvéreinek: «Ti gonoszat terveztetek ellenem, de Isten azt jóra fordította». (Móz. I. 50, 20.)

Alig ment föl az Úr Jézus a mennybe, követőit halálra keresik a zsidók. De Isten a rosszból is jót hoz ki: az üldözés elől szerteszét menekvő keresztények szétviszik a világba a keresztény tanokat, mint a vihar is megrázza, tépázza ugyan a fát, de egyúttal szét is viszi termését, magvait s ezzel új erdőknek lesz munkásává.

Isten akarata tehát valóban az, hogy az ember ne használja rosszra a tőle kapott akaratát. Ha azonban mégis rosszra használta és bűnt cselekedett, akkor igyekszik Isten még a bűnből is jót kihozni.

C) Persze, ez még mindig nem kielégítő felelet a fölvetett kérdésre: Miért hallgat az Isten? Mert az élet telve van az emberi gonoszságnak oly szörnyűségeivel, hogy még a vallásos lelkek is beléremegnek: «Uram, hát hogyan hallgathatsz még most is? Hogyan nézheted *még ezt is el?!*»

Hát tudjátok, **miért hallgat az Isten** olyankor is, mikor az ember úgy várná: Uram, csak egy szót! Csak egy villámcsapást! Csak egy földrengést alájuk, a mérhetetlen gonoszok alá!

Hallgat az Isten, mert neki nincs szüksége beszédre.

Amennyit kellett hozzánk szólnia, hogy ismerjük Őt, ismerjük gondolatait, tervét, parancsait, annyit Ő már elmondott nekünk a multban prófétái s az ő Egyszülöttje által s hirdeti hallhatóan a jelenben is a Szentírás és Szentegyháza által.

Hallgat, mert az örökkévaló Istennek van rá ideje. Az ő malmai lassan őrölnek, de biztosan. Előle senki meg nem szökhetik, s ha szökni akar, előbb-utóbb úgyis beleszalad a karjaiba.

Az Isten hallgat, mert van egy követe, aki egyszer — valamikor — megérinti minden ember vállát és akkor elvisz mindenkit az Úr elé. Akkor aztán majd megszűnik az Úr hallgatni:

— Ember, eddig én voltam néma, én csendes, most te hallgass és halljad meg az ítéletet a te Uradnak, Istenednek ajkáról.

Igen, Testvéreim, az emberi gonoszság szörnyűségeit az Isten jóságával nem tudjuk máskép összeegyeztetni, csak ha arra gondolunk, hogy *Isten nemcsak jó, hanem igazságos, szigorú Bíró is, akinek ítélőszéke elé oda fog kerülni minden ember minden gonoszsága.*

És ez a gondolat már elvezet a mai beszéd másik kérdésének megoldásához.

Eddig szó volt az emberi bűnről és azokról a szenvedésekről, amelyeket az emberek gonoszsága, miatt kell elviselnünk. Hát hiszen az emberi szenvedések jó nagy része éppen az emberek gonoszságából fakad — de nem mind onnan! Vannak bajok, betegségek, csapások, amiknek nem az emberek az okai. És hogyan lehet ezeket megegyeztetni az Isten jóságával? Ime, ez a második kérdés, amelyre a mai beszédben meg kell felelni.

II. A jó Isten és a szenvedés.

«Igazságos az Isten minden utain és szent minden cselekedeteiben», — énekli Istenről a Zsoltáros. (Zsolt. 144, 1.) Dehát nem mond-e ennek ellene a tapasztalat? Nem mond-e ellene az a töméntelen baj, csapás, ami miatt meg nem szűnik az emberek ajkán a panasz? A gazda panaszkodik, hogy rossz a termés; a szegény, hogy dermesztő a tél; a beteg, hogy elviselhetetlen a fájdalom; a gyermek, hogy nincs ruha; a fiatal, hogy nincs megélhetés; az öreg,

hogy meg kell halni... Csupa panasz, csupa könny, bölcsőtől sírig csupa fájdalom!

És micsoda megrendítő esetek! Kigyullad egy mozi, benne ég vagy 70 gyermek ... és most hallgatni a 70 anya rettenetes zokogását! Felrobban a dinamit egy német szénbányában s közel 300 ember marad halva! Megcsuszamlik egy hegy Lyonban és utcákat temet el ... Összeütközés, robbanás, szerencsétlenségek tömege minden nap az ujságokban!...

Jaj — Testvérek! — hogy lehet erre megnyugtató, kielégítő választ adni?

Hány ember szenved igazságtalanul! Hány ember megy tönkre szorgalma ellenére! Hányat ismernek félre s üldöznek jogtalanul! Hány beteg és nyomorék szenved saját hibáján kívül!... Mit szóljunk mindehhez? Mit feleljünk minderre?

A) Az első feleletünk ez lesz: A sok baj, szerencsétlenség, amit egy szóval fizikai rossznak nevezünk, onnan van, hogy **ez a világ véges, korlátozott, fejlődésben levő, folyton változó.** Minden kezdődik, növekszik s megöregszik ezen a világon, márpedig ez az állandó változás tömérdek jajjal-bajjal van összekötve!

Hogy fejezzem ki magamat még világosabban? *A világgal együtt jár a baj.* Nemcsak a kis ember élete kerül az anya fájdalmába, hanem minden élet ezen a földön fájdalomból keletkezik. «Hacsak a földbe esett gabonaszem el nem hal, egymaga marad; ha pedig elhal, sok termést hoz.» (Ján. 12, 24. s köv.)

B) Továbbá: *Az ember élete a földön* **a fizikai törvények kereteibe van beágyazva.** Ezek a törvények is az Isten alkotásai, tehát *ezeknek érvényesülése is Istent dicsőíti.* Dicsőíti még akkor is, mikor talán nyomukban elszorul egy-egy emberi szív. Valaki sízik és rosszul veszi a telemarkot ... megbotlik — «az esés törvénye» itt is érvényesül: elzuhan, bokája megrándul s talán egész életében nyomorék marad. Leválik a háztetőről egy tégla ... ennek törvénye az, hogy sujtó erővel fog földre zuhanni. Ha éppen alatta játszik kis fiad, azt halálra zúzza s otthon véresre szakad két szülőnek szíve. Isten megtehetné, hogy külön beavatkozással fölfogja az elesőt vagy eltérítse a zuhanó téglát útjából; de kérdem: észszerűen várhatjuk-e ezt Istentől? Ha Isten minduntalan belenyúlna a világrendbe, valahányszor a természeti törvények érvényesülése

az emberre veszélyes vagy kellemetlen, nem változnék-e a mai világrend rendetlenséggé, egy nagy bizonytalansággá, ahol soha nem tudni, mikor mi vár az emberre? Azt is megtehetné Isten, hogy a gonosz emberek gonoszságait erővel megakadályozza; de nem változnék-e át a világ bábszínházzá, ahol többé nem szabadakarattal hódoló emberek dicsőítik Istent, hanem dróton rángatott figurák?

C) Mindez azonban még szintén nem kielégítő megoldás. *Kielégítő megoldást a csapásokban csak akkor találunk, ha* **fölfelé tekintünk,** ha Istenhez emeljük szemünket és a földi élet szűkös mértéke helyett az örök élet horizontjához mérjük a minket ért csapásokat. Akkor, — de csakis akkor — nem fogunk a csapásokba beleszédülni.

Az a kis hajósinas is szédült, mikor első tengeri útján volt.

— Fiú, — szólt a hajóskapitány — tudsz jól mászni?

— Igen — válaszolt büszkén a fiúcska. Otthon az erdőben a legmagasabb fákat másztam meg.

De mikor az árboc tetején volt és a hajó ide-odaingott, a fiú szédülni kezdett, reszketett és félt, hogy lezuhan. A kapitány azonban lentről a fiú minden mozdulatát figyelte. És mikor a fiú kétségbeesett, rémült arcát látta, felkiáltott: «Fiú, fölfelé nézz, csak fölfelé nézz!»

És a fiú engedelmeskedett. Fölfelé nézett s egyszerre elmult a szédülés és minden félelem . . .

Igen: csak **fölfelé nézz,** *s akkor támaszt találsz az élet hánykódó tengerén is.*

a) Aki fölfelé néz, az meg tud felelni az ezerszer fölhozott panaszra: *A gonoszoknak jól megy sorsuk, a becsületesnek nyomor a földi élete,* — hol itt a jó Isten?

Kétségkívül kínzó probléma, de csak azoknak megfejthetetlen, akik nem néznek fölfelé, az ember földöntúli, örök rendeltetése felé. Mert akinek erős a hite, hogy nem e földi élet az ember egyetlen s végső rendeltetése, aki tudja, hogy a földi élet tömérdek igazságtalansága, egyenlőtlensége mind harmóniába oldódik fel a részrehajlást nem ismerő Örök Bíró igazságosztásában, azt nem rendíti meg a földi boldogság igazságtalan elosztása.

b) Aki fölfelé néz, az nem fog így panaszkodni: *Miért éppen én? Miért én szenvedek s én nyomorgok, más nem?*

Más nem? Ó, nem tudsz te belátni az emberi sorsok mélyébe! Perzsaszőnyeg, nyolcszobás lakás, autó, estélyek... azt hiszed, itt nincs szomorúság, nincs megpróbáltatás, nincs beteg gyermek, nincs emberi szeszély, aggódás, felhő,

vihar? Hát van rózsa tövis nélkül? Van napsütés árnyék nélkül? Hát van emberi szem könny nélkül?

«*Hogy te olyan szegény vagy!*» Nem az a szegény, akinek kevés pénze van, hanem, akinek sok vágya van. Van ember, aki csak cserépedényből eszik, de oly boldog, mintha ezüstből ennék, s van akinek ezüsttel terítenek, de boldogtalanabb, mint a cserépből étkező.

És arról még sohasem hallottál, hogy a nagy földi boldogság akárhányszor már a földi élet romlásának vált okozójává? A fiatal *Nagy Sándorról* dícsérettel említi Quintus Curtius, hogy mily finoman bánt ellenségének, a perzsa királynak elfogott anyjával, feleségével és két leányával. És történetírója mindjárt meg is jegyzi: «Akkor a szerencse még nem rontotta el szívét; de állandóan nem bírta a szerencsét elviselni» s kegyetlen és erkölcstelen élete korai sírba vitte. (De reb. gest. Alex. M. III. 12.)

Míg viszont a szenvedés, a kereszthordozás hány embert térített Istenhez, akiről azelőtt teljesen megfeledkezett. *Cyrenei Simont* is elnyelte az élet gondja; fát hordott haza jeruzsálemi lakásába. Egyszer csak jön vele szemben egy menet: az Úr Jézus cipeli nehéz keresztjét a Kálváriára. A római katonák megállítják útjában Simont s kényszerítik, hogy segítsen Krisztusnak a keresztet hordozni. Nem szívesen tette, «kényszerítették» — mondja a Szentírás. De ime, ez a kereszt lett életének fordulópontja. Ó, áldott kereszt!

A legutóbbi beszédem végén felolvastam két levelet. Két nagyon megpróbált testvérünk levelét, akiket azonban éppen a szenvedés vitt vissza Istenhez. Most csak egy kérdést: Nincs-e köztetek száz is, ezer is, aki ugyanilyen levelet megírhatna? Ezer is, aki elmondhatná: Távol voltam az Istentől, messze voltam, messze tévelygetem, hála legyen Neki, hogy megpróbáló, sujtó szent kezével visszavezetett Magához!

Ó, jó az Isten! Igen, jó az Isten!

c) És most már megoldottam minden rejtélyt? Nincs többé semmi fojtogató problémánk? Dehogy, dehogy! Ki tud erre kielégítően megfelelni? Hiszen ez hitünk egyik legsúlyosabb próbája! Mert egyrészt nézem a világot s annyi szépet, nagyot, rendet, célt, tervet látok benne, hogy nincs jogom hitetlenné válni; de másrészt annyi sötét, megoldatlan rejtély is mered szemembe, hogy el kell mondanom: *Nem tudom! Nem tudok rá felelni! Csak Te tudsz rá felelni, mindenható Isten, aki ott ülsz a világtörténelem szövőszékénél!*

Mi az élet? Az egyik azt mondja: komédia, a másik:

tragédia. Aki komédiának tartja, annak tragikus lesz sorsa; aki tragédiának, annak meg komikus a szerepe. Hát mi az élet? Misztérium, titok, melynek rémes kérdéseire próbálgatjuk a feleletet, keressük a kivezető választ, de bizony akárhányszor egyetlen válaszunk a költő szava marad:

«De állj meg ajkamon szó!
Az Isten tudja, mit cselekszik,
Magas tervébe nem lát a vak ember,
S kérdőre vonnunk Őtet nem szabad.»

Hiszek a világ sorsát intéző Isten jóságos szívében!

*

Kedves Testvéreim! Az egész világegyetem csodás harmónia akkordjai zúgnak végig. Igaz: itt is, ott is belesikít egy-egy disszonáns hang, de azért nem ronthatja le a nagy Szerző művét. Geniális zeneszerzők megengedhetik maguknak, hogy a harmónia nyugodtan folydogáló menetét egyszerre csak disszonáns részletek szakítják meg; de a közönség nem veszti türelmét, nem kritizál elégedetlenkedve, hanem nyugodtan vár . . . várja a végét, amikor is a mester keze alatt minden disszonancia föloldódik egy végső, nagy harmóniába. *Így várja az én keresztény lelkem is, hogy az örök életben a földi élet minden diszharmóniája dicsőítő himnusszá csattan majd ki a világ menetét irányító Isten trónja előtt.*

Végezetül tehát mi sem tehetünk jobbat, minthogy még egyszer elővesszük a 72. zsoltárt, és ha a beszéd elején elolvastam annak kezdetét, ahol vívódik a Zsoltáros a jó Isten és gonosz ember problémáján, hát most elolvasom a zsoltár végét is, a megoldást is:

«De én Uram megmaradok veled:
Jobbomat fogja a jobbkezed.
Tanácsaiddal jó utat mutatsz
S dicsőségedbe majdan befogadsz.
Mert mim van nekem kívüled az égben?
S ha te velem, mit adhat a föld nékem?
Szívem-testem bár tova szétenyésszen:
Az Úr az én szívem reménye
És mindörökké osztályrészem.

Mert íme: elvész, aki elmegy tőled,
Elveszted a parázna pártütőket.
Ám énnekem az Úrral lenni jó;
Én bizalmamat az Úrba vetem,
És tetteidet fennen hirdetem.»

Ámen.

XXVI.

Az igaz és hű Isten.

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Mennyei Atyánknak áldott arcán vannak olyan vonások, amelyeknek az emberi nyelv külön-külön nevet ad, amelyek azonban a valóságban csak egy és ugyanazon isteni tulajdonságnak kettős oldalát mutatják. Az Isten arcának az a két vonása is, melyről ma szeretnék szólani, tulajdonképen csak a névben kettős, a valóságban azonban egy

Mai beszédem t. i. *az igazmondó és hűséges Istenről fog szólani.* A téma csak látszólag kettős, mert az igazmondás és a hűség Istenben épúgy elválaszthatatlanok egymástól, mint a napsugárban elválaszthatatlan a világosság és a melegség. Ha Isten szavára gondolunk, akkor azt mondjuk, hogy Isten hűséges, — de a kettő tulajdonképen egy igazságnak kettős oldala.

Isten szereti az igazságot a beszédben s ezért nevezzük Őt igazmondónak. És szereti az igazságot cselekedeteiben s ezért nevezzük Őt hűnek. Mert ki az igazmondó? Az, akinek szavai egyeznek gondolataival. És ki a hűséges? Az, akinek tettei egyeznek szavaival.

De valóban igazmondó-e az Isten és hűséges-e? — kérdem; és a Szentírás szebbnél-szebb válaszokat ad rá. Már az ószövetségi Szentírás lapjai is a legnagyobb kegyelettel és tisztelettel beszélnek Isten igazmondásáról és hűségéről! «Az Úr örök szikla» — írja Izaiás próféta. (Is. 26, 4. zsidó eredetiben) Mintha csak mondaná: Itt kavarog, hullámzik körülöttünk a nyugtalan, állhatatlan élet árja, az egész világban csak Isten a szilárd pont: Isten a szikla! De még a sziklák is töredeznek, azokat is porlasztja az idő s a hullámverés . . . Isten azonban «az *örök* szikla», akibe az ember egyedül kapaszkodhatik teljes bizalommal. Mert — mint ugyanez a próféta írja — «az Úr szava örökké megmarad». (Is. 40. 8.)

Az Úr Jézus pedig még ünnepélyesebb formában ismételi meg ezt az utóbbi gondolatot, mikor fönséges szavait elmondja a mai evangéliumban.[1] «Ég és föld elmulnak, de az én igéim el nem mulnak.» (Márk 13, 31.) És mily meggyőződéssel írja Szent Pál: «Az Isten igaz, legyen bár minden ember hazug». (Rom. 3, 4.) Egyszerűen «lehetetlen az Istennek hazudni». (Zsid. 6, 18.)

Valóban: az Isten igazmondó és az Isten hűséges! **I. Mire kötelez engem az Isten igazmondása,** aztán pedig **II. mivel vigasztal Isten hűsége,** — ebbe a két kérdésbe foglalnám össze a mai szentbeszéd gondolatait.

Nézzük tehát először:

I. Mire kötelez Isten igazmondása?

A) Mindenekelőtt is arra kötelez, hogy **Isten szavának föltétlen hitelt adjak!**

«Én vagyok az út, az igazság és az élet» (Ján. 14, 6.), mondja az Úr Jézus magáról. Tehát Isten maga az igazság, és az én egész hitem azon alapszik, hogy hiszek az *igaz* Isten szavának.

A mi szent vallásunk folyton hangoztatja a hitnek, az erős hitnek, *a kételkedést nem ismerő hitnek fontosságát.* Sok mindent nem értek meg a vallásomból és mégis el kell hinnem. Miért kell elhinnem? Miért nem szabad kételkednem? Azért, mert az igaz Isten szavában nem lehet kételkednem. Ime, az én hitem legelső s legerősebb alapja: Nem értem, hogyan van, de hiszem! Hiszem, mert az igaz Isten tévedésbe nem ejthet!

Csak az Isten nem tévedhet! Mi emberek — legjobb akaratunk ellenére is — sokszor tévedünk.

Mikor tehát hitbeli kísértések támadnak reám s derűs lelkembe akarják rágni magukat, mint féreg a mosolygós almába, — ó, ezektől a borús napoktól senki sem marad mentve! — mily jó ilyenkor elmondanom: Igaz, nem értem, mint van ez vagy az a hitemben, — *de Isten mondta s neki elhiszem!* «Tudom, kinek hittem és biztos vagyok.» (Tim. II. 1, 12.)

Én völgyben állok, Isten hegyen. Hegyen áll s elmondja nekem, mi van a hegyen túl, a túlvilágon, amit én a hegytől nem láthatok. Elhiszem szavának, mert Ő igaz.

[1] Pünkösd utáni utolsó vasárnap.

B) De az Isten igazmondása, igazságszeretete még újabb kötelességet is juttat eszembe. Mert hogy az Isten igazmondó, abból nemcsak az következik, hogy tehát mindig, minden körülmények között hinnem kell szavának, hanem az is következik, hogy Isten lényegével ellenkezik minden hazugság, hogy Isten gyűlöli a hazugságot, ha tehát én Istenhez akarok hasonlítani, **nekem is kerülnöm kell a hazugságot!**

a) A hazugság annyira ellene mond az Isten lényegének, hogyha a hazugságnak csak a legkisebb árnyéka is megvolna benne, abban a pillanatban megszűnnék Isten lenni. *Dehát akkor milyen szemmel nézheti Isten a hazudozó embert!*

«Az Isten világosság — mondja a Szentírás — és nincs benne semmi sötétség.» (Ján. I. 1, 5.) Ha nincs benne, bizony bennem sem tűri! Hát mit ér az embernek, ha hazudik? Ember rászedheti embertársát, de Istent nem! Jaj, mily nevetséges figura az ember, mikor hazugsággal maszkirozva áll a mindentlátó, mindenen átlátó, mindenbe belelátó Isten előtt! Ha egy poros, sáros ablaküveg beszélni tudna s mondaná a napnak: Nézd, mily szép velencei tükör vagyok! — a napsugár nevetne: Mit nagyzolsz? Hiszen átlátok rajtad! És ha az esőtócsa azt mondaná a napnak: Nézd, mily kristályos tengerszem vagyok! — a nap mosolyogna: Mit nagyzolsz? Hisz látom benned a sok piszkot!

Testvéreim! *Isten szeme jobban átlát rajtunk, mint a nap az ablaküvegen és jobban belénk lát, mint a napsugár a víz mélyére!*

b) «Hát kérem, — mentegetik magukat az emberek — én nem is szoktam hazudozni! Legalább nem úgy, hogy másnak ártsak vele! Ez alávalóság lenne! Dehát, tetszik tudni, *olyan ártatlan kis hazugságokat:* egy kis füllentést, egy kis anzágolást, egy kis konvencionális hazugságot, egy kis nagyzolást, egy kis eltussolást, egy kis dicsekvést, az igazságnak kistilizálását . . . ezeket már igazán nem lehet elkerülni! Ezzel nem ártok senkinek! Tessék megmondani, miért volna bűn az olyan hazugság, amellyel nem ártok senkinek!»

Hát megmondom. Azért, mert ilyen hazugság nincs! Mi nincs? Olyan hazugság, amely ártatlan és nem árt senkinek. Ilyen nincs. *Mert ha nem is árt senki másnak, önmagadnak egész biztosan árt!*

Hát ezt hogy értsük?

Az Úr Jézus parancsa szerint mindnyájunknak igyekeznünk kell lelki tökéletességben a mennyei Atyát utánozni, követni (Máté 5, 48.) — tehát akkor az igazság szeretetében is, az igazmondásban is, az egyeneslelkűségben is! Annyira hasonlítok Istenhez, az igazmondó Istenhez, amennyire el tudom kerülni a hazugságot.

Az igazság valami isteni vonást hordoz homlokán s aki készakarva vétkezik az igazság ellen, Isten ellen is vétkezik, még akkor is, ha nem is ártott ezzel embertársának.

Igy most már értjük, hogy Szent Pál miért figyelmezteti oly komolyan az efezusi híveket. «Valóban magatokra öltsétek az új embert, aki az Isten képére teremtetett igaznak és szentenek. Azért szakítsatok a hazugsággal és mindenki igazat mondjon felebarátjának.» (Ef. 4, 24. s köv.)

Igazat szólj! Miért? Azért, mert minden hazugság válaszfal az Isten és a lélek közt, torzvonás, mely az emberi lelken elrontja az isteni hasonlóságot.

Testvéreim! *Kegyelet az igazsággal szemben!* Aki hazudik, annak lelkét elönti egy iszapos hullám. Aki meg megszokta a hazugságot s benne él, mintha a Holt-tengerben élne — ha ugyan lehet abban élni — s annak maró, égető vize rommá rágja lelkét s beleeszi magát lelkébe.

Pedig ne felejtsük: aminők vagyunk az életben, olyanok leszünk az örökkévalóságban is. Olyan lesz lelkünk örökre, aminővé itt alakítottuk. Az igaz és egyeneslelkű ragyogni fog, mint a sziporkázó gyémántkristály, a hazug pedig sötétleni, mint a reménytelen fekete éjtszaka!

C) Az igazmondó Istenhez azonban nemcsak azzal kell hasonlóvá válnom, hogy én is ment maradok a hazugságtól, hanem ezen a negatív védekezésen túl pozitív irányban is ki kell építeni lelkemben az istenhasonlóságot: kiépíteni az igazság lángoló szeretetével!

Szeretni az igazságot!

Kimondhatatlan boldogság az, mikor az igazságért, annak megismeréséért, annak védelméért s terjesztéséért valamit tenni tudunk! Abból, hogy nekem az igaz Istent kell utánoznom s az igazságot szeretnem, abból magyarázható fönséges lelkesedése azoknak a régi vértanuknak, akik a megismert isteni igazságért életüket tudták adni. Azoknak a mai hős hittérítőknek, akik vallásuk igazságától áthatva számtalan nélkülözés és lemondás közt terjesztik ezt az igazságot a pogány népek közt. Azoknak a hős lel-

keknek, akik nem születtek ugyan a mi szent vallásunkban, de mikor felnőtt korukban ráakadtak itt a krisztusi igazság teljességére, képesek a legnagyobb áldozatok árán is melléje odaállni. És így magyarázható azoknak a buzgó lelkeknek találékony apostolkodó szeretete, akik nem bírják magukban elrejteni a megismert vallási igazság boldogító tudatát, hanem minél több embertársuknak meg akarják szerezni ugyanezt a boldogságot.

Tudjátok, miről beszélek most? A pap egyik legszentebb öröméről, legboldogabb pillanatairól, amikor jönnek hozzá az igazság tüzétől lángoló lelkek az örömhírrel: Tisztelendő Úr, kérem, van egy kollégám az egyetemen, aki tömérdek hitbeli kétellyel vívódott magárahagyatva és most sikerült rávennem, hogy állandóan eljár a szentbeszédekre — és úgy örülök ennek. És jön a másik: A szomszédomban lakik egy család, tizenkét éve élnek együtt csak úgy, esküvő nélkül és hosszas rábeszélésem után tegnap megesküdtek a templomban is — és úgy örülök ennek!... És jön a harmadik: Tetszik emlékezni arra a férfire, aki a mult vasárnapi szentbeszéd után a sekrestyében fölkereste sok lelki küzdelmével? Azt én bátorítottam, hogy csak bátran, menjen be... és most ő is oly hálás, meg én is úgy örülök! És jön a negyedik: Van egy régi, jó barátnőm, évek óta nagyon jóban vagyunk, páratlan jó lélek, csak gyónni nem volt évek óta, az esküvője óta, mert neki annyi kifogása volt a gyónás ellen, és végre mégis sikerült meggyőznöm, és holnap jön gyónni — és úgy örülök!...

Mindegyik beszédének a vége: «És úgy örülök!» Minek örül? Miből fakad ez a névtelen boldogság? Abból, hogy mialatt másokat az *igazság* felé segített, saját lelke vált egyre hasonlóbbá az *igaz* Istenhez, mert soha saját lelkünkben a vallási igazságok nem erősödnek jobban, mint mikor másokat győzünk meg azok igazságáról. Ó, igen: *én akarok hasonló lenni az igazságot szerető, az igazságot sugárzó Istenhez!*

És ha hasonlóvá lettem az igazmondó Istenhez, akkor majd számíthatok a hűséges Isten igéreteire is. Mert az Isten nemcsak igazmondó, hanem hűséges is. És ha igazmondása sok nehéz feladatra kötelez, viszont az ő hűsége meg sok biztató igérettel vigasztal.

Itt van tehát a második kérdésünk:

II. Mivel vigasztal Isten hűsége?

A) Elsősorban is vigasztal azzal, hogy van valaki a világon, akiben nem fogok csalódni. Isten hűsége erősít és vigasztal, hogyha a világon mindenben csalódtam is, ha mindenki rászedett is, ha mindenből kiábrándultam is, *mégis marad egy hű barátom*, akiben soha nem fogok csalódni: a hűséges Isten! **Isten az egyetlen hű barát, akiben nem csalódunk.**

«Nem ember az Isten, — mondja a Szentírás — hogy hazudjék s nem ember fia, hogy változzék. Mond-e hát valamit a nélkül, hogy megtenné? Szól-e valamit a nélkül, hogy teljesítené?» (Móz. IV. 23, 19.)

És Izaiásnál maga az Isten mondja önmagáról: «Vajjon megfeledkezhetik-e az anya gyermekéről, hogy ne könyörüljön fián, kit életre hozott? És ha ő megfeledkeznék is, én mégsem feledkezem meg rólad». (Is. 49, 15.)

Aki ismeri az emberi természetet, az tudja átérezni, mit mondunk ezzel: *Isten az egyetlen hűséges barát, akiben még soha senki nem csalódott.*

Isten a hűséges barát!

Mert az ember nem az! Az ember szeszélyes, válogatós, állhatatlan, hangulat rabja . . . az ember hűtelen. Mennyi csalódott, mennyi elhagyott, mennyi rászedett, mennyi kifosztott embertestvérem fogja erre ráhagyni: Bizony, úgy van! Az ember hűtelen!

Pedig az emberi szív úgy van teremtve, hogy szomjúhozik egy hűséges, megbízható lelket, ahol csalódás félelme nélkül pihenhessen meg. És ha talál ilyenre — ritkán talál! — de ha talál, akkor biztosan az Isten örök hűségének sugara ég abban az emberi szívben. Mert Isten nélkül nincs emberi hűség! Van érdek, van kényelemkeresés, van élvezethajszolás — nincs hűség!

B) És ebből folyik a második vigasztalás: Ha Isten hűséges, akkor szavait megtartja, **akkor szavára mindig építhetek és igéreteire mindig számíthatok.**

Az ószövetségi Szentírás egy helyen magasztalva énekli az Úrról, hogy választott népéről milyen szeretettel gondoskodott. «Miként a sas, mely repülésre készteti fiait és felettük lebeg, kiterjesztette szárnyait, felkapta s tulajdon vállán hordozta.» (Móz. V. 32, 11.) Nos hát az örök élet felé vezető utunkon az Isten igazmondása és hűsége az

a két szárny, amellyel állandóan fölöttünk lebeg és bíztat, hogy el ne csüggedjünk.

Ha Isten hűséges, azaz minden szavát megtartja, hát akkor az ő vigasztaló igéretei nem görögtűz ellobbanó fénye, hanem éltető, teljes valóság, amelynek reményével jogosan bíztatom magamat a földi élet rengeteg kísértése között . . .

Amit a hűséges Isten igér, azt megtartja!

Az ember nem mindenható. Az ember felejt vagy nem jól lát és hall. Igy aztán megeshetik, hogy a legjobb akarata ellenére is téved beszédében s cselekedeteiben. De Isten nem felejt s Isten nem rövidlátó s nem nagyothalló. Azaz az Isten igéreteire mindig építhetek.

Építhetek a szenvedésben is. Rettentő csapások súlya szakadt reám, de nekem eszembe jut az Isten szava: «Ez a mi jelenlegi, pillanatnyi és könnyű szenvedésünk a menynyei dicsőségnek fölötte nagy örök mértékét szerzi meg nekünk». (Kor. II. 4, 17.)

A szenvedésben csak úgy tudok kitartani, ha eszembe jut az Isten igérete, hogy vár reám a hely, ahol «az Isten majd letörül szemükből minden könnyet és halál nem leszen többé, sem gyász, sem jajkiáltás, sem fájdalom». (Titk. Jel. 21, 4.)

Mi lesz az örök élet? «Látjuk Istent.» De mily boldoggá tehet annak a végtelenül jó Istennek látása, ha már itt a földön is a legboldogabb perceink azok, amiket egy kedves, jó ember szelíd társaságában tölthetünk. *Vajjon sokalhatok-e bármily áldozatot, csakhogy azt a legfőbb Jót általa elérhessem?* Vajjon panaszkodhatom-e, mily nehéz a mai világban hűségesen kitartani az Isten parancsai mellett, mikor tudom, hogy *ennek a hűséges kitartásnak árán a legfőbb Jót nyerem el örökre!* Biztosan elnyerem, mert hiszen hűséges az Isten! «Tudd meg, hogy az Úr a te Istened, erős és hűséges Isten.» (Móz. V. 7, 9.)

C) Van azonban az Isten hűségének még egy következménye, amelyet elhallgatnom szintén nem szabad. Ha valóban hűséges az Isten, aki állja a szavát s megtartja igéretit, **akkor megtartja fenyegetéseit is!** Akkor az a világítélet, amelyről a mai evangéliumban beszél az Úr, egyszer csakugyan meglesz!

Az emberek könnyen igérgetnek s még könnyebben nem tartják meg igéretüket; könnyen fenyegetnek, de nincs hatalmukban fenyegetésüket beváltani. De Istenről ezt

mondja az Irás: «Az Úr, az igaz Isten, az élő Isten, az örök király haragja előtt megreszket a föld». (Jer. 10, 10.) És hogy én ne érezzem soha a fenyegető Isten szótartását, ennek csak egy módja van: *ha én is hűséges leszek az Istenhez, hűséges az ő parancsainak teljesítésében.*

Erről beszélnem annál inkább szükséges, minél inkább érezzük mindnyájan, hogy földi életünk ezernyi gondja és kísértése mennyire próbára teszi, sokszor tönkre is teszi hűségünket az Isten iránt.

Testvéreim! Él-e bennünk az a lángoló hűség a messze távolban ködlő örök hazánkkal szemben, mint ami él az Amerikába kivándorolt olaszokban elhagyott szülőföldjükkel szemben? Az amerikai olaszok Rómában, a Gianicolón nemrégiben világítótornyot emeltek, hogy annak föl-föllobbanó fénye tegyen tanuságot az idegenbe szakadt honfilélek folyton hazavágyó szent hűségéről. Él-e bennem, földi idegenbe szakadt vándorban ez a hűség az örök Isten után?

Annyit panaszkodunk, hogy megcsaltak az emberek, hogy hűtlenekké lettek hozzánk, hogy kiábrándultunk belőlük. Ne panaszkodjunk rájuk, hanem gondoljuk el: *Mi hányszor lettünk hűtlenekké az örökké hű Istennel szemben! Igéreteinket hányszor nem tartottuk meg!* Jusson eszünkbe az a sok gyónásunk, amelyben újra hűséget, javulást igértünk Istennek, — s mi lett az igéretből? Az a sok elhatározásunk, hogyan fogjuk kerülni a bűnt, — s mi lett az erősen föltett jószándékból?

Ó, Uram, hűséges Isten, szítsad fel lelkünkben a hozzád való hűség szent lángját!

Úgy-e, láttátok már — Testvéreim! — azt az érdekes szép szobrot a Városligetben, IV. Béla király névtelen jegyzőjének szobrát. Értékes történeti följegyzések maradtak fel tollából, de személye egészen ködbe veszett, nem tudjuk, ki volt, s ezért emlékművén is csak ez áll: «*Anonymus gloriosissimi Belae regis notarius*», «a dicső Béla király névtelen jegyzője».

Ah, ha ily csendes, névtelen kis munkása tudnék lenni a királyok Királyának, a hűséges Istennek! Ha ilyen csendes, talán senkitől észre nem vett, de az Isten által jól látott hűségben tudnám eltölteni földi életemet!

Figyelnék minden hívó szavára, reagálnék minden kegyelmi illetésére és vésném . . . vésném a lelkem fehér lapjára az én mennyei Királyom arcának áldott szent vonásait!

Szobrot nem kapnék ugyan érte a földön, de megkapnám az örök életnek azt a koszorúját, amelyet az Őt szeretőknek megígért az igazmondó és hűséges Isten. (Tim. II. 4, 8.)

És én hiszek ebben az igaz és hűséges Istenben!

*

Kedves Testvéreim! Az igaz és hűséges Istenről beszéltem. És most a végén eszembejut egy különös megállapítás, amit valahol olvastam. Van egy kedves kis kék virág, a hűség jelképe, a neve: nefelejcs. De azt vették észre a botanikusok, hogy a nefelejcs lassanként egyre fogy, kiveszőben van a földről.

Az Istenhez hűséges emberek csoportja is mintha fogyna, mintha kihalóban lenne és velük fogy az élet melege, a jóság is ezen a földön. Ezért válik egész életünk egyre sivárabbá; mert minél hűtlenebb az ember Istennel szemben, annál hidegebbé és lelketlenebbé válik saját embertársával szemben is Ahol nincs jóság, ott nem lehet igazság és hűség sem, mert hűség és igazság testvérek, s mindketten a jóságnak gyermekei.

De az Isten igaz, tehát hiszek neki! Isten hű, tehát reménylek benne! Isten jó, tehát szeretem Őt!

«Tartsunk ki hajthatatlan reménységünk hitvallása mellett, mert hűséges az, aki az ígéreteket tette» (Zsid. 10, 23.), — hangzik fülembe Szent Pál szava.

Ez a keresztény reménység meleget áraszt szívemben akkor is, mikor megfagyott jégcsap körültem a világ. Ha mindenki rászedett is, Isten rá nem szedhet! Ha mindenki elhagyott is, Isten el nem hagyhat! Ha mindenki hűtlenné lett, Isten nem lesz azzá, csak — *csak én ne legyek hűtlen Őhozzá!* Csak csengjen bennem mindig az Úr figyelmeztetése: «**Légy hű mindhalálig, és neked adom az élet koronáját**». (Titk. Jel. 2, 10.) Ámen.

XXVII.

A mindenütt jelenlevő Isten.

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Érdekes naiv dolgot olvastam egy kis fiúcskáról. Sokszor látta az édesapját telefonálni, amint az kezébe vette a kagylót, s a beszélgetés előtt jelentkezett: «Halló! Halló! Itt N. N. beszél» . . . Egyik este csak látja ám az apa, hogy a kis fiú letérdel az ágya előtt, és így kezdi esti imáját: «Halló, halló, édes Istenkém! Itt a Palika beszél! Miatyánk, ki vagy a mennyekben» . . .

Az ember hallja ezt és önkénytelenül mosolyra derül. Mit mosolygunk meg? Úgy-e, a kis csöppségnek naivságát! Telefonálni az Úristennek?! Annak az Úristennek, akiben van az egész világ s aki az egész világon mindenütt ott van és mindent betölt. (Jer. 23, 24.) Utána kiáltani az Istennek, aki — a Szentírás szerint — magasabb az égnél, mélyebb az alvilágnál, s akinek hosszabb a mértéke a földnél és szélesebb a tengernél (Jób. 11, 8—9.), s akit «az ég és az egek egei be nem fogadhatnak». (Kir. III. 8, 27.) Utána kiáltani az Istennek, aki «elér végtől-végig erősen és mindent elrendez gyönyörűségesen!» (Bölcs. 8, 1.)

Hát bizony ez mind naivság, mind kisgyermekes gondolkodás! Mi jól tudjuk, hogy *Isten mindenütt jelen van*, hogy Istennel telve az ég és föld, hogy nincs a világon olyan eldugott pontocska, nincs a földön, napon, akár a csillagok szédületes messzeségein túl is olyan hely, ahol Isten jelen nem volna, ahol Isten elől el lehetne rejtőzni. Tudjuk, hogy Istent csak egy mértékkel lehet mérni s ez a végtelenség, és hogy Istennek csak egy határa van s ez önmaga. Tudjuk, hogy ami csak van a világon, az mind Isten elgondolása és létrehozása, ahol tehát egyáltalán van valami, ott Istennek is jelen kell lennie.

Igen, ezt jól tudjuk, hitünkben mindezt megvalljuk, de vajjon átéljük-e ezt a hitünket és e szerint igazítjuk-e éle-

tünket is? Nem úgy cselekszünk-e sokszor, nem úgy beszélünk-e, nem úgy gondolkodunk-e, mintha Isten tőlünk messze-messze volna, valahol a világ végén? *Mert ha helyesen gondoljuk el a mindenütt jelenlevő Istent*, abból nagyszerű tanulságok és következmények folynak a mi életünkre nézve. *És ezeket a tanulságokat világosakká tenni* — ime, ez lesz feladata a mai szentbeszédnek.

Először tehát igyekezzünk I. **helyesen elgondolni, hogy Isten mindenütt jelen van**; aztán pedig megfontolni, hogy ez a hitünk II. **mily erő számunkra a kísértésben** és III. **mily bátorítás a szenvedésben.**

I. Isten mindenütt jelen van.

Mindenekelőtt is kissé közelebbről meg kell néznünk, **hogyan kell helyesen értenünk azt, hogy Isten mindenütt jelen van.**

A) Az első kérdésünk ez: **El tudjuk magunknak képzelni, hogy Isten mindenütt jelen van?** A mi korlátozott gondolkozóképességünkkel bizony nem! Legfeljebb közelebb jutunk a megértéséhez, ha a lelkünkre gondolunk, amint az testünkben jelen van: ott van minden testrészünkben a maga osztatlanságában s mindenütt dolgozik és nem találunk helyet, amelyről azt mondhatnók, hogy *csak* ott van.

Kis gyermek búvik édesanyjának keblére s tágra nyilt szemmel kérdezi: Mondd, anyuskám, hol lakik a jó Isten? S az anya égre emeli tekintetét: Ott, gyermekem, a magas, csillagos égben.

Most felnőttek állnak előttem s kérdik: Mondd, hol van az Isten? És nekik sem tudok jobb választ adni: *Nézzetek körül az egész világon és mindenütt megtaláljátok Istent.*

A csillagos égen milliói gördülnek a szédületes nagyságú égitesteknek. Ki lökte meg azokat titáni erővel? Ki húzza meg pályájuk láthatatlan sineit? De főleg: ki írja elő a törvényeket, amelyek az anyag és erő beláthatatlan tömegét, amit a nagyvilágnak nevezünk, az évek százezredein keresztül a folytonos fejlődés fonalán egyre magasabbra emelik? A mindenütt jelenlevő fenséges Isten!

B) Most aztán jön a második megállapításunk: Isten az egész világon van ugyan, de Isten *nagyobb*, mint a világ! Vajjon nem töltöm-e be az eget és a földet? — kérdi az Úr Jeremiásnál. (Jer. 23, 24.) Isten nagyobb, mint az ég és

föld, neki az egész világ sem elég nagy; Isten oly nagy, hogy számára csak önmaga elégséges!

Tehát helyesebb, ha nem azt mondjuk, hogy Isten az egész világon van, hanem az **egész világ Istenben van.** Mily gyönyörűen fejezi ki ezt a gondolatot *Szent Pál* a görög bölcsek előtt, az athéni areopágban! «Az Isten, aki alkotta a világot s benne mindent, mivelhogy ő a mennynek és a földnek ura, nem lakik kézzel épített templomokban, nem is szorul emberi kéz szolgálatára, mintha valami nélkül szűkölködnék, hiszen ő ad mindeneknek életet, lehelletet, és mindent... mert őbenne élünk, mozgunk és vagyunk». (Ap. Csel. 17, 24. 25. 28.)

Szédületes szavak! «*Istenben élünk, mozgunk és vagyunk!*» Tehát nem Isten van bennünk, hanem mi őbenne. Nem a Nagy a kicsinyben, hanem a kicsiny a Nagyban. Nem a Végtelen a végesben, hanem a véges a Végtelenben. Isten úgy van minden dologban, mint a gyökér a növényben, mint a lélek a testben. És aki az Istentől el akarna szakadni, csak úgy szakadhatna el, ha egy egész új világot tudna magának teremteni.

«*Benne élünk, mozgunk és vagyunk*», vagyis minden lény Istenben van és Isten bent van minden lényben. Jól vigyázzatok, itt minden legkisebb szó fontos. Nem azt mondjuk, hogy minden lény Isten (ez a pantheisták tévedése), hanem hogy nincs semmi a világon, nincs hegycsúcs, patak, tenger, madárdal, emberi szív, amely mögött, — mint gyümölcs a héj mögött, mint arc a fátyol mögött — ott nem volna Isten.

Isten, ó mondd, a világon
Azt a pontot hol lelem,
A fűszálat, a bogárkát,
Ahol nem Te vagy jelen?...

Mintha arcod mosolyogna
A természet kék egén,
S virágok közt járva, mintha
Lehelleted érzeném.

(Reviczky.)

Valóban: Istent meglátni a teremtmények fátyolán keresztül, — meleg, vallásos lelkek kiváltsága. Szent Pál írja Istenről: «Hiszen, ami láthatatlan benne, örök ereje, valamint istensége, észlelhető a világ teremtése óta, mert az értelem a teremtmények révén felismeri» (Rom. 1, 20.).

Mily fönséges gondolat: *Mindenütt ott az Isten!* Mikor

a csendes, csillagos éjben végigszalad egy szikrázó üstökös, mikor hulló falevél zördül a magányos avart járó lábad alatt, mikor szótlan elmélyedésben sétálsz a virágos réten, — gondold meg: *ott az Isten!*

Évezredek óta hull a mészkőcsepp magas hegyek rejtett üregeiben, senkitől észre nem véve kristályosodik a drágakő a föld mélyén, — gondold meg: *ott az Isten!*

Mikor a nesztelen éjtszaka csendjében titokzatos ellágyulás simogatja lelkedet . . . mikor a magadra hagyatottság fájó érzete fojtogat, . . . mikor mindenkiben csalódva, mindenkitől elhagyatva, sírva ülsz álmatlan éjtszakában ágyad szélén, gondold meg: *ott az Isten!* Te nem tudsz ott is lenni meg itt is; nekünk, hogy valahová mehessünk, el kell hagyni előbbi helyünket; az Isten nincs helyhez kötve, Őt mérni nem lehet: *mindenütt ott az Isten!*

C) Akik azonban a Szentírást jobban ismerik, most szeretnének közbeszólni. Közbeszólni és megkérdezni: **Kérem, vannak a Szentírásban egyes kifejezések, amelyek az eddig elmondottakkal mintha ellenkeznének!** Valóban mondja a Szentírás, hogy Isten mindenütt jelen van. De viszont máskor meg azt mondja, hogy *az ég* az Isten királyi széke (Máté 5, 34.) és az Úr Jézus meg így imádkozott: «Miatyánk, ki vagy a mennyekben» . . . (Máté 6, 9.), tehát Isten *a mennyekben van!* A 131. zsoltár szerint meg Isten a *templomban van!* Ismét az Úr Jézus más szavai szerint meg az *igazak lelkében van!* (Ján. 14, 23.) Hát hogyan értsük ezeket a kifejezéseket, ha Isten mindenütt ott van? És hogyan értsük azt, amit megint a Szentírás mond, hogy t. i. Isten a könyörgő imájára *megjelenik*, viszont a bűnös lelkéből meg *eltávozik*. És mi is hogy mondhatjuk azt, hogy ez a gonosz ember egészen elszakadt az Istentől! «Akik tőled eltávoznak, azok elpusztulnak», — mondja a 72. zsoltár Istenről. De hát el lehet távozni, el lehet szakadni Istentől, ha Ő mindenütt jelen van?

Bizony nem lehet! És sem ezt az emberi kifejezést, sem a többi szentírási kifejezést nem lehet úgy értelmezni, mintha az Isten nem volna jelen minden helyen. Valóban: Isten mindenütt jelen van, vannak azonban helyek, *ahol az ő jelenléte sokkal feltűnőbb, sokkal kézzelfoghatóbb, ahol szinte jobban érezzük jelenlétét*, érezzük tevékenységének szembetűnőbb eredményével. Az emberi lélek is jelen van az egész testben, mégis ha valaki nagyon lelkesedik valamiért, nem joggal mondjuk-e: «Nézd, ennek az egész lelke kiült az arcára . . . szemében lobog az egész lelke!» Isten,

mint Végtelen lény valóban mindenütt jelen van, de kegyelme s hívó szava nem mindenütt talál megértő talajra.

A templomban és az igazak lelkében szinte érezhetővé válik ez a jelenlét a kegyelem működése folytán; viszont a bűnös lélekre azt mondjuk, hogy «eltávozott Istentől», nem mintha Istentől el lehetne szakadni, el lehetne távozni, hanem mert az Isten kegyelme nem tud benne dolgozni. Istentől u. i. nem a tér választ el vagy közelít Hozzá, hanem közelítünk, ha lelkünk hasonlít Hozzá s távolodunk, ha lelkünk különbözik Tőle. Éppen az mutatja Isten nagyságát és szabadságát, hogy bár minden helyen ott van, ott kell lennie, mégis egyes helyeken különösen is tehet, amit akar. S ilyen helyekről mondjuk, hogy «ott lakik az Isten».

Így értjük helyesen, hogy az Isten mindenütt jelen van. Ha pedig így helyesen értem, hogy az Isten mindenütt jelen van, akkor ebből a gondolatból az erősítő és vigasztaló energiák bőséges forrása fakad. Ez a gondolat: «Mindenütt jelen van az Isten» — nagy erő a kísértésben és nagy vigasztalás a szenvedésben.

II. Erő a kísértésben.

A) Hányszor suttogja a bűn alattomosan a fülünkbe: Te, mit félsz, mit habozol? *Bátran, rajta, nem lát senki, hisz* nincs itt senki! Most a kassza nyitva van: bátran, nincs itt senki! Most sötét éjtszaka van: bátran, nincs itt senki! Most magatokban vagytok ketten a bezárt ajtók mögött: bátran, nincs itt senki!

Valóban nincs itt senki? Valóban nem lát senki?

a) Az amerikai vasútak igazgatósága nagy gondot fordít arra, hogy alkalmazottai minél megbízhatóbbak legyenek s ezért külön detektívcsapattal figyelteti őket. Egyik vasutas egyszer szabadságot kért oly címen, hogy halálaset van családjában. Mikor legközelebbi napon munkába állott, főnöke fényképet mutatott neki; az illető vasutas van rajta, de gyászmenet helyett nagy mulató társaságban! A detektívek fényképezték le! Szegény feje, ha tudta volna, hogy minden lépését ellenőrzik és minden mozdulatát lefényképezik, mennyivel másként viselkedett volna! *Isten szeme élesebb, mint a fotografáló lemez;* ha már a jó lemezen

is minden legkisebb tárgy meglátszik, mennyivel inkább nyoma marad Isten szemében a mi legkisebb jó vagy rossz tettünknek is.

Mit is mond *Vergilius* Dantenak a Purgatóriumban? «Ha száz álarc lenne is rajtad, gondolataid nem lennének ismeretlenek előttem». Valahányszor tehát a kísértés füledbe súgja: «Bátran, nincs itt senki!» — jusson eszedbe épp az ellenkezője: Itt az Isten! Itt a mindenható Isten, aki teremtett! Itt a szent Isten, akit végtelenül sért a bűn! Itt az igazságos Isten, aki egykor ítélő bírám lesz. Bátran, nem lát senki? Sőt ellenkezőleg: mindig az Isten szeme előtt járunk. Valósággal Istenben élünk, mint a levegőben, mely körülvesz, mint a napsugárban, mely reánk világít. Nincs oly gondolatunk, amelyet Ő nem ismerne; nincs egyetlen szavunk, amelyet nem hallana.

Bátran, itt nem lát senki? *Antigonus* sátra előtt, mint Seneca írja, egy ízben két őr beszélgetett s éppen Antigonust szidták. Antigonus hirtelen széthúzta a függönyt s így szólt a megrémült katonákhoz: «Menjetek legalább kissé tovább, hogy ne halljam, mit beszéltek». Köztem s Isten közt ily függöny az anyagi világ. Nem látom ugyan Istent, de Ő azért hall s lát engemet. És nem mehetek «tovább!» Hová is mehetnék, hová rejtőzködhetnék Isten elől, mikor bűnt akarok cselekedni? Nem lehet sehová. Minden tettemet, szavamat, sőt szándékomat, rejtett gondolatomat is ismeri az Úr!

b) Mikor tehát otthon egyedül vagy szobádban s a bűnre kísértő csábítás hazugul füledbe suttogja, hogy «bátran, csak tedd azt a bűnt, úgy sem lát senki», akkor elmondani: «Uram, ha senki sem lát, *Te itt látsz engemet s nem leszek hűtlen Tehozzád!*»

Mikor csendes magányodban felkavarog benned a testi vágyak emésztő tüze, főt hajtva letérdelni: «Uram, Te itt vagy, látod nehéz küzdelmemet, ne hagyj elesnem!»

Mikor érzed, mennyire csábítanak a mai Putifárok, felkiáltani az egyiptomi Józseffel: «Hogy tehetnék ilyen gonoszságot és hogyan vétkezhetném az Istenem ellen!» (Móz. I. 39, 9.)

És mikor a bűn csalogat s — mint a Szentírás írja — így szól hozzád: «Ugyan ki lát engem? Sötétség vesz körül és a falak elrejtenek engem és senki sem lát. Hát mit félek?», megfelelni ugyancsak a Szentírás szavaival: «Az Ő szeme mindent lát... Az Úr szeme fényesebb a Napnál, látja

az ember minden útját, a mélységek rejtekét s az emberi szív legrejtettebb részeit». (Jéz. Sir. 23, 25—28.)

B) Boldog az az ember, aki mindenütt érzi Istent, aki mindenben meg tudja látni Isten kezenyomát! Boldog az az ifjúság, amelyik hozzászokik a gondolathoz, hogy bárhol van, mindig Isten szeme előtt van! És én nem találnék semmi összeférhetetlenséget abban, *ha a természettan iskolai tanítása közben*, a természet törvényeinek ismertetése közben, a világegyetem nagyszerű gépezetének elemzése közben **a tanár elejtene egy-egy szót a Teremtőről is.**

Hiszen más téren ezt egész természetesnek találjuk. Nincs az az iskolai németóra, ahol Goethe vagy Schiller műveit olvasnák, elemeznék a nélkül, hogy azok írójának életét és egyéniségét is ne ismertetnék — ez hozzátartozik az eredményes tanításhoz. És Beethoven kilencedik szimfóniáját is csak az tudja jól megérteni, és Mozart, Schubert, Haydn darabjait is csak az tudja átérzéssel interpretálni, aki ismeri szerzőik életét, küzdelmeit, vágyait... Nem volna-e egész kézenfekvő, ha a világegyetem csodáinak ismertetése közben szó esnék az egész világot betöltő s kezében tartó teremtő Istenről is!... Mennyivel nagyobbá válnék ezzel az iskola nevelő ereje! Mert akiben állandóan elevenen él a hit, hogy mindig az Isten előtt van, előtte gondolkodik, beszél és cselekszik, az nagy erőhöz jutott a kísértések legyőzésében.

III. Vigasztalás a szenvedésben.

Azonban félmunka lenne megállni annál a gondolatnál, hogy a mindenütt jelenlevő Isten miatt bűnt ne merjek tenni.

A) Abból, hogy az Isten mindenütt jelen van, nemcsak azt a tanulságot vonom le magamnak, hogy a kísértéssel szemben erősnek kell lennem, hanem egy másik fölemelő, vigasztaló gondolatot is: ha Isten mindenütt jelen van, akkor **a szenvedésben sohasem vagyok egyedül, nem vagyok elhagyatva!**

«Miatyánk, ki vagy a mennyekben»... — imádkozzuk minden bajunkban, minden küzdelmünkben, csapásban. De most már úgy-e helyesen fogjuk érteni? A mennyben! Ó, mily messze van tőlünk az ég! — gondolja némelyik ember. Olyan messze, hogy kilométerekkel nem is lehet

mérni, fényévekkel mérjük és mennyi fényév kell, csak-hogy eljussunk a tejútig is, a legközelebbi ködképig is . . . És itt az Isten? — kérdezhetné ijedten a küszködő ember. Ily messze van tőlünk? Mit ér akkor nekem az Isten?!

Nem, Testvéreim! Ez nagyon csillagászati gondolkodás! Hol az ég? «Ott fenn» — mondjuk s többet nem tudunk, de akik a föld másik felén élnek, azok is azt mondják: «Ott fenn», pedig az nekünk «ott lenn»-t jelent. Tehát geografiával s csillagászattal nem lehet az Isten helyét meg-határozni. De annál inkább meglehet a Szentírásnak egyet-len rövidke mondatával: «*Nincs tőlünk messze, benne élünk, mozgunk és vagyunk*».

Szédületes mondat, megrendítő tanítás! A hal a vízben él, — az az eleme. A madár a levegőben él, — az az eleme. A rózsa, a liliom a napsugárban él, — az az eleme. *S az ember? Az ember az Istenben él, — az az eleme!* Ha nincs Isten, én sem vagyok.

És amint a víz elborítja a halat s a levegő körülveszi a madarat s a napfényben megfürdik a rózsa, így borít el engem, így vesz körül, így fürdet az Isten: Benne élek, mozgok, vagyok! . . .

B) Jaj, miket beszélsz itten! — panaszkodik a szenvedő. Hiszen, ha én egyszer úgy **meg tudnám érezni, hogy az Isten valóban így körülvesz!** Hogy ennyire Istenben élek! Ha én ezt meg tudnám érezni . . .

Testvérem! Hogyan akarod megérezni? *Anyagi* tested-del a *szellemi* Istent? Vannak, akik így akarják; ezek az ingoványos talajon járó theozófusok, anthropozófusok, akik az anyagi testen kívül asztrál-testet, éther-testet is taníta-nak, s ezzel akarják Istent közvetlenül megérezni, meg-tapogatni, — de vagy hallucinációknak lesznek áldozataivá, vagy elméjük elborulásával fizetnek rá.

Hát nem lehet megérezni az Isten közelségét?

De lehet!

Mikor íróasztalod mellett ülsz s nehéz aktákon dolgozol s fáradt fejed már alig képes figyelni, fölemeled homloko-dat s belesuttogod a levegőbe . . . a levegőbe? ah, dehogy! . . . a melletted levő Istennek elmondod: «Uram, tudom, hogy itt vagy és Te az enyém vagy, és én a tied». Csak ennyit! Mily naiv, egyszerű ima és mily fönséges erő fakad belőle!

Mikor csapás ért, szomorú vagy, aggodalom tölti el lelkedet: «Uram, Te itt vagy velem és úgy-e, nem hagysz magamra!»

Mikor nagy elhatározás előtt állasz s megkérdeznéd Istent: «Uram, nézd, ezt akarom tenni. Örömet szerzek-e Neked általa? Igen? Ó, add rá áldásodat!»; és ha elhagynád minden tettedet, melyről érzed, hogy nem kérheted rá Isten áldását, úgy-e, mennyire más lenne egész életünk!

Mikor kínzó betegség köt ágyhoz ... forró lázban vergődsz ... Felébredsz: éjjeli ½2 óra ... mindenki alszik, csak a te halántékod lüktet és akkor elmondanád: «Uram, mindenki alszik, mindenki elhagyott, de Te itt vagy velem, itt vagy mellettem».

És mikor eszedbe jutnak a régi bűneid ... botor ifjú fejjel elkövetett, régi bűneid, miket már meggyóntál, de amelyek nyugtot most sem hagynak: «Uram, Te itt vagy, most már látod, mennyire más akarok lenni, mint ami voltam! A Te hazatért tékozló fiad kér: Bocsásd meg a mi vétkeinket!»

Hát értitek-e már, mit jelent az a hit: Mindig és mindenütt ott az Isten, mindig és mindenütt Istenben vagyok!

Istenben vagyok! Még olyankor is, mikor úgy látszik, mintha ezer mérföldre volna tőlem. Néha elepesztő száraz zónákon vezet át a lelki élet útja. Néha jönnek reánk napok, hónapok, évek, amelyeken az elhagyatottság, a vigasztalanság fekete fátyola szakad lelkünkre. Ijesztő a mult, a jelen sötét ... Nincs velem senki ... az imádság gépies, nem ízlik ... mintha elhagyott volna az Isten is!

Most, most, Testvérek, most résen lenni! Most hűnek maradni! Most meggyőződve lenni, hogy mégis velem az Isten! Velem, mert Isten közelebb van hozzánk, mint a ruhánk, amelyet hordunk; közelebb, mint az árnyékunk, amely kísér; közelebb, mint a levegő, melyet beszívunk.

Aranyszájú Szent Jánost rendíthetetlen bátorsága miatt Eudoxia császárnő száműzetéssel fenyegette meg. S a nagy püspök így felelt: «Csak akkor tudnál megijeszteni, ha olyan helyre száműzhetnél, ahol nincs jelen az Isten». Mily erő ez a gondolat minden megpróbáltatásban! Bárhol volnál, jusson eszedbe, hogy veled van mennyei Atyád, veled az Isten.

Bedenke, wo du immer bist,
Dass Gott, dein Vater bei dir ist.

Hiszek a mindenütt jelenlevő mennyei Atyában!

*

Az Istennek telefonáló kis gyermek naiv esetével kezdtem a beszédet, egy másik gyermek nagyszerű feleletével fejezem be.

Nagy Frigyes Brandenburgban meglátogatott egy falusi iskolát. Éppen földrajz-óra volt, s a császár megkérdezte, hogy hol fekszik a falujuk. «Poroszországban» — felelte a fiú. «És hol fekszik Poroszország?» — kérdezte tovább a császár. «Németországban». «És Németország?» «Európában.» «És Európa?» «A világban.» «És hol fekszik a világ?» — volt a császár utolsó kérdése. A fiú egy pillanatra elgondolkodott; aztán kivágta: «A világ? Az Isten kezében».

Ó, igen, az egész világ az Isten kezében fekszik. És ennek a nagy Istennek végtelen fönsége rám borul, betakar, elrejt, éltet! Leköti magának értelmemet, leköti akaratomat, leköti szívemet, magához igéz, magához láncol.

Ha akarnék, sem tudnék elbujni Isten elől. Vagyis, dehogy is akarok! Hanem ellenkezőleg: bármily megpróbáltatás érjen, inkább odahajtom fejemet, szegény, szomorú fejemet, Isten atyai keze közé; oda helyezem szívemet, szenvedő szívemet, Isten atyai szívére és akkor megint célja lesz életemnek; mert aki magát odaadja Istennek, azt az Isten visszaadja önmagának, életének, munkakedvének. *Mindig, mindenütt Istent szívom magamba; kitárom a lelkem, kinyitom a szívem: Ő a levegőm, éltető világosságom. Így legyen az mindig: egy percet se Nélküle, egy percet se távol tőle, egy percet se bűnben!*

Atyám! Ki mindig mindenütt jelen vagy, add, hogy parancsaid megtartása által mindig, mindenütt a tied lehessek! Amen.

XXVIII.

A mindentudó Isten.

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Illés prófétáról azt olvassuk a Szentírásban (Kir. III. 18. fej.), hogy lelke egyízben nagyon elkeseredett, mikor népének bálványimádó hajlamait észrevette. És hogy végkép kiábrándítsa őket a bálványimádás gondolatából, különös versenyre hívta ki a pogány Baal isten papjait.

— Ti állítsatok oltárt Baalnak, szólt a 450 pogány pap-hoz, én meg oltárt állítok az igaz Istennek; mindkét oltárra tegyük rá áldozatainkat s aztán dőljön el, melyik az igaz Isten, az élő Isten: akinek oltárára tűz fog leszállani az égből, annak van igaza! Mert ez mutatja, hogy az ő Istene elfogadta az áldozatot.

Valóban össze is gyűlt az egész nép s Baal papjai hajnaltól délig ugráltak oltáruk fölött s kiáltozták istenük nevét, — de nem jött semmi válasz. Délben végre Illés reájuk szólt: Kiáltsatok hangosabban, alighanem mással beszélget a ti istenetek, vagy bizony talán alszik is ... Azok erre még jobban kiáltoztak s véresre vagdosták magukat, — mind-hiába: nem jött semmi válasz. S ekkor a próféta imádkozni kezdett az Úrhoz, az élő Istenhez, az igaz Istenhez ... és, ime, azonnal tűz szállott le az égből az ő oltárára ... s lobogni kezdett az áldozat ... s a nép alázattal hullott térdre az igaz Isten előtt s csak ennyi volt imája: «Az Úr az Isten, az Úr az Isten!» (Kir. III. 18, 39.)

Valóban — Testvéreim — nem lehet néma bálvány az Isten, nem lehet az igaz Isten süket, alvó, tudatlan szobor. «Szájuk van és nem beszélnek, szemük van és nem látnak ... Kezük van és nem fognak vele, lábuk van és nem járnak», — mondja csipkelődve a 113. zsoltár a pogány bálványokról. Az igaz Istennek viszont nincs keze, mégis mindenható, nincs lába, mégis mindenütt ott van, nincs szeme, mégis mindent tud. Az Isten mindenütt ott van, — erről beszéltem

a mult vasárnap. *Az Isten mindent tud,* — erről beszélek a mai alkalommal.

I. **Mit tud az Isten?** és II. **Mit lát az Isten?** — erre a két kérdésre keresünk választ a mai beszédben. Majd fogjuk érezni, hogy megint milyen fönséges új vonással válik teljesebbé előttünk mennyei Atyánknak szent arca! Hiszen — úgy-e — már második éve, hogy csak ezzel az egy gondolattal foglalkozunk minden beszédünkben: «Hiszek egy Istenben!» Hogy minél jobban megismerjük és megszerethessük a mi áldott mennyei Atyánkat . . .

I. Mit tud az Isten?

Az első kérdésünk tehát ez: Mit tud az Isten?

És mindjárt be kell vallanunk, hogy a feleletünk erre a kérdésre nagyon primitív, nagyon általános. Mit tud az Isten? «Az Isten mindent tud», — feleljük. De mi az a «minden»? Próbáljuk csak meg ezt részletezni!

A) Először is kezdjük a negatív utat. Isten mindent tud, vagyis **semmire sem kell azt mondania: Nem tudom.**

Mert bizony az embernek sokszor kell! Még a legtudósabbnak is! Még annak is, akiről azt mondjuk, hogy ez a világ legtudósabb embere! Mert vidd be ezt az embert itt a Ferenciek-tere 5. sz. alá az egyetemi könyvtárba és kérdezd meg tőle, hogy a százezernyi kötet könyvben hány gondolat van, mennyi belőle az igaz és mennyi a hamis, és melyik kötet hány ember kezében fordult már meg, — s azt feleli: Nem tudom!

És vidd fel a jánoshegyi kilátóra és mutasd meg neki a fővárost és kérdezd meg, hogy annak egymillió lakosa mit gondol ebben a pillanatban s mit fog tenni holnap ilyenkor, — s azt feleli rá: Nem tudom!

És állítsd oda a világ legokosabb emberét a tenger partjára és kérdezd meg tőle, hány homokszem van a parton, hány vízcsepp az óceánban, hány hal a vízben, hány falevél a fán, hány féreg a földön, hány madár a levegőben, — és a válasz mindig ez lesz: Nem tudom, nem tudom . . . Bizony, így van, Testvéreim: amit a legokosabb ember tud, az is csak porszem a tenger partján; amit pedig nem tud — maga a nagy óceán!

Az Isten azonban mindent tud; tehát semmire sem kell azt mondania: Nem tudom.

B) Nézzük azonban közelebbről is, pozitív oldaláról is, mit ismer az Isten. **Először is teljesen ismeri önmagát:** tudja, mi Ő és ki Ő.

Aztán tökéletesen ismeri **mindazt, ami rajta kívül van:** a legcsekélyebb és legelrejtettebb dolgokat is.

Isten ismeri a nagyvilágot. «A tenger fövenyét és az eső csöppjeit és az idő napjait ki számlálta meg? Az ég magasságát és a föld szélességét és a világ mélységét ki mérte meg?» — kérdi a Szentírás (Jéz. Sir. 1, 2.). Isten ismeri az embert. Jeremiás szerint ő a szívek és vesék vizsgálója (Jer. 17, 10.), azaz mindent ismer, amit magunkban elgondolunk.

Nem korlát tudása előtt a távolság: «Messziről megértetted gondolataimat», — mondja róla a Zsoltáros (Zsolt. 138, 3.). De nem korlát az idő sem. Mert megint a Zsoltáros mondja: «Ime, te tudsz mindent, a jelent és a multat» (Zsolt. 138, 5.).

Az Istenben «minden tudás megvan» (Ester 14, 14.). «Az Isten mindent ismer», «mindent tud», «minden tudomány megvan benne» — így mondjuk. De hát ki érti meg, ki képes átlátni az isteni mindentudás, ismeret s bölcseség szédületes tartalmát?

Mennyi tudás és ismeret kellett csupán ahhoz, hogy ennek a látható nagy világnak csodás gépezetét megtervezze és megvalósítsa! A világon dolgozó erők beláthatatlan birodalma, a kristályok geometriai csodaművei, az élőlények millióinak pompázása ... ez mind az Isten terve s az ő tudása!

Nos és az emberi lélek! Ültess magad mellé egy gyermeket, nézz jól mélyen a szemébe s mélyén meglátod a lelket; most nézz jól mélyére a léleknek, s mélyén meglátod az Istent. Az emberi szellem nagyszerű munkája, technika, kultúra, emelkedés, haladás ... mind az Isten tudásából kipattant szikra, mind az Isten mindentudásától felgyulladt fénysugár!

És most már látjuk teljes terjedelemben, hogy mit tud az Isten? Dehogy látjuk! Sőt, mikor Szent Pál elgondolkodott az Isten tudásán, elröppent ajkáról a csodálkozó kiáltás: «Mekkora a mélysége az Isten gazdagságának, bölcseségének és tudásának! Mennyire megfoghatatlanok az ő ítéletei és felkutathatatlanok az ő útjai!» (Rom. 11, 33.)

Nos, ha Szent Pál sem értette meg az Isten mindentudását, bizony nekünk is be kell érni világos válasz helyett

ezzel a homályos, sejtelmes, felelettel: Mit tud az Isten? Az Isten mindent tud.

C) Mindent tud az Isten? — kérdi erre valaki.

— Igen, mindent tud!

— Hát akkor ebből valami rettenetes dolog következik! Akkor nagy baj van . . .

— Micsoda?

— Ha az Isten mindent előre tud, akkor azt is tudja, mint fogom leélni földi életemet. Vagyis tudja, hogy üdvözülni fogok-e vagy elkárhozni . . .

— Igen, tudja.

— Dehát akkor nincs többé szabadakaratom! Azt *kell* tennem és oda *kell* jutnom, amit Isten *előre tud* rólam! Isten tudja, hogy üdvözülök-e vagy elkárhozom. De ha ezt már előre tudja, akkor hiába erőlködöm, úgyis fölösleges! És akkor joggal mondják az emberek oly letört fatalizmussal: Ennek így kellett történnie! Meg van írva a sors könyvében! . . .

Nehéz kérdés ez — Testvéreim, — de nem térek ki előle. Azért nem, mert **az isteni mindentudás és az emberi szabadakarat** viszonya a legkomolyabb lelkeknek volt már gyötrő problémája és az ma is. Egyenesen vérfagyasztó lenne csak elgondolni is, hogy örök sorsom előre el van döntve s az ellen nincs appelláta! . . . Nem lázadna-e fel minden vércseppünk ez ellen a gondolat ellen? Nem jutnánk-e ezzel az istentagadásba? Hiszen lehet igazságosnak nevezni azt az Istent, aki így előre, meghallgatásunk nélkül ítél fölöttünk?

De hát — hál' Istennek! — nem is így áll a dolog!

Hát hogy?

a) Az ember nem mindentudó, mert benne él az időben. Csak a jelen pillanatot látja, a multból tud valamit s a jövőből talán sejt egy keveset.

Az isteni örökkévalóság színe előtt azonban nincs mult és nincs jövő, csak jelen. Amit mi jövőnek mondunk és még nem látunk, Isten azt is úgy látja, mintha jelen volna, de azért ez az isteni szemlélet nem befolyásolja a dolgok jövendő történését.

Hát ez teljesen érthetetlen! — mondod erre. Pedig egy hasonalattal mégis érthetőbbé válik a dolog. Képzelj el egy toronyőrt a magosban s képzelj a torony alatt egy nagy menetet s magadat a tömeg közepén. Mit látsz te ott? Néhány embert magad előtt, néhányat magad körül s néhá-

nyat magad mögött, — ennyi az egész; a hosszú menetből nem látsz semmit. Ennyi a te tudásod is a multból, jelenből, jövőből. A toronyőr azonban ott a magasban végiglátja a menetet; látja, ami nagyon messze előtted van: a távol jövőt; látja, ami messze mögötted van: a messzi multat. A jövőt, jelent, multat *egyszerre* látja; *látja* és mégsem ő az oka, hogy ezek így történnek. Isten így lát mindent, mert fölötte áll a világnak. És így helyesen mondja *Szent Jeromos:* «Nem azért következik be valami, mert Isten előre tudja, hanem, mert bekövetkezik, azért tudja». (Hieron. In. Jer. 26, 3.) Tehát valóban Isten mindentudó, tudja rólam, hogy üdvözülni fogok-e vagy elkárhozni.

b) «De hát akkor még sincs többé kezemben a jövőm!» De igen!

Miért?

Azért, *mert én nem tudom, hogy mit tud rólam az Isten!* Ha én is előre tudnám, ez valóban letörhetné harci kedvemet. De nem tudom! Így tehát dolgozom, harcolok a lelkemért, küzdök a bűn ellen: *akarok* üdvözülni s akkor az Isten azt látja rólam, hogy valóban üdvözülök is. Tehát: nem azért üdvözülök, mert Isten látja rólam (ez volna a szabadakarat tagadása), hanem azért látja rólam ezt az Isten, mert komoly küzdelmeim árán valóban üdvözülni fogok.

Azt mondja valaki erre: Kérem, ez csak szójáték. «Nem azért fog megtörténni, mert Isten látja, hanem azért látja, mert valóban meg fog történni . . .» — ez a komoly felelet helyett csak szellemeskedő szójáték!

Nem szójáték ez, Testvéreim! Mikor az ég nagyot villámlik, egész biztosan tudjuk, hogy nemsokára dörögni fog. Annyira biztosan, hogy némelyek már előre be fogják a fülüket. De kérdem: Azért fog-e az ég dörögni, mert mi azt előre tudjuk? Úgy-e, nem! Hanem? Azért tudjuk előre, mert dörögni fog.

Figyeljétek azt is meg, amit most mondok. Hány óra van most? Háromnegyed tizenegy mult két perccel. 11^{07}-kor érkezik be a keleti pályaudvarra a miskolci gyorsvonat . . . és most . . . most éppen Rákos előtt van . . . rohan. Én ezt pontosan tudom. Azért van ott, mert én tudom? S azért érkezik be, mert én tudom? Dehogy! Fordítva: azért tudom, mert ott van; s azért tudom, mert be fog érkezni. S amint senki sem mondhatja, hogy azért érkezett be a gyors a keleti pályaudvarra, mert én előre tudtam, épúgy nem mondhatja senki sem, hogy ő azért érkezett be az örök élet vagy

kárhozat végállomására, mert Isten előre tudta róla. Igen: tudta előre — hisz' mindentudó! — de nem az Isten tudása volt az elkárhozásának oka.

c) Egész emberi mivoltunk fel is lázadna az ilyen predesztinációs gondolat ellen; *sőt azt látjuk, hogy akik ezt vallják elméletben, a gyakorlatban még ők is másképp cselekszenek.* A XIII. századnak egyik éles elméjű teológusa, *Duns Scotus* egy útja alkalmával szántóvető földmívest talált a mezőn s néhány vallásos szót intézett hozzá. Az azonban így felelt: Miért figyelmeztetsz engem az istenes életre? Hiszen ha Isten úgy látja, hogy üdvözülök, akkor úgyis üdvözülök: akár jó vagyok, akár rossz; ha meg úgy látja, hogy elkárhozom, akkor semmi meg nem ment attól! A nagy teológus azonban szelíden így felelt: Miért vetsz itt és dolgozol verítékezve? Ha Isten előre látta, hogy itt gabona fog nőni, akkor úgyis nőni fog: akár vetsz, akár nem; ha meg azt látta előre, hogy itt nem lesz gabona, hát akkor nem lesz, akárhogyis erőlködöl ... S a földmíves nem tudott rá mit felelni ... csak tovább vetett.

Nem állítom, hogy egész világosan meg tudjuk oldani ezt a problémát, hiszen a kereszténység legélesebb elméi verítékeztek már megoldásán, és valami titokzatos és érthetetlen mégis marad benne. Annyira azonban a mi kis korlátozott eszünkkel is megérthetjük, hogy legalább letörjük a problémának szúró tövisét és nyugodtan helyezzük jövőnket, örök életünket a mindentudó Isten áldott kezébe.

Isten azonban nemcsak mindent tud, hanem mindent lát is és ez a gondolat megint az értékes tanulságok tömegét ébreszti bennünk.

II. Mit lát az Isten?

A) Mit lát az Isten? — vetem fel a kérdést, s a mi véges emberi nyelvünk megint csak általános választ adhat. Mit lát az Isten? — kérded. Hát olvasd el, mit ír vonalzójára a kis iskolás gyermek.

«Isten szeme mindent lát:
El ne lopd e léniát!»

Milyen érdekes, szinte ösztönszerű megnyilatkozása az emberi léleknek! De hát mire építjük ezt a meggyőződésünket? A Szentírás tömérdek megnyilatkozására. *A Szentírás*

valóban telve van szebbnél-szebb gondolatokkal **a mindent látó Istenről.**

«Nincs semmi rejtve szemei előtt», — mondja egy helyen (Jéz. Sir. 39, 24.). Másik alkalommal meg ezt olvassuk Istenről: «Látja a világ végeit és mindent lát, ami az ég alatt van» (Jób. 28, 24.). Van aztán a Szentírásnak egy még szemléletesebb idézete: «Isten szeme fényesebb, mint a nap» (Jéz. Eir. 23, 26.). Pedig a nap csak elég fényes! És mi mindent lát a nap csak 24 óra alatt is, míg végig fénylik a földön: mennyi küzdelmet, harcot, alávalóságot, bűnt, gaztettet . . . *de Isten szeme mindennél többet lát!*

A kaliforniai Mount-Wilson-Observatoriumban van egy világhírű, óriási teleszkóp, amellyel a hold felületét le lehet fényképezni. Büszkén nevezik ezt a messzelátót a «*világ szemének*». Hát, Testvéreim, a világ igazi szeme az Isten szeme, a rejtekben, titokban, vaksötét éjtszakában is minden tettet és gondolatot látó Isten szeme.

De ha valóban igaz, hogy «Isten szeme mindent lát», abból nem csak az következik, hogy «el ne lopd a léniát», hanem *a figyelmeztető és biztató, védő és erősítő gondolatok egész tömege.*

B) Mindenekelőtt is következik valóban egy súlyos figyelmeztetés: **Vigyázz, mindenütt az Isten szeme előtt vagy!**

A régiek különös előszeretettel ábrázolták Istent egy háromszögbe rajzolt nyitott szemmel: a háromszög három oldala jelentette a három isteni személyt, benne a nyitott szem pedig a mindent látó Szentháromságot.

Akárhol vagyunk s akármit teszünk, látja az Isten! Ó, ha ezt soha el nem feledtük volna, mennyi félrelépés s mennyi keserű bánatkönny maradt volna el életünkből. Ha minden kísértésben eszünkbe jutna az Úr figyelmeztetése: «Járj előttem és légy tökéletes!» (Móz. I. 17, 1.) Ha eszünkbe jutna az a gondolat, amely az egyiptomi Józsefnek erőt adott a leghevesebb csábításban: «Hogy tehetnék gonoszságot s hogyan vétkezhetném az Istenem ellen!» (Móz. I. 39, 9.)

Igen: mindig Isten szeme előtt vagyunk!

És mikor ott térdelek a gyóntatószékben és a szégyen. szorongatja torkomat, hogy azt a nagy bűnömet . . . jaj . . . azt nem merem meggyónni . . . mily jó, ha ilyenkor eszembe jut: Ezt a gyóntatót becsaphatom, de rá nem szedhetem az Istent, aki mindent tud és mindent lát. Mily jó, ha eszembe jutnak Szent Ágoston szavai: «Vétkezni akarsz?

Hát keress olyan helyet, ahol nem lát az Isten, ott aztán tedd, amit akarsz». Keress, ha tudsz!

C) A mindentlátó Isten gondolata azonban, amilyen figyelmeztetés a bűnös embernek, époly nagy vigasztalás a becsületesnek. Mily vigasztalás azt tudnom, **hogy Isten jól ismer engem és soha félre nem ismer!** Mert az emberek sokszor félreismernek. Legszentebb szándékaimat is félremagyarázzák. De nem ismer félre a mindentlátó Isten!

Isten *ismeri egész valómat, egész természetemet;* tudja, mire vagyok képes, melyek azok a hibák, amelyekről magam sem tehetek, mert öröklött, gyönge természetemből folynak!

Az Isten annyira ismer engem, amennyire magam sem ismerem magamat.

Néha teljesen lever a sikertelenség: nem tudok jobban odafigyelni az imám alatt, pedig akarnék . . . nem tudok az életben előrehaladni, pedig minden tőlem telhetőt megtettem . . . nem tudok egy súlyos hibámról leszokni, pedig mindent megteszek . . . Mily jó, ha ilyenkor elmondhatom: «Uram, hát látod, *nem bírok* többet!» Az emberek nem látják be, mert lelkembe nem látnak bele; de belelát az Isten, s ő belátja, hogy többre nem vagyok képes.

D) De hogy az Isten mindent lát, abból nem csak figyelmeztetés és vigasztalás következik, hanem egy végtelenül szomorú megállapítás is. **Mit kell látnia ennek a mindentlátó Istennek csak egyetlen egy óra alatt is ezen a bűnös földön!** «Semmiféle teremtmény sem láthatatlan az ő színe előtt, sőt minden födetlen és nyilt az ő színe előtt» (Zsid. 4, 13.) — mondja a Szentírás.

Ah, tehát nyiltan, kendőzetlenül, máz nélkül állunk mindnyájan Isten előtt! Ó, vajjon mit lát rajtunk az Isten? Mily gondolatokat, mily terveket, mily vágyakat! Ó, Uram, ha minden ember lelke fátyol nélkül áll előtted, ha minden ember szíve rejtek nélkül áll előtted, mit kell Neked napról-napra, percről-percre látnod, a gonoszságnak s förtelemnek mily megáradt tengerét! «Nem ismerem a gonosztevő szívét, — kiáltott fel egykor egy mély emberismerő — csak a tisztességes ember szívét: de ez is rettenetes!»

Mit lát ez a mindentlátó Isten, mikor mennyei trónjáról, — ahogy a Szentírás a maga szemléltető nyelvén írja (Zsolt. 13, 2.) — ebben a pillanatban végignéz az embereken! Az embereknek mily nyüzsgő áradatát! Itt születnek, ott meghalnak. Itt szeretnek, ott sírnak. Itt imádkoznak, ott káromkodnak. Itt jót tesznek, ott bűnben züllenek.

Látja azt a léha fiatal leányt, aki ma reggel misehallgatás nélkül kirándult motorbiciklin egy ismeretlen fiatal emberrel . . . Látja, mint tombolnak részeg matrózok egy tengeri kikötő lebujában . . . Látja azt a lustát, aki még most is ágyban hever, de már szövi tervét ma esti bűneinek . . . Mi mindent kell látnia Istennek ebben a pillanatban! . . .

És még valamit lát, — és reám nézve ez a legfontosabb. Még valamit lát, — **lát engem!** Téged lát, Testvérem, lelked mostani állapotát, minden titkos redőjét, tervét, vágyát, gondolatát. Látja, mennyire elhanyagolod lelkedet, mily régen nem voltál gyónni, áldozni. Mondd, nyugodtan állod az Isten mindentlátó tekintetét? Mit lát benned az Isten? Mit lát? Chaost lát, fejetlen zűrzavart? Fékezetlen ösztönök anarchiáját látja? Rombadőlt templomoszlopokat lát? Besározott istenarcot lát? Néhány próbálkozást és tízszer annyi elbukást?

Testvérem — ha szabad ennyire emberiesen szólnom — hát mondd: nem szánod meg ezt a mindentlátó Istent? Nem akarsz-e mindent megtenni, hogy minél kevesebb legyen ezen a földön az erkölcsi szenny és sár, amit az Istennek látnia kell! De ha másra nem tudnál hatással lenni, hát ott a te saját lelked: legalább arról gondoskodjál!

Mert Isten nemcsak a gonoszat látja, — látja a jót is. Az előbb felsoroltam a tömérdek bűnt, amit az Istennek ebben a pillanatban látnia kell. De az Isten szeme mást is lát ebben a pillanatban! Itt látja a templomban imádkozó híveit . . . és a világ százezernyi templomában imádkozókat . . . és látja, mily repeső örömmel áldozik az a kis leányka . . . és mint emeli megtörő tekintetét száz meg száz haldokló a keresztre, . . . és mint térdel most az örökimádó apáca az Oltáriszentség előtt . . . és mint delirál maláriás lázában egy indiai hittérítő . . . és látja, mint küzd hősiesen a kísértések ezernyi csábítása ellen az ő hűséges gyermeke . . .

Úgy-e, Testvéreim, megszánjuk az Istent, . . . hogy ha reánk néz, csak vigasztalására legyünk . . . örömére a mindentlátó Istennek!

*

Kedves Testvéreim! A mindentlátó Istenről beszéltem, és érdekes kis apróság jut eszembe, mikor most be akarom fejezni a beszédemet.

Nem vettétek észre, mennyire szaporodik a szemüveges emberek száma? Pedig úgy van: egyre inkább romlik a szemünk, egyre több köztünk a rövidlátó és távollátó, sajnos,

nemcsak fizikai értelemben. Józemű emberek azért még csak vannak a világon; de alig van olyan, akinek jó szeme volna, mikor saját lelkére tekint. Ilyenkor a legtöbb ember vagy rövidlátó, vagy távollátó. Rövidlátó: magán semmi hibát észre nem vesz, hogy mennyire kiállhatatlan, szeszélyes, a jóra lusta, minden áldozattól fázó, érzékies, gőgös . . . És távollátó: mily messziről meglátja másban a hibát, amit magán észre nem vesz.

Isten azonban nem rövidlátó és nem távollátó — az Isten mindentlátó.

Kérjük az Istent, javítsa meg lelki szemünket, hogy az ő szemével lássuk önmagunkat. *Atyám, segíts úgy élnem, beszélnem, gondolkoznom, hogy a te mindentlátó szemed gyönyörűséggel pihenhessen meg a te küzdő, harcoló,* **de mindig hűséges gyermeked hófehér lelkén!**

Uram, a szemed rajtam, te ismersz engemet,
Távolban érted gondolatomat,
Te tudod minden álltom-ültömet.
Látsz, ahol járok, s ahol nyugoszom,
És ismerős vagy minden utamon.
A szó még el sem érte nyelvemet,
S te mindenestül már is ismered.
Mindenfelől körülölel karod,
Kezedet rajtam nyugtatod.
Tudásod túl csodálatos nekem,
Magasságos, hogy el nem érhetem.
Te lelked elől hova volna mennem,
És színed elől merre menekednem?
Egekbe hogyha hágok: ott jelen vagy,
Pokolba ágyam vethetem: velem vagy.
Naptámadatnak szárnyára ha kapnék,
Tenger legszélső nyugatán ha laknék,
Oda se visz más, csak a Te kezed,
És jobbod rólam el ott sem veszed.
S ha mondanám: «Setét hulljon fölém,
És éjre váljék köröttem a fény» —:
Az éj setétje nem setét neked,
És mint a nappal, világos az éjjel,
Fény vagy setét: előtted egy.
Vizsgálj meg Isten és ismerd meg szívemet,
Próbára vess és lásd ösvényimet.
És lásd, hogy nem a bűnök útja von,
És vezess engem örök utadon!

(138. zsoltár.)

Amen.

XXIX.

A bölcs Isten.

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Sicilia egyik királya, *Hiero*, Kr. e. a III. században olyan nagy hajót építtetett, hogy mikor az elkészült és vízre akarták bocsátani, tömérdek munkással, lóval s géppel sem tudták elmozdítani a szárazföldről. Végső szükségünkben *Archimedeshez*, a híres matematikushoz fordultak, hogy segítsen rajtuk. Archimedes meg is igérte, hogy szerkeszteni fog egy olyan gépet, amelynek segítségével egyetlen egy ember könnyen felemeli a hajót. Az emberek persze hitetlenül csóválták fejüket . . . A gép elkészült — egy csigasor volt — és Archimedes a királyt kérte fel, hogy mozdítsa meg a hajót. És a király az egész nép szemeláttára könnyedén fel is emelte s a tengerre csúsztatta. Örömében aztán kiadott egy érdekes rendeletet, amely szerint *amit ezután Archimedes mond vagy tesz, azt mindenki jónak s bölcsnek tartsa.*

Archimedes e kis gépével érdemelte ki ezt a szokatlan megtiszteltetést! . . . Hát akkor mit mondjunk mi az Úristenről, a csodálatos világgépezet tervezőjéről?! Hogy magasztaljuk az ő bölcseségét, mikor mikroszkópjainkkal s teleszkópjainkkal belenézünk a világegyetem gépezetének csodás titkaiba, — belenézünk s beleszédülünk! Sicilia királyának rendelete azt követelte, hogy Archimedest mindenki bölcsnek tartsa. Tőlünk pedig a Szentírás írott betűi s a világegyetem bámulatos gépezetének törvényei követelik, hogy Istent, a világ teremtőjét és kormányzóját, végtelenül bölcsnek, minden bölcseség ősforrásának, az abszolút Bölcseségnek tartsuk.

Isten az abszolút Bölcseség. Mert kit nevezünk bölcsnek az emberek közt? Ugy-e azt, akinek a világról helyes elméleti felfogása van, s aki gondolkodásmódját s cselekedeteit az örök értékekhez tudja mérni és életét ehhez a felfogáshoz méltóan alakítani. Mikor pedig Istent bölcsnek nevezzük,

akkor az elméleti és gyakorlati tudás azonosságát hirdetjük róla, azaz, amit Ő gondol vagy tesz, az mindig a legjobb gondolat s a legbölcsebb cselekedet.

Ma tehát a bölcs Istenről fogok beszélni; és szinte magától kínálkozik a témának két részre osztása:

I. Mi hirdeti isten bölcseségét? és II. Mi mond annak látszólag ellene?

I. Mi hirdeti Isten bölcseségét?

«Mely igen fölségesek a te műveid, Uram! Mindent bölcseséggel cselekedtél» — énekli a Zsoltáros az Úrról (Zsolt. 103, 24.), egy másik helyen meg egyenesen azt teszi hozzá, hogy «az ő bölcseségének nincsen vége» (Zsolt. 146, 5.).

És valóban, mindnyájunk ajkáról elröppen ez a csodálkozó megállapítás, ha a világon figyelő szemmel szétnézve, *lépten-nyomon tapasztaljuk az Isten bölcseségének nyomait.* A természet legnagyobb kutatóit egy-egy mélyrepillantásnál sokszor fogta el az a hangulat, ami erőt vett az elektrodinamika megalapítójának, *Ampère*-nek lelkén, mikor búvárkodásai közben egyszer csak két tenyerébe temette arcát s felkiáltott: «Mily nagy az Isten! Mily nagy az Isten!»

A) **Nézzük a legkisebb élőlényeket.** Apró, szabadszemmel láthatatlan kis milliók nyüzsögnek egy pohár tiszta vízben s a természetbúvár a bölcseség egész csodáit veszi észre a legkisebbiknek felépítésében és életműködésében is. Él Németországban egy idős jezsuita páter (Wasmann), akinek kitünő neve van a természettudósok közt, s aki úgyszólván egész életét a hangyák megfigyelésének szentelte; és az embernek eláll a lélekzete azon a bölcseségen, amely ezeknek a csöppnyi állatoknak egyéni életmódján, társadalmi és harcászati berendezkedésein végigvonul . . . Mily bölcsnek kell lennie a világ teremtő Istenének!

B) Az apróságok után forduljunk most **a föld és a csillagok felé.** A földi évszakok ne mutatják-e a legbölcsebb berendezést? Tavasszal születik az év mint a kis gyermek, majd nyáron munkás férfiúvá nő, ősszel meghozza munkája gyümölcsét s aggkorában, télen sírjába száll: mily kedves változatosság, mennyi bölcs szerető gondoskodás! És mindez azonnal megsemmisülne, ha a föld tengelye csak egy kissé másképp állna, mint ahogy áll, vagy ha a föld

viszonya a naphoz csak kissé is megváltoznék. Mily bölcsnek kell lennie a világ teremtő Istenének, aki elrendezte, hogy minden úgy van, ahogy van!

Persze vannak olyan emberek, akik könnyen kritizálják a világot, hogy «ők mindent jobban tudtak volna elrendezni»... De sajátságos tény: minél mélyebben vizsgálja valaki a világ rendjét, annál alázatosabban hajlik meg Isten bölcsesége előtt; s viszont minél felületesebb valaki, annál könnyebben kritizálja a világot.

A mély gondolkodók *Kepplerrel*, a nagy csillagásszal szólnak, akinek 300. halál-évfordulóját éppen ebben az évben ünnepelte az egész emberiség, és aki «Astronomia Nova» című munkája előszavában így szól az olvasóhoz: «És most, kedves olvasóm, kövessük a Zsoltáros felszólítását és megemlékezve Isten nagy jóságáról az emberek iránt, hirdessük bölcseségének és mindenhatóságának dícséretét... Én is meg akarom mutatni a Teremtő csodás bölcseségét... megkísérlem megmutatni neked, hogy az annyira elrejtett mozgásokban is Isten mindenható bölcsesége sugárzik felénk» (Frisch: Keppleri Opera omnia. III. 146.).

Igen, a bölcs ember így gondolkodik. És a felületes, a könnyen kritizáló? Az úgy, mint az egyszeri vándor.

Nagy fáradtan feküdt le egy vándor egy hatalmas tölgy árnyékában és így kezdett filozofálni: «Milyen furcsa is ez a világ! Nincs ez jól berendezve! Itt van ez az óriási tölgyfa is: milyen hatalmas ágai vannak és mégis csak ilyen kis makkokat hordoz. Viszont itt van mellettem ez a dinnyeinda, olyan vékony, mint egy spárga és mégis milyen hatalmas gömböket kell táplálnia... Nincs ez a világ jól berendezve!» De mikor idejutott a gondolataival, gyönge szél támadt és egy makk hullott le emberünknek épp az orra hegyére. Ijedten rezzent össze: «... azaz mégis csak jól van a világ berendezve; mi lett volna most, ha dinnye van azon a fán?»... Igen, igen, ... mégis csak jól van a világ berendezve...

C) És főleg, ha még tovább is kutatunk és **önmagukra is gondolunk, az emberi életre,** a Teremtő csodás bölcsesége erre a fényes tanuságára, az egyenesen álló emberre, az átszellemiesedett kezű emberre, a tengermély szemű emberre, a királyi tekintetű emberre, az intelligenciától sugárzó homlokú emberre!

Pedig eddig még csak az ember külsejét néztük. Mit látnánk, ha a lelkét is lehetne látni: az Istenhez hasonló

szellemi lénynek erőit, tehetségeit, ragyogó szépségét! Nézz be egy kis gyermek szemébe — s a Teremtő bölcsesége néztél szemébe.

Mikor aztán bámulatba ejt az isteni bölcseségnek ezernyi tanusága, amivel ez a világ tele van szórva, akkor jusson eszünkbe *Aristotelesnek* megállapítása, mely szerint az emberi lélek az isteni bölcseséget csak oly homályosan sejti, mint az éjtszaka suhogó denevérei a napsugár fényességét. Igen, csak ennyit látunk Isten bölcseségéből! *Hát mi lehet akkor a teljes valóság! Milyen lehet az a tökéletesen bölcs Isten!*

II. Kifogások Isten bölcsesége ellen.

Aristotelesnek ennél a nagyszerű megállapításánál azonban meg is állunk; itt abbahagyom az isteni bölcseség dícséretét, hogy annál több időm jusson *annak védelmére.* Mert ha a Szentírás betűi s a nagyvilág harmóniája magasztaló himnuszt zengenek is az Isten bölcseségére, viszont az emberi nyomorúságból, bajból és szenvedésből meg a «De profundis» lesujtó panasza sír elő. *Lehet-e végtelenül bölcs az a Teremtő, aki ennyi céltalan szenvedést, ennyi oktalan csapást el tud tűrni az ő keze művében, a világon!*

Ne csodálkozzatok, Testvéreim, hogy már megint a szenvedés problémájánál vagyok. A mostani beszédsorozatban már nem is tudom hányadszor vetem fel ezt a kérdést, — de nem tehetek róla! Arról kell legtöbbször beszélnem, ami legerősebben fojtogatja a mai ember lelkét, — nos, hogy a szenvedés hullámai már-már végkép elborítanak minket, ugyan ki nem tapasztalná?!

A) Valóban: telve van az ember panasszal, kifogásokkal az Isten bölcsesége ellen! De a legtöbb panaszra a választ már az előbb megadta Aristoteles: Az emberi lélek csak oly homályosan sejti az Isten bölcseségét, mint az éjtszaka suhogó denevérei a napsugár fényességét. Vagyis panaszainknak oka az, hogy csak gyönge emberi szemünk van s a világ folyását, le- és felhullámzását nem tudjuk Isten szemével nézni.

Ha olyan szemünk volna, mint Istennek, elnémulna minden panaszunk, mert mindent máskép látnánk ezen a világon! Másokat is, magamat is!

Itt van pl. az én saját életsorsom. Mennyi rejtély előttem, mennyi szomorú csapás, mennyi sötét felhő! De az Isten

előtt minden világos; mindent az ő jóságos keze vezet s mindent az ő bölcsesége sző.

Itt élnek mellettem léha és léhaságukban is jókedvű, mosolygós emberek, — de Isten látja, hogy titokban mint vérzik a szívük, s mint eped bennük a léleknek elfojtott nemesebb vágya. Itt élnek vérzőszívű, könnyhullató, de becsületes emberek, — s Isten látja, hogy minden lehullott könnycseppjük örök értékké válik az Istenért hozott áldozat tüzében.

Ime: így lát az Isten szeme; de mennyire másképp lát az emberi szem!

Mulató, dözsölő, élvezethajhászó emberekkel tele a világ, ah, hányan megirigylik ezért őket! — s az Isten szeme nem lát mást bennük, mint lehulló, száraz faleveleket. Névtelen ismeretlenségben küzd egy anya árván maradt öt gyermekeért; hősies nélkülözések közt is kitart a becsület s az erkölcs útján annyi fiatal leány, pedig a becsület árán mindent megszerezhetnének, ah, hányan kigúnyolják ezért őket! — de szeretettel néz reájuk Isten szeme, az ő mindent tudó szeme. Az a szem, amely a legelegánsabb frakk és keménymellű ing mögött is észreveszi a rothadó belsőt s elfordul tőle, de amely melengető szeretettel nyugszik meg a nemes lelkeken akkor is, ha foltos ruha s szegényes külső takarja is őket. Hány magasan hordott fő alázkodnék meg a szégyentől s hány meghajtott váll emelkedhetnék magasra a tisztelettől, ha szemünk olyan volna, mint az Istené! Ha olyan szemmértékünk volna, mint az Istené, amely a világ minden eseményét az örökkévalóság végtelen horizontjához méri.

B) Pedig csak ha így gondolkodom az Isten bölcseségéről, ha hiszem, hogy amit az Úristen tesz, az mindig a leghelyesebb és legbölcsebb, csak akkor tudok **helyesen gondolkozni az imádság hatásáról** is és helytelen felfogásom nem fog ebből is érvet kovácsolni Isten bölcsesége ellen.

«Ó, mint imádkoztam ezért vagy azért, mennyire kérleltem az Istent, s nem hallgatott meg! — halljuk a panaszokat. Miért rendelte az Isten, hogy imádkozzam, ha úgy sem hallgat meg!»

Testvérem, nincs igazad: meghallgat! *Csak nem mindig úgy, ahogy a te rövidlátó emberi szemed kigondolta, hanem amint az ő örök perspektivákkal dolgozó bölcsesége jónak látja!* Most sajog lelkeden a seb, most éget a csapás, de meglásd, előbb-utóbb eljön az idő, amikor már te is elisme-

red: csakugyan az Úristen legbölcsebben rendezte, amit akkor veled tett.

«Nem hallgat meg az Isten?» Persze, aki az imameghallgatás alatt azt érti, hogy az Isten minden kérésünket a mi szánk íze szerint teljesíti, az nem ismeri az ima főcélját és nem ismeri Istent. «Az én gondolataim nem a ti gondolataitok» — mondja az Úr; s az imádkozásnak egyik célja éppen az is, hogy a mi Istentől messze járó gondolatainkat Feléje terelgessük s az ő gondolataihoz közelítsük. Nagy csapás fenyeget, beteg a férjem... imádkozom. Lehet, hogy a csapás mégis elér; de nem is csak azért imádkoztam, hogy el ne érjen, hanem azért is, hogyha elér, legyen annyi erőm, annyi tisztánlátásom, hogy mindezt az Isten terveibe tudjam illeszteni s a Golgotára emelve szememet el is viselni.

Ismeritek, úgy-e, azoknak a buzgó asszonyoknak elhagyatott, összetört lelki állapotát, akik a húsvétra virradó éjtszakán az Úr sírjához mentek, hogy drága kenetekkel megkenjék holttestét.

Nem érdekes-e, hogy a buzgó asszonyok útja, amely az üres húsvéti sír öröménél végződött, *sötét éjtszakában kezdődött!* Sötét volt még az alvó város, melyből kiindultak, sötétre sírt szemmel indultak a sötét sír felé. Minden összetörve, minden reménytelen... de elevenen élt bennük az utolsó mécses: *hűség a síron túl is!* S ez a hűség megkapta jutalmát.

Nem borul-e néha reánk is a nagyszombati éjtszaka kriptasötétje? Nem látszik-e bennünk is néha minden elveszettnek? Vak sötétség szakadt reánk s nem látunk előre egy tapodtat sem. Ifjúkorunk napsugaras hite mintha végleg eltünt volna. Nincs kedvünk imádkozni, nincs templomba menni, nincs kísértés ellen küzdeni, nincs kedvünk — élni! Mintha elhagyott volna az Isten! Mintha megint meghalt volna az Isten!

Testvéreim! Nem éltetek-e még át ilyen rémes órákat? Napokat? Hónapokat?

Kitartás, kitartás! Talán már nem tudsz imádkozni sem, — de igyekezzél még hinni. Nem tudsz már hinni sem, — de igyekezzél úgy élni, mintha hinnél, mintha Istenben, lélekben, örökéletben ma is oly biztos volnál, mint valaha. És ha ezt sem birod? Akkor legalább sírd el az Úrnak: «Uram, mi lesz így velem? Szeretnék imádkozni, — nem tudok. Szeretnék hinni, — nem tudok. Segíts meg, Uram!»

A buzgó asszonyok ezen a sötétségen keresztülmentek és a végén . . . a végén mégis csak eljutottak az üres, fényes, vigasztaló húsvéti sírhoz. «Mintha minden csak rossz álom lett volna» — gondolhatták magukban. Te is ezt fogod egyszer mondani, ha kitartasz a bölcs Isten szeretete mellett.

Ehhez idő kell. Mert az Isten műveivel úgy vagyunk, mint a nagy festők műveivel: közelről nem lehet jól látni s élvezni azokat, bizonyos messzeségbe kell állni, hogy jó távlatot kapjunk. Az Úr döntései is egész közelről talán zavarosak, de az örökkévalóság távlataiba állítva mindegyikből kiérezzük az atyai szeretet lüktetését.

C) Mihelyt pedig az **Isten bölcs akaratát kutatom a szenvedésekben,** azonnal világosodni kezd fölöttem a beborult ég. Igaz, sok szenvedés van a világon, de nem minden szenvedés szól az Isten bölcsesége ellen, — csak a vak, céltalan szenvedés szólna ellene! Isten azonban a) *szeretetből* engedi meg a szenvedést és *b)* valami *célja* mindig van vele.

a) «*Hogyan engedheti meg a jó Isten, hogy ennyit szenvedjek!*» — hallja az ember a panaszt. S tudjátok, mit kell rá felelnünk? «*Éppen* azért engedi meg, mert Ő *jó!*»

«Mi Atyánk . . .» Tehát mi az ő gyermekei vagyunk. Gyermek! Mily törékeny, gyenge jószág! Én nem tudnék oktalanul, céltalanul bántani egy gyermeket! Szégyelleném, hogy felnőtt férfi létemre így visszaélek erőmmel! *De hát akkor nem istenkáromlás-e azt gondolni, hogy Isten visszaél erejével és minden cél és ok nélkül, szívtelenül, részvétlenül dobja oda gyermekeit a szenvedésnek?*

De hát hogyan? Lehet szeretetből is fájdalmat okozni? Igen, lehet! Mikor a kis gyermek repülő pillangó után kap s a mélység szélén már-már megtántorodik, mily görcsösen kapja meg őt anyja! Úgy-e, az a szorítás is fáj a gyermeknek, pedig anyja ezt szeretetből tette, sőt ezzel mentette meg életét! Mikor a szülők elveszik a kést a kis gyermektől, úgy-e, mint duzzog, makrancoskodik és sír a gyermek, pedig fájdalmát szülei szeretetből okozták. Operációra tartja az anya beteg gyermekét. Úgy-e, a kis értetlen gyermek rúg-kapál, dühösködik anyjára, pedig az anya ezt is szeretetből teszi és az ő szíve jobban szenved, mint gyermekeé!

Igen, Istennek nem öröm, ha gyermekei szenvednek; de ha elnézi, hogy szenvedjenek, valami célja mindig van vele.

b) *De hát mi célja lehet Istennek a szenvedéssel?*

Nem érdekes jelenség-e, hogy az állatok, mikor éles ösztönükkel nagy természeti katasztrófákat előre megérez-

nek, szelíden lapulnak az ember közelébe, mintegy azt mutatva, hogy egyetlen reményük a természet született urában van még! Épígy az ember, amikor őreá szakadnak nagy csapások, fölfelé huzódik: Istenhez, mintegy mutatva, hogy a szorongatás óráiban csak nála találhat megnyugtatást.

Mire való a szenvedés? Ha ez a föld paradicsom volna, megfeledkeznénk a mennyországról. Ha sötét éj nem volna, nem értékelnők a verőfényes nappalt.

Mire való a csapás? Hát mire való a hűvös völgy? Ott terem az alázatos ibolya!

Mire való a szerencsétlenség? Hát amire való a köves, sziklás hegyoldal: ott érik a perzselő napon a legtüzesebb bor! Úgy-e, mikor megaláztatás ért, mennyivel jobban tudunk imádkozni! Úgy-e, mikor rosszak hozzám az emberek, mennyivel inkább érzem, hogy jó az Isten! Úgy-e, mikor sivár ez a föld, mennyivel vigasztalóbb az ég!

Ó, Testvérek, mondjuk el: Mégis bölcs az Isten! És főként mondjuk el: A szenvedés órái az isteni kegyelem és irgalmasság órái!

c) Ah, ha én úgy szívből el tudnám magamnak ismételgetni: *A szenvedés órái az isteni kegyelem és irgalmasság órái, — mert a jóvátétel órái!*

Az igaz is hétszer esik el napjában (Péld. 24, 16.), s — Szent János szerint — hazudik, aki azt mondja, hogy nincs bűne (Ján. I. 1, 8.). Nos, akkor nekem is csak lesz jóvátenni valóm! Sőt, minél jobban szeretem Istent, annál inkább észreveszem lelkemen a hibákat s javítani valókat. Innen van az, hogy legtöbbször éppen azok mennek gyónni, akik . . . a legnagyobb bűnösök? Dehogy! Azok, akik tulajdonkép a legközelebb állnak Istenhez, akiknek finom lelke azonban észreveszi a kis porszemecskéket is. És épígy azok tűrik legimponálóbb erővel a szenvedést, akik gyarló emberi gondolkozásuk szerint a legkevésbbé érdemelték meg. De tűrik, mert hisznek abban, hogy az Isten bármit tesz és bármit gondol, mindent a legjobban tesz és a legjobbat akarja.

Bizony, akik a világ bajai miatt kétségbevonják az isteni bölcseséget, jól tennék, ha elolvasnák *Szent Ágostonnak* találó megjegyzését: «Ha járatlan ember betéved egy műhelybe, ott sok szerszámot lát, melyeknek nem ismeri rendeltetését; ha pedig nagyon buta, fölöslegeseknek is ítéli azokat. Sőt ha megégeti, vagy éles szerszámmal megsebzi magát, még károsoknak is tartja. A mester azonban ismeri

rendeltetésüket, megmosolyogja a balgát, és ügyet sem vet oktalan megjegyzéseire, hanem rendületlenül folytatja munkáját. S lám, ilyen ostobák az emberek: Mesterembernél nem igen merik gáncsolni azt, amihez nem értenek, hanem amit a műhelyében látnak, arról azt gondolják, hogy mind úgy van rendjén és mind való valamire. A világ művével szemben azonban, melynek alkotójaként és kormányzójaként Istent hirdetjük, van merszük sok olyant gáncsolni, aminek értelmét nem látják: a Mindenható mesterműveit és szerszámait illetőleg adják a hozzáértőt, amikor pedig csak úgy kiált belőlük a tudatlanság». (Gen. c. Manich. I. 16, 25.)

Nem, nem, mi nem így akarunk ítélkezni! *Mi hiszünk a végtelenül bölcs és mindent legbölcsebben intéző mennyei Atyának szerető szívében!*

*

Kedves Testvéreim! Volt egyszer egy kis gyermek és annak egy kedves kis báránykája. Addig-addig ugrándozott a kis bárány a bokrok között, míg végre is egy tüskés bokor kissé megtépázta és a vérző állat keserves bégetésre fakadt. Nosza, rohan a kis fiú az édesapjához: «Jöjj, apám, és vágd ki azonnal ezt a gonosz bokrot! Miért bántja a kis báránykámat!» Az apja azonban nyugodtan leültette a fiút nem messze a bokortól s most csendben figyelni kezdtek. És ime, nemsokára dalos madárka szállott a bokorra, s miközben egész elragadta játszi énekével a figyelő kis gyermeket, buzgón szedegette a bokorról a báránynak ottragadt gyapjúfoszlányait s elrepült velük fészkébe.

— Látod, fiam — szólt az apa —, a fázós kis madárfiókákat így melengeti fészkükben a te báránykád gyapjúja. Hát most mondd: kivágjam-e a csipkebokrot?

Nem . . . a gyermek nem akarta többé kivágatni a bokrot . . . mert az ő pici kis szíve is valahogy homályosan megsejtette, hogy a világon még a szenvedés és fájdalom vonásai mögött is a végtelenül bölcs mennyei Atyának gondoskodó arca fénylik elő.

Ó, Atyám, bölcs Isten, csak soha el ne feledném én se, a te nagy gyermeked, amit egy helyen a Szentírásban mondasz: «Én, akiket szeretek, azokat megkorholom és megfenyítem». (Titk. Jel. 3, 19.) Amen.

XXX.

Az igazságos Isten.

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Salzburgba minden nyáron ünnepi játékokkal vonzzák az idegenek ezreit. E játékok közül kétségtelenül egyike a leghatásosabbaknak *Hugo von Hoffmannsthal «Jedermann»*-ja, amelyet jó idő esetén az ősi dóm előtti téren adnak elő.

Ki ez a «Jedermann?» «Akárki», «minden ember», minden gazdag ember, aki önfeledt tékozlásban éli szívtelen életét, mikor egyszer csak — pazarul terített asztalnál, víg cimborák mulatsága közt — egyszer csak valahonnan hosszan elnyujtott, hátborzongató hívás hallatszik: Jeee-deeer-maaann!... Jedermann fölfigyel. Most a másik oldalról hallatszik újra a halál hívása... most onnan... most meg amonnan: Jeee-deeer-maaann!...

Isten küldte a halált, s Jedermannak mennie kell Isten elébe. Micsoda ijedt arccal könyörög halasztásért! Igy menjen? Üres kezekkel Isten elé? Ah! Csak egypár évi haladékot adj! Csak egypár napot! — kérleli a halált. Végre kap egyórai haladékot. «Most aztán szerezz kísérőket, akik veled jönnek az Úr elébe!» — mondja neki a halál.

És Jedermann hozzáfog a kereséshez; de mily csalódás éri! Kéri mulató társait, kísérjék el az Úr elébe. «Mit? Azt már nem!» — és ijedten rebbennek szét. Kéri legközelebbi rokonait, kéri azt a bűnös nőt, akivel együtt élt, — mind ijedten szalad el tőle. «De legalább megrakott pénzesládám velem jön!» Nem! Most még a pénz ördöge is felmondja a szolgálatot.

Az óra pedig telik... Már alig van hátra pár perc... Végül is Jedermann megtört lélekkel elvégzi szentgyónását,... és ime,... most pár vézna, erőtlen alak vánszorog feléje... — az a néhány sovány jótett, amit életében úgy, ahogy elvégzett. *És ezek, egyedül ezek ajánlkoznak, hogy elkísérik őt Isten elébe, az igazságos Isten elébe.*

A darabnak vége, . . . oszlik a közönség, . . . de mindegyiknek lelkében ott vibrál a megnyugtató szent gondolat: Valóban csak a végső isteni igazságosság lehet a felelet a földi élet igazságtalanságainak kínzó kérdéseire.

Az igazságos Isten, akiről ma akarok beszélni! *Az igazságos Isten*, aki nem személyválogató, aki nem látszat és szép arc és földi jólét szerint jutalmaz vagy büntet, hanem a belső érték szerint ítél igazságos ítélettel.

I. Erről a **nem személyválogató Istenről**, erről a II. **igazságosan jutalmazó** és III. **büntető Istenről**, — erről szeretnék szólani a mai szentbeszédben.

I. Isten nem személyválogató.

A) Mikor Istent igazságosnak mondjuk, legelsősorban arra gondolunk, hogy Ő **nem a külső látszat után ítél**, hanem a belső lelki érték után; nem szépség, vagyon, szerencse szerint, nem is az elért eredmény szerint, hanem a munkába fektetett szándék szerint. Vagyis egyszóval: Isten nem személyválogató. Szent Pál világosan hirdeti is: «Nincs személyválogatás az Istennél». (Rom. 2, 11.)

Isten nem személyválogató, — ez a tudat mennyire megnyugtat! Előtte nem az dönt, hogy koldus voltál-e vagy dúsgazdag, gyönge vagy erős, beteg vagy egészséges, hanem az dönt, hogy amit Tőle kaptál, azt jól használtad-e fel.

Isten nem egyformán ad mindenkinek, hanem mindenkinek *annyit*, amennyire örök célja eléréséhez szüksége van. Mindenkinek megadja azt, amire szüksége van, hogy Isten tervét betölthesse. De e szerint ítél is és nem is egyformán követel mindenkitől. Akinek öt talentumot adott, attól újabb ötöt követel vissza, akinek csak kettőt, attól csak kettőt vár. (Máté 2. fej.)

B) De éppen ezért más értelemben meg azt is mondhatjuk, hogy Isten személyválogató, — s ez még jobban megnyugtat. Személyválogató, azaz **nem sablon szerint intézi ügyünket**, hanem mindenkit egyénileg külön ítél meg, amint rászolgált. Ő tudja — és csak Ő — mily terhelt hajlamokkal megrakva jöttél a világra, és mily hősies erőfeszítéssel próbálkoztál kibontakozni az öröklött vasbilincsek közül, — és Isten csak azért von felelősségre, ami saját hibád volt, ami tőled függött! Ő tudja, otthon mennyire nem törődtek veled gyermekkorodban, mennyire elhanyagolták

nevelésedet, — s mindezt enyhítő körülménynek betudja. Ő tudja, mily rengeteg kísértésnek voltál kitéve a hivatalban, mennyi rossz beszédet kellett hallanod, mennyi rossz példát látnod, — Ő mindezt tudja s mindezt a mérlegre veti, mikor ítél.

A földi bírák között a legjobb is tévedhet az ítéletében, — Isten nem tévedhet. Ő mindenről igazságosan ítél, Ő az egyetlen, aki igazságosan tud ítélni tetteink fölött! Te nem tudsz más fölött igazságosan ítélni . . . a gyóntatód sem lát bele teljesen lelkedbe . . . még saját magad sem tudod néha eldönteni, hogy mennyiben vagy most bűnös, — de biztosan és igazságosan ítél az igazságos Isten.

Mily vigasztalás ez nekem, hogy Isten jobban ismeri, helyesebben ítéli meg tetteinket, mint bárki az emberek közül, mint akár önmagam is! Látja mennyit, küzködöm, hogy el ne essem!

Sőt az Isten igazságossága még elestemben is vigasztal. Mennyien küzdenek emberfeletti hősiességgel a bűnnel szemben, küzdenek, elesnek, megint felállnak, megint elbuknak . . . Nem féltem őket. Az az Isten, aki megköveteli tőlünk, hogy ellenünk vétő, de bűnbánatot tartó felebarátunknak napjában nem hétszer bocsássunk meg, hanem hetvenhétszer, az az Úristen maga sem lehet szűkkeblűbb velünk szemben. Csak aki szereti a bűnét, csak aki hozzátapad lelkével, csak aki védelmezi bűnét, csak azt hagyja az Isten megátalkodott konokságában.

Abból pedig, hogy Isten nem személyválogató, következik, hogy az Isten igazságosan jutalmaz és igazságosan büntet.

II. Isten igazságosan jutalmaz.

A) **Az Úr Jézus jónak tartotta ezt többször és különféle formákban hangsúlyozni előttünk;** hiszen Ő legjobban tudta, hogy a nehéz isteni parancsok teljesítésére mennyi erőt fog adni nekünk a jutalmazó Isten gondolata. Ezért mondja egyik példabeszédében a mennyei Atyáról, hogy mikor este lett, előhívta valamennyi munkását és kifizette bérüket. (Máté 20, 8.) Egy másik helyen meg a leszámoláskor így beszélteti az Atyát a hű szolgához: «Jól van, derék és hű szolgám; mivelhogy a kevésben hű voltál, sokat bízok rád; menj be Urad örömébe». (Máté 25, 21.)

Sőt tanított az Úr Jézus még meglepőbb dolgot is; azt,

hogy Isten a legcsekélyebb jótettet sem felejti el; oly csekélységet sem, mint akár egy pohár víz nyujtása: «Aki csak egy pohár hideg vizet ad is inni egynek a legkisebbek közül, mint tanítványnak, bizony mondom nektek, nem veszti el jutalmát». (Máté 10, 42.)

Szent Pál is így bíztatja a híveket a kitartó keresztény életre: «Nem igazságtalan az Isten, hogy megfeledkezzék művetekről és a szeretetről, melyet az ő nevében tanusítottatok». (Zsid. 6, 10.)

Sőt egy munkás élet végén így vigasztalja saját magát is: «A jó harcot végigharcoltam, a pályafutást bevégeztem, a hitet megtartottam, készen vár reám az igazság koszorúja, melyet megad nekem azon a napon az Úr, az igazságos bíró». (Tim. II. 4, 8.)

B) De különösképpen szeretném kiemelni, mily vigasztaló tanítása hitünknek, hogy **Isten a titokban végbevitt legkisebb jót is számontartja!** Amiről nem tud senki... amit talán évtizeddel azelőtt tettél, s már te is megfeledkeztél róla... amikor némán, tömérdeket küzdesz a rosszrahajló természeteddel vagy rossz példát adó környezeteddel... — mindenről tud az Isten, s mindezért megjutalmaz az igazságos Isten! Halljátok csak megint az Úr Jézus szavait: «Ismerem cselekedeteidet és fáradozásaidat és béketűréseidet és hogy nem szenvedheted a gonoszokat». (Titk. Jel. 2, 2.) Aztán: «Tudom, hol lakol, ott ahol a sátán székhelye van; és kitartasz nevem mellett és nem tagadtad meg hitemet». (Titk. Jel. 2, 13.) Aztán: «Ismerem műveidet és hitedet és szeretetedet és szolgálatodat és béketűrésedet». (Titk. Jel. 2, 19.)

Ime, a mi nagy vigasztalásunk: az igazságos Isten!

Vagy hát nem kell lennie egy igazságos és egykor igazságot tevő Istennek?

Két boxbajnok összeveri egymást és a lapok hasábokat írnak róluk, — s ezer meg ezer irgalmasnővér tölti életét a betegek mellett virrasztva és egyetlen sort nem ír róluk senki... *Hát nem kell lennie igazságos Istennek?*

Meghal egy dúsgazdag ember... minden házához, földjéhez, autójához csalás, ravaszkodás, kegyetlen uzsora tapad... de a világ ezt nem tudja s eltemetik fénnyel, pompával. És meghal egy családapa, éjjel-nappal törte magát, hogy éhen ne haljanak... Csak egy kicsit kellett volna szemét behúnynia a becsületesség előtt... de ő megmaradt becsületesnek... És most szegényen marad a család. *Hát nem kell lennie egy igazságos Istennek?*

Igen, bármily kísértésben kelljen is végigküzdenünk ezt az életet, bármily nehéz legyen is kitartani Isten parancsai mellett, folyton csengjen fülünkbe az igazságos Isten biztatása: «Örüljetek és vigadjatok, mert jutalmatok bőséges mennyekben». (Máté 5, 12.) Igen, én hiszek az igazságos Istenben, vagyis *hiszem, hogy minden jócselekedet, amelyet ez életben az Istenbe kapcsolódva viszek véghez, hogy minden önfegyelmezésem, kötelességteljesítésem és erkölcsi győzelmem mint fénylő drágakő fog sziporkázni az örök életben homlokomat övező győzelmi diadémon!*

Hiszem ezt, mert hiszek az igazságosan jutalmazó Istenben.

III. Isten igazságosan büntet.

Azonban — Kedves Testvéreim! — nem takarhatjuk el az igazságos Isten arcának másik vonását sem, és ezért tovább is kell mondanom: . . . és hiszek *az igazságosan büntető Istenben is!*

A) Tudom, ez már kényelmetlenebb téma.

Vannak az Istennek tulajdonságai, amelyekre csak imádással s tisztelettel gondol az ember; pl. az Isten szentsége és örökkévalósága. Vannak tulajdonságai, amelyekre csak szeretettel gondolhatunk: Isten jósága és szeretete. Vannak, amelyek bámulatra ragadnak: hatalma s bölcsesége . . .

Van azonban Istennek egy olyan tulajdonsága is, amelynek hallatára az ember szíve elszorul, amelynek hallatára jogos aggodalom üt tanyát sok ember lelkében, — s ez: az Isten büntető igazságossága. Ettől fázik, huzódozik sok ember, ezt szeretné letagadni, elvitatni.

Csodálatos, hogy az emberek mily kétféle mértékkel mérnek ebben a kérdésben! Mennyire az utolsó hajszálig követelik jogaikat — másokkal szemben! Mennyire sürgetik az igazságos elbánást, — ahol ők vannak érdekelve! Mihelyt azonban Istenről van szó, az Isten jogairól velük szemben, mily könnyen feledkeznek el az igazságosságról, s mily könnyen mentik fel magukat az Isten parancsai alól. Pedig bármily nyugtalanító legyen is, nem szabad elhallgatnunk a mondat második felét sem: **az igazságos Isten minden rosszat igazságosan megbüntet.**

Az Úr Jézus, ahol csak tehette, igyekezett mindig a jutalmazó Istenről beszélni; de ahol ezt a gondolatot nem tartotta eléggé erősnek a kísértés viharjai ellen, vagy ahol a

bűnösök megátalkodottságával találkozott, bizony époly határozottan mutatott rá a büntető Istenre is. «Mondom pedig nektek, hogy minden hiábavaló szóról, amelyet szólnak az emberek, számot fognak adni az ítélet napján». (Máté 12, 36.) Aztán: «Ne féljetek azoktól, kik megölik a testet, de nem tudják megölni a lelket, hanem inkább attól féljetek, aki mind a lelket, mind a testet elvesztheti a gehennában». (Máté 10, 28.) És tudjátok, úgy-e, mint villámlottak ajkáról a kemény szavak többször is egymás után: «Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok!» (Máté 23, 13. 14. 15. 16.) És mily fájdalom csendült ki szavából, mikor Judásról mondotta: «Jobb lett volna annak, ha nem született volna». (Máté 26, 24.)

Ó, ha minden csalogató kísértés közt fölvillanna előttem az igazságos Isten arca! Ó, ha mikor reám szakadnak a bűn csábításának szörnyű percei, amikor mintha a pokol minden ördöge reámszabadult volna: hizeleg, ígérget, suttog, kiabál, erőszakol, rábeszél, csábít a bűn, — ó, ha ilyenkor eszembe jutna megint az Úr szava: «Az Emberfia el fog jönni Atyja dicsőségében az ő angyalaival és akkor majd megfizet mindenkinek cselekedetei szerint» (Máté 16, 27.). Ó, ha ilyenkor eszembe jutna az ítélet pillanata, mikor majd ott fogok állni az ítélő Bíró előtt!

Quid sum, miser, tunc dicturus,
Quem patronum rogaturus,
Cum vix justus sit securus!

Mit fogok akkor mondani, kit fogok segítségül hívni, mikor az igazak is reszketni fognak az igazságosan ítélő Isten előtt!

B) Az igazságosan ítélkező Isten gondolatából következik azonban **egy nagy vigasztalás is a földi élet kiáltó igazságtalanságai közepette.**

a) Hányszor halljuk az emberek ajkáról a panaszt: «Hát csakugyan igazságos az Isten? Hiszen mennyi rémes igazságtalansággal van tele az élet! Igazságos az Isten? De hát akkor, *hogy lehet az, hogy a gonoszoknak annyira jól megy a dolguk, a becsületesek meg éhenhalnak!* Igazságos az Isten? Hát akkor *hogy nézheti el a bűn diadalát s az erkölcs lábbaltapodását?*» . . .

Igen, így töpreng, vergődik a szenvedő ember, míg eszébe nem jut az az Isten, aki egyszer — szent hitünk tanítása szerint — «majd megfizet kinek-kinek az ő cselekedetei

szerint». (Rom. 2, 6.) Ha tehát gonosz emberrel találkozom, akinek a földön mégis jól megy a dolga, nem törik össze hitem. Eszembe jut, hogy Isten igazságos, és az ő ítélete erre az emberre elmarasztaló lesz a túlvilágon; de nincs olyan gonosz ember, aki valami kis jót életében nem tett volna, s ezért a kevéske jóért is megjutalmazza az igazságos Isten — a földi életben, mert odaát már nem tudja jutalmazni. És ha találkozom egy nyomorgó, küszködő, becsületes emberrel, ezen sem törik össze hitem. Eszembe jut, hogy nincs ember a világon, aki valaha valami rosszat ne tett volna, s az igazságos Isten itt vezekelteti le vele az ő tartozását, hogy odaát őt csak jutalmaznia lehessen.

Igen, valahányszor a gonosznak jó sorsát látom, eszembe jutnak *Pázmánynak* talán kissé erős szavai: «Amely ökröt mészárosnak akarsz adni, munkára nem fogod, hanem tágas mezőn, gyenge sarjún, szabadjában gázoltatod, amelyet pedig magad szolgálatára tartasz, gyakran befogod, ekét, szekeret vontatsz vele és minden munkára hajtod. Vajha tudnád, miért hizlaltatik ama gazdag, mire velősödik amaz úr! Szánakodnál bizony, nem irigyelnéd állapotában».

Valahányszor a gonoszak jó sorsát látom, eszembe jutnak a Zsoltáros szavai:

«Ne nézd bosszúsan a gonosz javát,
Ne irígyeld a bűnös jó sorát,
Mert mint a fű, hamar száradnak el,
Mint gyenge rét, sebesen asznak el.

Légy csendességben, úgy figyelj az Úrra,
S ne légy bosszús a rosszra, ha szerencsés az útja.

Még egy kissé, s a bűnös nem leszen,
Kutatod s nem lelsz még helyére sem.

Mert elvesznek a gonoszak,
Akik az Úrral szembeszállanak,
Mint a mezők pompája asznak el,
Akár a füst foszolnak, fogynak el».

(36. zsoltár.)

b) Igen, Testvérem; ha a földi élet igazságtalansága miatt csak egyszer is eszedbe jutna zúgolódni az Isten igazságossága ellen, *menj ki a temetőbe s a csendes sírok között majd megbékél lázongó lelked.* Mert az isteni igazságosságot igazán megérteni a temető megdöbbentő csendjében lehet.

Máskép bármint igyekezzünk is összhangba hozni a világ

tömérdek igazságtalanságát és Isten igazságosságát, ki merné azt mondani, hogy teljesen megértette a dolgot? Nem értjük meg végkép, maradékproblémák nélkül — csak a másik életre utalással, csak az isteni ítéletre utalással.

Mert ebben az életben? . . . Ó, igen sok megoldatlan kérdésünk marad! Hogy a nap miért süt a gonoszakra is, nemcsak az igazakra, . . . hogy a jég miért verte el ennek az istenfélő embernek termését, s miért volt oly bő aratása annak a lelketlen uzsorásnak, . . . hogy miért halt meg ez a fiatal édesanya, s maradt utána öt kis árva, . . . hogy ez alatt a káromkodó alatt miért nem nyílik meg a föld, . . . és a mi többi töméntelen sok «miért»-ünk . . . ki tudna erre megfelelni?

Senki sem tud megfelelni, csak az Isten követe, a halál, aki valamikor vállára teszi fagyos kezét minden embernek és odakiáltja mindenkinek: Jeee-deeer-maaann! . . . Bárki vagy, most jöjj . . . jöjj az igazságos Isten ítélőszéke elé! És akkor megmerevedik a legfürgébb táncos láb, . . . megdermed a legkapzsibb kéz, . . . megüvegesedik a legbűnösebb csábító szem, . . . fakóra halványul a kifestett ajak . . . és nem számít: volt-e autód, pénzed, házad, bundád, . . . semmi más nem számít, csak egyetlen egy kérdés: *Megtetted-e életedben Isten akaratát!* És a gonoszak «örök büntetésbe mennek, az igazak pedig örök életbe». (Máté 25, 46.)

És ez lesz végső bemutatkozása, ez lesz a teljes megértése az isteni igazságosságnak.

*

Kedves Testvéreim! Az isteni igazságosság gondolata az első pillanatra tulajdonképpen megrázó és megrendítő hittételnek látszik, és csodálatos: a keresztény lélek mégis inkább a bizalmat és szeretetet érzi ki ebből is. Az isteni igazságosságba vetett rendíthetetlen hit mindig ismertetőjele volt a keresztény embereknek s keresztény népeknek egyaránt. Valahányszor üldöztek, bántottak, méltatlanul mellőztek egy keresztény embert, ezzel vigasztalta magát: «Majd megfizet nekik az igazságos Isten!» És valahányszor kegyetlen keménységgel bántak egy néppel győztes ellenfelei, mindig fölszakadt a szenvedő nép ajkáról a vigasz: «Majd az örök Bíró igazságot tesz köztünk . . . Hiszek egy isteni örök igazságban!»

Valóban, ha megvan bennem a jóakarat és minden erőm-

mel igyekszem az Istenhez hűséges lenni, akkor az isteni igazságosság nem megijeszt, hanem bátorít és szeretetre gyullaszt, — és ez igazi keresztény gondolkodás!

Igen, mi ismerjük az «istenfélelmet» is, de ez nem jelent «Istentől rettegést». Vannak emberek, akik valósággal rettegnek az Istentől, mint valami sarki rendőrtől. Hiszen igaz: büntet is az Úr. És én is félek a büntető Istentől; de méginkább szeretem, *százszor inkább szeretem az igazságosan jutalmazó Istent!* Szeretem azt az igazságos Istent, aki a szomjazónak nyujtott pohár vizet sem hagyja jutalom nélkül. És ebben az életben vetem, szórom a láthatatlan jócselekedetek apró kis magvait, abban a szent hitben, hogy ha majd felsüt az örök élet napja, minden legkisebb magból színpompás virág fakad örök életem győzelmi koszorújához. (V. ö. Gal. 6, 9.)

Testvéreim! Igazságos az Isten, szigorú az Isten, *de . . . de nem kegyetlen, nem irgalmatlan az Isten!* Arcán nem a zsarnok fagyos vonásai ülnek, hanem a bármikor megbocsátani kész irgalmas Atyáé. Hiszen a közelgő karácsony ünnepe hirdeti világgá, hogy maga az Isten fia jött el eleget tenni az isteni igazságosságnak, mert «úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta, hogy mindenki, aki benne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen». (Ján. 3, 16.)

Valahányszor tehát megdöbbentene a szigorú örök Bíró gondolata, alázatos, bizakodó, reménnyel telt szívvel térdelek a betlehemi Kisded elé és elmondom imámat: **Hiszek egy Istenben! Hiszek egy örök hazában! Hiszek egy isteni örök igazságban! Hiszek a rám váró örök boldogságban!**

Urunk, Atyánk, az ég lakója,
A csillagoknak alkotója,
Ki fenntartod mindenütt a rendet:
Dicsőség a te nagy nevednek!

Az igazak, jók, akik élnek,
Mindenha csak benned remélnek.
Te vagy az ő buzgó imájuk:
Ó, jöjjön el a te országod!

Erős vagy, jó vagy, bölcs, igaz vagy,
Belátásod mindent igazgat.
Adsz örömet, csapást, kegyelmet:
A te akaratod legyen meg!

Panasz sose jöjjön ajakunkra,
Csak te ne hagyj soha magunkra.
S ki élni engedsz, add nekünk meg
Ma s mindennap a kenyerünket!

S ha bűntől (hisz gyöngék vagyunk mi!)
Nem bírunk néha szabadulni,
Bár a fenyítés Téged illet:
Bocsásd meg a mi vétkeinket!

S mivel gyöngék vagyunk a jóra,
Legyen hát vétkeink adója,
Hogy amidőn felebarátunk
Bánt, neki szívből megbocsátunk.

Száz fájdalomnak, száz veszélynek
Vakon megy itt a test s a lélek,
De mi fogjuk kerülni mindet;
Csak meg ne kísérts soha minket!

Miatyánk! Büntess, hogy ha kell, de
Taníts imára, türelemre.
S ki örök, égi dicsben állsz fenn
Ó, ments meg a gonosztól. Ámen.

(Reviczky.)

XXXI.

Az irgalmas Isten.

Krisztusban Kedves Testvéreim!

397 április 4-én, a nagypéntekről nagyszombatra virradó éjtszaka titokzatos csendjében adta vissza lelkét Teremtőjének az egyháztörténelem egyik legnagyobb férfia, legmunkásabb apostola, *Szent Ambrus*, milanói püspök.

Lélekbemarkoló az a néhány mondat, amellyel övéitől búcsúzott; szent vigasztalás részünkre az a tanítás, amelyet búcsúszavai tartalmaznak. A nagy püspök utolsó prédikációja ez volt: «Úgy éltem köztetek, hogy nem kellene szégyenkeznem, ha még egy ideig köztetek kellene maradnom. De a haláltól sem félek, mert hiszen jó Urunk van nekünk».

Testvéreim! Kívánhatnánk-e saját betegségünk idejére ennél bíztatóbb gondolatot: «Uram, ha azt akarod, hogy még tovább éljek, az ezutáni éveket is a te parancsaid nehéz, de szent útján akarom leélni, a keresztény hit, szeretet, türelem és küzdés utain. Ha azonban most magadhoz hívsz, nem félek megjelenni előtted, hiszen jó Uram vagy Te nekem. Nem rabszolgatartó zsarnokom, nem kínzó tyrannusom, hanem jó Uram, irgalmas Istenem» . . .

Ó, igen, ami Istenünk nemcsak igazságos, hanem irgalmas is; és ha a legutóbbi beszédemben az igazságos Isten gondolata talán megrendített, vagy meg is ijesztett bennünket, hiszem, hogy a mai beszédem témája, *az irgalmas Isten gondolata* fölemel, bátorít, megvigasztal.

I. Mivel vigasztal Isten irgalmassága és II. mire kötelez Isten irgalmassága, — erre a két kérdésre szeretnék világosságot deríteni a mai szentbeszédben.

Mindenekelőtt tehát igyekezzünk behatolni ennek a gondolatnak mélyére:

I. Mivel vigasztal Isten irgalmassága?

Nem tudom, van-e tulajdonsága Istennek, amelyet a Szentírás lapjai többször s világosabban tanítanának, s a szent történetek szereplői kiemelkedőbben hirdetnének, mint az Isten irgalmasságát; de egész bizonyára nincs egyetlen olyan tulajdonsága sem, amely minket, küszködő, vergődő, folyton elbukó embereket annyira vígasztalna, mint az irgalmas Isten gondolata.

A) **Mert embernek lenni — tragikus sors!** Embernek lenni jelenti: szeretni a jót, s mégis a rossz felé vonzódni. Embernek lenni jelenti: nemes föltételeket lelkesen elhatározni, s azok megvalósításában gyöngének maradni. Embernek lenni jelenti: Isten felé törni s a sárban megrekedni . . .

a) *Ó, mi lenne velünk, ha nem lenne az Isten irgalmas!*

Mi lenne velünk, ha nem olvasnók Istenről a Zsoltárok könyvében, hogy az Úr «irgalmassága minden művénél nagyobb!» (Zsolt. 144, 9.)

Mi lenne velünk, ha maga Isten nem mondaná Ezechiel prófétánál: «Nem akarom az istentelennek halálát, hanem hogy megtérjen és éljen!»

Mi lenne velünk, ha bukásunk után utolsó mentő horgonyunkul nem maradna Isten, akiről azt mondja Szent Pál, hogy ő «az irgalom Atyja» (Kor. II. 1, 3.) és hogy «gazdag az irgalmasságban!» (Ef. 2, 4.)

Igen; nekünk, folyton bukdácsoló embereknek csak ez a vigasztalásunk! Vigasztalásunk az az irgalmas Isten, akiről az Úr Jézus egyenesen ezt mondta: «Mondom nektek, hogy oly nagy öröm lészen mennyben egy megtérő bűnösön, mint kilencvenkilenc igazon». (Luk. 15, 7.) Így örül az irgalmas Isten, mikor megtalálja az elveszett juhot, és mikor megtér hozzá a tékozló fiú!

b) De az Isten irgalmasságáról nemcsak szavakat hallunk, hanem *tetteket is olvasunk.* Mennyi utat megpróbál az Isten, mennyi eszközt igénybe vesz, csakhogy megmentse a bűnöst a megátalkodottságtól s ezzel a pusztulástól! Mielőtt a vízözön elsöprő hullámait zudítaná a bűnös földre, előbb Noét küldi prédikálni: bárcsak megtérnének! Mielőtt elpusztítaná Sodomát-Gomorrát, mily engedékeny az alkudozó Ábrahámhoz! Hacsak 50 igaz lesz a városokban, hacsak 30 . . . 20 . . . 10 . . . megkegyelmez nekik: bárcsak megtérnének! Valahányszor a régi Izrael fölágaskodik az igaz Isten ellen, prédikáló prófétákat küld: bárcsak meg-

térnének! És mikor mindez nem használt s az emberiség továbbzuhant a bűnök lejtőjén, saját egyszülött Fiát küldte el: bárcsak megtérnének!

Igen; ez a mi vigasztalásunk: a végtelenül irgalmas Isten!

B) És minthogy az isteni irgalmasságról mindezt olvassuk a Szentírásban, sőt ennél még sokkal többet is olvashatunk róla, ezért él bűnbánó lelkünkben a bűnbocsánat biztató reménye. Ezért meri hirdetni a szent kereszténység a szinte hihetetlenül hangzó tételt: **Minden bűnre van bocsánat!** Nincs bűn a világon — legyen az a legszörnyűbb gonosztett! — amelyet az irgalmas Isten meg nem bocsátana a megtérő bűnösnek. Nincs élet, álljon az akár a legsötétebb évek hosszú láncolatából, amelyet meg nem bocsátana Isten irgalma a javulást akaró megtérőnek! Az Úr Jézus csak egyetlen bűnösre mondta, hogy nem nyerhet bocsánatot: a megátalkodottra. De hát ez nem is *akar* bocsánatot lelni.

Testvéreim! A mi megtört, riasztó emlékekkel küszködő emberi lelkünk nem érzi-e, mily éltető bátorítás árad ebből a hittételünkből: minden bűnre van bocsánat!

Mert kinek nem borulna el lelke, mikor multjára gondol? Most, meglett, érett ésszel ki nem borzadna meg elmult életének tömérdek ostobaságán, könnyelműségén, tévelygésén, botlásán, zuhanásán!? Ki nem könyörögne együtt a Zsoltárossal: «Ifjúkorom bűneire és tudatlanságaira, Uram, ne emlékezzél vissza!» (Zsolt. 24, 7.)

De mikor már-már erőt vesz rajtunk a lemondás s kétségbeesés, felsugárzik előttünk az irgalmas Isten képe. Az irgalmas Istené, aki nem vetette rá a követ a bűnét bánó házasságtörő asszonyra; az irgalmas Istené, aki megbocsátóan nézett az őt megtagadó Péterre; aki nem űzte el lábától a bűnét sirató Magdolnát; aki betért házába a bűnét jóvátevő vámosnak; sőt aki paradicsomába fogadta még a halála előtti utolsó pillanatban megtérő jobb latort is.

Ah, hát ennyire irgalmas az Isten! *Cézárnak* ezt mondta egy hizelgője: «Uram, te soha életedben semmit el nem felejtesz, csak az ellened elkövetett bántalmakat!» Hát ez hízelgés — Cézárral szemben, de szent valóság — Istennel szemben! Ő nemcsak megbocsátja a bűnt, hanem el is felejti. Nemcsak elfelejti, hanem adakozó jóságával még emlékét is eltemeti. És ha ez eszembe jut, ilyenkor fakad ki lelkemből a Zsoltáros lelkendezése: «Adjatok hálát az

Úrnak, mert jó; mert örökkévaló az ő irgalmassága». (Zsolt. 135, 1.)

C) Ha pedig — Kedves Testvéreim — így helyesen gondolkodunk Isten irgalmasságáról, akkor nem fogunk meg=ütközni a szent kereszténység egyik — első hallásra meg=döbbentően szigorú — tanításán sem.

Sokszor halljuk az embereket ilyenformán méltatlan=kodni: Van a kereszténységnek egy rémítő tanítása a halá=los **bűnben meghaltak elkárhozásáról**! Hogy minden az utolsó perctől függ: volt=e akkor súlyos bűnöm vagy nem. És ha egész életemben becsületes voltam is és mindig megtartottam az Isten parancsait, csak egyszer estem halá=los bűnbe, ha abban a pillanatban meghalok — elkárhoz=tam! Hát ez nem rettenetes tanítás: egyetlen halálos bűnért elkárhozni?!...

Így panaszkodnak, méltatlankodnak sokan és — mit feleljünk nekik? Azt=e, hogy hiszen ezt a kereszténység nem tanítja? Ezt nem felelhetjük! *Mert igenis tanítja!*

Mit?

Azt, hogyha valaki úgy hal meg, hogy a lelkén halálos bűn van, az elkárhozik.

— Dehát ez az a kegyetlen, igazságtalan tétel! — fele=lik erre. Ha egész életemben becsületes voltam és egyszer véletlenül beleestem egy halálos bűnbe...

— No várj, várj csak, Testvérem! Itt közbe kell szól=nom; mert itt már nincs igazad! Teljességgel nincs igazad! A halálos bűn nem valami láthatatlan gödör, amelybe a mitsem sejtő ember csak úgy beleesik. A halálos bűn nem derült égből lecsapó villám. A halálos bűn fogalmával ne dobálódzunk! Míg az ember nagy bűnt, halálos bűnt követ el, azt kisebb=nagyobb hűtlenségek hosszú láncolata előzi meg. Aki tehát *egész életében* hűségesen szolgálta Istent, annál a halálos bűn szinte lélektani lehetetlenség.

Igen: *aki* halálos bűnben hal meg, az elkárhozik, de *hogy valakinek a bűne halálos volt=e*, annak biztos meg=ítélésére csak a mindentudó Isten képes.

D) És ha ezeket fontolóra vesszük, akkor jövünk rá *az isteni irgalom lényegére*, és akkor **tudjuk összeegyeztetni az Isten igazságosságát s irgalmasságát.**

a) Mindnyájan ismerjük az igazság emberi ábrázolását, azokat a bekötött szemű szobrokat, amelyekkel jelezni akar=juk, hogy az igazság nem néz sem jobbra, sem balra, nem elfogult, nem személyválogató.

Ha azonban továbbgondolkodunk ezen a jelképes ábrázoláson, rájövünk egy nagy hibára, amin — igaz — mi emberek nem is tudunk segíteni. Mi bekötött szemmel ábrázoljuk az igazságot, pedig tulajdonképpen nagyon is nyitott szemmel kellene: világosan látó, mélyre néző, mindenen átlátó röntgenszemmel. Mert teljes igazságot csak az a bíró tudna szolgáltatni, aki átlát mindenen, látja a tettnek minden titkos rúgóját, látja a vádlott lelkének minden redőjét: mily környezetben nevelkedett, mily rossz hatásoknak volt kitéve, mily terhes öröklött hajlamokkal kell küzködnie, s mindezek összegezése után mennyi a bűnösnek *saját felelőssége!*

Ugyan mit lát mindebből akár a legélesebb szemű földi bíró is! Mily keveset! Néha éppen semmit sem! Éppen azért mily lelki gyötrődésbe kerül a lelkiismeretes bírónak egy főtárgyaláson valami fontos ügyben végérvényes ítéletet kimondania! Mennyire korlátozott és véges a mi emberi igazságszolgáltatásunk! Ez — sajnos — hozzátartozik emberi véges voltunkhoz.

b) *De mindez másképp van Istennél, a «szíveket és veséket vizsgáló», mindentudó Istennél.* Éppen ezért egész biztosra vehetjük, hogy az emberiség nagy pörének végső főtárgyalásán, az utolsó ítélet napján, óriási meglepetések várnak a világra. Mint fogják hallani föllebbezhetetlen elítéltetésüket olyanok is, akiknek neve a dicsőség és hír koszorújával ékeskedett a földön, s viszont mint fognak fényleni s örökké örvendeni olyanok is, akiket a világ megvetett és félreismert!

És itt van a vigasztaló válasz az előbbi ellenvetésre: *Éppen azért*, mert Isten ítéleteit mindentudása alapján igazságosan hozza meg, éppen azért *Isten nem csak igazságos, hanem irgalmas is.* Az ember sokszor azért nem irgalmas, azért nem elnéző, mert nem ismeri az enyhítő körülményeket. De Isten mindezt ismeri s ezért benne az igazságosság és irgalom a legteljesebb összhangban vannak: Isten igazságos a nélkül, hogy túlszigorú lenne, és irgalmas a nélkül, hogy túlenyhe lenne. Isten tehát senkit sem ítél meg szigorúbban, mint ahogy megérdemli, sőt oly jósággal, szeretettel és gondossággal ítél, amint a legirgalmasabb ember sem tudna ítélni.

c) A mi szent hitünk ezt mindig tudta és hirdette. És minthogy mindig hitte és hirdette, ebből érthető az a különös dolog, hogy a *katolikus egyház soha egyetlen egy ember elkárhozásáról nem nyilatkozott.*

Nem érdekes dolog-e — Testvéreim —, hogy a katolikus egyház ezer meg ezer emberről hirdette ki hivatalos megállapítással, hogy azok már egész biztosan a mennyországban vannak — ezt nevezzük szenttéavatásnak —, de ugyanez az Egyház *még soha egyetlen emberről nem állapította meg, hogy a pokolban van, hogy elkárhozott!* Ugyanaz a katolikus egyház, amely hirdeti, hogy a halálos bűnben meghaltak elkárhoznak, s az elkárhozottakért szentmisét bemutatni nem szabad, ugyanaz a katolikus egyház *bármely* halottért, a kivégzett gonosztevőért is bemutat szentmisét, mert az irgalmas Istenre bízza annak eldöntését, hogy szörnyű tetteiért mennyiben volt az az ember maga felelős, s mennyit kell bűnéből születésének, neveltetésének, környezetének s terheltségének rovására írni. Mi ezt nem tudjuk, . . . senki a világon nem tudja, . . . csak a mindenható Isten. Hozd elő a világ legnagyobb gonosztevőjét, említsd a vérben gázoló zsarnokokat, az őskeresztény vértanuk millióinak hóhérjait, s kérdezd meg az Egyházat: De hát ezek csak elkárhoztak? S mi lesz az Egyház válasza? «Nem tudjuk, nem tudjuk . . .»

Élt Rómában egy rendkívül buzgó pap, akit a nép csak «Szent»-nek nevezett s aki csodákat is cselekedett a nép között. Egy ízben egy halálraítélt gonosztevőt akart megtéríteni, de nem ment vele semmire. Három napig kérlelte, minden rábeszélőképességét elővette, hogy ne haljon meg megátalkodott szívvel, nem ért el semmit: az tovább is káromkodott és cinikusan gúnyolódva utasította vissza a gyónást. Mikor már a kivégzéshez vezették, a pap itt is utána ment, de hiába: most is elutasította. A papot végre is elhagyta a türelme s így kiáltott fel: «Jöjjetek, emberek, nézzétek, hogy hal meg egy elkárhozott lélek!» És tudjátok, mi lett ennek a fölkiáltásnak az eredménye? Negyven évvel később megkezdték ennek a papnak szenttéavatási pörét. A csodákat be is bizonyították, amelyeket tett és mégsem avatták szentté — a fönti szavai miatt; mert ezek a szavak nem voltak méltók egy szent emberhez és a szent katolikus hithez. (Gratry: La Philosophie du Credo. Paris, 188. l.)

Ó, hát ilyen irgalmas az Úr! Egyedül csak Júdásról gondoljuk, hogy elkárhozott. De még ez a szerencsétlen apostol is, ha az utolsó percben megbánja bűnét, ha eldobja a kötelet, amellyel magát felkötni készült, és odatérdel Szent Péterhez: «Testvér! Hallgasd meg gyónásomat. Végtelenül nagyot vétkeztem: elárultam az Urat», — tudjátok, mit felelt volna

neki Péter? «Testvérem, hiszen én sokkal nagyobb bűnös vagyok! Én háromszor tagadtam meg Őt. Bándd meg bűnödet: feloldozlak az irgalmas Jézus nevében» . . .

Csak Júdásról gondoljuk, hogy elkárhozott. *Elkárhozott, mert maga akarta!*

És ebből a mondatból csendül ki a mi legnagyobb vigasztalásunk, a mi aggódó emberi lelkünknek balzsamos megnyugtatása. Igaz, szigorú és igazságos az Isten, de irgalmas is, ezért *senki el nem kárhozik, csak aki maga akarja!* Valósággal megrendítő hallani az Úr ajkairól, mily szeretettel akarta megmenteni Jeruzsálemet; de nem sikerült, mert a város lakói nem akarták. «Jeruzsálem, Jeruzsálem! — hangzik az Úr szemrehányó szava (és minden elkárhozott lélekre is érvényes ez!) — . . . hányszor akartam egybegyüjteni fiaidat, . . . és te nem akartad!» (Máté 23, 37.)

Irgalmas Isten, csak ezt ne kelljen majd hallanom ajkadról az ítélet napján: Te nem akartad! Te nem akartad! . . .

II. Mire kötelez Isten irgalmassága?

Azonban — Kedves Testvéreim! — már is oly sokáig időztem annál a gondolatnál, hogy mivel vigasztal minket Isten irgalmassága, hogy alig áll már rendelkezésemre pár perc azt is kifejteni, *mire kötelez* minket Isten irgalmassága. Pedig, ha egész természetes is, hogy szívesebben időzünk el az isteni irgalmasság vigasztalásánál, mégsem szabad elfeledkeznünk az isteni irgalom másik következményéről sem.

Igaz, Isten «gazdag az irgalmasságban» (Ef. 2, 4.), — azonban ennek van egy komoly föltétele, amit az Úr Jézus megrázó erejű példabeszédben és nyilt szavakkal egyaránt világosan hirdetett. És ez a föltétel így hangzik: Ha azt akarjuk, hogy *Isten irgalmas legyen hozzánk, akkor* **magunknak is irgalmasoknak kell lenni embertársainkhoz!**

Mikor az egyik példabeszéd végén az irgalmatlan szolgát börtönbe vetik, az Úr Jézus hozzáteszi: «Így fog cselekedni mennyei Atyám is veletek, ha meg nem bocsáttok ki-ki az atyafiának, szívetekből». (Máté 18, 35.) És én megvallom, nem tudom elgondolni, hogyan olvashatja valaki ezeket a határozott szavakat és mondhatja mégis: «Nem! Az engemet vérig sértett! Annak nem bocsátok meg!» Hát nem hallod, Testvér: «Így fog cselekedni mennyei Atyám is veletek, ha meg nem bocsáttok!»

Az Úr azt imádkoztatja velünk, hogy Isten úgy bocsássa meg bűneinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek. (Máté 6, 12.) És akkor vannak emberek, akik éveken át hordozzák magukban a harag és gyűlölet sápadt mérgének tüzét: «Nem! Ennek meg nem bocsátok soha!»

Az Úr Jézus ezt mondja: «Ha megbocsátjátok az embereknek vétkeiket, nektek is meg fogja bocsátani mennyei Atyátok a ti bűneiteket. Ha pedig meg nem bocsátotok az embereknek, Atyátok sem fogja megbocsátani nektek a ti bűneiteket». (Máté 6, 14. s köv.) És akkor vannak emberek, akik el tudják mondani embertársaikról: «Nem! Annak meg nem bocsátok soha!»

Testvéreim! Ne áltassuk magunkat! *Ha azt akarjuk, hogy Isten irgalmas legyen hozzánk, akkor nekünk sem szabad irgalmatlanoknak lenni embertársainkhoz!* Nincs a világon olyan gazdag, aki ne szorulna irgalmasságra és nincs olyan szegény, aki nem gyakorolhatna irgalmasságot.

Nézzünk vissza eddigi életünkre; hányszor kellett volna alázattal keblünkre ütni: Isten, légy irgalmas, nekem bűnösnek! És nem is kell, hogy valami szörnyűségek ijesztgessenek multunkból, gyilkosság, rablás, hamis eskü, lopás, erkölcstelenkedés ... nem. Elég, ha eszünkbe jut sok hálátlanságunk, hiúságunk, szeszélyünk, szeretetlenségünk, kötelességmulasztásunk ... elég ahhoz, hogy büszkén hordott fejünk alázattal meghajoljon.

És mikor az ember így áll Istennel szemben — ily csupaszon, leleplezve, megszégyenülve! — akkor még merészkedik pöffeszkedni, mások fölött ítélkezni, megsértődni, gyűlöletet tartani, irgalmatlannak lenni! Meri más szemében meglátni a szálkát! Mer más ajtaja előtt söpörni! Mer béka lenni, amelyik telekuruttyolja pletykáival s botránkozásaival a levegőt, s elfelejti, hogy maga ül a legnagyobb pocsolyában! Meri pöffeszkedve elmondani, mint a farizeus a templomban: «Uram, hálát adok, hogy nem vagyok olyan közönséges bűnös, mint ez is itt mellettem e!» Testvérem! Képzelj valakit, aki igazán jó, igazán tiszta ember, képzelj el egy szentet, — hát tudna az így beszélni? A szentek mindig alázatosak, mindig testvéreikért imádkozók voltak, mindig irgalmasok voltak, mindig megbocsátottak.

«De én nem vagyok szent!» — mondod talán. Nem hát! Persze, hogy nem vagy az! Sajnos, hogy nem vagyunk azok! De éppen azért, mert szegény, mert bűnös, mert esendő emberek vagyunk, akik magunk is annyiszor rászorulunk

Isten irgalmára, éppen ezért legyünk elnézők, megbocsátóak felebarátainkkal szemben és jusson eszünkbe Szent Jakab apostol szava: «Irgalom nélküli ítélet vár arra, aki nem cselekedett irgalmasságot». (Jak. 2, 13.)

*

Kedves Testvéreim! Két legutóbbi beszédem az Isten igazságosságáról és irgalmáról szólt. Vannak emberek, akiknek külön problémájuk az Isten *irgalmának* s *igazságosságának* összeegyeztetése. Ezek töprengenek ilyen kérdés fölött: Vajjon mi nagyobb az Istenben, irgalma-e vagy igazságossága-e?

Ha pontosan akarunk válaszolni, a felelet csak ez lehet: Egyik sem nagyobb a másiknál, mert Isten minden tulajdonsága egyformán végtelen.

Ha azonban nagyon emberiesen gondolkodunk, akkor így is felelhetünk: Isten irgalma nagyobb, mint igazságossága, — legalább is előttünk nagyobb mértékben nyilvánul meg. Mert mikor az Isten igazsága büntet minket, s ezzel a jó útra visz, azt is csak azért teszi, hogy aztán irgalma könyörülhessen rajtunk.

De aztán itt van egy még kiáltóbb jele az Isten irgalmának: *az, hogy maga az Isten Fia lett emberré, hogy Isten irgalmazhasson nekünk!*

És ha már fölvetettük ezt a kérdést, igyekezzünk ebből is tanulni, Isten irgalma nagyobb, mint igazságossága (legalább is így látszik a mi szemünkben); hát én is hasonlóvá akarok lenni az irgalmas Istenhez az embertestvéreimhez való viselkedésemben: inkább lenni irgalmas hozzájuk, mint kemény, inkább megbocsátó, mint haragot tartó, inkább megértő, elnéző, mint neheztelő! «Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek» (Máté 5, 7.) — hangzik fülembe az Úr szava. «Legyetek irgalmasok, mint a ti Atyátok is irgalmas. Ne ítéljetek s nem fogtok ítéltetni, . . . bocsássatok meg és bocsánatot fogtok nyerni.» (Luk. 6, 36. s köv.) Csak ha én is irgalmas leszek embertársaimhoz, csak akkor fogom én is meglátni Isten szent arcán azt a vonást, amelynél biztatóbb, vigasztalóbb, felemelőbb nincs az ember számára: meglátni az irgalmas Istent.

Nincs olyan gonosz emberi élet, amelyre nem lenne Istennél irgalom, ha bűnbánattal térünk vissza hozzá. Nincs vén, megátalkodott bűnös, aki nem lelne bocsánatra, ha megtérő szívvel fordul Feléje.

Ó, irgalmas Isten, csak egyet kérek! Ne engedd, hogy halálos bűn fagya érje lelkemet! De ha valaha is érné, csak soha egy percre nyugodtan maradni ne tudjak benne, soha bánat nélkül, megátalkodottan élni ne tudjak benne. *Mert, Atyám, én Feléd sietek, Hozzád tartok. Segíts, hogy el is juthassak a te jóságos irgalmas Szívedre, ahol örökké imádkozhassam:* «**Áldott legyen az Isten... az irgalmasság atyja és minden vigasztalás Istene**». (Kor. II. 1, 3.) Amen.

XXXII.

A türelmes Isten.

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Egy francia költő — ma is él még (Jean Richepin) — kiadott egy verses kötetet, telve a legrémesebb istenkáromlással. A kötet egyik versének címe: «Egy istentagadó imája».

Mi van ebben a versben? Rettenetes istenkísértés. Ne ütközzetek meg rajta, ha röviden elmondom a tartalmát: megvan rá az okom.

— Bementem egy templomba — írja a költő — s ott a hideg kőre letérdelve így imádkoztam Istenhez: «Tagadlak téged és büszke nyakamat soha, de soha nem hajtom igád alá! De még egy utolsó kísérletet akarok tenni. Nézd, itt térdelek előtted a házadban. Nézz le rám s vess véget lelki küzdelmeimnek. Ha valóban vagy, küldj halálos villámcsapást fejemre, hogy hitetlenségemért méltán bűnhödjem. Várom a te büntető égi tüzedet, küldd csak le reám. És ha a villám lesujt reám és lelkem elröpülni készül halandó testemből, utolsó lélekzetemmel ki fogom kiáltani, hogy valóban vagy és vakmerőség volt tőlem, hogy tagadtalak Téged ... De, ime, nem jön a villám, egészségesen állhatok fel újra s mehetek el házadból! Szóval: Te nem is vagy ...»

Így káromkodik a szerencsétlen költő, és az olvasóban megrendül a lélek s elkeseredve kiált fel: «Hát, Uram, még ilyeneket is szó nélkül eltűrsz? Hát nincs villámod, nincs sujtó kezed, hogy elpusztítsad a gonoszt?!»

Így lázong a türelmetlen ember.

És mint gondolkodik Isten?

Hogy mi történt azzal a költővel, miután leírta szörnyű káromlását, nem tudjuk. Mit élt át a következő években, nem tudjuk. Mindössze egy rövidke híradást olvastunk még róla néhány év mulva, amely szerint ez a vakmerően

káromkodó ember egyszer csak bevonult az algiri trappistáták rendkívül szigorú kolostorába s azóta ott vezekli bűneit és köszöni Istennek a vele szemben mutatott végtelen türelmét.

Mert ha nem ily csodálatosan türelmes az Isten, akkor lesujt rá villámával, amikor leírta káromló versét. Ha nem ily türelmes az Isten, akkor már régen a kárhozat zsákmánya ez az ember. *Ez* az ember . . . és — jaj — hány más ember is, hányan talán közülünk is! . . . Ha az Isten nem volna türelmes . . .

De az Isten türelmes, szinte határtalanul türelmes — ez a mi nagy vigasztalásunk, igaz, hogy egyben komoly figyelmeztetés is számunkra!

I. Mennyire türelmes az Isten s II. mire figyelmeztet Isten türelme — erre a két kérdésre szeretnék a mai beszédemben megfelelni.

I. Mennyire türelmes az Isten!

Akár a Szentírás kifejezéseit olvassuk, akár Istennek hosszú béketűrésről tanuskodó cselekedeteit nézzük, egyaránt meglep bennünket *A)* Isten csodálatos türelme annyira, hogy *B)* a türelmetlen ember sokszor már meg is ütközik rajta.

A) A Szentírás valóban meg nem szűnik hirdetni Isten türelmének nagyságát.

a) Mózes könyve egy helyen azt mondja az Úrról, hogy Ő «irgalmas és kegyes Isten, hosszantűrő, nagykönyörületességű és hűségű», ki «irgalmasságot gyakorol ezeríziglen». (Móz. II. 34, 6.) Máskor meg így fejezi ki ugyanezt a gondolatot: «Hosszantűrő s nagyirgalmú az Úr, megbocsát gonoszságot és vétket». (Móz. IV. 14, 18.) Izaiás próféta ezt mondja: «Azért vár az Úr, hogy irgalmazzon nektek». (Iz. 30, 18.) Jónás próféta pedig így imádkozik: «Tudom, Uram, hogy kegyes és irgalmas vagy, türelmes és nagyirgalmú». (Jón. 4, 2.) Mindezt pedig betetőzik Szent Péter szavai: Az Ur «türelemmel jár el miattatok, nem akarván, hogy némelyek elvesszenek, hanem hogy mindnyájan bűnbánatra térjenek». (Pét. II. 3, 9.)

Mi, emberek, türelmetlenek vagyunk, mert kevés az időnk. Úgy-e, az kapkod, az rohan, az ideges, az türelmetlen, akinek kevés az ideje! *De Isten türelmes, mert*

örök. Előtte másodperc az, amit mi százezer évnek mondunk.

b) Ó, milyen szerencsénk, ezer szerencsénk, hogy ennyire türelmes velünk az Isten! Mi is lenne belőlünk, ha Isten is oly türelmetlen lenne, mint mi emberek szoktunk lenni!

Jön egy édesanya kisírt szemekkel.

— Kérem, főtisztelendő uram, az már végképp tűrhetetlen, amit a nagy fiam velem tesz! Évek óta folyton és folyton az a komédia otthon! Adósság... hitelezők... mindent megigér... kifizetem s aztán a jövő héten elülről kezdődik az egész. Nem lehet kibírni..., rámennek az idegeim!

Ugyan ki nem érezne együtt ezzel a szomorú anyával! Hiszen tudjuk, mily áldatlan állapot közösen vinni valakivel az életet, akinek el kell tűrni ezernyi tökéletlenségét, állhatatlanságát, hibáját... De jusson eszünkbe — Testvéreim! — hogy *az Úristen így tűr minket, így tűri az embert!* Így tűri a mi ingatag állhatatlanságunkat, amely mint az órainga, szinte percenkint löki lelkünket hol ide, hol oda. Hol Istené vagyunk, hol a bűné, hol hiszünk, hol megingunk hitünkben. Hol repülünk, hol szárnyaszegetten búsulunk. Hol Isten trónja előtt imádkozunk, hol sötét mélységbe zuhanva törjük össze magunkat.

És akkor — egy rémes bukás után — elfog a nagy keserűség: «Nem, ez így nem mehet tovább! Fölkelek s Atyámhoz megyek!» Kitervezzük: hogy lesz, mint lesz, minden másképp lesz — s a következő héten megint zuhanás s vagyunk, ahol voltunk. S megint újra s megint nincs eredmény... némelyik ember életkönyve másból sem áll, mint folyton új meg új bekezdésekből, tragikus töredékekből...

Ó, valóban szinte érthetetlenül nagy az Isten türelme!

B) De ha így magamra gondolok, akkor nem fogok megütközni **az isteni türelemnek sokszor érthetetlen hosszúságán,** hanem áldani fogom azt.

Mert sokan megütköznek. Mi azt a káromkodó francia költőt azonnal lesujtottuk volna! Mi a templomba betörő gonosztevőket, akik széthányták s lábbal taposták az Oltáriszentséget, elnyelettük volna a földdel! Mi sokszor úgy nekikeseredünk, mint az apostolok az udvariatlan szamaritánusok ellen: «Uram! Akarod-e, hogy mondjuk, szálljon le tűz az égből és emésszе meg őket?» (Luk. 9, 54.) Az Úr Jézus azonban megfeddette őket: «Nem tudjátok, milyen szelleműek vagytok. Az Emberfia nem jött

lelkeket elveszteni, hanem megmenteni». (Luk. 9, 55. s köv.)

Milyen jó, hogy az Úr nem ilyen türelmetlen s nem sujt le a bűnösre abban a pillanatban, amelyben bűnét elkövette!

Az Isten vár a büntetéssel a bűnös érdekében is, meg környezete érdekében is.

a) Mi is lenne a világból, ha az Isten nem lenne ennyire türelmes! Lett volna-e valaha Szent Máté abból a Lévi vámosból? Lett volna-e valaha Szent Magdolna abból a bűnös asszonyból? Lett volna-e valaha Szent Pál abból a keresztényüldöző Saulból? Lett volna-e valaha Szent Ágoston abból a bűnös Ágostonból? . . . De mit kérdezzem tovább . . . Mi lett volna már belőlem is, hol volna most az én szegény lelkem, ha az Isten nem türelmes hozzám és mindjárt megbünteti első nagy bűnömet?

b) És tudjátok, miért vár még Isten a büntetéssel? Nemcsak a bűnös érdekében, hanem azért is, hogy a gonosznak megbüntetésével ne sujtsa az ártatlanokat is. Alig van ember, aki magában élne a világon; mindenki be van ágyazva a család, a rokonság, a társadalom kereteibe. Jók és rosszak élnek egy szobában, gonoszok és tiszták egy családban; már most, ha az Úr azonnal büntetné a rosszat, ezzel az ártatlant is sujtaná. Vár hát az aratásig, az ítéletig. Inkább ezt mondja: «Hagyjátok mindkettőt felnőni aratásig; és aratáskor majd megmondom az aratóknak: Szedjétek ki előbb a konkolyt és kössétek azt kévékbe, hogy elégessék; a búzát pedig gyüjtsétek össze csűrömbe». (Máté 13, 30.)

Milyen nagy, szinte érthetetlenül nagy az Isten türelme!

II. Mire figyelmeztet Isten türelmessége?

Ha azonban az Úristen ennyire türelmes a mi örökös bukdácsolásainkkal és tökéletlenségeinkkel szemben, akkor ebből két igen fontos következményt kell megállapítani. Mindkét tanuság súlyos figyelmeztetés a mi számunkra.

A) Az Isten türelméből mindenekelőtt is önként következik a figyelmeztetés: **Isten türelmes, tehát nekem is annak kell lennem!**

Türelmesnek lenni *a)* önmagammal, *b)* embertársaimmal és *c)* az élettel szemben.

a) Türelmesnek lenni — ne csodálkozzatok — *önmagunk-*

kal szemben! Nem is hinnétek, hogy némelyik ember menynyire türelmetlen önmagával szemben.

Miért élünk a földön? Mi az életfeladatunk? A földi élet ezernyi változatosságában az örökkévalóság számára érni, *Istenhez egyre hasonlóbbá válni.* Akkor válok hasonlóvá, ha az élet által számomra nyujtott eshetőségeket, a környezetemet, házastársamat, gyermekeimet, ismerőseimet, hivatali feladatomat, küzdelmeimet, csapásokat... mindezt úgy fogom fel, mint Isten által kezembe adott anyagot, amelyből — *hosszú, nagy türelemmel* — ki kell vésnem faragnom életem egyetlen remekművét. Ami lefelé húzna, ami bűnös hajlam bennem, ami értéktelenség: az ellen küzdök. Nem dühöngve, nem elkeseredve, nem magamat véresre marcangolva, hanem kitartó türelemmel. A kísértések nem hagynak nyugtot?... a bűn itt ólálkodik léptennyomon?... annyian bosszantanak?... mindegy, nem jövök ki sodromból, lelkem mélyét föl nem fodrozzák a hullámok: türelmes vagyok önmagammal szemben.

Erős volt hitem s egyszer csak — honnan, magam sem tudom — jönnek a hitbeli kísértések kínzó pillanatai... jön a lelki elhagyatottság érzete. Tiszta az erkölcsi életem s egyszer csak — honnan, magam sem tudom — szörnyű, léha képek rémlenek föl előttem. Mi lesz most? Hát ha türelmem van önmagamhoz, a hitetlen gondolatok közt nyugodtan elmondom a Hiszekegyet; a léha gondolatoktól nyugodtan átfordítom eszemet más témára. De ha nincs türelmem? Akkor összerezzenek, felriadok, kínlódom, marcangolom magamat... — és csak rosszabb lesz lelki állapotom. Türelmet önmagunkhoz!

És türelmet önmagunkhoz *főleg a betegségben!* Tudom, könnyű ezt ajánlani, nehéz megtartani — de mégis, ezt is meg kell tanulnom! Betegségben mily könnyen elhagy minket a türelem! Pedig a türelmetlenség még senkit sem gyógyított meg. A türelem igen! Az csendessé, bizakodóvá, jókedvűvé teszi a lelket s ezáltal gyógyulásra alkalmasabbá a testet. A nyugodt, csendes, szelíden mosolygó lélek hamarább válik úrrá a betegség fölött, mint az Istennel s környezetével meghasonlott, zsémbes és mérges beteg. Csak nézzétek meg, mennyire megkönnyebbül, miennyire nyugodtabbá válik a legsúlyosabb beteg is, mikor gyónt, áldozott, fölvette a betegek szentségét s lelkében megnyugodhatott!

b) Aztán *türelmet embertársainkkal szemben!*

Jaj, a mai ember ezt nem akarja megérteni! «A türelem gyávaság — mondja — a türelem gyöngeség.» Pedig éppen a fordítottja igaz. Az az ember, aki tud türelmes lenni a sértegetővel szemben, az már erősebb nála. Az a feleség, aki tud türelmes lenni férje sok szeszélye közt, már erősebb nála s egészen boldogtalan nem lehet. Az a szülő, aki tud türelmes lenni serdülő nagy fia sok félszegsége közt, már nem lesz hozzá megokolatlanul ideges. Van-e ma valamire inkább szükség, mint türelemre inteni az ideges, türelmetlen embert? Türelemre a munkaadókat alkalmazottaikkal szemben! Türelemre a villamosra fölszállókat! Türelemre az újoncképző őrmestereket! Türelemre az iskolai tanítókat s tanárokat! Türelemre az ingerlékeny házastársakat! Türelemre az agyonhajszolt idegzetű szülőket! Türelemre a könnyen botránkozókat, a könnyelműen pletykázókat és ítélkezőket! «Ne mondjatok ítéletet idő előtt, míg el nem jő az Úr, ki a sötétség titkait is megvilágítja és a szívek szándékait is nyilvánosságra hozza.» (Kor. 4, 5.)

c) De aztán türelmet nemcsak embertársainkkal szemben, hanem *az élet eseményeivel szemben is!* Türelmet ebben a rekordra rohanó, motorbiciklis, nyugtalan életben! Aki reggel vet, este még nem arathat! Aki csak most indult a hegyre, nem érhet azonnal a tetejére! Tehát türelem az élet nehézségeivel szemben!

Nagy hegyi túra után havas hegycsúcsra jutott egy túrista, megállott ott a szédületes magasságban s a csodás tájkép láttára az Úristen fönséges alkotása közepette soha nem érzett öröm öntötte el lelkét. Most már semmi más nem volt eszében a nehéz útból. Eszében sem volt már, hogy mindaz a szépség, amely most lába előtt elterül, azok az erdők, szakadékok, sziklák, patakok, ezek az ő hosszú útjában bizony mind kemény akadályok voltak, amelyeket óriási türelemmel kellett legyűrnie. Most már mindebből nem érez semmit... Minden egyetlen gyönyörű képpé folyik össze tekintete előtt...

Akárcsak ha majd az örökélet magaslatáról egyszer mi is végignézünk földi életünkön! Mint fogjuk örömmel látni, hogy az élet tömérdek keserűsége közt, sok akadálya és eredménytelensége közt Istenhez mutatott hűségünk és türelmünk valóban «rózsákat termett»: az örök élet hervadhatatlan koszorújának rózsáit.

Az Isten türelmes, — én is türelmes leszek!

B) Az Isten türelmével kapcsolatban azonban egy még súlyosabb figyelmeztetést is meg kell fontolnunk. Az Isten valóban türelmes ugyan, de vigyázzunk: **az Isten türelmével vissza ne éljünk!**

Ó, mert mennyien visszaélnek!

Hányszor valósággal érthetetlen előttünk Isten türelme a legszörnyűbb bűnössel szemben is! Hányszor szinte elhomályosodik előttünk e miatt hatalma, igazságossága, szentsége! De mily szörnyű aztán azok sorsa, akik Isten türelmével visszaélnek s abból biztatást kovácsolnak maguknak a további bűnökre. A Szentírás figyelmeztet is! «Ne mondd: nagy az Úr irgalma, majd megbocsátja tömérdek bűnömet... Ne késlekedjél az Úrhoz térni, és ne halogasd egyik napról a másikra». (Jéz. Sir. 5, 6. 8.)

a) *Néha már ebben a földi életben is* megrendítő jeleit látjuk az Isten irgalmával visszaélő bűnös büntetésének. Isten ugyanis nemcsak irgalmas és türelmes, hanem igazságos is, és a történelem ismer eseteket, amelyekben az Isten igazságos ítélete már itt a földi életben utólérte a vétkest. A világtörténelem bevezető jeligéjéül bizton írhatnók e sorokat: «Isten malmai lassan őrölnek, de biztosan».

A gyilkos *Heródes* éveken át elbizakodva fürödhetett a kiontott vérben, de a végén olyan szörnyű betegség érte utól, milyenre kevés példát tudunk a világon.

A kereszténységnek egyik legdühösebb ellensége, *Voltaire*, 1758 február 25-én ezt írta barátjának, d'Alembertnek: «Húsz év mulva a jó Istennek befellegzik». És pontosan húsz év mulva, ugyanazon napon, 1778 február 25-én, közölte az orvos a nagybeteg Voltaire-rel, hogy állapota mentehetetlen. És Voltaire kérte, hogy küldjenek hozzá papot. De hitetlen környezete nem engedte. És Voltaire kétségbeesve könyörgött gyóntató papért... de hiába. Vérfagyasztót kiáltott és meghalt. Húsz év mulva valóban befellegzett... Kinek?... A jó Istennek?

És jön *Chaumette*, a francia forradalomban a párisi városi tanács egyik legfanatikusabb tagja, és az «Ész ünnepén» tartott beszédében így káromkodik: «Isten, bizonyítsd be, hogy vagy, és sujtsad fejemre villámodat!», — villám nem jött, de néhány napra rá (1794 márc. 24.) a guillotine alatt hullott le feje.

És jön *Napoleon*, aki évtizedekig megpróbálta «szétmorzsolni» Isten egyházát, s a végén őt morzsolták szét Isten malmai Szent Ilona-szigetén.

És jön *Nietzsche*, és kiáltja: «A régi Isten meghalt, megöltük!» — és Nietzsche életét elborult elmével fejezte be! . . .

Ó, igen; Isten türelmes ugyan, de igazságos is és a végén mindenkinek igazságot szolgáltat! Isten türelmes, mert nem akarja a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és éljen. (Ez. 18, 11.) Türelmes (ha nem volna az, jaj, mi lett volna velünk!), de a végén megfizet, Isten nem tart minden nap fizetőnapot, de igen pontos jegyzéket vezet, s egyszer kifizet mindent.

Mindenkinek mindent!

b) És ez *a túlvilágon mindent megfizető Isten* az igazi teljes válasz a beszédem elején fölvetett problémára: Miért hallgat az Isten olyankor is, mikor az ember néha úgy várná, hogy közébe sujtson a bűnösöknek?

Eddig is többféle választ adtam már rá, de a végleges feleletet mindez még nem tartalmazza. Válasz az is, hogy Istennek van ideje várni. Válasz az is, hogy irgalmas, s időt akar engedni a megtérésre. Hogy nem akar a gonosszal együtt jókat is sujtani. Hogy az emberi szabadakaratba nem nyúlhat bele erővel, annyira tiszteli az emberi természetet . . . Igen, ez mind magyarázat, — de nem teljes. Mindebből az Isten türelmét teljesen meg nem értem. Nem is értem meg máskép, csak úgy, hogy *egyszer megszólal az Úr, s a végső szó mégis az övé lesz*. Mikor? Amikor halálunk után elébe állunk, s megszólal az Úr, de többé nem a türelmes, hanem az igazságos Isten szólal meg: Most aztán halld meg életed eredményének kihirdetését!

Csak várj, várj te türelmetlen ember! Várj! Az utolsó szó mégis az Istené. Noé azért építette közel egy századig a bárkát s prédikálta azalatt a megtérést; Jeremiás azért hirdette oly sokáig az ország pusztulását, mielőtt az eljött volna; az Úr Jézus példabeszédében azért várt a terméketlen fügefa tulajdonosa éveken át, mielőtt kivágná a fát, — azért, hogy ha egyszer eljön az Isten fizetési napja, s utóljára szólal meg az Úr, senki se mondhassa, hogy az isteni ítélet igazságtalan volt hozzája.

c) És itt villámlik szemünkbe a sorsdöntő figyelmeztetés: *Mily dőrék és vakmerőek azok, akik visszaélnek Isten türelmével*, s az utolsó percre halogatják megtérésüket!

«Isten úgyis megbocsát nekem: ez a mestersége», — gúnyolódott egyszer a hitetlen német költő, Heine. Az emberek nem merik ugyan utána mondani ezt a káromkodást, de sokan *úgy élnek*, mintha ők is ezt tartanák. Mert az

Isten türelmes, visszaélnek türelmével; míg egyszer csak váratlanul jön a halál és bűntől részegen beletántorognak, gonoszságtól szédülten belezuhannak az ítélő Isten karjaiba.

Igen, *Isten türelmes*, de rettenetes lesz azoknak sorsa, akik *visszaélnek* türelmével!

Ki él vissza türelmével? Az, aki ravaszul számít utolsó órájára, hogy majd akkor jóváteszi elrontott életét.

Hát ki áll jót neked, hogy ez az utolsó óra nem hirtelen csap le rád? Ki kezeskedik arról, hogy lesz időd mindent jóvátenni? Hogy lesz, aki gyóntatót hívjon? S bánatod igazi, mély bánat lesz?

«Amíg fiatal az ember, tombolja ki magát!» — halljuk ezeknek az ajkán ezt a vészes jelszót. «Most élem a világom, amíg kezemben az élet. Majd aztán, ha 80 esztendős, nagyszakállas öregúr leszek, majd ráérek akkor jámborkodni! Úgyis az a fő, hogy a halálom előtt meggyónjak! Hiszen azt tanítja az Egyház, hogy bármilyen bűnös élete volt valakinek, ha a halála előtt bűnbánatot tart, az üdvözül!» . . .

Hogyan? Ezt tanítja az Egyház?

Valóban, Testvéreim, tanítja! Tanítja, hogy annyira irgalmas az Isten, oly csodálatosan irgalmas, hogy ha valaki az utolsó pillanatban bűnbánó lélekkel fordul hozzá, megbocsát neki, mint Krisztus megbocsátott a bűnös élete végén hozzáforduló jobb latornak.

Igen, ennyire irgalmas a mi jó Istenünk, — *de milyen esztelenek azok, akik ebből a tanításból szabadságlevelet csinálnak maguknak a további bűnözéshez!*

Igen, bármilyen bűnös volt életed, üdvözülsz, ha az utolsó pillanatban meg tudod bánni! *Ha* meg tudod bánni... *Ha meg tudod!* De ez szinte lélektani képtelenség!

A multkori beszédem egy helyén azokat nyugtattam meg, akik aggódnak: «Ha egész életemben becsületes és jó voltam, s az utolsó percemben véletlenül halálos bűnt követtem el, akkor elkárhozom, — ez rettenetes tanítás!» Ezeket megnyugtattam: Ha egész életedben Istenhez hűséges voltál, szinte lélektani lehetetlenség, hogy az utolsó pillanatban súlyos bűnbe zuhanj és elkárhozzál. De viszont a mai beszédemben meg kell mondanom a folytatását is: Igaz, hogy az irgalmas Isten megbocsát az utolsó pillanatban megtérő bűnösnek is . . . de hogy ha valaki egész életében itta a bűnt, jól érezte magát a bűnben, s valósággal hozzánőtt bűneihez, hogy ez az ember az utolsó pillanatban, a halálos betegség észbontó kínjai közt valódi bűnbánatot tudjon magában

ébreszteni: *hát ez is szinte lélektani képtelenség!* Testvéreim! Húsz éve vagyok fölszentelt pap, tizenöt hónapig jártam a szerbiai, kárpáti, galiciai és orosz harctereket, tömérdek haldokló mellett állottam már, de lelkem mindig elszorul, ha azok örök sorsára gondolok, akik *csak* az utolsó percben akartak megtérni!

Ó, bárcsak soha vissza ne élnénk az Isten megtérést váró türelmével! Bárcsak soha el ne felejtenők Szent Pál figyelmeztetését: «Megveted jóságának, türelmének és hosszútűrésének gazdagságát s nem veszed észbe, hogy az Isten kegyessége a bűnbánatra vezérel? Pedig konokságod és töredelmetlen szíved által haragot halmozasz magadra, a haragnak és az Isten igazságos ítélete megnyilvánulásának a napjára». (Rom. 2, 4. s köv.)

*

Kedves Testvéreim! Egyízben az Úr Jézus igen szemléltető példabeszédet mondott az Isten türelméről, de türelmének végéről is.

Volt valakinek egy fügefája — mondotta az Úr (Luk. 13. fej.), — és kijött a kertbe a gazda s gyümölcsöt keresett a fán, de nem talált. «Mondá tehát a vincellérnek: Ime három esztendeje, hogy járok gyümölcsöt keresvén e fügefán, s nem találok; vágd ki azt; minek is foglalja el hiába a földet?» A vincellér azonban így kérlelte urát: «Uram, hagyd meg még az idén, . . . hátha gyümölcsöt hoz a jövőben; ha pedig nem, kivághatod azután».

A fügefa ura háromévi hasztalan várakozás után még egy évet engedélyezett a fának. Az én Uram, Istenem talán évtizedek óta várja már tőlem türelmesen, hogy gyümölcsöt hozzak, de hogy türelme tart-e még egy évig, senki sem tudhatja. Ma még tart. És bármilyen mult volna is mögöttem, — megtérni még mindig nem késő! A földi életben sokszor kell mondanunk: Most már úgyis hiába, most már késő; de: az irgalmas Isten a keresztre feszített gonosztevő megtérő sóhajtását is elfogadta — tehát az örök életre még nem késő megtérni őszülő fejjel sem.

Testvéreim! A jobb lator megtérése vigasztaljon ugyan, de ne tegyen vakmerővé. A Szentírás beszél ugyan egy végső perceiben megtért gonosztevőről, hogy senki kétségbe ne essék, de *csak egyről* beszél, hogy senki el ne bizakodjék.

Mily vakmerő hazárdjáték lenne az örök élettel, ha csak az utolsó órákra számítanánk! Ha nem minden napunkat

úgy töltenők, mintha az volna az utolsó! Ha nem minden este úgy hajtanók fejünket irgalmas mennyei Atyánk kezébe, mintha nem várnók többé a felébredést!

Ez vakmerőség lenne . . .

De nem vakmerőség, hanem szent keresztény szokás, ha mindennap imádkozunk a jó halál kegyelméért. Imádkozunk, hogy az irgalmas Isten ne engedjen súlyos bűn állapotában meghalni; hogy utolsó óráinkban küldjön betegágyunkhoz egy szelídlelkű, jóságos papot, aki Krisztus szerető Szívét hordja szívében, aki ajkunkra nyujtsa Krisztus szent testét, s megtörő utolsó tekintetünket a keresztre emelje, a fölfeszített Krisztushoz.

A fölfeszített Krisztushoz, akihez szóljon utolsó földi imám: *Uram, igyekeztem földi életemben azzá válni, akinek Te örök terveiddel kitervéztél, . . .* **ime most nyugodtan lépek a te irgalmas szent színed elé!** Amen.

XXXIII.

A változatlan Isten.

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Fölséges jelenete az ószövetségi Szentírásnak, amikor Mózes fölmegy a Sinai-hegyre átvenni Istentől a két kő-táblára írt parancsolatokat.

A hegy lábánál a vándorló zsidó nép sátrainak ezrei állanak, Mózes pedig fönt van a hegy láthatatlan magasságában. Amikor pedig megjelenik az Úr a felhő közepében és átadja Mózesnek a parancsolatokat, a felhő gomolyogni, villámlani s a hegy füstölögni kezd. «Izrael fiainak szeme előtt olyan jelenség volt az Úr dicsősége, mint a hegy ormán égő tűz» — mondja Mózes könyve. (Móz. II. 24, 17.) Híres festők örökítették meg vásznaikon ezt a fölséges jelenetet: a mennydörgő, villámló Isten fölséges képét.

De hogyan? — kérdi erre a mai ember. — Hát az Isten haragudni is tud? Az Isten szemei villámlani is tudnak? Az Isten keze lesujtani is tud? Nem túlságosan emberies beszéd-e ez? «Az Isten megharagudott», mondjuk, majd «kibékült». «Fájlalja a bűnt» s «örül a megtérőnek». Egyszer «felénk fordul az Isten», máskor meg «elfordul tőlünk» ... és így tovább. Hát *így változik* az Isten? Hiszen ezt még elgondolni is abszurdum Istenről — mondja erre valaki.

És tökéletesen igaza van!

Mert az Isten nem ember, akinek egyszer jókedve van, máskor meg rossz. Az Isten nem ember, aki egyszer «ballábbal kelt fel», máskor meg nem tud hová lenni örömében. Az Isten nem ember, aki szeszélyes hangulatai szerint hol szigorú, hol enyhe. Nem — az Isten nem szeszélyes, nem a hangulat rabja, Ő mindig egy és ugyanaz, mindig változatlan.

De ha Isten maga változatlan is, mi emberek mégis csak jogosan beszélünk az Isten indulatairól; beszélünk

arról, hogy az emberek jóságának örül az Isten, gonoszságuk miatt meg szomorkodik; arról, hogy a bűnösre megharagszik s a bűnbánóval kibékül; arról, hogy a jónak kérését meghallgatja, a gonosztól ellenben elfordítja arcát. Minderről jogosan beszélünk — pedig az Isten változatlan.

Hogy hogyan lehetséges ez? — ennek megvizsgálására szeretném fordítani a mai beszédet. Rámutatni először arra, hogy **Isten valóban változatlan**; azután pedig kifejteni, hogy mi jogon beszélünk mégis «a haragvó», «kibékülő» Istenről, azaz **vannak-e Istenben különféle érzelmek és indulatok?**

I. Isten változatlan.

A) **Isten valamennyi tulajdosága közül változatlanságát értjük legkevésbbé.** Hogy Isten «örök», ezt sem nagyon értjük meg, de az eszünk legalább követeli, hogy valóban így kell lennie; Istennek nem lehetett kezdete. Hogy Isten «mindenható», hogy «mindenütt jelen van» stb., ha mindezt nem is értjük, mégis rá kell jönnünk, hogy Istennek valóban ilyennek kell lennie. De hogy Isten «változatlan» — ez annyira ellene mond saját lényünknek, saját emberi mivoltunknak, hogy ezt még elgondolni sem tudjuk.

Mi is az ember? Örökös változás: születik, növekszik, meghal. Egy perc multán már nem vagyok az, ami azelőtt voltam; ma már nem azt gondolom, amit tegnap: örökös változás, tervezgetés, szeszély, állhatatlanság vagyok. De nem csak én sodródom ebben az örökös változandóságban, hanem körülöttem mindenki és minden. Elmegyek szülővárosomba, ahol gyermekéveimet töltöttem, ahol akkor majdnem mindenkit ismertem s minden utcában minden házat, és most? . . . most idegen körülöttem az egész város és ismeretlen emberek tömege suhan el mellettem. Változom én, változik körülöttem a világ, változik minden — csak az Isten változatlan! *Isten nem változik, mert örök és végtelenül tökéletes.* Nem kell jövőjére aggódva gondolnia, tervezgetnie, mert Benne nincs jövő és mult, csak örök jelen.

Ezt mondjuk, ezt hisszük — értjük is? Ah, dehogy! Bármit mondok a változatlan Istenről, mindaz csak dadogás, csak jelkép, árnyék. Hát akkor ne is beszéljünk róla?

De igen! Mert ha csak jelképesen tudok is beszélni, az is nagyszerű lendítőszárnyakat ad lelki életemnek.

Isten változatlan, — nem értem. *Hát keresek hozzá jelképeket a teremtett világban.* Itt vannak a hegyóriások, ahogy mondani szoktuk: az «örök hegyek»; és itt az óceán, az «örök tenger». Fent állok egy hófödte hegycsúcson s megcsap az örökkévalóság lehelete: városok épülnek s pusztulnak, nemzedékek lesznek s vesznek, de áll komoly méltósággal a hegy! És állok a végtelennek tetsző, mozdulatlan tenger partján: talán ilyen az isteni változatlanság? Dehogy, dehogy! Mindez változik: hegy és tenger is megváltozik. Hegyek elkopnak, őserdők kipusztulnak, s a nagy magyar Alföld síkságai fölött valaha óceán zúgott. A világon semmi sem állandó, minden kezdődik s végződik, fakad és hervad, születik és meghal, nő és megöregszik, — az egész világegyetem egyetlen fix pontja: a változhatatlan Isten.

B) **De honann tudjuk, hogy az Isten változatlan?**

Onnan, hogy ennek a világnak szakadatlanul rohanó, zuhogó folyamcsobogásába belehangzik az Úr szava: «Én vagyok az Úr és nem változom». (Mal. 3, 6.) Belehangzik Szent Pál apostol szava, amint a zsoltárt idézi: «Kezdetben te, Uram, megalapítottad a földet és kezednek művei az egek. Ezek elmúlnak, Te pedig megmaradsz, és mind miként a ruha elavulnak, és miként az öltözetet változtatod azokat, és elváltoznak; te pedig ugyanaz vagy, és éveid el nem fogynak». (Zsid. 1, 10—12.) Belehangzik Szent Jakab apostol szava Istenről, «akinél nincs változás, sem árnyéka a változandóságnak». (Jak. 1, 17.)

Nem is lehet! Mert Isten mindig a lét teljét bírta, tehát nem válhatik bölcsebbé, jobbá, szentebbé, hatalmasabbá, mert mindez benne kezdettől fogva teljességben megvan. Műveiről és akaratáról azt mondja a Szentírás, hogy megmaradnak örökké. (Zsolt. 118, 90.) Az Úr Jézus pedig így szólott: «Ég és föld elmúlnak, de az én igéim el nem múlnak».

Mikor az idegen utas végigjárja a párisi Pantheon sírboltjait és földalatti folyosóit, a kalauz egy helyen megáll s egy pontra mutatva így szól: Ezen a ponton nyugszik az egész óriási épület szédületes súlya. Nos hát a világegyetem egyetlen nyugvó pontja a változatlan Isten!

Ó, mily bátorítóm nekem ez a gondolat: az Isten változatlansága! Mily bátran bízhatom abban az Istenben,

aki változhatatlan! Istenben, aki nem szeszélyes s nem pillanatnyi hangulatok, benyomások szerint jár el. Mily nagy erőt jelent az a mi gyönge akaratvilágunknak, hogy természetünk állhatatlansága s az élet forgandósága közt is van egy sziget, mely magasra emelkedik a pártharcok, szenvedélyek, tülekedések zajgó hullámai fölött. S ez a sziget: az isteni változhatatlanság.

II. Vannak-e Istenben indulatok?

Az Isten változatlansága azonban a fogas kérdések és ellenvetések özönét is kelti fel az emberben és ezek megvilágítására szánom a mai beszédnek hátralevő részét. Mert ha az Isten valóban mindig egy és ugyanaz, ha mindig egyforma, ha mindig változatlan, akkor először is *mi címen várjuk, hogy imánkat meghallgassa*, azaz megváltoztassa eredeti tervét? Másodszor pedig *mi jogon beszélünk az Isten indulatairól*, a bűnösre haragvó Istenről, a bűn felett szomorkodó Istenről s a megtérőnek örülő Istenről? Igen, ezek olyan kérdések, amelyeknek nyiltan szemükbe kell néznünk.

A) Az első ellenvetés tehát ez: Ha Isten valóban változatlan, akkor *miért imádkozunk, könyörgünk Hozzá?* Ha Isten akarata, gondolkodása nem változik, ha Isten terveiben s utaiban mindig következetes és ugyanaz, van-e akkor értelme annak a sok imának, engesztelő áldozatnak, önmegtagadásnak stb., amellyel az ember Istenhez fordul s amellyel Isten eredeti akaratát s gondolkozását igyekszik megváltoztatni? Vagyis röviden: **ha Isten változatlan, van-e értelme a kérő imának?**

a) Naponkint millió és millió ima könyörgése száll Isten felé; hát akkor Isten napról-napra változtatja szándékait, terveit s a világ folyását?

Minderről szó sincs, Kedves Testvéreim. Mindez csak előttünk, a mi korlátok közé szorított emberi gondolkodásunk előtt látszik olyan nehéz problémának. Ha azonban eszünkbe jut, hogy *Isten nemcsak változatlan, hanem mindentudó is*, azonnal megoldódik a kérdés. Csak nem szabad a dolgot gyermekesen gondolnunk, s akkor mindjárt eloszlik a nehézség.

Nem szabad úgy gondolni, hogy mi imáinkkal ide-oda-rángatjuk az Istent s változtatjuk az ő szándékait. Isten

mindentudó, tehát hogy mire van szükségünk, Isten már előbb tudja, semmint elmondanók imáinkban. Isten az ő mindentudásával előre látta, hogy valamikor, valahol, ebben a templomban, vagy otthon a csendes esti imában én, az ő kicsinyke kis gyermeke mit fogok tőle kérni; és már «akkor» beleszőtte az én életem szövetének tervébe ezeknek az imáknak hatásait is, meghallgatásait is. Ha tehát Ő *mindig* tudta, amit én *most* kérek tőle és *már előre* e szerint tervezte ki az én életemet, úgy-e, valóban nem változik akkor sem, mikor emberileg így fejezzük ki magunkat: «Most Isten meghallgatta imámat». Előttem úgy tűnik fel, mintha «most» hallgatta volna meg, azaz mintha az Isten gondolatait s terveit megváltoztattam volna; a valóság ellenben az, hogy Isten már előre tudta, mit fogok én életemben tőle kérni és életem tervébe Ő már mindezt előre belekombinálta.

b) *Isten ugyanis nem úgy határoz és cselekszik, amint azt mi emberek szoktuk tenni.* Isten mindent, a világ minden történését egyetlen áttekintéssel látja s egyetlen elhatározással egymáshoz arányítja s minden célt és eszközt, minden egyes lényt és minden esetet tökéletes harmóniába állít. Nem jöhet a világtörténelemben egyetlen mozzanat, nem hangozhatik el az emberek ajkán egyetlen ima, amelyet Isten előre nem tudott volna, s amelyhez a világ folyását már a teremtés pillanatában hozzá nem mérte volna. Isten mindent előre számbavett, minden emberi szükséget, minden kérést, tehát a világ folyását nem kell toldozgatnia-foltozgatnia.

Mi tehát továbbra is nyugodtan imádkozunk, kérünk s könyörgünk Isten előtt! Mennyivel keresztényibb, megnyugtatóbb, emberibb dolog is minden ügyünkben Istenhez fordulni, mintsem a bajban fatalizmussal dühöngeni vagy cinikusan várni a pusztulást!

Braziliából Spanyolországba tartott egy vitorláshajó s útközben olyan óriási vihar érte utól, hogy bármely pillanat hajótörést hozhatott. A hajón néhány szerzetes is utazott, akik a nagy viharban imádkozni kezdtek; volt azonban néhány hitetlen ember is, aki most is ráért gúnyolni az imádkozókat; a hajó éneklő madarakat is szállított, ezek meg a nagy viharban annál jobbkedvűen fütyültek, daloltak, énekeltek. Íme, ugyanegy esemény s háromféle eredmény. A madarak énekeltek a bajban, mert nem volt eszük; a hitetlenek gúnyolódtak, mert nem volt hitük;

a keresztények pedig imádkoztak, mert eszük is volt, hitük is volt. Hitték ugyan, hogy Isten változatlan; de azt is tudták, hogy imáik értékét Ő már előre beszőtte életük utaiba.

B) Ez a gondolat aztán mindjárt átvezet egy másik ellenvetés megoldásához is. Ez a nehézség pedig így szól: Ha Isten sohasem változik, hogyan mondhatjuk akkor, hogy most «haragszik» reám, mert nagy bűnöm van; aztán, ha elmegyek gyónni, akkor elengedi bűnömet s most már «szeret». *Tegnap haragudott reám, ma meg szeret, — hát mégis csak változik Isten, mégis csak* **változó érzelmek hullámzanak benne?!**

a) Aki azonban így okoskodik, megint csak nagyon szűk, emberi gondolatokkal okoskodik. Mert a valóság megint csak ez: Ha úgy mondom is, hogy most haragszik reám az Isten, most meg szeret, azért az Isten mégsem változott. Nem változott? Nem! Hát ki változott? *Én!* Én változtam, aki tegnap a bűnömet szerettem, ma pedig megbántam, és bár ma is ugyanaz a változatlan Isten néz reám, aki tegnap nézett, de tekintetének ma már egészen más lesz eredménye, a szerint, amint én más vagyok.

Már *Szent Ágoston* is így ír: «Ugyanaz a fény a gyönge szemnek bántó, az erősnek kellemes» (Sermo 22, 6.); tehát nem a fény változott, hanem a szem.

Ha a napra kiállok, melegem van, ha elrejtőzöm a nap elől, fázom; két ellenkező hatása ugyanannak a napnak, — de a nap változott?

Ha kemény viaszra süt a napsugár, megpuhítja, ha puha agyagra, megkeményíti; két ellenkező hatása ugyanannak a sugárnak, — de a napsugár változott?

Ha tűzre öntöm az olajat, a tűz még nagyobb lesz, ha hullámzó vízre, a hullám lecsillapodik: az olaj változott?

Hát így kell az Istenről is gondolkodnom.

b) *Isten egy és ugyanaz marad akkor is, mikor én rossz vagyok* s ezért reám eső tekintete haraggá válik, *vagy amikor bűnömet bánom*, s tekintete rajtam bűnbocsátó kegyelemmé lesz. Amint ugyanaz a napsugár, ha penészre és baktériumra süt, elpusztítja azt, viszont, ha fakadó bimbóra süt, illatos rózsává bontja annak szirmait: épúgy ha penészes a lelkem, vagy fakadó bimbó a lelkem, egyformán ugyanaz a változatlan Isten néz ugyan reám, de az első esetben azt mondom, hogy «haragszik» reám, azaz nem tud életet fakasztani bennem, a második esetben pedig, «szeret engem» s «örül nekem», azaz kifejtheti bennem hatását.

Tehát akár jó vagyok, akár rossz, nem a változatlan Isten változik önmagában, *csak én bennem lesz más az Isten hatása.* A napról is azt mondjuk, hogy most süt, máskor meg, hogy most nem süt; pedig a nap valóban mindig süt, csak néha a közbejött felhők nem engedik sugarait hozzánk jutni. Isten szeretete is mindig süt, minden emberre egyformán sütne, de ha a bűn felhője terpeszkedik a lélekre, ahhoz nem tud eljutni: ilyenkor lesz a lélek hideg, borongós, sötét, nyugtalan, és ilyenkor mondjuk, hogy «haragszik rá az Isten». Pedig nem! A változhatatlan Isten nem változik pillanatok szerint, Ő a mennyei jóságnak állandó szeretetben égő napja. Nem Isten változik, hanem az ember viszonya Istenhez. Nem Isten fordul el a bűnöstől, hanem a bűnös az Istentől. És hogy mi kérünk, imádkozunk, mi az önmegtagadás áldozatait hozzuk, mindezt nem azért tesszük, mintha erre Istennek volna szüksége, hanem mert erre a küszködésre, fölfelékapaszkodásra, lélekérésre *nekünk* van szükségünk: mindez segít bennünket visszafordulni az isteni szeretetnek örökké egyformán sütő napja felé.

C) Ily megfontolások után aztán megkísérelhetjük a feleletet a legnehezebb ellenvetésre is, a «**haragvó Isten**» gondolatára.

Vannak emberek, akiknek egész gondolkozásuk tiltakozva ágaskodik, mikor a «haragvó Istenről», a «bosszúálló Istenről», a «büntető Istenről» hallanak beszélni.

— Nem! Ez túlságosan emberies beszéd! — mondják. Ilyeneket már mégsem lehet elmondani Istenről! . . .

Hát — Kedves Testvéreim! — valami igazság van ebben a tiltakozásban. Valóban lehet káromkodás is, lehet Istennek emberré degradálása is, ha valaki a haragvó, féltékenykedő s büntető Istenről beszél; lehet azonban az Isten lényegébe vetett mélyebb tekintetnek monumentális kifejezési formája is. Minden attól függ, hogyan értjük ezeket a kifejezéseket. Mert lehetnek ezek fönséges kifejezései annak a rendíthetetlen isteni parancsnak, hogy embernek soha, semmiféle ürügy alatt el nem szabad térnie az Isten által elébe szabott céltól; s ez a cél: Istenhez hasonlóvá alakítani lelkünket.

Ha így fogjuk fel a dolgot, akkor a «büntető Isten» kifejezésen nem ütközünk meg, mert akkor a «*büntető Isten*» *és a* «*szerető Isten*» *egy és ugyanaz előttünk.* Akkor nyugodtan beszélhetünk «haragvó» Istenről, aki csak azért haragszik reánk, mert nagyon szeret minket. Akkor beszélhetünk a «bosszúálló» Istenről, aki villámival csak azért sujt,

hogy bűneinkből magunkhoz térjünk, s magunkhoz térve Istenhez térjünk. Akkor nem ütközünk meg a Himnusz szavain:

«Hajh! de vétkeink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsujtád villámidat
Dörgő fellegekben!»

Akkor a szörnyű katasztrófák is, amiket «Isten büntetésének» nevezünk, a minket jobb életre emelni akaró Isten szeretetének lesznek tanuságai.

Az Ószövetség «Jahve»-ja ugyanaz, mint az Újszövetség «mennyei Atyja». És ha az Ószövetség isteneszméje mégis mögötte áll az Újénak, az azért van, mert amabban a *büntető* Isten eszméje elhomályosította a *szerető* Isten gondolatát, s mert nem emelte ki kellően, hogy Istenben a büntetés és szeretet időben el nem választható, hanem hogy Istennek ugyanaz a cselekedete, amely büntetés, egyúttal szeretet is. Azaz: *a haragvó Isten ugyanaz, mint a szerető Isten.*

D) Ebből a hitünkből pedig nagyszerű következmény folyik a mi lelki életünk számára. S ez: **a keresztény lélek állandó mosolygása, állandó derűje.**

Aki így helyesen gondolkodik Istenről, annak az élete nem lehet örökös félelem, örökös kicsinyes aggodalmaskodás. «Mindig nevetni látlak, — írja egy helyen *Loyolai Szent Ignác*, a jezsuiták alapítója — és örülök ennek. Mert aki magát Istennek szentelte, annak nincs oka szomorkodni, hanem igenis vidámnak lenni.»

Mily bátorító szavak! Vajjon Szent Ignác nem ismerte-e a keresztény hit megrendítően komoly igazságait? Nem hitt-e a mindenkitől számadást követelő, szigorú, örök Bíróban? Nem tudott-e a haragvó s büntető Istenről? De igen! És ennek ellenére is hirdeti, hogy aki magát komolyan Istennek adja, annak nem szabad félnie, aggodalmaskodnia.

Igy már értjük a nagy szentek örökös, vidám derűjét, napsugaras mosolygását! Igy már értjük Szent Erzsébetet, aki a savanyú arcú vallásos emberekről azt mondotta, hogy úgy néznek, mintha meg akarnák ijeszteni Istent.

Hadd mondjak hát meleg, vigasztaló szavakat azoknak a félénk testvéreknek, akik igaz jóakarattal igyekszenek Istennek tetsző életet élni, komolyan teljesítik kötelességeiket, jók, embertársaikhoz szeretettel viseltetnek — és mégis telve vannak örökös skrupulusokkal, aggodalmakkal: hogy

ők folyton bűnben élnek, hogy őket Isten elhagyta, hogy ők elkárhoznak . . .

Hát ti örökösen aggódó, félő, Istentől rettegő testvérek, ne legyetek rossz reklámjai a vallásos életnek! Akik ily örökös rettegéssel, bántó kicsinyességgel gondolkoztok Istenről, olvassátok csak el az Úr Jézus fönséges szavait Szent János evangéliumának 6. fejezetéből. Olvassátok el és legyetek bátrabbak: «Ez pedig az Atyának akarata, aki engem küldött, hogy semmit abból, amit nekem adott, el ne veszítsek, hanem föltámasszam azt az utolsó napon. Mert ez Atyámnak akarata, ki engem küldött, hogy mindannak, aki a Fiút látja és hisz Őbenne, örök élete legyen». (Ján. 6, 39. s köv.) Hát nem csapja meg lelketeket e szavakból kiáradó isteni irgalmas szeretet éltető ereje, mint a fenyves rengetegből kicsapó ózonnal telt levegő erősítése! Ó, az ilyen Atyától nem szabad rettegnie annak, aki *akar* az övé lenni!

Igaz, az Isten szigorú Bíró is, mindenről számot vevő büntető Bíró is; de amíg az életben vagyok, nemcsak Bíró, hanem irgalmas Atyám is, akihez mindig fölkiálthatok a bűnbánó vámossal: «Uram, légy irgalmas nekem, bűnösnek!», akihez mindig odafordulhatok a megtérő lator szavaival: «Emlékezzél meg rólam, Uram!»

Testvérem! Mit félsz te a haragvó s büntető Istentől?! Hiszen nem kárhozik el senki, csak aki maga akarja! Tartsd meg Isten parancsait s töltsd be kötelességeidet abban a hivatásban, ahová az élet állított — s akkor nincs mitől félned. Hogy *hol* éled le életedet, mindegy; de hogy *hogyan*, az nem mindegy! Ha öt talentumot kaptál Istentől, tízet fog visszakövetelni, ha kettőt kaptál, négyet kér, ha egyet, kettővel kell Előtte megjelenned.

Ne féljen hát, aki küszködik, ne az, akinek folytonos harc az élete a bűn ellen, ne az — félre ne értsétek! — ne az, aki el- meg elbukik a nehéz harcban, — csak az féljen, aki elesve marad, aki jól érzi magát a bukásban, aki a bűn után megtörli száját s mondja: Nos, és mi bajom történt?! (Jéz. Sír. 5, 4.) Igen, ez aztán féljen a haragvó s büntető Istentől!

*

Kedves Testvéreim! Az emberiség egyik legtündöklőbb gondolkozója, *Szent Ágoston*, aki 33 éves koráig megkereszteletlenül járta a tévelyek útjait, meghatóan írja le azt az utat, melyen a pogányság sötétségéből a hit világosságára jutott. «Megkérdeztem a földet: Te vagy-e az én Istenem?

S azt felelte: Nem én vagyok! Megkérdeztem a tengert s benne a mélységeket: Nem mi vagyunk a te Istened; magasabban keresd, fölöttünk keresd! Megkérdeztem a suttogó szelet, s a levegőt és minden lakóját és azt mondták: Nem mi vagyunk a te Istened! Fölöttünk keresd! És megkérdeztem az eget, a napot, a holdat, a csillagokat: Ti vagytok-e az én Istenem? S azok felelték: Magasabban keresd! Fölöttünk keresd! És szóltam mindenhez, ami csak érzékeim alá esett: «Hát, ha nem ti vagytok az én Istenem, beszéljetek nekem Istenről!» És hangos szóval kiáltották: Ő teremtett minket! Menj hát magasabbra! Fölöttünk keresd!

És ime, ekkor Ágoston gondolatai a magasba emelkednek, minden teremtett lény fölé, az Isten trónja elé és szent imában mélyednek el a változatlan örök Isten fönséges színe előtt.

Ah, milyen jó nekem, ha erre a hatalmas Istenre támaszkodhatom! Mindnyájunkat megrendít a világ szakadatlan elmúlása. Emberek születnek, s meghalnak. Jönnek a földre s mennek a sírba. Nemzetek lesznek s vesznek . . . mindegy! «E világ elmúlik és az ő kívánsága; aki pedig Isten akaratát cselekszi, megmarad örökké» — vigasztal a Szentírás. (Ján. I. 2, 17.) Isten az örök kezdet és a vég s a földi élet csak epizód, csak rövidke intermezzó, melynek folytatása az örökké ugyanaz és változatlan Isten országában leszen.

«*Akik Istenben bíznak, mint Sion-hegye: meg nem inognak*» (Zsolt. 124, 1.) — írja a Zsoltáros. *Rendületlen hűséggel ragaszkodom tehát Istenhez e földi élet változandóságában,* **hogy mint örök hegy tudjak állani Előtte az örökkévalóságban!** Amen.

XXXIV.

Az örök Isten!

Krisztusban Kedves Testvéreim!

Még az égbenyúló svájci hegyóriások közül is messze magasra emeli havas fejét két hatalmas hegycsúcs: a Jungfrau és a Finsteraarhorn; mindkettő fölötte van a négyezer méternek.

Turgenyev orosz író egyik művében érdekes párbeszédbe kezd az a két hegycsúcs.

A magasban halovány, zöldes-fényes néma mennybolt, lent mindenfelé csípős dér és szikrázó hó. A hó alól jégborította kőrakások ásítanak ki. Egyszer csak a Jungfrau odaszól szomszédjához:

— Te magasabb vagy, többet látsz. Ugyan mondd, mi a hír ott alant?

— Sötét felhők takarják a földet — felelt vissza a Finsteraarhorn.

Pár ezer esztendő mulva, ami azonban a mindenség életében csak egy perc, újra kérdezte a Jungfrau a szomszédját:

— Hát most mi változást találsz?

— Alant minden a régi — szólt vissza a kérdezett. Régi a fekete erdő, meg a szürke kő, csak tömérdek kétlábú bogárka jár-kel körülöttük.

— Hát most mi hír van? — kérdi a Jungfrau újabb ezredek múlva.

— Minden a régi, csak a bogárkák száma szaporodik — volt a válasz.

— Van-e valami változás? — hangzott újabb évezred után.

— Mintha már kevesebb bogárkát látnék — dörgi a Finsteraarhorn. — Minden világosabb. A vizek összébb szorultak, az erdők meggyérültek.

Közben eltelt néhány új ezer év, mire a Jungfrau újra megszólalt:

— És most?

— Most fehérség uralkodik mindenfelé — feleli a Finsteraarhorn. — Fehér hó és jég mindenütt. Minden kihült. Zavartalanul alhatunk.

És alszanak az óriás hegyek; és örökre kialszik a fényes égbolt. Minden örökre elnémult a föld felett...

Igy beszélget a két óriási hegy az orosz író művében, — s az emberen végigfut a hideg borzadás: Álom ez vagy valóság? Kitalált mese vagy egykor valóban bekövetkező igazság? Hogy mi «kétlábú bogárkák», nyüzsgünk, mozgunk, építünk, rombolunk, veszekszünk, gyilkolunk, háborút viselünk... meddig?... ezer esztendőkig?... tízezer esztendőkig?... De minden óra megáll egyszer, minden évezred elmúlik egyszer, minden idő eljár egyszer... Igen, minden elmúlik egyszer, *de Isten örökké él!*

Az örökkévaló Isten! Isten örökkévalósága az utolsó ecsetvonás, amelyet a mi mennyei Atyánkról festett képre még föltenni szeretnék. Istennek ezt a tulajdonságát hagytam a beszédsorozat végére, mintegy bekeretezésül az Istenről festett képünknek. Ma még az örök Istenről fogok beszélni, a jövő vasárnap aztán összefoglalom a Róla elmondott beszédeimet és ezzel bezárom a Hiszekegy első mondatáról, az Istenről másfél év előtt kezdett beszédsorozatomat.

Az örökkévaló Isten! *I.* **Mit hirdetünk mi Isten örökkévalóságáról** és *II.* **mit hirdet minekünk Isten örökévalósága?** — e kettős gondolat köré csoportosítom mai beszédem anyagát.

Az első kérdésünk tehát ez:

I. Mit hirdetünk mi Isten örökkévalóságáról?

A) Ha a feleletet rövid *tagadó* alakban akarnám megadni, ezt kellene mondanom: Isten örökkévaló, azaz nem ismer időt; az isteni létnek nincs kezdete, nincs vége és nincs egymásutánja. Vagyis mint a katekizmusban tanultuk: Istennek sem kezdete nem volt, sem vége nem lesz; Ő mindig volt, van és lesz.

Ha pedig a feleletet *állító* formában akarnám megadni, akkor röviden ezt mondanám: Isten örökkévaló, azaz Ő az időnek teremtője, s ami pozitív tartalom van az időben, az Benne túlontúl megvan. Vagy más szóval, hogy Isten a végnélküli életet egyszerre, teljesen és tökéletesen bírja.

«Mielőtt a hegyek lettek s mielőtt a föld kereksége alkottatott, öröktől-örökké vagy Te Isten» — mondja a Zsoltáros. (Zsolt. 89, 2.) Egy másik helyen pedig így fejezi ki ugyanezt a gondolatot: «Uram, Te kezdetben a földet alkottad s az ég a te kezed munkája. Ezek elmúlnak, de Te megmaradsz; megöregszenek, mint a ruha s mint az öltönyt változtatod őket és megváltoznak; de Te ugyanaz maradsz s éveidnek nem lesz vége». (Zsolt. 101, 26—28.) Isten «van, volt és lesz». (Titk. Jel. 1, 8.) és «örökké él». (Titk. Jel. 5, 14.)

Tehát Isten az idő fölött áll, Benne nincs idő, sem mult, sem jövő: Ő mindig a jelen.

Érzem azonban — Testvéreim, — hogy ezek a meghatározások csak a csontváza, csak az oszlopai a kívánt feleletnek és hogy világosabbá váljék előttünk az örökkévaló Istennek arca, ahhoz *aprólékosan részletezni is kell a válaszomat.*

Próbáljuk hát részletezni, *mit is hirdetünk azzal, hogy Istent örökkévalónak mondjuk.*

A felelethez előzetesen néhány filozófiai megfontolásra lesz szükségünk.

Az embernek sajátos tulajdonsága, hogy szeret az elmult idők eseményei közt elmerülni s szereti a jövő eseményeit fürkészve kutatni, azután pedig mindenről áttekintő korképet igyekszik magának alkotni. Ez a törekvésünk istenhasonlóságunknak egyik megnyilvánulása.

De mit tudunk mi a multból s mit sejtünk a jövőből? Alig valamicskét. *Az egész világról valóban átfogó képe* csak Istennek van, mert Ő nemcsak azt látja, ami *térben* van egymás mellett, hanem azt is, ami *időben* egymás után. Ha tehát azt mondjuk, hogy Isten örök, ezzel azt akarjuk mondani, hogy Isten ura s teremtője az időnek és minden történésnek, a világ minden eseményének. Amint Ő *mindenütt* van, mert Ő teremtette a teret (azzal, hogy valamit is teremtett), épígy Ő *mindig* van, mert Ő teremtette az időt (azzal, hogy a teremtés által esemény van a világon, amelyhez az időt mérni lehet).

Már most ezek után kíséreljük meg elgondolni, milyen lehet az az örök Isten, akinek nincs kezdete és vége, s aki előtt nincs idő.

***B)* Az örök Isten, akinek nincs kezdete és vége, hanem a lét teljességét mindig tökéletesen bírja.**

a) Az örök Isten, akinek nincs kezdete!

Bármiről beszéljünk is ezen a teremtett világon, mindenről ezt kell mondanunk: kezdetétől végéig, születésétől haláláig. Az emberről ezt mondjuk: a bölcsőtől a koporsóig. A magas toronyról ezt mondjuk: a lábától a csúcsáig. Még az egész világról is ezt mondjuk: a teremtés napjától az ítélet napjáig . . . Csupán egyetlen egyszer teszünk kivételt: amikor Istenről beszélünk. Róla a Szentírás így beszél: «Örökkönörökké vagy Te, Isten». (Zsolt. 89, 2.) Róla a misézö pap így énekel: . . . «peromnia saecula saeculorum», «minden századok századán keresztül». És Róla a keresztény hívő így imádkozik: «Dicsőség az Atyának és Fiúnak és Szentlélek-istennek, miképpen kezdetben vala, most és mindörökön örökké».

Az örök Isten! Aki mindig volt s aki előtt nem volt senki. Akinek nem volt kezdete, mert Ő soha nem lett, hanem mindig volt. Volt és van és lesz. Aki nem volt gyermek s ifjú, felnőtt és agg, hanem mindig egy és ugyanaz a tökéletes teljesség. Akinek nem volt kezdete, mert Ő kezdete mindennek, mint mondja is magáról Isaiásnál: «Én magam vagyok kezdettől. fogva» (Is. 43, 13.)

b) Az örök Isten, akinek nincs vége!

Nemcsak kezdet az Isten, hanem a vég is, mint ugyancsak Isaiásnál mondja: «Én vagyok a kezdet és a vég». (Is. 44, 6.) Ha pedig mindennek kezdete és vége az Isten, akkor minden, ami Istentől származott — tehát az egész világ — egykor ismét Hozzá tér vissza . . . Mikor? . . . Amikor a teremtett világ elérte végső célját, amelyért teremtetett: a Teremtő dicsőítését, «hogy az Isten legyen minden mindenekben». (Kor. I. 15, 28.)

c) Az örök Isten, aki a lét teljességét mindig tökéletesen bírja!

«Én vagyok az «Aki vagyok» (Móz. II. 3, 14.). — mondja magáról. Senki Istennek nem adhat, senki Tőle el nem vehet. Senki Őt nem nagyobbíthatja, senki nem kicsinyítheti. Isten nem nőhet és nem fogyhat. Nincs semmire szüksége és nem nélkülöz semmit. Isten önmagában és önmagától az örök tökéletesség, az örök teljesség. Zúgnak a vízözön gyilkos hullámai, villámló felhőkben reszket a Sinai-hegy — kiáltanak az utolsó ítélet harsonái — és Isten mindig marad az, aki volt s előtte ezer év, mint egy pillanat.

Ime, az örök Isten, akinek nincs kezdete és vége!

C) Az Isten örökkévalósága azonban még mást is jelent. Ime, az örök Isten, **aki előtt nincs idő!**

Mit jelent az, hogy Isten számára nincs idő? Ehhez tudnom kellene, mi is az idő.

a) Mi is az az idő? Ki tudná azt könnyen meghatározni? Valami kézzelfogható dolog-e, mint a tárgyak, dolgok? Ugy-e nem! Vagy tenger-e, amelyben a világ tárgyai úsznak? Sodró áradat-e, amely ragad mindent az örökkévalóság felé? Nem, nem! Mindez nem pontos meghatározás! Közelebb jutunk a valósághoz, ha azt mondjuk, hogy nem is dolog az idő, nem is valami, hanem csak az események egymáshoz való viszonya: hogy valami már megtörtént-e, vagy csak meg fog történni. És talán akkor még jobban megértjük, ha ezt mondjuk: *Az idő a dolgok föltartózhatatlan egymás-utánja, amint azok a jelenből a multba futnak.*

«Tempus rerum imperator» — tartja egy régi mondás, «az idő a dolgok uralkodója». Igen, kegyetlen uralkodója: megállás nélkül, pihenés nélkül hajszol mindent előre, tovább ... nincs nyugalom, nincs megállás, nincs változatlanság ... minden mozog, változik, múlik ... És e fölött a szakadatlan forgandóság fölött, e fölött a nyüzsgő, mozgó állhatatlanság fölött, e fölött a futó-rohanó mulandóság fölött *áll az örök Isten!* Isten, «akinél nincs változás, sem árnyéka a változandóságnak». (Jak. I., 17.) «Én vagyok az Úr s nem változom» — mondja önmagáról a prófétánál. (Mal. 3, 6.) «Non habet tempus, per quem factus est tempus» — mondja róla Szent Ágoston, «nincs alávetve az időnek az, aki által az idő lett».

b) De az időt még másképp is érthetem. Érthetem úgyis, hogy *az idő bizonyos tartama, életkora a dolgoknak.*

És ha így értem, akkor is korlátozott a világon mindennek az ideje, rövid az élete. Rövid az ember élete, — ah, de mennyire rövid! Vannak csillagok, melyek fénye szédületes távolságból évezredek alatt jut el a földig, — de mégis korlátozott ideje van útjuknak. Hófödte hegycsúcsok meredtek az égnek olyan évezredek óta, amelyekben élő lény még nem is volt a földön, — és mégis ... egykor ezek a gránithegyek is elkopnak, a tengerek is kiszáradnak ... minden elmúlik ... *De az általános mulandóság hervadó forgatagában ott áll az örök Isten!*

c) És az időt még mindig érthetem másképp is. Mondhatom azt is, hogy *az idő az az atmosphéra, amely körülvesz, az a korszellem, amelyet magunkba szívunk,* s aminek következtében azt mondjuk magunkról, hogy «korunk gyermekei vagyunk».

Valóban mi nemcsak szüleink gyermekei vagyunk, hanem korunké is, ezer meg ezer szállal korunkhoz hozzáfűzve. «Wie die Zeit, so die Leut'», — «amilyen az idő, olyanok az emberek», — tartja egy német mondás. Valóban, mi, akik benne élünk az emberiség fejlődésének egy-egy korszakában, alig tudjuk észrevenni, mennyire át- meg átjárja fölfogásunkat, cselekvési módunkat, viselkedésünket annak a kornak levegője. Mint változik ez a világ itt körülöttünk szinte évtizedek szerint! Mily nehéz — szinte lehetetlen — az öregeknek megérteniök az ifjakat! Hiába, «az idő eljárt felettük» — mondják az öregekről a fiatalok, s mint valami ittmaradt romokra tekintenek rájuk. *De minden korszellem és változás fölött, minden időhözkötöttség fölött áll az örök Isten*, aki megért mindenkit, öreget és ifjút, aki nem változik az idővel, s aki fölött az idő soha el nem jár.

Mondhatjuk-e hát, hogy Isten «öreg», vagy hogy «fiatal»? Mindkettőt mondhatjuk, de mindkettőt csak emberileg, magunkra vonatkoztatva. A Szentírás is mondja öregnek (Dán. 7, 9.), mert milliónyi évek előtt is volt; de fiatal is, fiatalabb, mint a ma született csecsemő, mert ennek életéből már elveszett néhány óra, míg Istenéből el nem vesz soha semmi.

Mily érdekes dolog: Ha egy ember korát akarjuk megjelölni, mit teszünk? Megmondjuk, hány évet nyelt el már életéből a rohanó idő. «30 éves ember» — ez azt jelenti, hogy életéből már 30 év a multé. De Istent nem így jelöljük meg. Azt mondjuk: örökkévaló, azaz minden pillanatban az élet teljes tökéletessége van kezében.

Ime, mindezt hirdetjük, mikor azt valljuk, hogy az Isten örökkévaló!

És most már elmondhatjuk, hogy egészen tudjuk, mily szédületes mélységeket zár magába az isteni örökkévalóság?

Ah, dehogy! Mindaz, amit eddig mondottunk, mindaz a szépség, mindaz a fönség, amivel ezen a teremtett világon csak találkozunk, mindez csak ablakrepedésen kivillanó elejtett kis sugara az örökkévaló Isten fönségének. Mily jól esik hát nekem, földi gondoktól üzött-hajszolt, ideges rohanó embernek megpihenni ennek az örök Istennek nyugodt csendességénél! Mily jól esik nekem, rohanó-kapkodó kis embernek, megnyugtatni vibráló, nyugtalan idegeimet ennek az örök Istennek szent békéjében. Testvérek, kiket föléget, fölmorzsol a nyugtalan élet lázas tempója, ide fussunk pihenni: az örök Isten nyugodt szívére!

De ime, ezzel most már elértem beszédem második kérdéséhez: Mit hirdet nekünk Isten örökkévalósága; mennyi erőt ad és mennyi vigasztalást?

II. Mit hirdet nekünk Isten örökkévalósága?

Aki az örökkévaló Istenre sokszor és szeretettel tud gondolni, az ebből a gondolatból a kísértésben *ellenálló erőt*, a világ múlandósága közt pedig megnyugtató *vigasztalást* fog meríteni.

A) Az örök Isten gondolata **erő a kísértésben.**

a) A boldogságnak az a végtelen tengere, amely eltölti az örökkévaló Istent, valaha a mi osztályrészünkké is válik, ha hűségben töltöttük el a földi életet. Hát nem érdemes-e *ezért* hűnek maradni a kísértés idején? Hát érdemes volna-e *ezt* a boldogságot cserébe adni a bűn által ígért, csalfa, rövidke élvezetért?

Morus Tamást, a nagy angol kancellárt katolikus hithűsége miatt halálra ítélték. VIII. Henrik angol király u. i. elhagyta törvényes feleségét, más nővel állott össze, a kancellár azonban nem akarta ezt a bűnös viszonyt házasságnak s Henriket az angol egyház fejének elismerni; ezért került a Towerbe, s ezért mondták ki fölötte a halálos ítéletet. A király előbb a börtön kínzásaival igyekezett megtörni az egész országban tisztelt kancellár ellenállását; majd a kancellár legkedvesebb leányát, Margitot küldték apjához, hogy bírja rá engedékenységre — hiába. Végre a halálos ítélet előtt megjelent a felesége a börtönben s könnyek közt kérte, hogy legyen engedékeny s mentse meg ezzel életét családjának. Morus Tamás nyugodtan kérdezte: Mondd, meddig élhetnénk mi még együtt? Az asszony felelte: Legalább még húsz évig! Látod, — szólt a férje, ha legalább 1000 évet mondtál volna, az még lett volna valami! De 20 évért elveszítsem az örökkévalóságot?

És Morus Tamás a halálba ment! Megóvta az eleséstől az örökkévalóság gondolata.

b) Ó, ha én sokszor gondolnék az örök Istenre! Itt a földön, beszélünk «örök tengerről», s «örök hegyekről», de mindez, úgy-e, csak emberi túlzás. Igy mondjuk: az «örök» hegyek, az «örök» tenger. Pedig csak egy az örök: Isten. Isten, akiről egyedül mondja a Szentírás: «Mielőtt a hegyek lettek, vagy a föld és a világ alkottatott, öröktől örökké vagy Te, Isten». (Zsolt. 89, 2.)

De hát nekem elég intőjel a hegy is, a tenger is. *Legyek jellemben, becsületben, erkölcsben rendületlen, változatlan, mint az «örök» hegyek, — s akkor tisztelem az örök Istent!* Jönnek a viharok, s a hegy nem inog; dördül a villám, s a hegy nem inog. Lábánál kavarog a mindennapi élet szennye, piszka, de fejéhez föl nem ér a sár: mint hófehér oltár nyúlik az égbe.

És az örök tenger! Mennyi nemzedéket hordozott már hullámain! Phöniciaiakat, karthagóiakat, görögöket, perzsákat, rómaiakat, wikingeket, normannokat, velencei s génuai kereskedőket, felfedezőket, misszionáriusokat ... hova lettek mindezek? ... De suttog az «örök» tenger! Állok a tenger partján ... Tomboló orkán szánt végig rajta, föl is kavarja tükrét, de csak a víz színét, lent a mélyben nyugalom honol, — *mint kellene az én életem mélyén is az örökkévaló Istenbe vetett bizalmamból biztonságnak, nyugalomnak fakadnia akkor is, ha az élet viharjai hullámokat kavarnak is a felszínen!*

Ime, Testvéreim, mit hirdet nekünk az Isten örökkévalósága! Mily erőt ad a léleknemesítés nehéz munkájában!

B) De aztán ad egy még fönségesebb vigasztalást: **vigasztalást az elmúló világ forgatagában.**

a) Újévkor fölállítom íróasztalomon az új kalendáriumot. Januártól-decemberig pontosan sorakoznak a napok egymásután: órára s percre pontosan be van írva, melyik napon mikor kel fel a nap és hold s mikor nyugszik ... De a naptár lapjai rólam nem mondanak semmit: nem tudom beírni, mi fog velem történni a jövő hónapban, vagy akár csak holnap is, sőt, hogy megérem-e ezt a holnapot?

Ó, az örök Istennel szemben mennyire érzem tiszavirág-mulandóságomat!

Mennyire érzem a költő szavainak igazságát:

Szép volna az élet,
Csak ily bús ne volna;
Nyári nap az égen
Télbe ne hajolna,
Ne kellene mindig
Múló időt mérni,
Messze célra törve
Hamar célhoz érni,
Futni fuldokolva,
Élni haldokolva, —
Szép volna az élet,
Csak rövid ne volna.

(Sajó S.)

És mikor évről-évre egyre ijesztőbben érzem, mint siklik ki az élet a kezemből, mikor napról-napra tapasztalom, mily mulandó ez a földi lét s az egész világ romokkal van telve; mikor tudom, hogy az egész világ egy nagy temető és növényi- és állathulladékokból áll maga a föld is a lábam alatt, s mikor végigreszket rajtam a halál melancholiája: *ó, mily jó ilyenkor fölemelni szememet az örök Isten felé!*

Mint reszket a sugár, mely a napból jő! Mitől fél? Fél a felhőtől, mely útját állhatja, — s akkor vége! Mint reszket a kis csibe, mikor ölyv kering fölötte! Mitől fél? Fél a gyilkoló karmoktól, mert akkor vége! Mint reszket a falevél, mikor őszi szél süvít végig! Mitől fél? Fél a zúgó széltől, mert ha ez letépi, vége! És mint reszket az ember, mikor kopogtat a halál! Mitől fél? Fél az elmúlás sajgó pillanatától! Minden elmegy, minden elmúlik . . . de él az Isten, egyedül örök az Isten! *Egyedül Isten a nagy, mert Ő egyedül örök.*

És még valaki nagy . . . Nagy az az ember, aki ebbe az örök Istenbe tud kapaszkodni, s aki életében egyre szebbé alakítja ki lelkén az örök Isten fönséges képét.

b) Mily megrendítő, mily fönséges ellentét: *az örök Isten s a pillanatnyi ember!*

Az örök Isten! Időt nem ismerő nyugalomban szemlélem Őt, nyugalomban, mely hordozza az élet teljét s a végtelen cselekvés bőségét. Angyalok s dicsőült emberi lelkek beláthatatlan milliárdjai éneklik dicsőségét szakadatlan századok végtelen láncolatán át, «per omnia saecula saeculorum».

Az örökkévaló Isten!

És itt állok én, *a pillanatnyi ember* . . . a suhanó idő áradatába állítva. Mi az én életem? Apró kis hullámverés az idő parttalan óceánjában. Lehulló falevél a rengeteg őserdőben. Parányi homokszem a megmérhetetlen föveny-ben . . . Mi az én életem? «Mint a fű, mely hajnalban fakad és nő, és estére lekonyul és elhervad és elszárad». (Zsolt. 89, 6.). Minden percem egy hulláma, minden napom egy áradata, minden évem egy darabkája földi életem folyójának; egy folyónak, amely egyszer — halálom pillanatában — az örökkévalóság végtelen óceánjába fog torkollni.

Mikor? — nem tudom, nem is fontos. Hát mi a fontos? Az, hogy *hogyan!* Hogyan fog ez a folyó a tengerbe torkollani? Úgy-e, mint egy kiszikkadt, alig mozduló, besározott, beiszapozott, lapos pocsolyás víz, ami csak hinárt, szemetet

hoz magával a tengerbe? Vagy úgy-e, mint diadalmasan harsogó, sodró víztömeg, amely drága kincsekkel, értékes árukkal megrakodva ér az óceánhoz.

Hogyan lesz ez a tengerhez érkezés? Az «örök Tengerhez?» Testvérem, ez tőled függ . . .

Mondd, hogyan akarsz megérkezni az örökkévaló Istenhez?

*

Kedves Testvéreim! Az örökkévaló Istenről beszéltünk, mi, kiknek élete mint az árnyék, mint a füst. A változhatatlan Istenről beszéltünk, mi, kiknek élete, mint a hold változik.

Rohan velünk az idő, s az élet sodra ragad magával. Hová? A tengerbe, az örök tengerbe, hiszen mindnyájan az örökkévalóság fiai vagyunk!

Mikor az eltikkadt görögök hosszú, kínos vándorlás után megpillantották az üdítő tengert, örömújjongásba törtek ki: «Thalatta, Thalatta», «tenger, tenger!»

Testvérek! Tudjátok mi a legszebb földi jutalma az Isten akarata szerint eltöltött életnek? Az a szent öröm, amely utolsó pillanatunkban eltölti lelkünket. Hogy amikor majd aggódó arccal állanak betegágyunk mellett rokonaink és az ő visszafojtott könnyeikből észrevesszük, hogy életünk útja már egész közel van a torkolathoz, a Tengerhez, az örök Istenhez, hogy akkor mi is fölkiálthassunk:

Légy üdvözölve tengere az Örökkévalóságnak, amely után epedve vágytam az élet küzdelmeiben!

Az élet után, melynek nincs vége!

A boldogság után, melynek nincs felhője!

Az ország után, melynek királya az örökkévaló Isten!

«Tisztesség és dicsőség az örökkévalóság hallhatatlan, láthatatlan királyának, az egy Istennek, mindörökkön-örökké. Amen.» (Tim. I. 1, 18.)

XXXV.

Téged, Isten, dicsérünk!

Krisztusban Kedves Testvéreim!

A bécsi városháza előtti hatalmas téren a mult év egyik napján nagy kereszt állott, s rajta fénylő betükkel a felírás: «Rette deine Seele!», «Mentsd meg lelkedet!»

Hogy került a kereszt a vörös Bécs kellő közepébe? És honnan jött az a tömeg, amely ellepte a teret?

«Die Spielleute Gottes», «a jó Isten komédiásai» címmel évek óta működik Ausztriában egy társulat, amely szerte az országban erkölcsnemesítő darabokat mutat be; ők akartak ezredik előadásukkal a bécsi Rathaus-Platz nagy nyilvánossága előtt szerepelni.

A jubiláris darab[1] megrázó drámai feszültségben mutatja be a sátán elkeseredett harcát az Isten ellen.

A pokol főtanácsának teljes ülésén vagyunk s az ördög elnököl. De nem középkori módon: szarvakkal, lófarkkal és patával ábrázolva, hanem teljesen modern öltözetben. Az asztal körül ülnek munkatársai: a gőg, a pénzvágy és a szemérmetlenség és meghozzák a pokol nagytanácsának legelső határozatát, amely így szól: «Ütött az Isten utolsó órája! Letesszük az Istent!» De abban a pillanatban, amelyben a pokoli tanács kimondja vakmerő határozatát, abban a pillanatban megjelenik az Isten követe és idegfeszítő párbeszédes harcba kezd a sátánnal.

— Azt hiszed, te már győztél? Nézd, mennyi rejtett jóság van még az emberek közt! Mennyi becsület! Mennyi tisztesség! — mondja az égi követ az ördögnek.

Az gúnyosan felel: Hiába, hiába... már minden az enyém! Színház, rádió, grammofon, film, börze, újság — minden nekem szolgál!...

[1] *Lux:* Das Spiel von Satans Weltgericht. V. ö. Schönere Zukunft. 1930. nov. 2-i száma.

Így indul a darab. Ki lesz itt győztes? — reszket végig a nézőn az aggodalom. Fog itt még az Isten győzni? De mire véget ér az előadás, nagyot lélekzik az ember: Az Isten győzött! Részegesek, erkölcstelenek, gyilkosok végső perceikben egymásután megdöbbenve tettek vallomást, hogy él az Isten és nem lehet előle embernek elbujnia.

Él az Isten! És győz az Isten! — ez a darabnak végső tanusága, ez az emberiség történetének, a világtörténelemnek legmélyebb s egyetlen témája, s ez az én mai záróbeszédemnek is alapgondolata.

Másfél esztendővel ezelőtt kezdtem el szent hitvallásunknak, a «Hiszekegy»nek fejtegetését és csak ma jutottunk el az első mondat magyarázatának végére. Ami beszédet az elmult másfél év óta tartottam, mind csak a Credónak első mondatáról szólott: «Hiszek egy Istenben!»

Amióta ember van a földön, egyének és népek mindig hittek Istenben; s bár mindig akadtak olyanok, akik az ördögi nagytanács detronizáló határozatát szerették volna végrehajtani, Isten trónja ma is szilárdan áll, s az emberi térdek ma is imára hajlanak a mennyei Atya áldott fönsége előtt. Ma is vannak ugyan emberek, akik szidják az Istent, — de tönkre is mennek miatta; és ma is vannak, akik áldják az Istent — és boldogságukra lelnek Benne. Ime, ebbe a két gondolatba foglalnám össze a mai, záróbeszédem anyagát, amelyben szólni fogok I. *azokról*, **akik szidják az Istent** és II. *azokról*, **akik áldják az Istent.**

I. Akik szidják Istent.

Megdöbbentő tanusága az emberi gonoszságnak az az *elkeseredett düh*, amelynek lángja hol ebben, hol abban az országban lobban föl az Isten tisztelete ellen. Mintha szóról-szóra igaza volna annak a bécsi színdarabnak! Mintha valóban a lázadó sátán hűséges szolgálatába szegődött volna sok-sok író, művész, színház, film, rádió, újság . . . Mert nemcsak az harcol Isten ellen, aki Őt tagadja, aki Őt káromolja. Ellene harcol mindenki, aki az emberi lélekben alássa a becsületet, a tiszta erkölcsiséget, a kötelességteljesítést, aki aláássa a vallásos hitet.

Évek óta jönnek a vérfagyasztó hirek a messze Keletről, mily pokoli tervszerűséggel folyik ott ma a harc az Isten ellen.

Oroszországban a legutóbbi három év alatt 14.000 templomot zártak be erőszakkal. Az istentagadást egy külön egyesület terjeszti hivatalos hatalommal, az «Istentelenek Szövetsége», amely 17 millió felnőtt és 18 millió 8—14 év közti gyermektagot mond magáénak, s melynek újságjai félmillió példányszámban jelennek meg. S ugyanakkor, amikor az orosz egyetemeken 35 új tanszéket szerveztek az atheizmus, az istentagadás terjesztésére; ugyanakkor, amikor Minskben (Fehér-Oroszországban) egy teljes egyetemet állítottak föl kizárólagosan a vallás elleni harc szervezésére: ugyanakkor (1930 nov. 1-e óta) a kenyérjegyet megvonták, tehát a legprimitívebb megélhetési lehetőséget megtagadták mindenkitől, aki bármilyen vonatkozásban áll a valláshoz. Kenyérjegyet nem kapnak a papok (bármiféle valláshoz tartozanak is), kántorok, orgonisták, sekrestyések, vallásos újságok szerkesztői és vallásos tárgyakat készítő művészek ... Valóban, mintha a pokoli nagytanács határozatának győzelmét látnók ...

Ugyanakkor, amikor az «Istentelenek Szövetségének» fiatalkorú tagjai pokoli vigyorgással rontanak be a még megmaradt templomokba, sőt magánházakba is és kihordva onnan a szentképek ezreit a piactéren nagy diadallárma közt elégetik; ugyanakkor, amikor az utcákon a nép röheje közt a szentmisét és keresztséget orgiákon gunyolják ki és a szép, régi templomi énekek dallamait a leggonoszabb istenkáromló új szöveggel éneklik: ugyanakkor a Fehér-tengerben fekvő Ördögszigeteken az oda száműzött papokkal napi 12—17 órás, embertelen rabszolgamunkát végeztetnek féladag élelmezés mellett; nincs nap, amelyen 6—10 halott ne volna köztük, s a haldokló papokhoz még azért sem engedik oda paptársaikat, hogy feladhassák nekik a szentségeket. Több papot rajtakaptak azon, hogy haldokló paptársaikat meggyóntatták, s ezeket a legnehezebb erdei munkára s a fogolykoszt egyharmadára ítélték őket. (Bayr. Kurier 1930 aug. 8.) ... Valóban, mintha a pokoli nagytanács határozatának győzelmét látnók ... Az istentelenség hirdetése tömérdek papírt emészt fel: ezért kiadtak egy rendeletet, hogy valamennyi Szentírást, Bibliát, misekönyvet, ami csak az országban található, be kell szolgáltatni és azok összezúzott papirjából új papírt készítenek a bolseviki propaganda iratai számára.

De, úgy látszik, nem csak papír nincs elegendő, hanem kő sincs. Moszkvában az elkopott utcakövezetet a temetők-

ből elhordott sírkövekkel javítják és némelyiken még most is olvasható a sírfelirat.

Nem messze tőlünk ma már egy óriási nép él, amelynek nincs vasárnapja (mert még a hetet is eltörölték); ma már gyermekek milliói élnek, akik nem hallottak semmit arról, mi az a karácsony. Valóban, mintha a pokoli nagytanács határozatának győzelmét látnók . . .

És mikor az ember napról-napra olvassa ezeket az égbekiáltó szörnyűségeket, az első pillanatban úgy érzi magát, mint annak a bécsi darabnak kezdetén a nézők: Mi lesz itt? Fog itt még az Isten győzni? . . .

Aki azonban ismeri az emberiség történelmét, s aki tudja, hányszor lázadt már fel a pokoli gonoszság Isten trónja ellen, az előtt a jövő nem lehet kétséges. Azok tudják, hogy amíg a mai logikusan gondolkozó s érző szívű emberfajta él a földön, annak lelkéből az istenhitet kiirtani nem lehet; azok tudják, hogy a színdarab végén, a világtörténelem végén, mégis az Isten fog győzni. És Vele együtt győzni fognak azok, akik hisznek az Istenben, s akik áldják az Istent.

II. Akik áldják az Istent.

Van-e Isten és milyen az Isten? — ez a két gondolat foglalkoztatott minket másfél éven keresztül és erősített meg mindnyájunkat azoknak táborában, akik hisznek az Istenben, s akik áldják az Istent.

A) **Van-e Isten?** — vètettük fel a kérdést a beszédsorozat első felében.

a) Megkérdeztük a csillagok nagy külső világát s a teremtett ember lelkének benső világát és élő és élettelen természet, a világegyetem szédületes rendje és célszerűsége együtt harsogta a feleletet az igazság s boldogság után vágyó ember lelkével: *Van Isten! Az eszem kényszerít rá, hogy higyjek Benne.* A teremtett nagy világ magassága Isten után kiált s az emberi lélek mélysége Isten után kiált.

Mert ha nincs Isten, nincs Teremtője a világegyetem páratlanul bonyolult és pontos gépezetének: és ha nincs Isten, nincs célja az emberi életnek. De hát lehetséges lenne ez? Mikor egy tollhegyre, egy gépkerékre nem merjük azt mondani, hogy magától lett s nincs teremtője, — akkor a csodálatos nagy világról el mernők mondani? És mikor nincs egy levél a fán, amelynek célja nem volna: mikor nincs

egy fűszál a réten, amikor nincs egy vízcsepp a tengerben, melynek célja nem lenne, — csak éppen az embernek nem lenne semmi célja? Ezt a kérdést feladta magának *Tolstoj* is, és így felelt rá: Emberek milliói és milliói élnek nyugodtan, dolgoznak, szenvednek, harcolják a földi életet és nem jut eszükbe, hogy mindez céltalan lenne. Hát honnan ered ezeknek a kedvük, munkaerejük s életbírásuk? És Tolstoj sem talál más választ, mint ezt: A bölcs és igazságos Istenbe vetett hitükből! És akkor ... egy tavaszi erdei sétán ... mint valami kinyilatkoztatás tört ki belőle a vallomás: «Van Isten! Csak úgy élhetsz, ha hiszesz Istenben» (Tolstoj: Az én gyónásom).

Igen, csak úgy élhetünk, ha hiszünk az Úristenben.

Úristen! — mondjuk a mi anyanyelvünkön. De ugyanezt mondják a többi népek is. *Adonaj*, — mondja a zsidó, Κύριος, — mondja a görög. *Dominus*, — mondja a latin. Nem akadunk népre, amely nem ismerné a világot teremtő s kormányzó Isten fogalmát. Mindenütt Istenhez folyamodik az ember; ez az a szó, amelyet a legtöbbször ejtenek ki ezen a földtekén! Mikor a kelő nap sugarai először aranyozzák be az alvó házak ablakait, Isten nevével ébred új munkára a pihenő ember. A buzgók Hozzá fohászkodnak, a szegények az Ő nevében kérnek, a betegek Tőle remélnek a haldoklók Benne bíznak. Nincs hely, nincs idő, nincs alkalom, ahol Istenre ne gondolna az emberi lélek, ahol ne hinne Istenben. Hisz, mert az esze kényszeríti rá.

b) De ugyanerre kényszeríti *a rendezett emberies élet* is, mert Istenbe vetett hit nélkül lehetetlenné válik a társadalmi élet is.

Lehet-e emberies életet építeni a romboló istentagadásra? Lehet-e Istenbe vetett hit nélkül kötelességteljesítésről beszélni, a család iránti kötelességekről beszélni, embertársaink iránti figyelmességről beszélni? A társadalom kötelességeket ró reánk, kötelességeket, amelyek sokszor lemondást s áldozatot jelentenek az egyén számára. Az abszolut hűség, megbízhatóság, munkakedv, becsületesség, kötelességteljesítés stb. mind olyan alapjai a társaséletnek, amelyeknek végső támasza csak az Istenbe vetett hit. Az istentagadás tehát az emberi társadalom alapjait rendíti meg. Valaki világgá kiáltja: Nincs Isten! Meghallja ezt egy szenvedő s tovább kiáltja: Nincs célja az életnek! Meghallja egy gonosztevő s kiáltja: Nincs bűn! Meghallja az ifjúság s kiáltja: Nincs erény! Meghallja egy férj s kiáltja: Nincs

házassági hűség! Meghallja a gyermek s kiáltja: Nincs szülői tekintély!

Egy ország Isten nélkül — ország áldás nélkül! Egy nép Isten nélkül — vérengző vadállat-csorda fegyelem nélkül. Tisztelheti-e az ember apját-anyját a földön, ha nem tisztel egy mennyei Atyát az égben? Tisztelhet-e az ember földi törvényt, ha nem tisztel egy mennyei, örök Törvényhozót? Szeretheti-e embertársait az, aki szerint mindnyájan a semmiből jöttünk és a semmibe megyünk vissza, a közbeeső rövidke életre tehát minél több élvezetet kell magunknak összeharácsolni!

És ha valamikor az embernek a «mennyei kinyilatkoztatás» nem lenne elég bizonyság arra, hogy van Isten, hát majd a «pokoli kinyilatkoztatás», a gonoszság uralma fogja előtte bebizonyítani! Mert ha nincs Isten, akkor az igazság csak talány, a jog és törvény talány, az egész erkölcsi rend talány és minden embernek jogában áll azokat a saját szája íze szerint megfejteni. Ha nincs Isten, nincs szabadság sem, mert a szabadság csak a törvényeken épülhet, a törvény erkölcsön, az erkölcs meg a valláson s az Istenen.

Tudjátok, mi van felírva a kairói mohammedán egyetemre? Bizonyos irigységgel és szégyennel ismétlem: *mohammedán egyetemre!* «A chemia fontos, Isten fontosabb», — ez van felírva.

Ó, igen: kell chemia, kell technika, kell ipar, kell földmívelés, kell kenyér, kell ruha, kell higiénia, kell napsugár... de ezen felül: *kell Isten!* Mert aki csak a naptól várja a világosságot, az minden este sötétben marad; míg akinek Isten a napja, annak az örök világosság fényeskedik.

Betegek vagyunk, mindnyájan érezzük. De hát nem hiszitek el, hogy abba beteg a mai világ, hogy messzire került és szakadt Istentől? Mikor az északi országokban az emberek heteken keresztül elszakadnak a látóhatár alatt bujkáló naptól, levertség, melancholia vesz erőt rajtuk. Ez a levert melancholia rágódik a mai emberiségen: elszakadt az éltető Naptól!

Az araboknak van egy nagyszerű mondájuk a Szahara sírásáról. Mikor csendes, csillagos éjtszakán lágy szellő suhan végig a végtelen homoksivatagon s a kis porszemek milliárdjait egymáshoz üti, úgy hangzik ez, mintha egy halálra sebzett óriási vadnak fájdalmas nyöszörgése volna. «Halljátok? — szól ilyenkor az arab vezető a karaván hoz. Sír a sivatag! Panaszkodik, hogy terméketlen pusztává vált:

siratja a viruló kerteket, a hullámzó kalászokat, a mosolygó gyümölcsöket, amikkel valaha telve volt, mielőtt ily kiégett, kietlen sivataggá vált volna.»

Kiégett, kietlen sivataglelkek a hitetlen emberek is. Lehet, hogy kifelé úgy mutatják, mintha minden rendben volna. Mikor azonban egy-egy csendes éjszakán elgondolkozva ülnek ágyuk szélén és felzokog bennük a hitetlenség miatt sivataggá aszott lélek s elsorvadt virágokat, elhervadt örömöket sirat vissza reménytelenül, olyankor válik valóra a költő szava:

«Te vagy a fészek,
Puha vagy, édes és meleg:
S én oly keveset gondolok veled.
És oly sokszor máshová nézek.
És te vagy az anyamadár
És én vagyok pelyhes fiókád,
— — — — — — — — —
És én nyugalmat nem találok
Sehol a végtelen világon.
Mert ott sír bennem, bárhol járok,
Aggódó, fájó csipogásod
Hívogató, síró zenéje.
És mindenhonnan visszavágyom
Szerelmes szíved melegére». *(Sík S.)*

Ó, igen: Hiszek az Istenben . . . hiszek az Istenben!

B) Azonban — Kedves Testvéreim — az elmondott beszédsorozatnak csak első fele foglalkozott azzal a kérdéssel: Van-e Isten? A második felében továbbmentünk és sok-sok beszéden keresztül igyekeztünk föllebbenteni a fátylat az Isten arcáról, hogy egyre közelebbről sikerüljön megismerni azt is, **milyen az Isten.**

a) És most, amikor már annyit beszéltem a mi áldott Istenünkről s mikor most ezeket a beszédeket néhány gondolattal össze akarnám foglalni, eszembejut Mózes története az égő csipkebokornál. Mózes hallja az Úr szavát, de magát az Urat nem látja. Megilletődve kérdi: «Ime, én elmegyek Izrael fiaihoz . . . Ha ők azt mondják nekem: Mi a neve? — mit mondjak nekik?» (Móz. II. 3, 12.)

Nem ez volt-e a mi kérdésünk is? Mindenütt Istenben vagyunk, élünk, mozgunk . . . de éget a kérdés: Ki ez az Isten? Ki ez a fönséges Láthatatlan? S akkor Mózesnek ezt felelte az Úr: «Én vagyok az, «Aki vagyok». Majd mondá: Ekkép mondd Izrael fiainak: Az, «Aki van» küldött engem hozzátok». (Móz. II. 3, 14.)

Mit mondjunk hát most végezetül az Istenről? Ki az Isten?

Isten! Mily fönséges szó! Csak kiejti az ember és végtelen tenger hullámzik előtte: a fönség, szépség, jóság, tökéletesség végtelen tengere. Minden emberi szó tehetetlen dadogás az Istenről, akinek nagysága a mérhetetlenség, ereje a mindenhatóság, ideje az örökkévalóság és lakása megközelíthetetlen fényesség. (Tim. I. 6, 16.)

Milyen az Isten? Mit mondjak erről az Istenről? Azt mondjam-e: Minden létnek végtelen óceánja? Eleget mondottam-e ezzel? Nem!

Azt mondjam-e: Minden megvan Benne, amit ennek az egész teremtett világnak hegye, tengere, csillaga, elektromossága, állata, embere, angyala együttesen magába foglal? Eleget mondtam-e? Nem!

Azt mondjam-e: Benne van minden szépség s harmónia, mely kiárad a csillagos éjtszakák csöndes némaságából! Benne van minden fönség, mely a hófödte hegyóriások csúcsán hallgat! Benne van minden kedvesség, amely ártatlan gyermekarcokon elömlik! Eleget mondtam-e? Nem!

Azt mondjam-e: Benne van minden igazság, szeretet, részvét, kedvesség, amiknek fel-felcsillanó szépségeivel az emberek közt találkozunk? Eleget mondtam-e? Nem!

b) Hát milyen az Isten? Mit mondjak az Istenről? A Szentírás szebbnél-szebb vonásokat fest az Isten szépségéről, — most csak két gyönyörű gondolatot emelek ki, foglalatát Isten minden tulajdonságának: *Isten a világosság és Isten a szeretet.*

«*Isten a világosság.*» (Ján. I. 1, 5.) Ha világosság, hát mindent lát, mindenhová bevilágít, nincs benne sötétség. Ha világosság, hát mindent tud, nincs benne tévedés. Ha világosság, hát csupa szentség, nincs benne folt, hiány, hiba, bűn. Ha világosság, hát akkor örök harmónia, s minden szépségnek forrása: természeti, művészeti, lelki, erkölcsi szépségnek, színnek, hangnak, formának ősforrása. Ha világosság, akkor nincs benne szomorúság, gyász, rosszkedv.

És «*Isten a szeretet.*» (Ján. I. 4, 8.) Ha szeretet, belőle fakad minden szeretet: az anyai szív, a gyermeki ragaszkodás, az áldozatos baráti szeretet. Ha szeretet: csupa jóság, csupa jóakarat, csupa gondoskodás. Ha szeretet, akkor szeretetre is legméltóbb.

Hát mit mondjak az Istenről végső összefoglalás gyanánt? Mi mást mondhatnék, mint amit *Szent Ambrus* mondott

Róla: «Sebeidet akarod gyógyítani? Ő az orvos. Láz tüze éget? Ő az üdítő forrás. Összeroskadsz igaztalan tetteid alatt? Ő az örök igazságosság. Segítségre szorulsz? Ő a mindenható hatalom. Félsz a haláltól? Ő az élet. Óhajtottad a mennyországot? Ő az Úr. Futni akarsz a sötétségtől? Ő a világosság. Ételre éhezel? Ő az élet kenyere». (De virginitate 16. fej.)

Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek teremtőjében!

*

Ime, — Testvéreim — ezt az utat jártuk be együtt másfél esztendő alatt. Ezeket és ezekhez hasonló gondolatokat mondtam el Istenről és most befejezem a Hiszekegy első mondatáról tartott beszédsorozatot. Sokat beszéltem Istenről. És most már tudjuk, milyen az Isten? Most már levettük róla a saisi fátylat? Most már egészen ismerjük az Istent?

Ó, hogy merném ezt mondani? Hogy mernék a Szentírásra rácáfolni, amely ezt írja: «Most tükör által homályban látunk; akkor pedig majd színről-színre». (Kor. I. 13, 12.)

Halljátok, Testvéreim? *Akkor* látni fogjuk Istent színről-színre! Mikor lesz ez az *akkor?* Mikor lesz ez a nagy szobor-leleplezés, azaz: Istenleleplezés? Majd ha lehull saját lelkemről a lepel: a test. Ma még a testem akadályoz abban, hogy lássam Istent. De ha lehull a lepel s a lélek elhagyja a testet, abban a pillanatban látni fogom Istent. Jól vigyázzátok meg, amit most mondok: *Egy* pillanatig minden ember látni fogja; de van, akik *csak* pillanatig látják. Azok is látni fogják egy pillanatig, akik szidták az Istent, — szidták életmódjukkal, káromlásukkal, tagadásukkal, de ezek az ítélet pillanata után az örök kárhozatra mennek. Akik azonban Isten akarata szerint éltek, akik áldották az Istent és szerették az Istent, azok örökre vele is maradnak.

Ó, én szeretem az Istent!

Szeretem az Istent, a végtelen hatalmú bölcs Teremtőt, akinek tekintete «sujthat s teremthet száz világot, s a nagy idők folyamit kiméri».

Szeretem az Istent, a végtelen jó Atyát, akinek fönsége lenyügöz ugyan, de el nem riaszt, meg nem dermeszt; nagyra nyitom lelkemet, szélesre tárom karomat s oly bizalommal repülök a nagy Isten felé, mint a gyermek siet anyja felé, még ha az királynő lenne is.

Szeretem az Istent, a világ érző szívű Kormányzóját, szeretem még akkor is, ha az életben göröngyös utakon vezetne is végig!

Szeretem az Istent, az élet Óceánját, akiből ered minden szépség s jóság, akiből bimbózik minden lélek, akiből lángját nyeri az anyai szív, akiből csendül minden győzelmi himnusz.

Szeretem ezt az Istent, dícsérem az Istent, áldom az Istent, — hiszem, hiszem, hogy egykor örökké látni is fogom az Istent!

Uram, én sápadt palánta vagyok, — de Te vagy az éltető napsugár!

Uram, én szegény vagyok, — Te vagy az örök Gazdagság!
Uram, fáradt vagyok, — Te vagy az örök Pihenés!
Uram, gyönge vagyok, — Te vagy minden Erő!
Bűnös vagyok, — Te vagy a Megbocsátás!
Elhagyatott vagyok, — Te vagy a kitárt két Kar!
Vígasztalan vagyok, — Te vagy a résztvevő Szív!
Szomjas vagyok, — Te vagy az örök vizek Forrása!
Éhes vagyok, — Te vagy az Élet Kenyere!
Éjtszaka vagyok, — Te vagy a ragyogó Nappal!

Ember vagyok ... ember ... és Te vagy az én Uram Istenem mindörökkön-örökké!

Téged, Isten, dícsérünk, Téged Úrnak ismerünk.
Téged, örök Atyaisten, áld az egész földön minden.
Neked mindnyájan az angyalok, egek és hatalmasságok,
Kerub- és szeráfseregek szűntelen így énekelnek:
Szent vagy, szent vagy, seregek szent Istene vagy.
Teljesek dicsőségednek fölségével föld és egek,
Téged az apostoloknak szent karai magasztalnak.
Téged a szent prófétáknak lelkei dícsérve áldnak.
Téged dicsőít imádva a mártirok sokasága.
Téged a földkerekségén szentegyházad vall és dícsér.
Téged áld, ó végtelen nagy fölségű Atyaisten.

Téged azért, Uram, kérünk, légy oltalmunk, légy vezérünk.
Kiket szent véred nagy árán megváltottál a keresztfán.
Engedj részt a dicsőségben szenteidnek seregében.
Üdvözüljön, Uram, néped, nyerjen áldást örökséged.
Légy vezére boldogságra, légy jutalma s koronája.
Mindennap dícsérünk Téged. Szent nevedet áldja néped.
Őrizz meg ma bűntől minket, és bocsásd meg vétkeinket.
Könyörülj rajtunk, Úristen! Könyörülj te híveiden.
Legyen irgalmad mirajtunk, amint benned van bizalmunk.
Benned van, Uram, reményünk, ne hagyj soha szégyent érnünk.

Benned van, Uram, reményünk, ne hagyj soha... soha szégyent érnünk! Amen.

TARTALOMJEGYZÉK.

HISZEK!

I. Oldal

Atyáink hite 3

I. *Az ismeretlen hit. A)* A mi hitünk igaz és *B)* a mi hitünk szép. II. *Miért szükséges, hogy hitünket jobban megismerjük? A)* Azért, hogy ezáltal öntudatos, egyéni birtokunkká tegyük azt és hogy *B)* ezáltal erősekké váljunk azokra a nagy áldozatokra, amiket hitünk megkíván tőlünk.

II.

Boldog, akinek hite van! 11

I. *Boldog az az ember, akinek hite van,* mert *A)* nem kérdez válasz nélkül és *B)* nem szenved vigasz nélkül. II. *Boldog az a nép, amelyiknek hite van: A)* erkölcsöt, életkedvet, ellenálló erőt és önbizalmat nyer, *B)* ha valóban élő hit lüktet tagjaiban.

III.

Boldogtalan, akinek nincs hite! 20

I. *Boldogtalan az az ember, akinek nincs hite,* mert *A)* kérdez és — nincs rá válasz, *B)* szenved és — nincs rá vigasz. II. *Boldogtalan az a nép, amelyiknek nincs hite. A)* Csak el kell olvasni pl. a francia forradalom történetét, *B)* és megértjük, mivé lesz a nép hit nélkül.

IV.

Mi visz a hitetlenségbe? (I.) 29

I. *A tudás és hit. A)* A kettő között az a viszony, ami az emberi szem és a messzelátó között. *B)* Végelemzésben nem is tudás kell nekünk, hanem igazság. II. *Hitetlenné tesz-e a tudás? A)* Lehetséges bizonyos szerencsétlen esetekben, hogy a tudás gyöngíti a hitet, *B)* de a lehiggadt emberi ész és a mélyebb gondolkodás csak erősíti. III. *Csak a féltudás tehet hitetlenné;* ellenben *A)* sem a geológia, *B)* sem az asztronómia, *C)* sem a fizika, *D)* sem a többi tudományok biztos eredményei nem mondanak ellene a hit tételeinek.

V. Oldal

Mi visz a hitetlenségbe? (II.) 40

I. *Félreértés. A)* Valaki kifogásolhat egy hittételt, amelyet egészen helytelenül értelmez, *B)* vagy lélekben megbotolhatik az egyháztörténelem szomorú lapjain, *C)* vagy a felületes kritika által. II. *Az élet. A)* Sok mai embernek nincs rá ideje, hogy hite legyen. *B)* Főleg veszélybe kerülhet a fiatal ember hite, amikor először lép be a felnőttek világába. III. *A szív. A)* Ahogyan a sátán megkísértette az Urat is, épígy nem kímél senki mást sem. *B)* Nem tagadja más az Istent, csak akinek érdekében áll, hogy ne legyen Isten.

VI.

Hogyan lesz erős hitem? (I.) 50

I. *Legyen bátorságom az eszemmel szemben! A)* Ó, mily boldog volnék, ha hinni tudnék!» *B)* Pedig csak akarnod és mernod kellene, és legyőznéd a hitbeli kételyeket. II. *Legyen bátorságom a szívemmel szemben! A)* A hit erősen beleszól az erkölcsi életbe is. *B)* Mit kell tehát tennünk, hogy hitünk legyen? «Az igazságot tenni» (Ján. 3, 24. s köv.), és akarni jónak lenni.

VII.

Hogyan lesz erős hitem? (II.) 59

I. *Miért kell gondozni hitünket? A)* Mert ki van téve a környezet kísértéseinek, a léha világ fertőzésének, és *B)* illik, hogy gyermeki hitemet a felnőtt ember igényeihez mérten kimélyítsem. II. *Hogyan kell gondozni hitünket? A)* Külső hitvallással is, és *B)* vallási gyakorlataink buzgó elvégzésével.

VAN-E ISTEN?

VIII.

Mit gondolsz az Istenről? 71

I. *Miért kell Istenről annyit beszélnem? A)* Mert szentbeszédhez illőbb témát hol találnék a világon? *B)* És mert egész földi életem berendezettsége és örök életem sorsa függ e kérdéstől. *C)* Továbbá, mert sokan beszélnek ellene és kevesen mellette. II. *Mit gondolsz Istenről? A)* Vannak, akik tagadják az Istent, *B)* vannak, akik helytelenül keresik, *C)* félreismerik, *D)* szakítottak vele, és végül *E)* vannak, akik helyesen ismerik és helyesen tisztelik Őt.

IX.

Mit mond a világ: Van-e Isten? 80

I. *Mily nagy ez a világ! A)* Meghatódik lelkünk, mikor kiállunk a csillagos égbolt alá, és *B)* sejteni kezdjük, mily szédületesen nagy ez a világ! II. *Ki a világnak Alkotója? A)* Mert

Oldal

az a rend, amely a nyüzsgő világban uralkodik, Alkotót követel. *B)* «Magától», «véletlenül» nem jöhetett az létre. Kell lennie Valakinek, aki a világot létrehívta!

X.

Mit mond az ember: Van-e Isten? 89

I. *Mit mondanak a népek? A)* Sehol soha nem akadunk olyan népfajra, amelyik istentagadó lett volna. *B)* Márpedig, amiben az egész emberiség egyeteme megegyezik, az nem lehet csalódás. II. *Mit mondanak a nagyemberek?* Az emberiség legkiválóbb egyénei vallják az Isten létét. III. *Mit mondanak az élő lények? A)* Maga az élet puszta ténye is harsogva követeli Isten létét, *B)* még inkább a legtitkosabb rejtély: az emberi élet.

XI.

Az istentagadók számára «nincs mentség» 99

I. *Kell-e a világnak Teremtőt föltételezni? A)* Emberi, ösztönszerű vágy visz minket az okozati összefüggés keresésére, *B)* aki tehát nem hisz Istenben, saját eszén tesz erőszakot. II. *Hogyan tagadhatják mégis egyesek az Istent? A)* Amit nem látsz, *B)* s amit meg nem értesz, szabad-e azért azt letagadnod? *C)* Sőt hogy az én kicsi kis, véges koponyámban az Isten nem fér bele teljesen, az előttem éppen hitem igaz voltának bizonysága.

XII.

Mit mond a lelkem: Van-e Isten? (I.) 109

I. *Honnan az erkölcsi rend? A)* Az erkölcsi világrend Isten mellett beszél, *B)* az Isten is beszél az erkölcsi rend mellett. II. *Honnan az erkölcsi rend kötelező ereje? A)* A lelkiismeret szava tőlünk független hatalom, *B)* mindenkiben megvan és *C)* végleg elfojtani nem lehet.

XIII.

Mit mond a lelkem: Van-e Isten? (II.) 118

I. *Az ember vágyódik a teljes igazság után. A)* Az alapigazságok tőlünk függetlenek: tehát kell lennie az Igazság Forrásának. *B)* Ha eljutottunk az Igazság Forrásához, Istennel találjuk magunkat szemben. II. *Az ember vágyódik a tökéletes boldogság után. A)* Az ember keresi a boldogságot, *B)* de a tökéletes boldogságot Istenen kívül meg nem találja.

XIV.

Mit mond a társadalom élete: Van-e Isten? 128

I. *Az emberiség fájdalmasan érzi Isten hiányát. A)* Mikor az ember gondolkozása és *B)* élete elfordul Istentől, kiszakad őstalajából s nem találja a helyét. II. *De az emberiség nem tudja elviselni Isten hiányát. A)* Az Isten titka mindig foglalkoztatja

Oldal

az embert, és *B)* az emberi lélek lázas kereséssel veti magát a vallási igazságok után.

XV.

Kell hinnem az Istenben! 137

I. *Istenhez kényszerít az eszem.* Mert aki Istent tagadja, az *A)* jogtalanul és *B)* oktalanul cselekszik. II. *Istenhez kényszerít az erkölcsiségem. A)* Az emberek erkölcsisége mindig az Istenbe vetett hitéből táplálkozott, *B)* még azoké is, akik magukat hitetleneknek vallják. III. *Istenhez kényszerít a szenvedés. A)* A szenvedés órája mindenkit utólér, *B)* de mily máskép viseli el a hívő és hitetlen! IV. *Istenhez kényszerít az egészség. A)* Az istenhit hozzátartozik a testi egészséghez is, *B)* még inkább a lelkihez.

MILYEN AZ ISTEN?

XVI.

«Lélek az Isten!» 149

I. *Ki mondja meg, milyen az Isten? A)* Eddigi beszédeinkben az ész vezetett az Isten felé, *B)* hívjuk most segítségül a hitet is. II. *Egy az Isten!* — mondja a hitünk. III. *Lélek az Isten! A)* Tehát nincs teste, és ezért *B)* nehéz nekünk, testből és lélekből álló embereknek Őt elképzelnünk.

XVII.

Isten Atyám, gondomat viseli! (I.) 158

I. *Nincs mitől félnem A)* sem az életben, *B)* sem a halálban. II. *Van-e Gondviselés? A)* Jaj, micsoda panaszok hangzanak el a Gondviselés ellen! Pedig könnyebb lenne megérteni az Isten útjait és gondolatait, ha fontolóra vennők *B)* a világ rendjét, *C)* Isten örök bölcseségét és *D)* népeket vezérlő akaratát is.

XVIII.

Isten Atyám, gondomat viseli! (II.) 166

I. *Hogyan értsük az isteni Gondviselést? A)* A világ egy pillanatra sem maradhatna meg Isten állandó fönntartó tevékenysége nélkül. *B)* «Tiszta csoda, ahogy az Úr Isten engemet az életen át vezetett!» *C)* Csodálatosak az Úr útjai. II. *Hogyan ne értsük a Gondviselést? A)* «Ne aggódjatok éltetekről»... — mondja Krisztus. *B)* De azért nem ellensége a munkának, *C)* sőt egyenesen kötelez az állandó tevékenységre.

XIX.

Isten Atyám, imádom őt! 175

I. *Miért kell imádkoznunk? Ő)* Mit is tesz: imádkozni? *B)* Nem Isten szorul reánk, hanem mi szorulunk az Istenre.

Oldal

II. *Hogyan kell imádkoznunk? A)* Vegyünk példát a koldus és a gyermek imádkozási módjától. *B)* Imádjuk Istent, aki fölöttünk van, köztünk van, és bennünk van.

XX.

Isten Atyám, szeretem őt! 185

I. *Miért szeressük Istent? A)* Mert ezt Ő így parancsolta, *B)* mert Ő annyira szép, és *C)* mert jó, végtelenül jó. II. *Hogyan szeressük Istent? A)* Szeressük Istent hálás szívvel, *B)* áldozatos szeretettel, és *C)* szeressük Istenért felebarátainkat.

XXI.

A háromszemélyű egy Isten 195

I. *Mily alapon valljuk a Szentháromság hitét?* Azért, mert az Úr Jézus így tanította. II. *Mily nehézségek merülhetnek föl ellene? A)* «Három nem lehet egy és egy nem lehet három.» *B)* Vannak a Szentháromságnak a világban is elrejtett nyomai. III. *Mit jelent a Szentháromság tana a hitélet számára? A)* Jobban megértjük az Istent, *B)* jobban imádjuk az Istent, *C)* jobban szeretjük az embert és *D)* jobban bírjuk a földi életet.

XXII.

A teremtő Isten 205

Fölemelő tanuságok folynak abból a hitünkből, hogy az egész világ az Isten műve. I. *Jogos a természet élvezése. A)* Föl-kapott jelszó napjainkban a természet élvezése. *B)* Jusson eszünkbe, hogy Istennel telve az egész világ. II. *Jogos a természet kutatása. A)* A vallásnak félnie kell-e a tudástól? *B)* Sőt a vallás magasztosítja föl a kutató munkát. III. *Az emberi testvériség. A)* Mindnyájan testvérek vagyunk. *B)* Nem szeretheti Istent, aki nem szereti felebarátját. IV. *Hitünk igazsága* is megerősödik erre a gondolatra: A mindenható Isten meg tudja tenni, hogy valóban minden úgy legyen, amint hitünk tanítja.

XXIII.

A szent Isten 215

I. *Mennyire útálja a bűnt! A)* Isten szent: mennyire kell a bűnt útálnia! Mutatja ezt a pokol. *B)* Isten szent: mennyire kell vigyáznom a lelkemre! II. *Mennyire szereti az erényt!* «Legyetek szentek.» (Móz. III. 11, 44.) *A)* Mit követel tőlünk ez a parancs? *B)* Nem túlsok-e, amit követel?

XXIV.

A jó Isten 224

I. *Mire kötelez Isten jósága? A)* Nekem is jónak kell lennem az emberekhez. *B)* Legyek gyöngéd bizalommal az Isten segítsége iránt. II. *Problémák az Isten jóságával kapcsolatban.*

Oldal

A) A jó Isten hogyan teremhette a poklot? *B)* A jó Isten és a gonosz világ hogyan egyeztethető össze?

XXV.

A jó Isten és a gonosz világ 234

I. *A jó Isten és a bűn. A)* Isten tiszteli az ember szabad akaratát. *B)* Igyekszik még a rosszból is jót előhozni. *C)* Miért hallgat az Isten? II. *A jó Isten és a szenvedés. A)* A világ véges, korlátozott. *B)* Életünk fizikai törvények kereteibe van beágyazva. *C)* Végső megoldást csak úgy találunk, ha fölfelé tekintünk.

XXVI.

Az igaz és hű Isten 243

I. *Mire kötelez Isten igazmondása? A)* Adjunk föltétlen hitelt Isten szavának. *B)* Kerüljem magam is a hazugságot. *C)* Szeressem az igazságot. II. *Mivel vigasztal Isten hűsége? A)* Isten az egyetlen hű barát, akiben nem csalódunk. *B)* Az Ő szavára mindig építhetek és ígéreteire számíthatok. *C)* Megtartja azonban fenyegetéseit is. Legyek én is hűséges Istenhez.

XXVII.

A mindenütt jelenlevő Isten 252

I. *Isten mindenütt jelen van. A)* El tudjuk-e ezt képzelni? *B)* Az egész világ Istenben van. *C)* Nem ellenkeznek-e ezzel a hittételünkkel a Szentírás egyes kifejezései? II. *Erő a kísértésben. A)* «Nem lát senki?» *B)* A természettan tanítása közben is rámutatni Istenre! III. *Vigasztalás a szenvedésben. A)* Nem vagyok egyedül a szenvedésben sem. *B)* Ó, ha úgy meg tudnám érezni, hogy az Isten valóban körülvesz engemet!

XXVIII.

A mindentudó Isten 262

I. *Mit tud az Isten? A)* Neki semmire sem kell azt mondania: Nem tudom. *B)* Teljesen ismeri önmagát és mindazt, ami rajta kívül van. *C)* Az isteni mindentudás és az emberi szabadakarat. II. *Mit lát az Isten? A)* Mindent! *B)* Tehát vigyázz: mindenütt az Isten szeme előtt vagy! *C)* Isten félre nem ismer engemet. *D)* Mit kell látnia a mindentlátó Istennek csak egyetlen-egy óra alatt is ezen a bűnös földön!

XXIX.

A bölcs Isten 272

I. *Mi hirdeti Isten bölcseségét? A)* A legkisebb élőlények épúgy, mint *B)* a föld és a csillagok, de főleg *C)* önmagunk, az emberi élet. II. *Kifogások Isten bölcsesége ellen.* Ezek onnan vannak, hogy *A)* a világ folyását, le- és felfelé hullámzását

Oldal

nem tudjuk Isten szemével nézni. *B)* Pedig csak így tudnánk helyesen gondolkozni az imádság hatásáról. *C)* A szenvedésekben is kutassuk Isten bölcs akaratát!

XXX.

Az igazságos Isten 281

I. *Isten nem személyválogató. A)* Nem ítél a külső látszat után és *B)* nem is sablon szerint intézi ügyünket. II. *Isten igazságosan jutalmaz. A)* Az Úr Jézus különféle formában hangoztatta ezt. *B)* Isten számontartja a titokban végbevitt legkisebb jót is. III. *Isten igazságosan büntet. A)* Nyugtalanító ugyan az a hitünk, hogy Isten minden rosszat igazságosan megbüntet, de *B)* vigasztaló is egyben a földi élet kiáltó igazságtalanságai közepette.

XXXI.

Az irgalmas Isten 291

I. *Mivel vigasztal Isten irgalmassága? A)* Embernek lenni tragikus sors.ugyan, de *B)* az irgalmas Istennél minden bűnre van bocsánat. *C)* Nem fogunk megütközni a halálos bűnben meghaltak sorsán, ha *D)* összeegyeztetjük az Isten igazságosságát és irgalmát. II. *Mire kötelez Isten irgalmassága?* Ha azt akarjuk, hogy az Isten irgalmas legyen hozzánk, magunknak is irgalmasoknak kell lennünk embertársainkhoz.

XXXII.

A türelmes Isten 301

I. *Mennyire türelmes az Isten? A)* A Szentírás nem szűnik meg hirdetni Isten türelmének nagyságát úgy, hogy *B)* a türelmetlen ember sokszor már meg is ütközik Isten türelmének hosszúságán. II. *Mire figyelmeztet Isten türelmessége? A)* Isten türelmes, tehát nekem is annak kell lennem. *B)* Az Isten türelmes ugyan, de türelmével vissza ne éljünk!

XXXIII.

A változatlan Isten 312

I. *Isten változatlan. A)* Ezt a tulajdonságát értjük legkevésbbé. *B)* Honnan tudjuk, hogy Isten változatlan? II. *Vannak-e Istenben indulatok? A)* Ha Isten változatlan, van-e értelme a kérőimának? *B)* Hullámzanak-e Istenben változó érzelmek? *C)* «A haragvó Isten». *D)* A keresztény lélek állandó mosolygása és derűje.

XXXIV.

Az örök Isten 322

I. *Mit hirdetünk mi Isten örökkévalóságáról? A)* Benne nincs mult, sem jövő: Ő mindig a jelen. *B)* Neki nincs kezdete és

Oldal

vége, hanem a lét teljességét mindig tökéletesen bírja. *C)* Előtte nincs idő. II. *Mit hirdet nekünk Isten örökkévalósága? A)* Az örök Isten gondolata erő a kísértésben is, *B)* vigasztalás az elmúló világ forgatagában.

XXXV.

Téged, Isten, dicsérünk! 332

I. *Akik szidják az Istent.* Megdöbbentő tanusága az emberi gonoszságnak az az elkeseredett düh, amelynek lángja hol itt, hol ott lobban fel az Isten ellen. II. *Akik áldják az Istent. A)* Van-e Isten? — vetettük föl a kérdést; és láttuk, hogy az emberi ész és a rendezett emberies élet egyaránt kényszerül arra, hogy hígyjünk benne. *B)* Milyen az Isten? Én vagyok az, «Aki vagyok». Téged, Isten, dícsérünk!

SZENT ISTVÁN
PÁZMÁNY

SZENT ISTVÁN
PÁZMÁNY